

॥ विष्णुस्मृतिः ॥

THE
INSTITUTES OF VISHNU
TOGETHER WITH EXTRACTS

FROM THE
SKRIT COMMENTARY OF NANDA PANDITA CALLED VAIJAYANTI;

EDITED
WITH CRITICAL NOTES, AN ANUKRAMANICA, AND
INDEXES OF WORDS AND MANTRAS

BY
JULIUS JOLLY, PH. D.

PROFESSOR OF SANSKRIT AND COMPARATIVE PHILOLOGY IN THE
UNIVERSITY OF WURZBURG.

CALCUTTA.

PRINTED BY J. W. THOMAS, BAPTIST MISS.
AND PUBLISHED BY
THE ASIATIC SOCIETY, 57, PARK

BJ 91

~~349+37~~

~~1822 S.J.~~

SL no 012.6.79

Page	line	for	read
६५	१६	०सम्	०सम्
६६	६	०वर्तनम्	०वर्तनम्
६७	८	अन्नय०	अन्नय०
६८	१२	उन्नवर्तेते	उन्नवर्तेते
६९	१३	०क्षयम्	०क्षयम्
७०	१४	०त्वरण	०त्वरण
७१	१५	प्रतान०	प्रतान०
७२	१६	commcut	comment
१००	१७	दृढ़ गत्य०	दृढ़- गत्य०
१००	२२,२३	घणादय०	घणादय०
१०४	१८	दादश्या०	दादश्या०
१०६	१९	SI.	SI.
११६	२०	पुरो०	पुरो०
११६	२१	आकाश०	आकाश०
१२६	२२	चेदम्	चेदम्
१२६	२३	द्वं	द्वं
१२८	२४	०वगूरणम्	०वगूरणम्
१२७	२५	आस्तं	आस्तं
१३२	२६	०मतु०	म तु०
१३४	२७	विक्रय०	विक्रय०
१३५	२८	०कुर्यात्	०कुर्यात्
१३५	२९	०दर्थम्	०दर्थम्
१३६	३०	०प्राप्तान०	प्राप्तान०
१४०	३१	dele before 18 यवसेदकर्वा all.	
१४६	३०	साधु०	साधु०
१४६	३१	पानासने	पानासने
१४६	३०	त्रृष्णीति	त्रृष्णीति
१५४	३१	०पर्वे०	०पूर्वे०
१५६	३२	०पञ्चा०	०पञ्चा०

Corrigenda.

Page	line	for	read
2	1	1.	2.
3	23	giving	given
7	12	XIX,	XIX, 6
९	६	०४०	०४०
८	१०	पारमान्त्रो	पारमान्त्रो
११	१८	दुर्गम्	दुर्गम्
१५	२२	दद्यात्	दद्यात्
१९	५	०पुचौ, पुच०	०पुचौ, पुच०
१९	१९	७	९
१९	१९	०ङ्गर्ध०	०ङ्गर्म०
१९	६	०ङ्गर्म० ०मङ्गसि	०ङ्गर्म०, ०मङ्गसि
१७	८	वाङ्गतम्	वा ङ्गतम्
	१६	मान्वेण	मन्वेण
	८	तदव्यन्तो०	तदव्यन्तो०
	८	भैमिकैस्ते	भैमिकैस्ते
	१६	गवा	गवा-
१	०	०च्चासप्तमात्	०च्चा सप्तमात्
१४	१४	चतुर्दशः	चतुर्दशः
७	०	०सुपास्येव	०सुपास्येव
१९	१९	स्वाचार्यः	स्वाचार्यः
११	११	०मित्रं	०मित्रं
१४	११	०शामर्थे	०शोमर्थे
१४	४	०निर्कादेषु	०निर्कादेषु
१०	११	स्वनाम-	स्वनाम-
११	४	०माङ्गान्त्रो	०माङ्गान्त्रो
	०		

Page	line	for	read
१६४	१०	दयात्	दयात्
१६८	१८	६	९
१७५	१८	१४	१३
१८०	१९	०आङ्०	०आङ्०
१८२	१८	चरत्	चरत्
१८२	१८	०सौव०	०सौव०
१८४	६	पीघी	पौघी
१८८	२	भवन्ति	भवन्ति
१९३	१८	XLV	XCV
१९५	१९	त्यक्ता	त्यक्ता
१९७	१९	पेशी०	पेशी०
२००	५	०सूल०	०सूल०
२००	६	०सूल०	०सूल०
VII	१८	उद्धरयितर्	उद्धरयितर्

P R E F A C E.

The five MSS., which have been used for the present edition of the Vishṇu-smṛti and of selected portions of its old Commentary, may be divided into three classes.

1. V¹ = India Office MS. 915 ; V² India Office MSS. 1544, 1545 ; and V⁴ = India Office MSS. 1246-48. Each of these three Devanāgarī MSS. contains the text of the Vishṇu-smṛti together with the Commentary of Nandapandita (N.), called Vaijayanṭi. They are from Colebrooke's collection and appear to have been written in North-India about the end of the last or beginning of the present century. The very numerous clerical errors, omissions and other defects exhibited by them are mostly common to all the three ; and as it is tolerably clear that they cannot have been copied from one another, they must at least have been copied, either directly or very nearly so, from one and the same original. Of this rather faulty *codex archetypus*, V¹, a neatly written MS. consisting of 596 pages (299 leaves) à 15 lines à 53-56 aksharas, apparently the copy used by Colebrooke himself, would seem to be, on the whole, the best representative ; but in several places, in the Commentary particularly, the original readings have been preserved in V² and V⁴.*

* The statement towards the end of VI³, वर्ष विक्रमभास्तरम् (v. l. मासरस्य) १३७९ .. काश्यां केश्वनाथकस्त्वपतेराज्ञामवाय सूतेर्विष्णोर्याजतिसाच-
विमल्ला श्रीमन्दश्वा सुचौ ; which has enabled me to fix the date of composition of the Vaijayanṭi at 1622 A. D. (see the Introduction to my translation, vol. VII of the Sacred Books of the East, page 111), is fully confirmed, by the biographical notices concerning Nandapandita and his family in the Introduction to Mandlik's Vyavayāyukha and Yājñavalkya (Bombay 1880).

1. *V**, an excellent Devanágari copy of the *Vaijayantí* in the possession of Dr. Bühler, consisting of 476 pages (239 leaves à 15—18 lines, à 40—48 aksharas, written *'sake* 1775 (A. D. 1853) *puṇyagrāme*,¹ and corrected throughout. As might be expected from its southern origin, this MS., which was most kindly and liberally placed at my disposal by its owner, differs considerably from *V¹⁻³*, to which class, in spite of its modern date it is infinitely superior in correctness nearly throughout, its only important blemish consisting in the fact that the Commentary on chapters VII—XVII, 22 is entirely omitted, while the Commentary on V and VI is defective, and the comments on I and III show also a few lacunae. The genuineness of the corresponding portions of *V¹⁻³*, which luckily enough are in a tolerably satisfactory condition, is proved by their agreement with the text of chapters I—XVII as given in *V**, by their similarity in point of style with the remaining parts of the Commentary, and by the reference which they contain, in the gloss on XV, 9, to an earlier work of Nandapāṇḍita. A few other passages which are found in *V¹⁻³* but wanting in *V**, viz., part of the Introduction and the final portions of those MSS., cannot have formed part of the original work of Nandapāṇḍita, as he is repeatedly referred to in them in highly eulogistic terms.

3. *v*, a Devanágari MS. of the text only, written *sam* [*vat*] 1807 (A. D. 1750), probably at Benares. It was kindly lent to me, together with the three other India Office MSS., by Dr. Ross. This MS. is defective in many parts, very carelessly written, and the least valuable of all, though it is the oldest.

Besides these MSS., I have collated the two hitherto printed editions of the *Viṣṇu-smṛti*. This collation has led to the result that the second edition (C²), published in Calcutta 1876 *Pāṇḍit Jībānanda's Dharmashāstra-saṅgraha*, is simply a reprint of the first Calcutta edition (C¹); and that the MS. used for latter, the evident faultiness of which had long ago determined me to undertake a new edition, must have belonged, on the whole, to the same class as *v*. A very considerable part of the

adings, &c., in C¹⁻² has been traced in that MS. Some of them are found in V¹⁻² as well, and there are a few other instances of general agreement between C¹⁻² and V¹⁻², such as the highly characteristic omission of the greater part of chapter LXXXI, and the usually characteristic interpolation in LXV, 2. This interpolation is clearly due to a piece of the Commentary having crept into the text, and to the same source may be traced nearly all the other interpolations in C¹⁻² *, as well as the far less numerous interpolations which the MSS. exhibit.

The Commentary, which is in most cases a running gloss on every word of the text (T.), has not only enabled me to trace interpolations and omissions, and to establish the general priority of V¹ over the two other classes; it has also proved an excellent check on the whole text in V¹, which has served as a basis for the present edition. In my endeavours to ascertain nearly as possible the reading commented on by Nandapandita, have naturally derived much aid from V¹⁻² as well, and even from C¹⁻² and from v, which latter MS. has clearly been copied into the rest from a copy of the Vaijayantī. The difference between the three classes is nowhere so marked as to constitute them many different recensions.

Readings opposed to the tenor of Nandapandita's Commentary (C.) have generally been given in the notes only, the only important exception to this rule being the Vedic Mantras, many of which appear to have been altered and corrupted at a very early date. For amending these I have fully availed myself of the aid afforded by the extensive analogous sections of the Kāṭhaka R̥gya-sūtra, and in some cases, by the Vedic Saṃhitās and by the Āḥmaṇas. The Mantras in XLVIII, 9, 10 have been left as they are used, though traceable to the White Yajurveda, they may have been remodelled in order to adapt them to the particular Rite described in chapter XLVIII. Violations of the

g., the critical notes on V, 91, 101; XI, 8; XLVII, 2; LXIV, 2; LXVIII, 16; LXIX, 3, 5; LXXXV, 2, 3.

laws of *samdhi* have been constantly corrected in the *Mantra* but not elsewhere, where they may be viewed as archaisms. The numerous analogous and identical passages in the other law books have been carefully compared, and have occasionally determined my choice between the several traditional readings but I have very rarely admitted a reading from them, whatever its intrinsic merits, if I did not find it in one of my texts as well as if it was decidedly opposed to *Nandapañdita*'s comment. Equally sparing use has been made of the numerous quotations from the *Vishṇu-smṛiti* to be found in most other commentaries on law works. Among these, *Aparārka*'s *Commentary* *Yājñavalkya-smṛiti* (Ap.) has been preferentially used, both account of its comparative antiquity, and because it contains a greater number of quotations from the *Vishṇu-smṛiti*, than the other *Dharmanibandhas*, I know, taken together. Unfortunately *Aparārka* does not show himself more accurate in making quotations than Hindu jurists generally are, and among the passages taken from the *Vishṇu-smṛiti* are several which quotes in confirmation of one doctrine in one place, and in confirmation of a totally different doctrine in another place. Readings found in the works of *Aparārka*, *Vijñāneśvara* and *Jagannāth* have been substituted for those given by *Nandapañdita* in four or five cases, the only important one of which will be found in the chapter on debts (VI, 38, 39). It remains to add that in a certain number of mostly quite irrelevant cases *Nandapañdita*'s readings have been discarded in favour of readings found in MSS or prints of one or several among the three classes, simply because the former seemed decidedly less suitable, or less certain, than the latter. But while I had from the first been very distrustful of my own discernment in this respect, a repeated examination of the whole text and commentary has caused me, before sending this edition to the press, to restore the readings apparently guaranteed by the authority of *Nandapañdita* even in several places, where I had rendered different readings alone, in translation. It is to this cause that the majority of the false

corrections subjoined at the end of this Preface (page 7) will be found to be due.

The Critical Notes given under the text will show how the principles explained above have been worked out. They contain all the vv. ll. of the MSS. and of C^{1,2} excepting palpable clerical mistakes and misprints, and a few slight omissions, and those among Aparārka's vv. ll. which agree with one of the traditional readings. By quoting all his and his brethren's vv. ll., interesting as they are, the *apparatus criticus*, already extensive, would have been swelled beyond reasonable proportions.

In making the extracts from the Commentary, which have been added at the foot of each page, I have aimed above all at brevity, giving for the most part no more than what seemed required in order to justify the way in which the more difficult passages have been rendered in the translation, and omitting all the extraneous matter, to which the great bulk of the Vaijayanī, justly called an entire "body or digest of law" by Colebrooke,* is mainly due. The numerous quotations from other law-books, in particular, have nearly all been left out, because full references to the analogous passages in the Smṛitis of Manu(M.), Yājñavalkya(Y.), Apastamba and Gautama, all of which are generally accessible through the medium of reliable editions and translations and are very important for a right understanding of the present work, have been given in the footnotes to the translation.†

The *Aukramanīkīd* has been taken from V⁴, with modifications and additions.

The first Index contains all the more remarkable terms occurring in the Vishṇu-smṛiti, especially those terms (including a number of epithets of Vishṇu and of remarkable compounds),

* Misc. Essays, II, p. 487.

† The Mantras are as a rule not explained by Nandapāṇḍita. For some of them Devapāla's interpretations in the Kāṭhakagrīhya-bhāṣya have been quoted.

which are either not given at all in the great Peters...^{...s}tionary, or to which it has become necessary, in the translation and notes, to assign other, or more special, or more closely defined meanings, than those given in that standard *thesaurus* of Sanskrit words. The upwards of 370 words, of which the Index is made up, will go far to prove that the Vishṇu-smṛiti is perhaps hardly less important for the purposes of lexicography, than for the study of Indian Antiquities.* The most important among the words contained in the first Index have been communicated by me at various times to Dr. von Böhtlingk, and will be found inserted in their places in the hitherto published *fasciculi* of his new Dictionary; but it has been thought advisable to annex, at least, as complete a list of this kind as possible to the present publication, as a full Index of all the Sanskrit words contained in the Vishṇu-smṛiti would have far exceeded the limits assigned to it.

The second Index contains the *Pratikas* of the Vedic Mantras quoted or referred to in the Vishṇu-smṛiti. Those places in the *Samhitās* and other Vedic works, where the entire Mantras in question may be found, have been indicated in the Notes to the Translation.

* The new meanings which have been assigned in the translation to a certain number of terms in the final and introductory and two or three other Vishṇuitic chapters, might perhaps seem far-fetched and objectionable from an European point of view. But their correctness is warranted by the authority of Nandapāṇḍita, Śaṅkara, Sāyaṇa, Devapāla and other native commentators, whose statements have particular weight for the interpretation of such modern and highly artificial compositions as the Vishṇuitic portions of the present work. For a detailed attempt at distinguishing the modern accretions to the Vishṇu-smṛiti from the original stock, see the Introduction to the Translation (in *Sacred Books of the East*, vol. VII).

It remains for me to express my sincerest thanks to Dr. A. F. Rudolf Hoernle for his great kindness in charging himself with the final revision of each proof. I was not able to correct the proof sheets more than once myself, because they had to be sent out from India.

J. JOLLY.

Würzburg, April 2nd, 1881.

Corrections in the Translation (see above, p. 5).

I, 61 (p. 11) *read* four arms—III, 71 (p. 21) *after* avarice *add* or fear—V, 1 (p. 24) *after* death *add* excepting Brähmapūtas—VIII, 1 (p. 48) *read* follow the incompetent witnesses.—XVI, 5, 9 (p. 66) *read* Pulkasa, Pulkasas—XVI, 17 (p. 67) *after* descent *add* which depends on their parents—XIX, (p. 76) *read* left to right—XXI, 19 (p. 86) *read* for the twelfth time—p. 100, last note *read* 30-32—XXXII, 3 (p. 129) *for* their *read* a and an—LI, 31 (p. 166) *read* Kapiñjala—LI, 40 (p. 168) *for* seven *read* three—LIII, 4 (p. 174) *read* ox-cart—LIV, 16, lines 3-4 (p. 177) *read* a damsel married to one whose elder brother is not married—LXVIII, 17 (p. 219) *read* Nor in a cowering position.—XCVI, 67 and note (p. 287) *read* sthālaka—XCVII, general note (p. 287) *add* 17-21. Bhagavad-gitā XIII, 11-18.

*The brackets have become misplaced: VII, 3 (p. 46) *read* in a court of judicature (on the king ordering it)—XXII, 34 (p. 90) *read* and their parents (in three nights)—XXII, 40 (p. 91) *cl. before* in—XXII, 78 (p. 93) *close after* pure—LIV, 31 (p. 180) *read* (blame or) shun.*

॥ अथ श्रीविष्णुस्मृतिप्रारम्भः ॥

ब्रह्मरात्यां व्यतीतायां प्रबुद्धे पद्मसंभवे ।
 विष्णुः सिस्तस्कृभूतानि ज्ञात्वा भूमिं जलानुगाम् ॥ १ ॥
 जलक्रीडाहचिशुभं कल्पादिषु यथा पुरा ।
 वाराहमास्थिते रूपमुज्ज्हार वसुंधराम् ॥ २ ॥
 वेदपादै यूपदंष्ट्रः क्रतुदन्तश्चितीमुखः ।
 अभिजिह्वा दर्भरोमा ब्रह्मशीर्णे महातपाः ॥ ३ ॥
 अहोरात्रेक्षणो दिव्यो वेदाङ्गश्रुतिभूषणः ।
 आज्यनासः सुवतुरुणः सामघोषसनो महान् ॥ ४ ॥
 धर्मसत्यमयः श्रीमान्क्रमविक्रमसत्कृतः ।
 प्रायश्चित्तमहाधीणः पशुजानुर्महाकृतिः ॥ ५ ॥

I, 3. क्रतुवक्त्रः C^{1,2}v. चिता० V¹⁻³ C^{1,2}v; Harivam्शा 2227
 चिती० like V⁴ N. 4. श्रुवत्तुरुणः V¹⁻³; अवत्तुरुणः C^{1,2}; खवत्तुरुणः v.
 सामघोषमहाखनः ॥ V¹⁻³ C^{1,2}. 5. प्रायश्चित्तमयै वारः पशुजानुर्महा-
 वृषः ॥ C^{1,2}v.

I, 3 ... महत्तपः सामर्थ्यं वृष्णुगृह्णात् यस्य स तथेति । 4 ... वेदो
 दिग्गणितदर्भमुष्टिन्तौ चैषिकपात्युकमदेन द्वावेव । श्रुती कर्णो । अक्षं
 विश्वो वेदायभागः खुगादिसंमार्जनार्थः । तावेव तद्वृषणे कुण्डले च ।
 आज्यमाज्यधारा... । खुवत्तुरुणं मुखायभागः ।...

उज्जाचान्तो होमलिङ्गो बीजौषधिमहाफलः ।
वेद्यन्तरात्मा मन्त्रस्थिग्विकृतः सोमशाणितः ॥ ६ ॥
वेदिस्कन्धो हविर्गन्धो हव्यकव्यादिवेगवान् ।
प्रागवंशकायो द्युतिमःक्वानादीक्षाभिरन्वितः ॥ ७ ॥
दक्षिणाहृदये योगमहामन्त्रमयो महान् ।
उपाकर्मैषस्त्रिचिरः प्रवर्ग्यावर्तभूपणः ॥ ८ ॥
नानाद्वन्द्वोगतिपथो गुह्योपनिषदासनः ।
द्वायापत्रीसहायो वै मणिशृङ्ग इवोदितः ॥ ९ ॥
महों सागरपर्यन्तां सशैलवनकाननाम् ।
एकार्णवजलभृष्टमेकार्णवगतः प्रभुः ॥ १० ॥
दंप्तायेण समुद्रृत्य लोकानां हितकाम्यथा ।
आदिदेवो महायोगी चकार जगतीं पुनः ॥ ११ ॥
श्वं यज्ञवराहेण भूत्वा भूतहितार्थिना ।
उद्धृता पृथिवी सर्वा रसात्लगता पुरा ॥ १२ ॥

7. वै२० C¹²V. ज्ञानदीक्षा० v. 9. इसी for व C¹²; om. v.
12. देवी for सर्वा० V¹⁻¹ (and N.?).

6 ...महाफले वृषभाणै । वेदिः प्राग्वंशान्तःस्थिता । ऐस्थिको । ...विक्रतेविलक्षणः । उहेन मन्त्राणामपि वैलक्षण्यात्... 7. वेदिर्महावेदिः...
8 ...महान्तीनसक्तादिरूपेण विततः । उपार्कर्मी पशुन्तेवापाकरणे...
प्रवर्ग्यो धर्मस्यावर्तः पयःसेचनेत ज्वालामालादितिः स एव भूषण-
मलंकारो यस्य स तथेति ॥ 9. ... उपनिषदे वेदान्तवाक्यानि ...
11. आदिदेवस्तुमुखादिवस्तु... 12 ...पुरा प्रथमत उद्भूता...

उद्यूत्य निश्चले स्थाने स्थापयित्वा तथा स्वके ।
 यथास्थानं विभज्यापस्तज्जता मधुसूदनः ॥ १३ ॥
 सामुद्रग्रस्त समुद्रेषु नादेयीश्व नदीषु च ।
 पल्लवेषु च पाल्लव्यः सरः सु च सरोभवाः ॥ १४ ॥
 पातालसप्तकं चक्रे लोकानां सप्तकं तथा ।
 द्वीपानामुदधीनां च स्थानानि विविधानि च ॥ १५ ॥
 स्थानपालांस्तोकपालान्वदीशैलवनस्पतीन् ।
 कृष्णीश्व सप्त धर्मज्ञान्वेदान्साङ्गान्सुरासुरान् ॥ १६ ॥
 पिशाचारगगन्धर्वयक्षराक्षसमानुषान् ।
 पशुपक्षिभृगाद्यांश्व भूतग्रामं चतुर्विधम् ॥
 मेघेन्द्रचापशम्पाद्यान्यज्ञान्श्व विविधांस्तथा ॥ १७ ॥
 एवं वराहो भगवान्क्लेदं सचराचरम् ।
 जगज्जगाम लोकानामविज्ञातां तदा गतिम् ॥ १८ ॥

13. स्थापिता च C^{1,2}v. 14. सामुद्रग्रस्त and पाल्लव्यः (पाल्लव्यः) all; the latter for metrical reasons. The sense and the analogy with नादेयीश्व would have required accusative forms. सरोभवाः ॥ C^{1,2}; सरेष्ववाः ॥ v, from the C. 16. नदीः V¹⁻⁴. 17. c. om. v. °चापसम्पादान् C^{1,2}. 18. विष्णुः स्थावर-जङ्गमं । चराचरं जगत्कात्वा तत्वैवान्तरधीयत ॥ V¹.

13, 14...स्थापयित्वा तद्गताः एथिवोस्याः समद्रजा अपः समुद्रेषु...
 यथास्थानं विभज्य गमयित्वा... 17. ...इन्द्रचाप इन्द्रधनुः । शम्पा
 विश्वृत् । आदिशब्देन यहनक्षत्रादीनां यहग्राम... 18...वराहो वराह-
 रूपो विष्णुर्दिदं चराचरं (सचरा०?) स्थावरजङ्गमं जंगद्विश्वं क्षत्वा
 लोकानां... अविज्ञातामनक्षितां गतिं स्थानं जगाम...

अविज्ञातां गतिं याते देवदेवे जनार्दने ।
 वसुधा चिन्तयामास का धृतिमें भविष्यति ॥ १९ ॥
 पृच्छामि कश्यपं गत्वा स मे वक्ष्यत्यसंशयम् ।
 मदीयां वहते चिन्तां नित्यमेव महामुनिः ॥ २० ॥
 एवं सा निश्चयं कृत्वा देवी स्त्रीरूपधारिणी ।
 जगाम कश्यपं द्रष्टुं दृष्टवांस्तां च कश्यपः ॥ २१ ॥
 नीलपङ्कजपत्राक्षीं शारदेन्दुनिभाननाम् ।
 अलिसंधालकां शुभ्रां वन्धुजीवाधरां शुभाम् ॥ २२ ॥
 सुभूं सुखस्त्रदशनां चारुनासां नतभुवम् ।
 कम्बुकाणीं संहतोरुं पीनोरुजघनस्यलाम् ॥ २३ ॥
 विरेजतुः स्तनौ यस्याः समैः पीनैः निरन्तरौ ।
 शक्रेभकुम्भसंकाशौ शातकुम्भसमद्युती ॥ २४ ॥
 मृणालकोमलैः वाहू करौ किशलयोपमै ।
 रुक्मस्तमनिभावूरु गूढे श्निष्टे च जानुनी ॥ २५ ॥

21. स C^{1,2}v. 22. बन्धुप्याऽ V⁴. 23. सुशुभस्यृदशनां C^{1,2};
 सुशुभदशनां v. ०स्त्रां ॥ V¹⁻³; ०स्त्रीं ॥ C^{1,2}; ०स्त्रीं v. 24. विरे-
 जतुस्ततो C^{1,2}. मत्तेभकुम्भं C^{1,2}v. 25. श्निष्टे all; अश्निष्टे अनभि-
 यक्तसंधिनी N.

19...मयेदानों धृतिराधारशक्तिः का भविष्यति ॥ 23...परस्परस्यर्थ-
 सुखानुभूषया चान्योन्यसंश्निष्टेऽरुद्युग्मां... पीनताभूषितोरुजघनविषयाम् ॥
 24. समैः गर्वपर्वतविव स्थानादचलितौ । युगपतुलातुलिताविवान्यूगा-
 धिकपरिमाणो वा ।...निरन्तरावन्योन्यसंश्नेष्यिणौ । शक्रेभकुम्भाविविमुक्त-
 मुक्ताकलापौ । मदनमहाराजमहाराज्याभिषेकायासदितौ बज्जलकुञ्जमा-
 र्चितौ शातकुम्भकुम्भाविव राजमानावुरोजौ... 25...गूढे अतिमांसलसया
 अस्पष्टे...

जह्ने विरोमे सुसमे पादावतिमनोरमै ।
 जघनं च घनं मथं यथा केशरिणः शिश्रेः ॥ २६ ॥
 प्रभायुता नखास्ताम्बा रूपं सर्वमनोहरम् ।
 कुर्वाणां वीक्षितैर्निर्व्यं नीलोत्पलयुता दिशः ॥ २७ ॥
 कुर्वाणां प्रभया देवीं तथा वितिमिरा दिशः ।
 सुखस्तशुक्लवसनां रत्नोत्तमविभूषिताम् ॥ २८ ॥
 पदन्यासैर्वसुमतीं सपद्मामिव कुर्वतीं ।
 रूपयौवनसंपन्नां विनीतवदुपस्थिताम् ॥ २९ ॥
 समीपमागतां दृष्ट्वा पूजयामास कश्यपः ।
 उवाच तां वरारोहे विज्ञातं हङ्गतं मया ॥ ३० ॥
 धरे तव विशालाक्षि गच्छ देवि जनार्दनम् ।
 स ते वश्यत्यशेषेण भाविनी ते यथा इतिः ॥ ३१ ॥
 क्षीरोदे वसतिस्तस्य मया ज्ञाता शुभानने ।
 ध्यानयोगेन चार्वङ्गि त्वदर्थं तत्प्रसादतः ॥ ३२ ॥
 एवमित्युक्ता संपूज्य कश्यपं वसुधा ततः ।
 प्रययै केशवं द्रष्टुं क्षीरोदमथ सागरम् ॥ ३३ ॥
 सा ददर्शीमृतनिधिं चन्द्ररश्मिमनोहरम् ।

31. स्थितिः ॥ C^{1,2}v. 32. तज्जानं C^{1,2}; तदन्नं v. 33. इत्येव-
 मुक्ता V¹⁻³ C^{1,2}v; यथा भगवतोच्यते एवमित्युक्ता N.

26. आरोहावारोहाभ्यामतिसमै... 27...दिशो दिम्बागामीलोत्पल-
 युतनिव कुर्वाणाम् ॥ 32...तत्प्रसादत इति निजयोगोपायनिर्देशः ॥...

पवनक्षोभसंजातवीचीशतसमाकुलम् ॥ ३४ ॥
 हिमवच्छतसंकाशं भूमण्डलमिवापरम् ।
 वीचीहस्तैः प्रचलितैराह्यानमिव क्षितिम् ॥ ३५ ॥
 तैरेव शुभ्रतां चन्द्रे विद्धानमिवानिशम् ।
 अन्तरस्थेन हरिणा विगताशेषकल्पघम् ॥ ३६ ॥
 यस्मात्तस्मात् विभन्नं सुशुभ्रां तनुमूर्जिताम् ।
 पाण्डुरं खगमागम्यमधीभुवनवर्तिनम् ॥ ३७ ॥
 इन्द्रनीलकडाराद्यं विपरीतमिवाम्बरम् ।
 फलावलीसमुद्भूतवनसंघसमाचितम् ॥ ३८ ॥
 निर्मोक्मिव श्रेपा हेर्विस्तीर्णं तमतीव हि ।
 तं दृष्टा तत्र मध्यस्थं दृष्टे कैश्वालयम् ॥ ३९ ॥
 अनिर्देश्यपरीमाणमनिर्देश्यर्थिसंयुतम् ।
 श्रेष्ठपर्यङ्गं तस्मिन्ददर्शं मधुसूहदनम् ॥ ४० ॥
 श्रेष्ठाहि फणरतांशुदुर्विभाव्यमुखाम्बुजम् ।
 शशाङ्कशतसंकाशं स्त्रीयुतसमप्रभम् ॥ ४१ ॥

35. ०हस्तैर्धेवस्तैरेता० C^{1,2}v. 41. T. om. V¹.

35. हिमाचलानां शतेन संकाशमानमपरं भूमण्डलमिव वीचीनां
 हिमवदाकारलात् । वीचय एव हस्तात्त्वैरतिचपलैः क्षितिमाङ्क्यानमिव ॥
 36. तैरेव क्षीरवीचीहस्तैरनिशं प्रक्षालनेन चन्द्रमसि शैङ्गत्यिशयं
 विद्धानमिव ।... 37. यस्माङ्गरिणाह्यतकल्पघस्तस्मादतिशुद्धामूर्जितां
 शुरन्तों तनुं धारयन्ताम् ।... 38. ...विपरीतं भूगतम्बरमिव तस्यादि
 नीलरक्तादिमयथाप्रस्थात् । समुद्भूतं संजातशेषभम्...

॥ विष्णुसूतौ १ ॥

पीतवाससमक्षोभ्यं सर्वरत्नविभूषितम् ।
 मुकुटेनार्कवर्णेन कुण्डलाभ्यां विराजितम् ॥ ४२ ॥
 संवाह्मानाह्मियुगं लक्ष्मा करतलैः शुभैः ।
 श्रीरथारिभिः शस्त्रैः सेव्यमानं समन्ततः ॥ ४३ ॥
 तं द्वाष्टा पुण्डरीकाक्षं ववन्दे मधुसूदनम् ।
 जानुभ्यामवनीं गत्वा विज्ञापयति चाप्यथ ॥ ४४ ॥
 उद्धृताहं त्वया देव रसातलतलं गता ।
 स्वस्थाने स्थापिता विष्णो लोकानां हितकाम्यया ॥ ४५ ॥
 तचाधुना मे देवेश का धृतिर्वै भविष्यति ।
 एवमुक्तस्तदा देव्या देवो वचनमन्नवीत ॥ ४६ ॥
 वर्णाश्रमाचाररताः शास्त्रैकतत्परायणाः ।
 त्वां धरे धारयिष्यन्ति तेषां त्वज्ञार आहितः ॥ ४७ ॥
 एवमुक्ता वसुमती देवदेवमभाषत ।
 वर्णानामाश्रमाणां च धर्मान्वद सनातनान् ॥ ४८ ॥

45. स्वे स्थाने C^{1,2}V. 47. एताः शास्त्रैकतत्पराः । V¹. 48. धर्मान्वदं वदाश्य भोः ॥ V¹ in mg. ; धर्मान्वद सनातन ॥ V¹⁻³; सनातनान् ॥ C^{1,2}V ; C. defective. See 63 (शाश्वतान्).

43. ...मृदुतरैः करतलैः सखेहं संवाह्मितचरणकमण्ड । शश्वतक-
 गदापद्माधिष्ठात्रीभिर्देवताभिर्मूर्तिमतीभिः पार्श्वयोरपास्यमानम् ॥ 44. ...
 मधुसूदनमवलोक्यावनिष्ठतजानुमण्डला धारणो अभिवाद्यानन्तरं स्वाभि-
 मैतं विज्ञापयमास ॥ 45. ...स्वस्थाने स्थापिता...

त्वत्तोऽहं श्रोतुमिष्ठामि त्वं हि मे परमा गतिः ।
 नमस्ते देव देवेश देवारिबलस्तुदन ॥ ४६ ॥
 नारायणं जगन्नाथं शङ्खचक्रगदाधरं ।
 पद्मनाभं हृषीकेशं महाबलपराक्रमं ॥ ४० ॥
 अतीन्द्रियं सुदृष्ट्यारं देवं शार्ङ्गधनुर्धरं ।
 वराहं भीमं गोविन्दं पुराणं पुरुषोत्तमं ॥ ४१ ॥
 हिरण्यकेशं विश्वाक्षं यज्ञमूर्ते निरञ्जनं ।
 क्षेत्रं क्षेत्रं लोकेशं सलिलार्णवशायकं ॥ ४२ ॥
 मन्त्रं मन्त्रवहाचिन्त्यं वेदवेदाङ्गविग्रहं ।
 जगतोऽस्य समग्रस्य सृष्टिसंहारकारकं ॥ ४३ ॥
 धर्माधर्मज्ञं धर्माङ्गं धर्मयोने वरप्रदं ।
 विष्वक्सेनामृतं व्योमं मधुकैटसस्तुदन ॥ ४४ ॥
 द्वहतां द्वंहणान्नेयं सर्वं सर्वाभयप्रदं ।
 वरेण्यानघं जीमूताद्यं निर्माणकारकं ॥ ४५ ॥

52. सलिलान्तरं C^{1,2}v. 53. यज्ञमन्त्रं C^{1,2}. 54. धर्मं धर्मज्ञं C^{1,2}.
 55. ०ज्ञेयं C^{1,2}v. निर्वाणं C^{1,2}.

51. ...सुतरां दुर्जीयं पारमान्त्रो यस्य । सुदृष्ट्येति पाठे दुरधिगमः ।
 देवो द्युतिमान् । 52. ... विश्वस्मिन्नक्षिणी यस्य सर्वसाक्षित्वात् । विश्वतो
 ऽक्षिणी यस्तेति वा । 53. ...मन्त्रो कृतादिः... । ...मन्त्रं वहति पठतीति
 होता । ...वेदा कृतगादयः । वेदाङ्गानि शिक्षादीति । उभयं विग्रहो यस्य ।
 ... 55. द्वहतां परममहत्परिमाणानां कालाकाशादीनाम्... । अच्छेयो
 ज्ञातुमध्यक्षः ॥...सर्वरूपत्वात्सर्वः ॥...जगतो विश्वस्य निर्माणं करेति...

। विष्णुस्तौ १ ।

आयायन अपां स्थान चैतन्याधार निष्ठिय ।
 सप्तशीर्षाध्वरगुरो पुराण पुरुषोत्तम ॥ ५६ ॥
 भ्रवाक्षर सुहृष्णेश भक्तवत्सल पावन ।
 त्वं गतिः सर्वदेवानां त्वं गतिर्ब्रह्मवादिनाम् ॥ ५७ ॥
 तथा विदितवेद्यानां गतिस्त्वं पुरुषोत्तम ।
 प्रपन्नास्मि जगन्नाथ ध्रुवं वाचस्पतिं प्रभुम् ॥ ५८ ॥
 सुब्रह्मण्यमनाधृथं वसुषेण वसुप्रदम् ।
 महायोगबलोपेतं पृश्चिगर्भं धृतार्चिषम् ॥ ५९ ॥
 वासुदेवं महात्मानं पुण्डरीकाक्षमच्युतम् ।
 सुरासुरगुरुं देवं विभुं भूतमहेश्वरम् ॥ ६० ॥
 एकव्यूहं चतुर्बाहुं जगत्कारणकारणम् ।
 ब्रूहि मे भगवन्यर्मांश्चातुर्वर्णस्य शाश्वतान् ॥ ६१ ॥
 आश्रमाचारसंयुक्तान्सरहस्यान्संग्रहान् ।
 एवमुक्त्वा देवेशः पुनः शौणीमभाषत ॥ ६२ ॥

61. चतुर्वक्त्रं C^{1,2}v.

56. आयाययति जगदिति । ... चैतन्यस्य विज्ञानस्याधारो निवास-
 स्थानम् ।... 57. सुतरां सूक्ष्माः परमाणुवस्तेवामीशः क्रियादिहेतुः ...
 59. ...सुतरां ब्रह्मण्य इति... । ब्रह्मणे वेदाय ब्राह्मणाथ वा हित इति
 ब्रह्मणः । ... एत्रिरकाशो गर्भे यस्य । तस्मात् ... आकाशः संभूत
 इति श्रुतेः । धत्तान्यर्चिं वितेजांसि दृश्यादिषु येन । तेजस्तेजस्तिनामहं
 प्रभास्ति शशिसूर्ययेः । इत्यादि स्तरणात् ॥ 60. ...विभुर्यापकः ... ।
 61. एक एव व्यूहो विराट्खण्यो यस्य ।... जगत्कारणानं भवतानाम्...

शृणु देवि धरे धर्मांश्चातुर्वर्णस्य शाश्वतान् ।
 आत्रमाचारसंयुक्तान्सरहस्यान्ससंग्रहान् ॥ ६३ ॥
 ये तु त्वां धारयिष्यन्ति सन्तस्तेषां परायणान् ।
 निषेषा भव वामोरु काञ्चनेऽस्मिन्वरासने ॥ ६४ ॥
 सुखासीना निबोध त्वं धर्मान्विगदते मम ।
 शुश्रुते वैष्णवान्वर्मान्सुखासीना धरा तदा ॥ ६५ ॥ १ ॥

ब्राह्मणः क्षचियो वैश्यः शूद्रश्चेति वर्णाश्वत्वारः । १ ।
 तेषामाद्या द्विजातयस्त्वयः । २ । तेषां निषेकाद्यः प्रमश्चा-
 नान्तो मन्त्रवक्त्रियासमूहः । ३ । तेषां च धर्माः । ४ ।
 ब्राह्मणस्याध्यापनम् । ५ । क्षचियस्य शस्त्रनित्यता । ६ ।
 वैश्यस्य पशुपालनम् । ७ । शूद्रस्य द्विजातिशुश्रूषा । ८ ।
 द्विजानां यजनाध्ययने । ९ । अथतेषां वृत्तयः । १० ।
 ब्राह्मणस्य याजनप्रतिग्रहौ । ११ । क्षचियस्य क्षितिचा-
 णम् । १२ । क्षणिगोरक्षवाणिज्यकुसीदयोनियोषणानि
 वैश्यस्य । १३ । शूद्रस्य सर्वशिल्पानि । १४ । आपद्यन-
 न्तरा वृत्तिः । १५ ।

II, 2. द्विजातयः । C^{1,2}v.

II, 13. ...योनिर्यवद्रीक्षादिवीजं तत्पोषणं रक्तगम् । ... 14. शि-
 षणि चित्तकरणादीनि । सर्वशब्देन वैश्यवृत्तीनां क्षणादीवामपि
 यद्वज्ञम् । ... 15...अवन्तरा संनिहिता कनोयसी...वृत्तिः । ...

स्मा सत्यं दमः शौचं दानमिन्द्रियसंयमः ।
अहिंसा गुरुशुश्रूषा तीर्थानुसरणं दया ॥ १६ ॥
आर्जवं लोभशून्यत्वं देवब्राह्मणपूजनम् ।
अनभ्यह्या च तथा धर्मः सामान्य उच्चते ॥ १७ ॥ २ ॥

अथ राजधर्माः । १। प्रजापरिपालनम् । २। वर्णाश्र-
माणां स्वे स्वे धर्मे व्यवस्थापनम् । ३। राजा च जाग्रत्त-
पश्चवं सत्योपेतं देशमाश्रयेत् । ४। वैश्यशूद्रप्रायं च । ५।
तत्र धन्वन्तरमहीवारिवृक्षगिरिदुर्गाणामन्यतमं दुर्गमा-
श्रयेत् । ६। तत्र स्वस्वग्रामाधिपानकुर्यात् । ७। देश-
धक्षान् । ८। शताधक्षान् । ९। देशाधक्षांश्च । १०।
ग्रामदेषाणां ग्रामाधक्षः परीहारं कुर्यात् । ११। अशक्तो
देशग्रामाधक्षाय निवेदयेत् । १२। सोऽप्यशक्तः शता-
धक्षाय । १३। सोऽप्यशक्तो देशाधक्षाय । १४। देशा-
धक्षोऽपि सर्वात्मना देषमुच्चिन्द्यात् । १५। आकर-
शुल्कतरनागवेष्टात्तन्नियुज्जीत । १६। धर्मिष्ठान्यर्म-

17. आर्जवत्वमतोभव्य C^{1,2} v. III, 5. ०शूद्रप्रादं च । C^{1,2}; ०शूद्र-
वैश्याय च । v. 7. यामाधक्षानपि कुर्यात् । C^{1,2}; यामाधियान्कुर्यात् । v.

III, 6. ... महीदुर्गं महामेवेष्टकापाषाणादिनिमित्तं दुर्गम् । महीवो-
क्षावचप्रदेशप्रदेशप्रचुरदुर्गमित्यन्ये । ... 7. तत्र दुर्गे स्थितः सन् । ...
16. ... तरस्तीर्थते नद्यादि येनेति तरो नौकादिस्तज्जं शुद्धं जलं
शुल्कमिति यावत् । नागा गजाः । वनानि अररणानि । दागवन्ति वना-
गति वा । नगः पर्वतः । तत्संवन्धं नागम् । गिरिदुर्गमिति वा । ...

कार्येषु । १७ । निपुणानर्थकार्येषु । १८ । श्रुतान्संग्राम-
कर्मसु । १९ । उग्रानुग्रेषु । २० । घण्ठानस्त्रीषु । २१ । प्रजाभ्यो
बल्यर्थं संवत्सरेण धान्यतः षष्ठमंशमादद्यात् । २२ । सर्व-
सस्येभ्यश्च । २३ । द्विकं शतं पशुहिररण्येभ्यो वस्त्रेभ्यश्च ।
२४ । मांसमधुष्टौषधिगन्धपुष्टमूलफलरसदारुपन्नाजि-
नमृद्घाण्डाश्मभारडवैदलेभ्यः षष्ठभागम् । २५ । ब्राह्म-
णेभ्यः करादानं न कुर्यात् । २६ । ते हि राज्ञो धर्मक-
रदाः । २७ । राजा च प्रजाभ्यः सुकृतदुष्कृतषष्ठांश-
भाक् । २८ । स्वदेशपण्याच्च शुल्कांशं दशममादद्यात् ।
२९ । परदेशपण्याच्च विंशतितमम् । ३० । शुल्कस्था-
नादपक्रामन्सर्वापहारमामृयात् । ३१ । शिल्पिनः कर्म-
जीविनश्च शूद्राश्च मासेनैकं राज्ञः कर्म कुर्युः । ३२ ।
स्वाम्यमात्यदुर्गकोशद्वराप्रमिचाणि प्रकृतयः । ३३ ।
तदूषकांशं हन्यात् । ३४ । स्वराष्ट्रपरराष्ट्रयोश्च चारचक्षुः

25. ०पुष्ट० om. C^{1,2}v. 31. सर्वापहारितम् C^{1,2}.

18. अर्थकार्येषु सुवर्णादिपरीक्षासु... । यदा जहापेहादिनिर्णयवत्सु
कार्येषु इन्पुण्यान्पिणिलाङ्गियज्ञात ॥ 23. सस्यानि वार्षिकानि षष्ठमाका-
दीनि ... 27. करविषयेऽपि राज्ञो धर्मं निजाचारसंपदं करत्वेन
ददति... 30. यत्परं देशान्तरे ... विक्रीयते तस्मात्... 31. अप-
क्रामप्रपत्तवरबन्धमार्गेण गच्छम्भिग्य । सर्वपण्यापहारमामृयात् ।... 32. शि-
ल्पिनः लोहकारादयः । कर्मापजीविनः कारवो वर्धकादयः । चकारादन्यो-
पजीविनः शूद्राश्च ... यथाह मनुः (VII, 138) ...

स्यात् । ३५ । साधूनां पूजनं कुर्यात् । ३६ । दुष्टांश्च इ-
न्यात् । ३७ । शचुमित्रोदासीनमध्यमेषु सामभेददान-
दण्डान्यथाहै यथाकालं प्रयुज्जीत । ३८ । संधिविग्रहया-
त्वासनसंश्रयदैधीभावांश्च यथाकालमाश्रयेत् । ३९ । चैते
मार्गशीर्षे वा याचां यायात् । ४० । परस्य व्यसने वा । ४१ ।
परदेशवासौ तदेशधर्मान्नोच्छिन्न्यात् । ४२ । परेणाभि-
युक्तश्च सर्वात्मना स्वं राष्ट्रं गोपायेत् । ४३ । नास्ति राजां
समरे तनुवागसदेषो धर्मः । ४४ । गोब्राह्मण्डपमित्र-
धनदारजीवितरक्षणाद्ये हतास्ते स्वर्गलोकभाजः । ४५ ।
वर्णसंकररक्षणार्थं च । ४६ । राजा परपुरावासौ तु तच्च
तत्कुलीनमभिषिञ्चेत् । ४७ । न राजकुलमुच्छिन्न्यात् । ४८ ।
अन्यचाकुलीनराजकुलात् । ४९ । स्वगयाक्षस्त्रीपाना-
भिरतिं परिहरेत । ५० । वाक्यारुष्यदण्डपारुष्ये च । ५१ ।
नार्थदूषणं कुर्यात् । ५२ । आद्यदाराणि नोच्छिन्न्यात् । ५३ ।
नापाचवर्षी स्यात् । ५४ । आकरेभ्यः सर्वमाद्यात् । ५५ ।

43. स्वं om. C^{1,2}v. 45-०लोक० om. C^{1,2}v. 47. पर० om.
C^{1,2}v. 50. ०पानेष्वभिरतिं न कुर्यात् । C^{1,2}; ०पानाभिरतिं न कुर्यात् । v.

38. मध्यमः शचुविजिगीषुमध्यवर्ती च्यपः ... 44. ...राजां चक्रि-
यानां न पार्थिवानाम्... 46. परदाराभिमर्शेन जायमानाद्वर्णसंकरा-
द्यक्षतावं वर्णानां तदर्थमपि ये चता बन्दियाहजारादभिलेपि स्वगतोक-
भाजो भयेत्ति... 52. अर्थस्य सुवर्णादेवृष्णं वृथाव्ययः... 53. सपुत्रे
परपुरे दुर्गेषु वा आद्यदाराणि पूर्वदाजक्षतानि तोरणगोपुरदीनि ...

निधिं लब्ध्वा तदर्थं ब्राह्मणेभ्यो दद्यात् । ५६ । द्वितीय-
मर्थं कोशे प्रवेशयेत् । ५७ । निधिं ब्राह्मणो लब्ध्वा सर्व-
मादद्यात् । ५८ । शूचियश्चतुर्थमंशं राज्ञेऽपरं चतुर्थमंशं
ब्राह्मणेभ्योऽर्थमादद्यात् । ५९ । वैश्यस्तु चतुर्थमंशं राज्ञे
दद्यात् ब्राह्मणेभ्योऽर्थमंशमादद्यात् । ६० । शूद्रश्चावासं द्वा-
दशधा विभज्य पञ्चांशान्वाजे दद्यात्पञ्चांशान्ब्राह्मणेभ्यो
ऽंशद्वयमादद्यात् । ६१ । अनिवेदितविज्ञातस्य सर्वमप-
हरेत् । ६२ । स्वनिहिताद्राजे ब्राह्मणवर्जं द्वादशमंशं
दद्युः । ६३ । परनिहितं स्वनिहितमिति ब्रुवंस्तत्समं
दर्खंमावहेत् । ६४ । बालानाथस्त्रीधनानि च राजा
परिपालयेत् । ६५ । चौरहतं धनमवाप्य सर्वमेव सर्व-
वर्णेभ्यो दद्यात् । ६६ । अनवाप्य च स्वकोशादेव द-
द्यात् । ६७ । शान्तिस्वस्त्रयनैर्देवोपघातान्प्रशमयेत् । ६८ ।
परचक्रोपघातांश्च शस्त्रनित्यतया । ६९ । वेदेतिहास-
धर्मश्चास्त्रार्थकुशलं कुलीनमव्यङ्गं तपस्विनं पुरोहितं च
वरयेत् । ७० । शुचीनलुभ्यानवहिताच्छक्तिसंपन्नान्स-
र्वार्थेषु च सहायान् । ७१ । स्वयमेव व्यवहारान्पश्ये-

65. ...अग्नायोऽवेक्षकरहितोऽन्यपङ्कादिः ... मधेऽनायपदप्रयोगादुभय-
चान्वयेन बालस्त्रियोरप्यनाथत्वं गम्यते । ... 68. प्रत्युत्प्रारिष्टशमनाय
क्रियमार्थं कर्म श्वान्तिः । यहश्वान्तिमहाश्वान्त्यादि । अनत्प्रारिष्टश्वान्त्यनु-
त्पत्त्यै क्रियमाणं कर्म स्वस्त्रयनम् । ... 69. ...शस्त्रनित्यतया शस्त्राभि-
योगेन... 70. ...अर्थाऽर्थश्चास्त्रमौश्वर्गसादि । ...

द्विद्विर्ब्राह्मणैः सार्थम् । ७२ । व्यवहारदर्शने ब्राह्मणं
वा नियुज्जगात् । ७३ । जन्मकर्मव्रतोपेताश्च राजा सभा-
सदः कार्या रिपौ मित्रे च ये समाः कामक्रोधभय-
लोभादिभिः कार्यार्थिभिरनाहार्याः । ७४ । राजा च
सर्वकार्येषु सांवत्सराधीनः स्यात् । ७५ । देवब्राह्मणा-
न्सततमेव पूजयेत् । ७६ । वृडसेवी भवेत् । ७७ । यज्ञ-
याजी च । ७८ । न चास्य विषये ब्राह्मणः स्मृधार्तो
ज्वसीदेत् । ७९ । न चान्योऽपि सत्कर्मनिरतः । ८० ।
ब्राह्मणेभ्यश्च भुवं प्रतिपादयेत् । ८१ । येषां च प्रतिपा-
दयेत्तेषां स्ववंश्यानभुवः प्रमाणं (?) दानच्छेदेऽपवर्णानं च
पटे ताम्रपटे वा लिखितं स्वमुद्राङ्कितं चागामिन्द्रपवि-
ज्ञापनार्थं दद्यात् । ८२ । परदत्तां च भुवं नापहरेत । ८३ ।

74. ०भय० om. V¹⁻³ C^{1,2}v; भयं चासः N. 82. नन् प्रतिपा-
दिताया चपि (this clause is from the Comm. on 81) सुव
प्रमाणं V¹⁻³; येषां च प्रतिपादयेत्तेषां स्ववंश्यानन्तरप्रमाणं C^{1,2}; चेऽ
च प्र० स्ववंश्यानन्तरः प्रमाणं v. ताम्रपटे v.

74. जन्म विश्वमाटपितृः । कर्म जातकर्मदिसंखारः । ... अना-
हार्या अनाकर्षणीयाः । ... 82. येषां ब्राह्मणादीनां भुवं दद्यात्तेषां वश्य-
माणालक्षणं शासनपत्रं दद्यादिति संबन्धः । ... स्ववंश्यान्पित्रादीन्द्रीजः । ...
चकारात् ... वंशानामानं च । भुवः चेत्रादिकायाः प्रमाणं निवर्तनादि-
परिमाणम् । दीयत इति दानं भूम्यादि तस्य च्छेदेऽपहारः । ... यदा दानस्य
भूम्यादिः छेदोऽवच्छेदो ... पूर्वोत्तमुक्तनद्याः परिष्मितोऽमुक्तस्यानस्येदम् ...
चकारात्मतं, मेऽमुक्तपुच्छ्य यदचेपरि लेखितम् । ... पटे कार्पासिके
वृस्त्रवृहैः ... स्वस्य मुद्रा हंसवराहादिका ... See also Burnell,
Palaeogr. p. 95 seq., and p. 114.

ब्राह्मणेभ्यः सर्वदायान्प्रयच्छेत् । ८४ । सर्वतस्वात्मानं
गोपायेत् । ८५ । सुदर्शनश्च स्यात् । ८६ । विष्ण्वागद-
मन्त्रधारी च । ८७ । नापरीक्षितमुपयुज्जगत् । ८८ ।
स्मितपूर्वाभिभाषी स्यात् । ८९ । वध्येष्वपि न भ्रूकुटी-
माच्चरेत् । ९० । अपराधानुरूपं च दण्डं दण्डेषु दा-
पयेत् । ९१ । सम्यग्दण्डप्रणयनं कुर्यात् । ९२ । द्वितीय-
मपराधं न स कर्यचित्क्षमेते । ९३ । स्वधर्मंमपालय-
न्नादण्डो नामास्ति राज्ञः । ९४ ।
यत्प्रश्नामो लोहिताक्षो दण्डश्चरति निर्भयः ।
प्रजास्तत्र विवर्धन्ते नेता चेत्साधु पश्यति ॥ ९५ ॥
स्वराष्ट्रे न्यायदण्डः स्याद्भूतदण्डश्च शत्रुषु ।
सुहृत्वजिह्वः स्त्रिघेषु ब्राह्मणेषु स्त्रमान्वितः ॥ ९६ ॥
एवं दृतस्य वृपतेः श्रीलोक्षेनापि जीवतः ।
विस्तीर्यते यशो लोके तैलविन्दुरिवामसि ॥ ९७ ॥
प्रजासुखे सुखी राजा तद्दुःखे यश्च दुःखितः ।
स कीर्तियुक्तो लोकेऽस्मिन्प्रेत्य स्वर्गे महीयते ॥ ९८ ॥ ३ ॥

94. राज्ञः V^{1-1} ; राज्ञः $C^{1,2,3}$; राज्ञा (V^1) or राज्ञो (V^{1-3}) N.

85. सर्वते यानप्रथ्यासनादिभ्योऽप्यात्मानं गोपायेन्नेत् । यद्याह ...
मनुः (VII, 220)... 87. विष्ण्वा विष्णवाश्का अगदा रोगनाशकाच्च ये
मन्त्रात्मादारण्डीको भवेत् ।... 95. निर्भयेऽप्रतिहतश्चरति ।...

आलस्थार्कमरीचिगतं रजस्वसरेणुसंश्कम् । १ । त-
दृष्टकं लिक्षा । २ । तच्चयं राजसर्षपः । ३ । तच्चयं गौर-
सर्षपः । ४ । तत्पृष्ठकं यवः । ५ । तच्चयं कृष्णलम् । ६ ।
तत्पृष्ठकं माषः । ७ । तद्वादशमश्चार्धम् । ८ । अक्षार्धमेव
सच्चतुर्माषकं सुवर्णः । ९ । चतुःसुवर्णको निष्कः । १० ।
द्वे कृष्णले समधृते रूप्यमाषकः । ११ । तत्पोडशकं ध-
रणम् । १२ । ताम्रकार्धिकः कार्धापणः । १३ ।
पणानां द्वे शते सार्दे प्रथमः साहसः स्मृतः ।
मथमः पञ्च विज्ञेयः सहस्रं त्वेव चान्तमः ॥ १४ ॥ ४ ॥

अथ महापातकिनो ब्राह्मणवर्जं सर्वे वथाः । १ ।
न शारीरो ब्राह्मणस्य दण्डः । २ । स्वदेशाद्वाह्निणं
क्षताङ्कं विवासयेत् । ३ । तस्य च ब्रह्महत्यायामशिरस्कं
पुरुषं ललाटे कुर्यात् । ४ । सुराध्वजं सुरापाने । ५ ।
अपदं स्तेये । ६ । भगं गुरुत्व्यगमने । ७ । अन्यचापि
वथकर्मणि तिष्ठन्तं समग्रधनमक्षतं विवासयेत् । ८ ।

IV, 8. तद्वादशकम् C^{1,2}v Hemâdri. V, 1. ब्राह्मणवर्जं may
possibly be a gloss, though N. has got it.

IV, 2. लिक्षा स्वेदजं यकाण्डम् ॥ ८... द्वादशं द्वादशानां समुदायः...
. 10... समधृते तुल्यपरिमाणे... V, 1. वथोडत्र प्रागवियोगफलको आ-
पादः... ६...स्तेये सुवर्णस्तेये... ८. वथं वथाहं वथनिर्मितमिति...

कूटशासनकर्त्तव्य राजा हन्त्यात् । ६ । कूटखेत्यका-
रांश्च । १० । गरदामिदप्रसङ्गतस्करान्स्वीवाल्पुरुषधा-
तिमश्च । ११ । ये च धार्यं दशभ्यः कुम्भेभ्योऽधिकमप-
हरयुः । १२ । धरिममेयानां शतादभ्यधिकम् । १३ ।
ये चाकुलीना राज्यमभिकामयेयुः । १४ । सेतुभेद-
कांश्च । १५ । प्रसङ्गतस्कराणां चावकाशभक्तप्रदांश्च । १६ ।
अन्यच राजाशक्तेः । १७ । स्त्रियमशक्तभर्तुकां तदति-
क्रमणीं च । १८ । हीनवर्णोऽधिकवर्णस्य येनाङ्गेनाप-
राधं कुर्यात्तदेवास्य शतयेत् । १९ । एकासनेअपवेशी
कव्यां दृष्टाङ्गो निर्वास्यः । २० । निष्ठीव्योष्टद्यवि-
हीनः कार्यः । २१ । अवश्वद्यिता च गुदहीनः । २२ ।
आक्रोशयिता च विजिह्वः । २३ । दर्पण धर्मोपदेश-
कारिणो राजा तप्तमासेचयेत्तैलमास्ये । २४ । द्रोहेणा
च नामजातिग्रहणे दशाङ्गुलोऽस्य शङ्कुर्निखेयः । २५ ।

18. ऋक्मणां C^{1,2}; ऋमिणा v. 22. अवश्वद्यिता C^{1,2}; अव-
श्वद्यिता v. 25. लिखेयः C^{1,2}; विखेयः v.

10. राजशासनातिरिक्तमपि अवक्षारिकं लेख्यमृणादिपत्रम् ।... 13.
...धरिममेशनि सुवर्णरजतादीनि ।... 17. ...राज्ञस्वचैरनिवारणे न
शक्तिस्तदा यामनिवासिनामात्मवाग्याय चौरादिरक्षणोऽपि न वध इत्यर्थः ।...
18. भरणादिसमर्थेऽप्यशक्तो निरोङ्गुरन्यायेभ्यो भर्ता यस्याल्लाम् । तमति-
क्रमितुं परपुरुषोपभोगलम्पटया शीलमस्यात्तां च स्त्रियं हन्त्यात् ।... 24.
...उत्तमवर्णस्य धर्मोपदेशकारिणाम्... 25. अस्य हीनवर्णस्य सुखे उच्च-
श्वेयोमयः शङ्कुः ।... 26. ...बज्रवचनाङ्गारीरमुपग्रहनादिसंखारकर्म...

श्रुतदेशजातिकर्मणमन्यथावादी कार्षीपणशतद्वयं द-
ख्यः । २६ । काणणस्त्रादीनां तथावाद्यपि कार्षीपण-
द्वयम् । २७ । गुरुनाश्चिपन्कार्षीपणशतम् । २८ । परस्य
पतनीयाक्षेपे क्वते तूत्तमसाहसम् । २९ । उपपातकयुक्ते
मध्यमम् । ३० । चैविद्यद्वज्ञानां क्षेपे जातिपूगानां च । ३१ ।
आमदेशयोः प्रथमसाहसम् । ३२ । न्यज्ञतायुक्ते क्षेपे
कार्षीपणशतम् । ३३ । मातृयुक्ते तूत्तमम् । ३४ । सम-
वर्णाक्रोशने द्वादश पणान्दख्यः । ३५ । हीनवर्णा-
क्रोशने षड्दण्डयः । ३६ । यथाकालमुत्तमसवर्णाक्षेपे
तत्प्रमाणो दख्यः । ३७ । चयो वा कार्षीपणः । ३८ ।
न्युक्तवाक्याभिधाने त्वेवमेव । ३९ । पारजायी सवर्णा-
गमने तूत्तमसाहसं दख्यः । ४० । हीनवर्णागमने
मध्यमम् । ४१ । गोगमने च । ४२ । अन्त्यागमने
वध्यः । ४३ । पशुगमने कार्षीपणशतं दख्यः । ४४ ।

31. ०ष्टद्वाक्षेपे C^{1,2}v. 33. व्यज्ञतायुक्ताक्षेपे C^{1,2}v. 34. सवर्णा०
C^{1,2}v. 37—39 om. v. 38. तयोर्वा कार्षीपणाख्यः । C^{1,2};
समेतरवर्णाक्षेपानन्तरमान्त्यिपते हीनवर्णय चयः कार्षीपणा दख्यः । N.

30. ...उपपातकं गोवधादिः... । 31. ...पूगानां सभ्यादिसंघानाम् ...
33. व्यज्ञमस्त्रीलम् । अस्त्रीलं न्यज्ञसंयुतमिति नारदस्मरणात् । (Nār.
XV, 3)...लद्धिगिर्वां यहिष्यामि चेलन्यां वा ... इत्यादिके ।... 37.
• कालोऽनाक्षेपकालमनतिक्रम्येति यथाकालम् ।... तत्रमादः षट्कार्षीपण-
प्रमाणो दख्यः कार्यः ।... 44. पशुनां गोव्यतिरिक्तानां गमने:..

देषमनाख्याय कन्यां प्रथच्छंश्च । ४५ । तां च विभृ-
यात् । ४६ । अदुष्टां दुष्टामिति ब्रुवन्नुत्तमसाहस्रम् । ४७ ।
गजाश्वोद्गेषुधाती त्वेककरपादः कार्यः । ४८ । विमां-
सविक्रयी च । ४९ । ग्राम्यपशुधाती कार्षीपणशतं
दण्डः । ५० । पशुस्वामिने तन्मूल्यं दद्यात् । ५१ ।
आरण्यपशुधाती पञ्चाशतं कार्षीपणान् । ५२ । पश्चि-
धाती मत्स्यधाती च दश कार्षीपणान् । ५३ । कीटो-
पघाती च कार्षीपणम् । ५४ । फलोपगमद्रुमच्छेदी
तृत्तमसाहस्रम् । ५५ । पुष्पोपगमद्रुमच्छेदी मध्यमम् । ५६ ।
वस्त्रीगुल्मलताच्छेदी कार्षीपणशतम् । ५७ । तृणच्छे-
द्येकम् । ५८ । सर्वे च तत्स्वामिनां तदुत्पत्तिम् । ५९ ।
इस्तेनोऽनुरयिता दश कार्षीपणान् । ६० । पादेन
विंशतिम् । ६१ । काष्ठेन प्रथमसाहस्रम् । ६२ । पाषा-
णेन मध्यमम् । ६३ । शस्त्रेणोत्तमम् । ६४ । पादकेशां-

49, 50. ०विक्रयी कार्षीपणशतम् । ग्राम्यपशुधाती च । C^{1,2}v. 52.
पञ्चाशतं N. in V¹⁻³; पञ्चाशतं V¹⁻⁴ C^{1,2}v N. in V⁴ Ap. 53.
दण्ड om. C^{1,2}v. 54 om. C^{1,2}v. 55. ०च्छेदी कीटोपघाती तृत्तम-
साहस्रं दण्डः । C^{1,2}; ०च्छेदी । v.

45...दोषे तु नाशः (Nâr. XII, 36)... 49. विरुद्धमांसं अविष्ट-
राहादेत्तदिक्षयशीलो विमांसविक्रयी ।... 55. फलैरुपगम्यन्त इति फलो-
पगमाः । फलोपकारिणाः पनसामादयः ।... 56. पुष्पोपगम्यन्त इति
पुष्पोपगमाः । पुष्पोपकारिणाम्यकादयः ।... 60. ताडगार्थं इस्तमुद्दूर्ध्य...
64 ...सजातीयविषयं सर्वमेतत् ।... (S. 19) इति सामान्यसूत्रात्...

शुक्करलुण्ठने दश पणान्दण्डः । ६५ । शोणितेन
विना दुःखमुत्पादयिता दाचिंशतपणान् । ६६ । सह
शोणितेन चतुःषष्ठिम् । ६७ । करपाददन्तभङ्गे कर्णना-
साविकर्तने मध्यमम् । ६८ । चेष्टाभेजनवाग्रोधे प्रहा-
रदाने च । ६९ । नेचकन्धराबाहुसक्यंगसभङ्गे चोत्त-
मम् । ७० । उभयनेचभेदिनं राजा यावज्जीवं बन्ध-
नान्व विमुच्चेत् । ७१ । तादृशमेव वा कुर्यात् । ७२ ।
एकं बहूनां निघतां प्रत्येकमुक्ताहण्डाहिगुणः । ७३ ।
उत्क्रोशन्तमनभिधावतां तत्समीपवर्तिनां संसरतां च
। ७४ । सर्वे च पुरुषपीडाकरास्तदुत्थानव्ययं दद्युः । ७५ ।
ग्राम्यपशुपीडाकराश्च । ७६ । गोऽस्मीद्वगजापहार्येक-
करपादः कार्यः । ७७ । अजाव्यपहार्येककराश्च । ७८ ।
धान्यापहार्येकादशगुणं दण्डः । ७९ । सस्यापहारी
च । ८० । सुवर्णरजतवस्त्राणां पञ्चाशतस्त्वम्यधिकमप-
हरन्विकरः । ८१ । तद्रनमेकादशगुणं दण्डः । ८२ ।
स्त्रुचकार्पासगोमयगुडदधिक्षीरतक्रतुण्लवणमृद्गस्मपक्षि-

74. क्रोशन्तमभिधावताम् ०^{1,2}; तं क्रोशन्तमभिधावतां । v.

72. तादृशं नेचदयरहितं वा कुर्यात्कारयेदिव्यर्थः ।... 74. ...अभि-
भूयमानसमीपवर्तिनां संसरतां ... चानभिधावकानामपि तन्निमित्ताहण्डा-
हिगुणो दण्डा भवति । 79. धान्यं वार्षिकं श्यामाकादि... । 80.
सस्यानि हेमन्तवसन्नोद्धवानि त्रीहियवादीनि ।...

मत्त्वयृततैलमांसमधुबैदलवेणुमृणमयसोहभाण्डानाम-
पहर्ता मूल्याच्चिगणं दरख्यः । ८३ । पक्वान्नानां
च । ८४ । पुष्ट्यहरितगुल्मवभीलतापर्णानामपहरणे
पञ्च लक्षणान् । ८५ । शाकमूलपालानां च । ८६ ।
रलापहार्युत्तमसाहसम् । ८७ । अनुक्तद्रव्याणामपहर्ता
मूल्यसमम् । ८८ । स्तेनाः सर्वमपहतं धनिकस्य
दाप्याः । ८९ । ततस्तेषामभिहितदण्डप्रयोगः । ९० ।
येषां देयः पन्थास्तेषामपथदायी कार्षीपणपञ्चविंशतिं
दरख्यः । ९१ । आसनार्हस्यासनमददत्त्वा । ९२ । पूजा-
ईमपूजयन्त्वा । ९३ । प्रातिवेश्यब्राह्मणे निमन्त्रणातिक्रमे
च । ९४ । निमन्त्रयित्वा भोजनादायिनश्च । ९५ । निम-
न्त्रितस्तथेयुक्ता चाभुज्ञानः सुवर्णमाषकम् । ९६ । निम-
न्त्रयितुश्च द्विगुणमन्त्रम् । ९७ । अभक्ष्येण ब्राह्मणदूषयिता
बोडश सुवर्णान् । ९८ । जात्यपहारिणा शतम् । ९९ ।
सुरया वथ्यः । १०० । क्षचियं दूषयितुस्तदर्धम् । १०१ ।
वैश्यं दूषयितुस्तदर्धमपि । १०२ । शूद्रं दूषयितुः प्रथम-
साहसम् । १०३ । अस्यृश्यः कामकारेण स्यृश्यं स्यृश-

91. कार्षीपणानां C^{1,2}. From the C. 96. उक्तवानभुज्ञानः C^{1,2}V
Ap. 104. अस्यृश्यः (अस्यृश्य V²) कामकारे सस्यृश्यन्त्यृश्यं वथ्यः । V¹⁻³;

92. अतिथ्यादेः... 104. अस्यृश्यस्याग्नादादिः कामकारेण बुद्धि-
पूर्वकं स्यृश्यं चैवर्णिकं स्यृश्यन्त्यृश्यः ।...

वधः । १०४ । रजस्वलां शिफाभिस्ताडयेत । १०५ ।
 पथ्युद्यानोदकसमीपेऽप्यशुचिकारी पणशतम् । १०६ ।
 तत्त्वापास्वात । १०७। गृहभूकव्याद्युपभेत्ता मध्यमसाहसं
 दण्ड्यः । १०८ । तत्त्वं योजयेत । १०९ । गृहे पीडा-
 करं द्रव्यं प्रक्षिपन्पणशतम् । ११० । साधारण्यापलापी
 च । १११ । प्रेषितस्याप्रदाता च । ११२ । पितृपुष्टा-
 चार्ययाज्यत्विजामन्योन्यापतितत्वागी च । ११३ । न
 च ताज्ज्हात । ११४ । शूद्रप्रवजितानां हैवे पितृे
 भोजकश्च । ११५ । अयोग्यकर्मकारी च । ११६ । समुद्र-
 गृहभेदकश्च । ११७ । अनियुक्तः शपथकारी । ११८ ।
 पश्चनां पुंस्त्वोपधातकारी च । ११९ । पितापुच्चिरोधे
 तु साक्षिणां दशपणो दण्डः । १२० । यस्तयोश्चान्तरे
 स्यात्तस्योत्तमसाहसः । १२१ । तुलामानक्लाटकर्तुश्च । १२२।

अस्पृशः कामकारेण स्तुशंस्तुशं चैवर्णिकं वधः । V⁴; कामकारेणास्पृश-
 स्तुैवर्णिकं स्तुशन्वधः । C¹²; कामकारेण अदृशवानवार्यवान् v. See
 the C., which shows how these vv. ll. have sprung up.

105. रजस्वलां बुद्धिपूर्वकं चैवर्णिकं स्पृशन्तीम्... 108. भूरङ्गना-
 दिः ।... 109. ...उत्थानदण्डं दद्यादिवर्थः ।... 110. कण्टकः... कामणा-
 पुंगलिकादि द्रव्यं प्रक्षिपन्... 112. देवत्राज्ञायाद्यर्थं प्रेषितस्यार्यस्य
 दोभेनाप्रदाता... 116. यदस्य योग्यं कर्म न भवति । यथानुपनीतस्या-
 ख्यथम् ।... 118. राज्ञा सर्वैर्वा अनियुक्तो नादिष्टः ...ः

तद्कूटे कूटवादिनश्च । १२३ । द्रव्याणां प्रतिरूपविक्रीयिकस्य च । १२४ । संभूयवणिजां परणमनर्घेणावरुन्धताम् । १२५ । प्रत्येकं विक्रीणतां च । १२६ । यद्युत्तमूल्यं परणं यः क्रेतुर्नैव दद्यात्तस्यासौ सोदयं दायं । १२७ । राज्ञा च परणशतं दण्डः । १२८ । क्रीतमक्रीणतो या हानिः सा क्रेतुरेव स्थात् । १२९ । राजविनिषिद्धं विक्रीणतस्तदपहारः । १३० । तारिकः स्थलजं शुल्कं यद्युन्दश परणान्दण्डः । १३१ । ब्रह्मचारिवानप्रस्थमिष्टुगर्विणीतीर्थानुसारिणां नाविकः शौल्किकः शुल्कमाददानश्च । १३२ । तत्र तेषां दद्यात् । १३३ । द्यूते कूटाक्षदेविनां करच्छेदः । १३४ । उपधिदेविनां संदंशच्छेदः । १३५ । ग्रन्थिभेदकानां करच्छेदः । १३६ ।

124. प्रतिरूपकः V⁴; सवर्णरजतादीनां यत्प्रतिरूपं ... ताम्भम् N.
 125. अनर्घेणा० V¹⁻³ N.; अनर्घेणा० C^{1,2}V (and Y. II, 150).
 181. तारिकः V⁴. 136. ग्रन्थिभेदकानां च। उत्तेपकानां च करच्छेदः। V⁴; ग्रन्थिभेदकानां राजाक्षेपकानां च करच्छेदः। v. See the C. 136. पाते त्वनापरि C^{1,2}V.

126. ये ...देशान्तरगतं परणमनर्घेण हीनमूल्येन प्रार्थयमाना अवरुन्धन्ति... 126. ये चाधिकमूल्येन विक्रीणन्ति... 131. नैकादिशुल्काधिकारी तारिकः।... 134. वस्त्राभ्वलबद्धं द्रव्यमूलृत्य येऽप्रहरन्ति ते ग्रन्थिभेदकाल्पेण करच्छेदः कार्यः। N in V¹⁻³; व० द्रव्यमूलृत्यापहरताम्। N. in V⁴. The further Sûtra, which V⁴ (see also v) inserts in this place, is not commented upon by Nandapañdita, and seems to have crept into the text from a passage of Yâjñavalkya (II, 274), which he quotes further on.

दिवा पश्चनां वृकाशुपधाते पाले त्वनायति पालदोषः ।
 १४७ । विनष्टपशुमूल्यं च स्वामिने दद्यात् । १४८ ।
 अननुशातां दुहन्पञ्चविंशतिं कार्यापणान् । १४९ । म-
 हिषो चेत्सस्यनाशं कुर्यात्तपालस्त्रष्टौ माषान्दरणः ।
 १४० । अपालायाः स्वामी । १४१ । अश्वस्त्रूङ्गो गर्दभो
 वा । १४२ । गौश्चेत्तदर्थम् । १४३ । तदर्थमजाविकम् । १४४ ।
 भक्षयित्वोपविष्टेषु दिगुणम् । १४५ । सर्वच स्वामिने वि-
 नष्टसस्यमूल्यं च । १४६ । पथि ग्रामे विवीतान्ते न दोषः ।
 १४७ । अनावृते च । १४८ । अल्पकालम् । १४९ ।
 उत्स्तृष्टवृषभस्त्रतिकानां च । १५० । यस्तूत्तमवणान्दास्ये
 नियोजयेत्तस्योत्तमसाहसो दण्डः । १५१ । त्यक्तप्रवर्ज्यो
 राज्ञो दास्यं कुर्यात् । १५२ । भृतकश्चापूर्णे काले भृतिं
 त्यजन्सकलमेव मूल्यं दद्यात् । १५३ । राज्ञे च पणशतं
 दद्यात् । १५४ । तहोषेण यद्विनश्येत्तत्त्वामिने । १५५ ।
 अन्यच दैवोपधातात् । १५६ । स्वामी चेद्भृतकमपूर्णे
 काले जह्यात्तस्य सर्वमेव मूल्यं दद्यात् । १५७ । पणशतं
 च राजनि । १५८ । अन्यच भृतकदोषात् । १५९ । यः

141. अपालायाः v Ap. 142–150 with C. om. V¹.

146. विनष्टस्य सस्यस्य V⁴. 147. यामसीमान्ते C^{1,2}v; सीमान्ते
 from the C. 149. अल्पकालं V^{2,3}; अल्पकालां C^{1,2}v; यासमाल
 भक्षणे न दोषः N. See Colebrooke, Dig. III, 4, XXI.

153. ...यावदभ्युपगतं तावत्सकलमेव मूल्यं वेतनं स्वामिने दद्यात् ।...

कन्यां पूर्वदत्तामन्यमै दद्यात्स चौरवच्छास्यः । १६० ।
 वरदोषं विना । १६१ । निर्देषां परित्यजन् । १६२ ।
 पलीं च । १६३ । अजानानः प्रकाशं यः परद्रव्यं क्री-
 णीयात्तच तस्यादोषः । १६४ । स्वामी द्रव्यमामुथात् ।
 १६५ । यद्यप्रकाशं हीनमूल्यं च क्रीणीयात्तदा क्रेता
 विक्रेता च चौरवच्छास्यौ । १६६ । गणद्रव्यापहर्ता वि-
 वास्यः । १६७ । तत्संविदं यश्च लङ्घयेत् । १६८ । निष्ठे-
 पापहार्यर्थद्विसहितं धनं धनिकस्य दाय्यः । १६९ ।
 राजा चौरवच्छास्यः । १७० । यश्चानिद्विमं निद्विसमिति
 ब्रूयात् । १७१ । सीमाभेत्तारमुत्तमसाहसं दण्डयित्वा
 पुनः सीमां लिङ्गान्वितां कारयेत् । १७२ । जातिभ्रंश-
 करस्याभक्षयस्य भक्षयिता विवास्यः । १७३ । अभक्षयस्या-
 विक्रेयस्य विक्रयी देवप्रतिमाभेदकश्चात्तमसाहसं दण्ड-
 नीयः । १७४ । भिषज्ञिथ्याचरनुत्तमेषु पुरुषेषु । १७५ ।

163. यः स्त्रीं च । V¹. 172. लिङ्गान्वितां om. V⁴v ; the whole
 Sûtra and part of the C. is om. in V¹⁻³, the whole C. in
 V⁴. 175. अभिचरन्तुः V¹⁻⁴; आचरन् । C^{1,2}v Ap. ; उपचरति N.

163. ...अदुष्टां पलीं विवाहसंस्कातां परित्यजत इति ।... 167. गणो
 द्रव्यग्रस्मृहलदर्थं राजादिप्रेषितं द्रव्यं गणद्रव्यम् ।... 173. जातिभ्रंशं
 यद्वितिं सलारेति... तस्य कामतो भक्षयिता भोक्ता न तु भोजयिता ।
 तद्यद्वयं पूर्वमुक्तात्तदा । (S. 98)... 174. अभक्षयिता सुरादीनि...
 175. राजसंबन्धिमनुष्येषु यो वैद्यशास्त्रपथमतिक्रम्य...उपचरति ।...

मथमेषु मथमम् । १७६ । तिर्यक्षु प्रथमम् । १७७ ।
 प्रतिश्रुतस्याप्रदायी तदापयित्वा प्रथमसाहसं दत्त्यः ।
 १७८ । कृष्णाक्षिणं सर्वस्वापहारः कार्यः । १७९ ।
 उत्कौचोपजीविनां सम्यानां च । १८० । गोचर्ममाचा-
 धिकां भुवमन्यस्याधीक्षां तस्मादानिर्माच्यान्यस्य यः
 प्रयच्छेत्स वथ्यः । १८१ । ऊनां चेन्घोडश सुवर्णा-
 न्द्ररूपः । १८२ ।

एकोऽन्नीयाद्यदुत्पन्नं नरः संवत्सरं फलम् ।
 गोचर्ममाचा सा क्षौणी स्तोका वा यदि वा बहुः ॥ १८३ ॥
 ययोर्निर्दिश्म आधिस्तौ विवदेतां यदा नरौ ।
 यस्य भुक्तिः फलं तस्य बलात्कारं विना कृता ॥ १८४ ॥
 सागमेन तु भोगेन भुक्तं सम्यग्यदा तु यत् ।
 आहर्ता सभते तत्र नापहार्यं तु तत्कर्चित् ॥ १८५ ॥
 पिचा भुक्तं तु यद्वयं भुक्त्याचारेण धर्मतः ।
 तस्मिन्प्रेते न वाच्योऽसौ भुक्त्या प्राप्तं हि तस्य तत् ॥ १८६ ॥
 चिभिरेव तु या भुक्ता पुरुषैर्भूर्यथाविधि ।

179. सर्वापहारः V¹⁻⁴; सर्वखापहारः C^{1,2}v N. Ap. 183.
 वज्ज V¹⁻⁴; वज्जः C^{1,2}v N. v Ap.

176. अराजसंबन्धिषु... 185. सत्त्वहेतुः प्रतियहक्यादिशागमस्तेन
 सह वर्तमानः सागमः... 186. ...इत्यं गृहक्षेत्रादि... पित्र्यहयं
 पितामहस्यायुपज्ञायम् ।... 187...पित्र्यपितामहप्रपितामहैं...

शेखाभावेऽपि तां तत्त्वं चतुर्थः समवाप्नुयात् ॥ १८७ ॥
 नखिनां शृङ्गिणां चैव दंश्चिणामाततायिनाम् ।
 इस्त्वश्वानां तथान्येषां वधे इत्ता न दोषभाक् ॥ १८८ ॥
 गुरुं वा वालद्वौ वा ब्राह्मणं वा बहुश्रुतम् ।
 आततायिनमायान्तं इन्यादेवाविचारयन् ॥ १८९ ॥
 नाततायिवधे दोषेषां हन्तुर्भवति कश्चन ।
 प्रकाशं वाप्रकाशं वा मन्युसं मन्युमृच्छति ॥ १९० ॥
 उद्यतासिविषाग्निं च शोपेयतकरं तथा ।
 आर्थर्वणेन इलारं पिशुनं चैव राजसु ॥ १९१ ॥
 भार्यातिक्रमणं चैव विद्यात्सप्ततायिनः ।
 यशोवित्तहरानन्यानाहुर्धर्मार्थहारकान् ॥ १९२ ॥
 उद्देशतस्ते कथितो धरे दण्डविधिर्मया ।
 सर्वेषामपराधानां विस्तरादतिविस्तरः ॥ १९३ ॥
 अपराधेषु चान्येषु ज्ञात्वा जातिं धनं वयः ।

192 om. V⁴.

188. नखिनो आब्रादयः । पृष्ठिणो गोव्यतिरिक्ता अजादयः । दंश्चिणो वराहादयः । अन्येषां भेषमहिषादीनां... तेषां मरणाभिसंधिनाभावतां वधे... 189. गुरुराचर्यो... यद्यपि वज्रश्रुत इत्यनेनैव ब्राह्मणोपलभिस्त्वयापि... ब्राह्मणस्य... पुनरपादानम् । रथामन्यतमम्... 191... राजसु पिशुनं परदेवनिवेदकं विवादमन्तरेण ।... 192. भार्यां परकीयामनुरक्षामतिक्रमितुं बलाद्वौकुं श्रीलमस्यासौ ।... धर्महस्ताङ्गादिभेदकः । अर्थो मृष्ट्वेत्तादिकाङ्गरस्वेतादीनन्यानप्याततायिनो धर्मज्ञा आङ्गः ।...

दण्डं प्रकल्पयेद्राजा संमग्न्य ब्राह्मणैः सह ॥ १६४ ॥
 दण्डं प्रमोचयन्दरण्डाद्विगुणं दण्डमावहेत् ।
 नियुक्तश्चाप्यदरण्डानां दण्डकारी नराधमः ॥ १६५ ॥
 यस्य चौरः पुरे नास्ति नान्यस्त्रीगो न दुष्टवाक् ।
 न साइसिकादण्डघौ स राजा शक्त्वाक्भाक् ॥ १६६ ॥ ५ ॥

अथोत्तमर्णोऽधर्मर्णाद्यथादत्तमर्थं यद्गीयात् । १ ।
 द्विकं चिकं चतुष्कं पञ्चकं च शतं वर्णानुक्रमेण प्रतिमा-
 सम् । २ । सर्वे वर्णा वा स्वप्रतिपन्नां द्विं दद्युः । ३ ।
 अहतामपि वत्सरातिक्रमेण यथाविहिताम् । ४ । आ-
 ध्यपभोगे दृष्ट्याभावः । ५ । दैवराजोपधाताहते विनष्टमा-
 धिमुत्तमर्णो दद्यात् । ६ । अन्तरङ्गौ प्रविष्टायामपि । ७ ।
 न स्थावरमाधिष्ठते वचनात् । ८ । यद्गीतधनप्रवेशा-

VI, 1. अत्रोऽ V^१. ४. °विहितम् V^{१-४}; °विहिताम् C^{१,२} N. ;
 °विहितात् V. ७. अन्यदृग्गौ V^{१-४}; अन्या० V.

195. यो दण्डधिकारे राजा नियुक्तः स न्देहण्डमदण्डयित्वैव म-
 चति... VI, 2. द्विंपरिमाणमाह ।... इदं (इयं?) बन्धालम्भके प्रयोगे
 च द्विः ।... 5. ...तच्च गोप्यायाधीभोगे द्विं न लभेत्यर्थः ॥ ७. ...
 अन्तरङ्गिवद्देवन्तम् ... तस्मिन्प्रविष्टे ... आधिमुत्तमर्णोऽधर्मर्णाय दद्यात् ।
 ... ८. यावद्विंशाभमेव त्वयेदमामवनाद्युपभोक्ताथमिति वचनत्यक्षिं
 विना यच्च दृष्ट्याप्यकरणायामवनादि स्थावरमाधीक्षतं तत्राक्तरङ्गिप्रवेशेऽपि
 न तदुत्तमर्णो दद्यात्किंतु तदग्राहर्त भुञ्जीत्वैव यावन्मूललाभम् ।...

थमेव यत्स्यावरं दत्तं तज्ज्ञीतधनप्रवेशे दद्यात् । ६ ।
 दीयमानं प्रयुक्तमर्थमुक्तमर्णस्यागृह्णतस्तः परं न
 वर्धते । १० । हिरण्यस्य परा द्विदिंगुणा । ११ । धान्यस्य
 चिंगुणा । १२ । वस्त्रस्य चतुर्गुणा । १३ । रसस्याष्ट-
 गुणा । १४ । संततिः स्त्रीपश्चनाम् । १५ । किञ्चकार्पास-
 द्वचचर्मायुधेष्टकाङ्गाराणमक्षया । १६ । अनुक्तानां दि-
 गुणा । १७ । प्रयुक्तमर्थं यथा कथंचित्साधयन्न राज्ञो
 वाच्यः स्यात् । १८ । साध्यमानश्चेद्राजानमभिगच्छेत्-
 तस्मं दण्डः । १९ । उत्तमर्णश्चेद्राजानमियात्तद्विभावि-
 तोऽधमण्णो राज्ञे धनदशभागसंमितं दण्डं दद्यात् । २० ।
 प्राप्तार्थश्चेत्तमण्णो विंशतिममंशम् । २१ । सर्वापला-
 येकदेशविभावितोऽपि सर्वं दद्यात् । २२ । तस्य च
 भावनास्तिस्तो भवन्ति लिखितं साक्षिणः समयक्रिया
 च । २३ । सप्ताक्षिकमात्रं सप्ताक्षिकमेव दद्यात् । २४ ।
 लिखितार्थे प्रविष्टे लिखितं पाठयेत् । २५ । असमयदाने
 लेखासंनिधाने चोक्तमर्णः स्वलिखितं दद्यात् । २६ ।

14 om. C^{1,2}v. 18. तिष्ठत्यकथंचित् V⁴ for 'प्रयुक्तमर्थं यथाकथं-
 चित् । 25. लिखितार्थप्रविष्टो V¹⁻³ C^{1,2}; लिखितान्ते प्रविष्टे v.

14. रसस्य तैलाद्यादेः ... 16. ... श्वासमक्षया द्विः कदापि न
 गिर्वर्तत इवर्थः । ... 25. लिखितार्थो गृहीतमर्णम् । तस्मिन्मुक्तमर्णे
 प्रविष्टे सति तस्मिन्लिखितमर्णपत्रं पाठयेच्छन्वात् । ...

धनग्राहिणि प्रेते प्रव्रजिते द्विदश समाः प्रवसिते वा
तत्पुच्चौचैर्धनं देयम् । २७ । नातः परमनिष्ठुमिः । २८ ।
सपुच्चस्य वाप्यपुच्चस्य वा रिक्ष्यग्राही कृणं दद्यात् । २९ ।
निर्धनस्य स्वीग्राही । ३० । न स्त्री पतिपुच्चकृतम् । ३१ ।
न स्त्रीकृतं पतिपुच्चौ । ३२ । न पिता पुच्चकृतम् । ३३ ।
अविभक्तैः कृतमृणं यस्तिष्ठेत दद्यात् । ३४ । पैतृकमृण-
म् । ३५ । विभक्ताश्च दायानुरूप-
मंशम् । ३६ । गोपशौणिडकशैलूषरजकव्याधत्वीणां पीति-
दद्यात् । ३७ । वाक्प्रतिपन्नं कुटुम्बिना देयम् । ३८ ।
कस्यचित्कुटुम्बार्थं कृतं च । ३९ ।
यो गृहीत्वा कृणं सर्वं श्रो दास्यामीति सामकम् ।
न दद्याक्षोभतः पश्चात्तथा वृद्धिमवामुयात् ॥ ४० ॥
दर्शने प्रत्यये दाने प्रातिभाव्यं विधीयते ।

28. अग्नीसुभिः । C^{1,2}v. 29. वापुच्चस्य C^{1,2}; om. v. 38, 39.
वा० न दैयं कस्यचित् । कुटुम्बार्थं कृतं च । all. See, however,
Colebrooke, Dig I, 5, CXII.

30. यदि धनाभावे रिक्ष्यग्राही नात्ति तदा ये यदीयां स्त्रियं भार्या-
त्वेन स्त्रीकरोति स तदीयमृणं दद्यात् ।... 35. विभागादाकृपित्रा कृत-
मृणमविभक्तानां भातुणां चकारातौचाणां संभूय देयं भवति ।... 37.
...तददीयमृणस्तिवात् ।... 40. यः सर्वमृणं हिरण्यं धान्यादि गृहीत्वा
श्च यस्त्रो वेत्यादि कृतेऽवधौ सामकं सममेव दास्यामीति प्रतिज्ञाय
पश्चाक्षोभादिना कृतेऽवधौ न दद्यात् ।...

आर्थौ तु वितये दायावितरस्य सुता अपि ॥ ४१ ॥
 वहवशेत्रतिभुवो दद्युस्तेऽर्थं यथाकृतम् ।
 अर्थेऽविशेषिते त्वेषु धनिकच्छन्दतः क्रिया ॥ ४२ ॥
 यमर्थं प्रतिभूर्दद्याहनिकेनोपपीडितः ।
 कृणिकस्तं प्रतिभुवे द्विगुणं दातुमर्हति ॥ ४३ ॥ ६ ॥

अथ लेख्यं चिविधम् । १। राजसाक्षिकं ससाक्षिकम-
 साक्षिकं च । २। राजाधिकरणे तन्नियुक्तकायस्यकृतं
 तदथक्षकरचिह्नितं राजसाक्षिकम् । ३। यत्र क्वचन येन
 केनचिलिखितं साक्षिभिः स्वहस्तचिह्नितं ससाक्षि-
 कम् । ४। स्वहस्तलिखितमसाक्षिकम् । ५। तदलालारि-
 तमप्रमाणम् । ६। उपधिकतात्त्वं सर्वं एव । ७। दूषित-
 कर्मदुष्टसाक्ष्यकृतं ससाक्षिकमपि । ८। ताहग्रिधेन
 लेखकेन लिखितं च । ९। स्वीबालास्वतत्त्वमतोन्मत्तभीत-

VII, 9. लेखकेन om. C^{1,2}v.

42. ...यथाकृतमहमेतावदर्थं दास्यामीति सखाभ्युपगतमर्थं दद्यः । यदा
 तु समाशतया विषमांशतया वार्यो न विशेषितः संपूर्णो वा प्रयेकमभ्युपगत-
 लदा प्रतिभुष्य धनिकच्छन्दतो धनिकेच्छया क्रियार्थदानं भवति । यस्मादि-
 चेत्समादूर्ध्यादिवर्यः ।... VII, 3. ...तस्यां सभायां येऽधेक्षः प्राच्चि-
 वाक्त्वास्य करचिङ्गेन युक्तम् ।... 4. यत्र क्वचनेवनेन राजसभाया अनि-
 यमः... 7. उपधिना क्लेन कृताः सर्वं एव लेख्य (लेखा?) अप्रमाणम् ।...
 8. दूषिता कोभादिष्टुर्भवादिना । कर्मदुष्टाचौर्यादिकर्मभिर्ये स्वयमेव
 दुष्टालाट्टैः साक्षिभिर्यदिह्नितं तत्साक्षिकमयप्रमाणम् ।...

ताडितक्षतं च । १० । देशाचाराविरुद्धं व्यक्ताधिविधि-
सक्षणमलुप्तक्रमाक्षरं प्रमाणम् । ११ ।
वर्णैश्च तत्कृतैश्चिह्नैः पञ्चैव च युक्तिभिः ।
संदिग्धं साधयेत्त्वेत्यं तद्युक्तिप्रतिरूपकैः ॥ १२ ॥
यचर्णी धनिको वापि साक्षी वा लेखकोऽपि वा ।
मियते तत्र तत्त्वेत्यं तत्त्वहस्तैः प्रसाधयेत् ॥ १३ ॥ ७ ॥

अथासाक्षिणः । १ । न राजश्रोत्रियप्रवर्जितकितव-
तस्तरपराधीनस्त्रीबालसाहसिकातिवृद्धमत्तोन्मत्ताभि-
शस्तपतितक्षुन्तृष्णार्तव्यसनिरागान्ध्याः । २ । रिपुमि-
चार्थसंबन्धिविकर्मदृष्टोपसहायाश्च । ३ । अनिर्दिष्टस्तु
साक्षित्वे यश्चोपेत्य ब्रूयात् । ४ । एकश्चासाक्षी । ५ ।
स्त्रेयसाहस्रवागदण्डपारुष्यसंग्रहणेषु साक्षिणो न परी-
क्ष्याः । ६ । अथ साक्षिणः । ७ । कुलजा दृत्तविज्ञसंपन्ना

11. व्यक्ताधिविधित । V¹⁻⁴ C^{1,2}; व्यक्ताविकृत । v; व्यक्ताविद्विति० or
व्यक्ताधिविधि० Nârada 4, 60. See the C. 12. प्रतिरूपितैः ॥
V¹⁻³ C^{1,2} N. VIII, 1. अथ साक्षिणः V¹⁻³ C^{1,2}v. 3. विकर्मि०
V¹⁻⁴.

11. ...व्यक्ताधिविधिलक्षणमिति पाठे व्यक्तस्य स्युमाधिविधेराधी-
करणस्य लक्षणं...यस्मिन्निवर्थः ।... 12. तत्कृतैवर्णैस्त्विष्णितैः पञ्चाचारैः ।
तत्कृतैश्चिह्नैः श्रीकारादिभिः । तत्कृतैः पञ्चैः पञ्चान्तरैस्त्वाक्षरसादृशगिरु-
पणेन । युक्तिभिः...अनयोरेवंविधो अवहारोऽस्मिन्देशेऽस्मिन्काले समा-
व्यत(?) इत्यादिभिः । तथा तस्मिन्यत्त्वे या युक्तयो लिखनपरिमाण(०पाण्य?)
स्त्रासां प्रतिरूपितानि सदृशजिखगानि तैत्त्वे साधयेत् ।...

यज्ञानस्तपस्विनः पुत्रिणो धर्मज्ञा अधीयानाः सत्य-
वनस्त्वैविद्यवद्वाश्च । ८ । अभिहितगुणसंपन्न उभयानु-
मत एकोऽपि । ९ । द्वयोर्विवद्मानयोर्यस्य पूर्ववादस्तस्य
साक्षिणः प्रष्टव्याः । १० । आधर्यं कार्यवशाद्वच पूर्व-
पक्षस्य भवेत्तत्र प्रतिवादिनोऽपि । ११ । उद्दिष्टसाक्षिणि
मृते देशन्तरगते वा तदभिहितश्रोतारः प्रमाणम् ।
१२ । समक्षदर्शनात्साक्षी श्रवणादा । १३ । साक्षिणश्च
सत्येन पूर्यन्ते । १४ । वर्णिनां यत्र वधस्तचान्वतेन । १५ ।
तत्यावनाय कूप्ताण्डीभिर्द्विजोऽग्निं जुहुयात् । १६ ।
शूद्र एकाह्निकं गोदशकस्य ग्रासं दद्यात् । १७ । स्व-
भावविवर्ततौ मुखवर्णविनाशेऽसंबद्धप्रलापे च क्लृटसाक्षिणं
विस्तात् । १८ । साक्षिणश्चाह्न्यादित्योदये क्षतशपथा-
नपृच्छेत् । १९ । ब्रूहीति ब्राह्मणं पृच्छेत् । २० । सत्यं
ब्रूहीति राजन्यम् । २१ । गोबीजकाच्चनैवैश्यम् । २२ ।
सर्वमहापातकैस्तु शूद्रम् । २३ । साक्षिणश्च आवयेत् ।

13 om. V⁴. 15, तत्त्वान्वतं वदन्न दुर्यति । V⁴. 18. विन्द्यात् । V⁴.

VIII, 9. अभिहितैः कुलजन्मादिभिर्गुणैः संपत्तो यद्युभाभासर्व-
प्रत्यर्थ्यामप्युपगम्यते तदा एकोऽपि... 10...तत्र यो मदीय धारयसीति
ब्रूते स पूर्ववादी पूर्वयक्षी वादो... 11. यत्र पूर्वपक्षस्य ज्ञानाद्यनि-
योगस्य ज्ञायवशात्यतिदानादिवशात्... आधार्यमधरीभावोऽसाध्यता भव-
ति ।... 22. गोबीजकाच्चनानि ते निष्पलानीति शापितं वैश्यं पृच्छेत् ।...

२४ । ये महापातकिनां लोका ये चोपपातकिनां ते
 कूटसाक्षिणामपि । २५ । जननमरणान्तरे कृतसुकृत-
 हानिश्च । २६ । सत्येनादित्यस्तपति । २७ । सत्येन भाति
 अद्व्रमाः । २८ । सत्येन वाति पवनः । २९ । सत्येन
 भूर्धारयति । ३० । सत्येनापस्तिष्ठन्ति । ३१ । सत्येनाग्निः ।
 ३२ । खं च सत्येन । ३३ । सत्येन देवाः । ३४ । सत्येन
 यज्ञाः । ३५ ।

अश्वमेधसहस्रं च सत्यं च तुलया धतम् ।

अश्वमेधसहस्राद्ब्दि सत्यमेव विशिष्यते ॥ ३६ ॥

जाननोऽपि हि ये साक्ष्ये तृष्णीभूता उपासते ।

ते कूटसाक्षिणां पापैत्तुल्या दण्डेन चाप्यथ ।

एवं हि साक्षिणः पृच्छेद्वर्णानुक्रमतो नृपः ॥ ३७ ॥

यसोच्चः साक्षिणः सत्यां प्रतिज्ञां स जयी भवेत् ।

अन्यथावादिनो यस्य ध्रुवस्तस्य पराजयः ॥ ३८ ॥

बहुत्वं प्रतिगृहीयात्साक्षिद्वैधे नराधिपः ।

समेषु च गुणोत्कृष्टान्गुणिद्वैधे द्विजोत्तमान् ॥ ३९ ॥

यस्मिन्यस्मिन्वादे तु कूटसाक्ष्यनृतं वदेत् ।

तत्त्वार्थं निवर्तेत् कृतं चाप्यकृतं भवेत् ॥ ४० ॥

26. °सुकृत° om. C^{1,2}v. 32. सत्येनाग्निस्तिष्ठति । C^{1,2}; om. v.

25. महापातकिनो ब्रह्माहादयः । उपपातकिनो गोप्त्रादयः ।...

अथ समयक्रिया । १। राजद्रोहसाहस्रेषु यथाकै-
मम् । २। निष्ठेपस्तेयेष्वर्थप्रमाणम् । ३। सर्वेषैवार्थजा-
तेषु मूल्यं कनकं कल्पयेत् । ४। तत्र कृष्णलोने शूद्रं
दूर्बाकरं शापयेत् । ५। द्विकृष्णलोने तिलकरम् । ६।
चिकृष्णलोने रजतकरम् । ७। चतुःकृष्णलोने सुवर्ण-
करम् । ८। पञ्चकृष्णलोने सीतोङ्गतमहीकरम् । ९। सुव-
र्णार्थोने कोशा देयः शूद्रस्य । १०। ततः परं यथाहौ
धटागन्युदकविषाणुमन्यतमम् । ११। द्विगुणोऽर्थे यथा-
भिहिता समयक्रिया वैश्यस्य । १२। चिगुणे राज-
न्यस्य । १३। कोशवर्जं चतुर्गुणे ब्राह्मणस्य । १४। न ब्राह्म-
णस्य कोशं दद्यात् । १५। अन्यत्रागामिकालसमयनि-
वन्धनक्रियातः । १६। कोशस्याने ब्राह्मणं सीतोङ्गतम-

IX, 4. एवार्थेषु $C^{1,2}$; एवार्णजातेषु v. 7. ०मही० om. V⁴.
10. सुवर्णार्थे $C^{1,2}$.

IX, 1. ...अलौकिकं प्रमाणं समयः । ... 3. निर्दोषक्रवे चौर्याभि-
योगे बज्जवचनात्साहस्रे च विप्रतिपद्मस्यार्थस्य प्रमाणं कल्पयित्वा दिव्यं
स्थापयेत् । 4. निर्दोषाङ्गवादिविषयेषु सर्वेष्वप्यर्थजातेषु परिमाणं कल्प-
यित्वा तत्त्वमूल्यत्वेन सुवर्णं कल्पयेत् । प्रमाणेन दिव्यवस्थेति । ... 12.
ये...शपथाः शूद्रसोक्तास्त एवैतत्परिमाणाद्विगुणपरिमाणे...हेत्ति क्रमा-
द्वैश्यस्य भवन्ति । ... 16. आगामिकालो भावो । ... तत्र यः समयः विश्वास-
स्त्वाविवन्नना तद्देशु त्रिया प्रमाणं तामन्यत्र विनेवर्थः । भाविविश्वासर्थे
ब्राह्मणस्यापि कोशो भवतीति तात्पर्यम् । यथाह पितामहः । शङ्काविश्वास-
संधाने विभागे रिक्षितानां तथा । त्रियासमूहकर्त्तव्ये कोशसेव प्रदापयेत् । ...

इकरमेव शापयेत् । १७ । प्राग्दृष्टदोषं स्वल्पेऽप्यर्थे
दिव्यानामन्यतममेव कारयेत् । १८ । सत्यु विदितं सच्च-
रित्वं न महत्यर्थेऽपि । १९ । अभियोक्त्रा वर्तयेच्छीर्षम् ।
। २० । अभियुक्तश्च दिव्यं कुर्यात् । २१ । राजद्रोहसाह-
सेषु विनापि शीर्षवर्तनात् । २२ । स्वीक्राह्मणविकलास-
मर्थरोगिणां तुला देया । २३ । सा च न वाति वायौ ।
। २४ । न कुरुत्वामर्थलोहकाराणामग्निर्देयः । २५ । शर-
द्वीषमयोश्च । २६ । न कुष्ठिपैत्तिकब्राह्मणानां विषं देयं ।
। २७ । प्रादृषि च । २८ । न स्वेष्मव्याधर्दितानां भीरु-
णां श्वासकासिनामम्बुजीविनां चोदकम् । २९ । हेम-
न्तश्चिरयोश्च । ३० । न नास्तिकेभ्यः कोशा देयः । ३१ ।
न देशे व्याधिमरकोपस्थिते च । ३२ ।

सचैलं स्नातमाह्य श्वर्योदय उपोषितम् ।
कारयेत्सर्वदिव्यानि देवब्राह्मणसंनिधौ ॥ ३३ ॥ ६ ॥

19. विदितसच्चरित्वं C^{1,2}; विदितसच्चरित्वो v; प्रथितं सच्चरित्वं Ap.
26. शरद्वीषमयोः । V⁴. 29. ०व्याधर्दितभीरुणां V⁴. 30. ०ग्निग्नि-
रयोः । v. 31. न om. C^{1,2}.

19. सत्यु शिष्टेषु...शिष्टत्वेन विदितम् ।... 20...शीर्षं विवादपराजय-
निमित्तं प्रणं वर्तयेदक्षीकुर्यात् । 23. असमर्थाऽतिवार्धकेन...29...अम्बुजि
जले जीवनं येषां कैर्तादीनाम्... 33...ब्राह्मणानां सम्मानामन्येवां च...

अथ धटः । १। चतुर्हस्तोच्छ्रितो द्विहस्तायतः । २
 तच सारव्यक्षोऽव्याप्त्वा पञ्चहस्तायतोभयतःशिक्षा तुला । ३।
 तां च सुवर्णकारकांस्यकाराणामन्यतमेऽविभृयात् । ४।
 तच चैकस्मिन्शिक्षे पूरुषमारोपयेऽद्वितीये प्रतिमानं
 शिलादि । ५। प्रतिमानपुरुषौ समधृतौ सुचिह्नितौ छत्वा
 पुरुषमवतारयेत् । ६। धटं च समयेन गृह्णीयात् । ७।
 तुलाधारं च । ८।

ब्रह्माद्वां ये स्मृता लोका ये लोकाः कूटसाक्षिणाम् ।
 तुलाधारस्य ते लोकास्तुलां धारयतो मृषा ॥ ८ ॥

X, 5. पुरुषं दिव्यकारिणम् V¹. The latter word from
 the C. 9. ब्रह्माद्वां...कूटसाक्षिणः । C^{1,2}; ब्रह्माद्वां...v.

X, 1. धटः पादाच्चतुलादीनां समुदायस्तद्विधिरभिधीयत इति । धट-
 निर्माणप्रकारमात् । २... धटोऽक्षयायामौ स्तम्भोऽक्षयायामाभ्यां भवत
 इति तावनेनोक्ता । उक्षयवचनान्निखननीयभागतिरक्तमिदं परिमाणमि-
 श्वुकाम् ।... ३. तच...मध्ये प्रान्तयोर्च्छ लोहलावलय(०लम्ब०)कर्कटोपेता
 उभयतोऽवलम्बितशिक्षा तुलाद्वामध्यावलम्बिकर्कटेऽवलम्बनीया ।... ४. वि-
 भृयाव्यरीक्षावलं च (०लम्ब०) समां कुर्यात् ।... ५. पुरुषं दिव्यकारिणम्...
 शिलादि शिलेष्टकामृदाद्यारोपयेत् ।... ६. सुचिक्रितौ प्रतिमानं द्रव्या-
 नारागमापगमप्लाङ्कनिवृत्तै पुरुषं च वस्त्रालंकारादिन्यूनाधिकशङ्कानिवृत्तै
 द्राजमुद्दादिना सम्यक्क्रितौ छत्वा पुरुषं...अवतारयेत् । अन्ये तु तुला-
 प्रान्तयोरवलम्बस्यभागेऽप्यङ्करणं आचक्षते ।... ७...धटं तुलां समयेन
 श्रपयेन वक्ष्यमाणेन गृह्णीयात् नियमयेत् ।... ८. यः सुवर्णकाराद्यन्यतम-
 क्षुलां धारयति तमपि श्रपयेन नियमयेत् ।...

धर्मपर्यायवचनैर्धट इत्यभिधीयसे ।
 त्वमेव धट जानीषे न विदुर्यानि मानुषाः ॥ १० ॥
 व्यवहाराभिश्स्तोऽयं मानुषस्तुल्यते त्वयि ।
 तदेनं संशयादस्माङ्मर्तस्वातुमर्हसि ॥ ११ ॥
 ततस्वारोपयेच्छिक्ये भूय एवाथ तं नरम् ।
 तुलितो यदि वर्धेत ततः स धर्मतः शुचिः ॥ १२ ॥
 शिक्ष्यच्छेदाश्मभङ्गेषु भूयस्वारोपयेन्नरम् ।
 एवं निःसंशयं ज्ञानं यतो भवति निर्णयः ॥ १३ ॥ १० ॥

अथामिः । १ । षोडशाङ्गुलं तावदन्तरं मण्डलसप्तकं
 कुर्यात् । २ । ततः प्राङ्गुखस्य प्रसारितभुजद्वयस्य सप्ता-
 श्वत्यपत्त्वाणि करयोर्द्यात् । ३ । तानि च करद्वयसहि-
 तानि सूचेण वेष्टयेत् । ४ । ततस्तत्त्वामिवर्णं लोहपिण्डं
 पञ्चाशत्पत्तिलिंकं समं न्यसेत् । ५ । तमादाय नातिद्रुतं

10. अभिधीयते V^{1-3} $C^{1,2}v$. See the C. XI, 3. •पर्णानि V^4 .

10. धटशब्दो धर्मपर्यायस्तेनाभिधीयमानवाङ्मर्तितया मानुषैर्दुर्विज्ञे-
 यानि प्रत्यक्षतया त्वं जानीषे ।... पितामहम् धकाराङ्मर्तिर्क्षवं टकारा-
 लुटिलं नराम् । ईतो भावयसे यस्माङ्गटस्तेनाभिधीयसे ।... XI, 3. ततो
 वस्यमाग्नीहिमर्दनहस्ताङ्गरस्यानन्तरम्... 4. तान्यश्वत्यपत्त्वाग्न्यकपत्ता-
 यि वा दद्यात् । दाभ्यां कराभ्यामञ्जलीक्षताभ्यां सह श्रेतेन सूचेण सप्तवारं
 न्ययेत् (स्वयेत्?) ।... 5. ततः...अभिमन्त्रगानन्तरम्...

नातिविलम्बितं मण्डलेषु पदन्यासं कुर्वन्नजेत् । ६ ।
 ततः सप्तमं मण्डलमतीत्य भूमौ लोहपिण्डं ज्ञात । ७ ।
 यो हस्तयोः क्वचिद्ग्रस्तमशुद्धं विनिर्दिशेत् ।
 न दग्धः सर्वथा यस्तु स विशुद्धो भवेन्नरः ॥ ८ ॥
 भयादा पातयेद्यस्तु दग्धो वा न विभावते ।
 पुनस्तं हारयेलोहं समयस्याविशेषाधनात् ॥ ९ ॥
 करौ विमृदितव्रीहेस्तस्यादावेव लक्षयेत् ।
 अभिमन्यास्य करयोर्लोहपिण्डं ततो न्यसेत् ॥ १० ॥
 त्वमग्ने सर्वभूतानामन्तश्चरसि साक्षिवत् ।
 त्वमेवाग्ने विजानीषे न विदुर्यानि मानवाः ॥ ११ ॥
 अवहाराभिशस्तोऽयं मानुषः शुद्धिमिच्छति ।
 तदेन संशयादस्माद्भर्मतस्वातुमर्हसि ॥ १२ ॥ ११ ॥

6. नाविलम्बितं C^{1,2}v. 7. लोह० om. V³ C^{1,2}v. 8. यद्यन्य-
 चिक्कितकरस्तम० C^{1,2}; यदि स स्यात्चिक्कितकरस्तम० v. From the C.
 9. भारयेत्पिण्डं C^{1,2}v. 10. विमृदितव्रीही इति पाठे तु स्पष्टमेव । N.

8. यो दिव्यकर्ता हस्तयोः क्वचिद्वृद्धतेषु चिक्केषु ततोऽन्यच दग्धः...
 भवति तमशुद्धं विनिर्दिशेत् ।... 10. विमृदिता व्रीहयो येनासौ विमृ-
 दितव्रीहेस्तस्य करावादावेव पिण्डप्रस्त्रन्यासाद्यागेव व्रग्नकिणतिलकादि-
 खानेव्वलक्षरसादिना लक्षयेद्द्वयेत् ।...लक्षयित्वा ततो न्यसेत् ।...पिण्डं
 वस्त्रमार्णमन्तैः प्राप्तिवाकः स्वयमभिमन्यतः... अस्य करयोर्लोहपिण्डं न्य-
 सेत् ।...मन्त्रानाह ॥

अथोदकम् । १ । पङ्कजैवालदुष्टग्राहमत्स्यजलौका-
दिवर्जितेऽभसि । २ । तत्त्वानाभिमग्नस्यारागदेविणः
पुरुषस्यान्यस्य जानुनो यद्यत्वाभिमन्त्रितमभः प्रवि-
श्वेत् । ३ । तत्समकालं च नातिकूरमृदुना धनुषा पुरु-
षोऽपरः शरस्त्रेषु कुर्यात् । ४ । तं चापरः पुरुषो जवेन
शरमानयेत् । ५ ।

तम्भये यो न हश्येत स शुद्धः परिकीर्तिः ।

अन्यथा त्वविशुद्धः स्यादेकाङ्गस्यापि दर्शने ॥ ६ ॥

त्वमभः सर्वभूतानामन्तर्शरसि साक्षिवत् ।

त्वमेवाभ्यो विजानीषे न विद्यर्यानि मानुषाः ॥ ७ ॥

व्यवहाराभिश्लोऽयं मानुषस्त्वयि मज्जति ।

तदेन संशयादसमाङ्गर्थतस्त्वातुमहसि ॥ ८ ॥ १२ ॥

अथ विषम् । १ । विषाण्यदेयानि सर्वाणि । २ । कृते
हिमाचलोङ्गवाच्छाङ्गीत् । ३ । तस्य च यवसप्तकं घृतसु-
तमभिश्लाय दद्यात् । ४ ।

XII, 2. ...दुष्टाः कर्कटादयः । याहाः शिशुमारादयः ।... 3...वल्ल-
मार्यमन्त्राभ्यां प्राणिवाकेन ... अभिमन्त्रितम् ... XIII, 3. हिमगि-
रायपि यत् । शङ्गोङ्गवम् । तदिगा ।... तत्र शङ्गाङ्गतिवद्वित्सगाम-
संचकम् ।...

विषं वेगक्षमापेतं सुखेन यदि जीर्यते ।
 विशुद्धं तमिति ज्ञात्वा दिवसान्ते विसर्जयेत् ॥ ५ ॥
 विषत्वाद्विषमत्वाच्च क्रूरं त्वं सर्वदेहिनाम् ।
 त्वमेव विष जानीषे न विदुर्यानि मानुषाः ॥ ६ ॥
 व्यवहाराभिशक्तोऽयं मानुषः शुद्धिमिच्छति ।
 तदेनं संशयादस्माद्वर्धतस्वातुर्महसि ॥ ७ ॥ १३ ॥

अथ कोशः । १ । उग्रान्देवान्समभ्यर्थं तत्त्वानोद-
 कात्प्रस्तुतिच्चयं पिबेत् । २ । इदं मया न कृतमिति व्या-
 हरन्देवताभिमुखः । ३ ।

यस्य पश्येद्द्विसत्ताहान्निसत्ताहादथापि वा ।
 रोगोऽमिर्ज्ञतिमरणं राजात्मकमयापि वा ॥ ४ ॥
 तमशुद्धं विजानीयात्तथा शुद्धं विपर्यये ।
 दिव्ये च शुद्धं पुरुषं सत्कुर्याद्वार्मिको नृपः ॥ ५ ॥ १४ ॥

XIII, 5. वेगक्षमापेतं V⁴. 6. क्रूर C^{1,2}v. XIV, 3 and 4 a
 om. V⁴; इति वदन्नापितदेवताभिमुखः V¹⁻³. वदन् and व्यापित
 from the C.

.5. तद्वक्तिं विषं विषवेगानां सप्तानां ... तत्क्षमा रोमाचादयस्तैरपेतं
 शुद्धितं यदि जीर्यते ... XIV, 2. उग्रान्दुर्ज्ञदिव्यादीन् ... 3. इदमि-
 ति... उग्रायहृषादि कर्म पातकं वा मया न कृतमिति वदन्नापितदेवताभि-
 मुखः पिबेत् । ... 5. ... सर्वेष्वपि दिव्येषु शुद्धं पुरुषं वृपो वदन्नाजंकारा-
 दिभिः सम्मुर्याद्योऽसौ धार्मिको धर्मनिर्णयकारीति । ...

अथ द्वादश पुच्छा भवन्ति । १ । स्वे द्वेषे संस्कृतायाम्-
त्यादितः स्वयमौरसः प्रब्रह्मः । २ । नियुक्तायां सपिष्ठे-
नोत्तमवर्णेन वोत्पादितः द्वेषजो हितीयः । ३ । पुच्छिका-
पुच्छस्तृतीयः । ४ । यस्तस्याः पुच्छः स मे पुच्छे भवेदिति
या पिच्छा दत्ता सा पुच्छिका । ५ । पुच्छिकाविधिनाप्रति-
पादितापि भ्रातृविहीना पुच्छिकैव । ६ । पौनर्भवस्थ-
तुर्यः । ७ । अक्षता भूयः संस्कृता पुनर्भूः । ८ । भूय-
स्वसंस्कृतापि परपूर्वा । ९ । कानीनः पञ्चमः । १० ।
पिण्डृष्टेऽसंस्कृतयैवोत्पादितः । ११ । स च पाणिग्राह-
स्य । १२ । यहे च गूढोत्पन्नः षष्ठः । १३ । यस्य तस्य-
जस्तस्यासौ । १४ । सहेठः सप्तमः । १५ । या गर्भिणी
संक्षियते तस्याः पुच्छः । १६ । स च पाणिग्राहस्य । १७ ।

XV, 3. चोत्पादितः V¹⁻⁴. 5. यस्तस्याः V⁴v. 6. पुच्छिका-
विधिना प्रतिपादिता पिण्डभ्रातृविहीना C^{1,2}; पु० प्रतिपादितापि पिण्ड-
भ्रातृविहीना v.

XV, 3. ... भायायां ... पुच्छोत्पन्नर्थं गुरुभिर्नियुक्तायां गुरुभिर्नियुक्तातेनैव
देवरेण कनिष्ठेन ल्लेषेन वा भर्तुर्भीवा तदभावे सपिष्ठेन तस्याप्यभावे
सगोचेण तस्याप्यभावे समानप्रवरेण तस्याप्यभावे उत्तमवर्णेन ब्राह्मणेन
बोत्पादितः । ... 9. या तु संस्कारात्प्रागेव परपूर्वा परोपभुक्ता सा यद्यपि
भूयो न संक्षियते क्रियमाणासंस्कारस्यैव प्रथमत्वात्प्राप्तिपि पुनर्भूर्भवति पुन-
र्भिर्युनीभवनात् । ... खेरिणाः पुगःसंस्कारच्छोपपादितोऽसामिः सदिक्षर्द-
मिताक्षराटोकायां प्रसीताक्षरायामिति नेहोच्चते ।

दत्तकशाष्टमः । १८ । स च मातापितृभ्यां यस्य दत्तः ।
 १९ । क्रीतश्च नवमः । २० । स च येन क्रीतः । २१ ।
 स्वयमुपगतो दशमः । २२ । स च यस्तोपगतः । २३ ।
 अपविष्टस्त्वेकादशः । २४ । पिता मात्रा च परित्यक्तः ।
 २५ । स च येन गृह्णीतः । २६ । यत्र क्वचनेत्यादितश्च
 द्वादशः । २७ । एतेषां पूर्वः पूर्वः श्रेयान् । २८ । स एव
 दायहरः । २९ । स चान्यान्विष्टयात् । ३० । अनूढानां
 स्ववित्तानुरूपेण संस्कारं कुर्यात् । ३१ । पतितज्जीवा-
 चिकित्स्यरोगविकलास्त्वभागहारिणः । ३२ । रिक्षयग्रा-
 हिभिस्ते भर्तव्याः । ३३ । तेषां चौरसाः पुच्चा भागहा-
 रिणः । ३४ । न तु पतितस्य । ३५ । पतनीये कर्मणि द्वते
 त्वनन्तरोत्पन्नाः । ३६ । प्रतिलोमासु स्वीषु चोत्पन्ना-
 श्वाभागिनः । ३७ । तत्पुत्राः पैतामहेऽप्यर्थे । ३८ । अंश-
 ग्राहिभिस्ते भरणीयाः । ३९ । यश्वार्थहरः स पिण्डदा-
 यी । ४० । एकोढानामप्येकस्याः पुच्चः सर्वासां पुच्च

२५. ... उभाभ्यामन्तरतराभावेऽवश्रिष्टेनान्यतरेणैव वा परित्यक्तः । ...
 २७. उक्तविष्टयेभ्योऽन्यत्र यत्र क्वचन स्तीशायां परक्षीशायां वा सर्वर्णशामस-
 बर्णाशायां वा उडायामनूढायां वा क्षताशामक्षताशायां वा इत्यादितः । संविद-
 भावेऽपि बीजिनः सर्ववाप्यपुच्चते दत्तक्रीतादीनामपि बीजिपुत्रत्वाभिधानाय
 यत्र क्वचनोत्पादितः साधारणेनोच्चत इति न विरोधः । ... अथवा यत्र
 क्षापनेत्रगेनामूढा शूक्रा विवक्षिता तस्यां जातो दादशः पुच्च इति शा-
 ख्येयम् । ... अत एव मनः । (IX, 178).

श्व । ४१ । भ्रातृणामेकजातानां च । ४२ । पुच्छः पितृ-
वित्तालामेऽपि पिण्डं दद्यात् । ४३ ।
पुन्नाम्बो नरकाद्यस्मात्पितरं चायते सुतः ।
तस्मान्पुच्छ इति ग्रीक्षः स्वयमेव स्वयंभुवा । ४४ ।
कृष्णमस्मिन्संनयत्यमृतत्वं च गच्छति ।
पिता पृचस्य जातस्य पश्येच्चेज्जीवते मुखम् ॥ ४५ ॥
पूचेण संकाञ्जयति पौचेणानन्यमश्रुते ।
अथ पृचस्य पौचेण ब्रह्मस्याम्बोति पिष्टपम् ॥ ४६ ॥
पौचदौहित्रयोर्लोके विशेषो नोपपद्यते ।
दौहित्रेऽपि ह्यपुंचं तं संतारयति पौचवत् । ४७ । १५ ।

समानवर्णासु पुच्चाः सवर्णा भवन्ति । १ । अनुलो-
मासु मातृसवर्णाः । २ । प्रतिलोमास्वार्यविगर्हिताः ।
३ । तत्र वैश्यापुच्चः शूद्रेणायोगवः । ४ । पुल्कसमागधौ
क्षत्रियापुच्चौ वैश्यशूद्राभ्यां । ५ । चण्डालवैदेहकसृताश्च
ब्राह्मणीपुच्चाः शूद्रविट्क्षत्रियैः । ६ । संकरसंकराशा-
संख्येयाः । ७ । रङ्गावतरणमायोगवानाम् । ८ । व्याधता

XVI, 5, 9. पुल्कस०, पुल्कसानां V¹⁻⁴ N.; पुक्कस० V¹ in mg.;
पुक्कस०, पुक्कसानां C^{1,2} v. See the other Smritis. 6. ०सृताश्च
V¹⁻³ C^{1,2} N.; शूद्राश्च v. See 13.

XVI, 7. संकरेष्वगुलोमजेषु प्रतिलोमजेषु च वर्णेभ्यः पुनरानुलोमेन
प्रतिलोमेन च परस्परं ये संकरस्ते चसंख्येयाः ।

पुरुक्षानाम् । ६। स्तुतिक्रिया मागधानाम् । १०। वथ-
धातिवं चण्डालानाम् । ११। स्त्रीरक्षा तज्जीवनं च
वैदेहकानाम् । १२। अश्वसारथ्य स्फूतानां । १३। च-
ण्डालानां बहिर्ग्रामनिवसनं सृतचैलधारणमिति वि-
शेषः । १४। सर्वेषां समानजातिभिर्व्यवहारः । १५।
स्वपितृविज्ञानुहरणं च । १६।

संकरे जातयस्त्वेताः पितृमातृप्रदर्शिताः ।
प्रस्त्रन्ना वा प्रकाशा वा वेदितव्याः स्वकर्मभिः । १७।
ब्राह्मणार्थे गवार्थे वा देहत्वागेऽनुपस्थृतः ।
स्त्रीबालाभ्युपपत्तौ च बाह्यानां सिद्धिकारणम् । १८। १६।

पिता चेत्पुच्चान्विभजेत्स्य स्वेच्छा स्वयमुपार्जिते
इर्ये । १। पैतामहे त्वर्ये पितृपुच्येत्स्तुत्यं स्वामित्वम् । २।

15. ०विवाहः । V¹⁻⁴; विश्वारातः । C^{1,2}v. See the C. 18.
स्त्रीबालाद्यवयस्तौ V⁴. See M. X, 62.

10. स्तुतिक्रिया सदसद्गुणकीर्तनं मागधानां दृतिः । मागधानां विशिष्ट-
पथमिति (०थ इति) मनुः । (X, 47). 11. वथानां चौरादीगाम् ।...
12. स्त्रीणां नर्तकादीनां रक्षा पोषणादि तज्जीवनं तदुपर्जितद्रथ्यजीवनं
च... 14. ... इति प्रतिलोमजानां मथे चण्डालादीनां विशेषः ।...
15. ...स्वखसमानजातिधर्मैः सह विवाहदिर्यवहारः । नोक्तमैः ।...
16. सर्वेषामपि प्रतिलोमजानां स्वस्पितृव्यांशभागित्वमिति ।... 18. ...
बाह्यानां प्रतिलोमजानाम्... XVII, 1... यदि पिता कस्यचित्पुच्यस्य
...अधिकं दित्यति तदा स्वेच्छया दद्यात्...

पितृविभक्ता विभागानन्तरोत्पत्तस्य भागं दद्युः । ३ ।
 अपुच्छनं पल्लविभिगामि । ४ । तदभावे दुष्टिदृगामि । ५ ।
 तदभावे पितृगामि । ६ । तदभावे मातृगामि । ७ । तद-
 भावे भ्रष्टिगामि । ८ । तदभावे भ्रातृपुच्छगामि । ९ ।
 तदभावे बन्धुगामि । १० । तदभावे सकुल्यगामि । ११ ।
 तदभावे सहाध्यायिगामि । १२ । तदभावे ब्राह्मणध-
 नवर्जं राजगामि । १३ । ब्राह्मणार्थो ब्राह्मणानाम् ।
 १४ । वानप्रस्थधनमाचार्यो गृह्णीयात् । १५ । शिष्यो
 वा । १६ ।

संस्तृष्टिनस्तु संस्तृष्टी सोदरस्य तु सोदरः ।

दद्यादपहरेष्वांशं जातस्य च सृतस्य च । १७ ।

पितृमातृसुतभ्रातृदत्तमध्यमुग्रपागतमाधिवेदनिकं बन्धु-
 दत्तं शुल्कमन्वाधेयकमिति स्त्रीधनम् । १८ । ब्राह्मा-

XVII, 4. अपुच्छनं धनं C^{1,2}v. 13. ब्राह्मणवर्जं V⁴.

3... विभागानन्तरोत्पत्तस्य भातुः... 10. तेषां भ्रातृपुच्छाणामभावे
 बन्धवः सपिण्डास्त्रेव सगोचा असगोचाच ।... तचायं क्रमः । पितृसंताने
 भ्रातृपुच्छाभावे भ्रातृपौचस्तदभावे पितामहस्तमुच्चस्तपौचस्त्र (तत्पौचस्त्र
 V¹ sec. m. in mg.) तदभावे प्रपितामहस्तमुच्चस्तपौचस्तपौचस्त्रे-
 लेवम् ... । पितृसपिण्डाभावे भ्रातृसपिण्डा मातामहमातृतसुताद्या
 गृह्णीयुः ... । तदभावे मातृव्यवहसुततसुताद्याः ।... तेषां ब्रातृवानामभावे
 सकुल्यः पञ्चमादिसंततिस्तद्वामि ।... सकुल्याभावे आचार्यो गृह्णीयात्तद-
 भावे शिष्यः ।... तदभावे क इत्यत आह ॥ 13... तदनं राजा गृह्णीया-
 द्वाष्टाष्टधनं वर्जयित्वा ।... 19... अतुर्भिर्विवाहैरुद्धायाम्... ।

दिषु चतुर्षु विवाहेष्वप्रजायामतीतायां तद्वर्त्तः । १६ ।
शेषेषु च पिता हरेत् । २० । सर्वेषैव प्रसूतायां यज्ञनं
तदुहितगामि । २१ ।

पत्यौ जीवति यः स्त्रीभिरलंकारो धृतो भवेत् ।
न तं भजेरन्दायादा भजमानाः पतन्ति ते ॥ २२ ॥
अनेकपितृकाणां तु पितृतोऽशप्रकल्पना ।
यस्य यत्यैतृकं रिक्षं स तज्ज्ञोत नेतरः ॥ २३ ॥ १७ ॥

ब्राह्मणस्य चतुर्षु वर्णेषु चेत्पुच्चा भवेयुस्ते पैटकं रिक्षं
दंशधा विभजेयुः । १ । तत्र ब्राह्मणीपुच्चतुरोऽशाना-
दद्यात् । २ । क्षचियापुच्चस्त्रीन् । ३ । द्वावंशौ वैश्यापुच्चः ।
४ । शूद्रापुच्चस्त्रेकम् । ५ । अथ चेच्छूद्रवर्जं ब्राह्मणस्य पुच्च-
चयं भवेत्तदा तद्वनं नवधा विभजेयुः । ६ । वर्णानुक्र-
मेण चतुस्त्रिद्विभागीकृतानंशानादद्युः । ७ । वैश्यवर्ज-
मष्टधाकृतं चतुरस्त्रीनेकं चादद्युः । ८ । क्षचियवर्जं सप्त-
धाकृतं चतुरो द्वावेकं च । ९ । ब्राह्मणवर्जं षड्धाकृतं

21. स इनं V^१. 23. पितृतो भागकल्पना C^{१-२} (and Y. II, 120);
पितृभागप्रकाल्पना v. XVIII, 6. ब्राह्मणपुच्चयं v. V^{१-८} place
32, 33 before 23.

22. गृहपतिना खपलै खुवाभ्यो वा विवाहकाले योज्जंकारो इत्स्त्रामि
र्हतः परिहितो भवेत् तद्यैव खापितस्त्रम्...

शीन्द्रावेकं च । १० । श्वचियस्य श्वचियवैश्याश्रद्धापुर्वे-
 ष्यमेव विभागः । ११ । अथ ब्राह्मणस्य ब्राह्मणश्वचियौ
 पुचौ स्यातां तदा सप्तधा क्षताङ्गनाङ्गाह्वाणश्वतुरोऽशा-
 नादद्यात् । १२ । चीन्वाजन्यः । १३ । अथ ब्राह्मणस्य ब्रा-
 ह्वाणवैश्यौ तदा पड्धा विभक्तस्य चतुरोऽशान्ब्राह्मण-
 स्वादद्यात् । १४ । द्वावंशौ वैश्यः । १५ । अथ ब्राह्मणस्य ब्रा-
 ह्वाणश्वद्वौ पुचौ स्यातां तदा तज्जनं पञ्चधा विभजे-
 याताम् । १६ । चतुरोऽशान्ब्राह्मणस्वादद्यात् । १७ । एकं
 शूद्रः । १८ । अथ ब्राह्मणस्य श्वचियस्य वा श्वचियवैश्यौ
 स्यातां तदा तज्जनं पञ्चधा विभजेयाताम् । १९ । चीनंशा-
 नश्वचियस्वादद्यात् । २० । द्वावंशौ वैश्यः । २१ । अथ
 ब्राह्मणस्य श्वचियस्य वा श्वचियशूद्रौ पुचौ स्यातां तदा
 तज्जनं चतुर्धा विभजेयाताम् । २२ । चीनंशानश्वचियस्वा-
 दद्यात् । २३ । एकं शूद्रः । २४ । अथ ब्राह्मणस्य श्वचि-
 यस्य वैश्यस्य वा वैश्यशूद्रौ पुचौ स्यातां तदा तज्जनं
 चिधा विभजेयाताम् । २५ । द्वावंशौ वैश्यस्वादद्यात् ।
 २६ । एकं शूद्रः । २७ । अर्थैकपुचा ब्राह्मणस्य ब्राह्म-
 णश्वचियवैश्याः सर्वहराः । २८ । श्वचियस्य राजन्य-
 वैश्यौ । २९ । वैश्यस्य वैश्यः । ३० । शूद्रः शूद्रस्य ।
 ३१ । द्विजातीनां शूद्रस्वेकः पुचोऽर्थहरः । ३२ ।

अपुचरिक्यस्य या गतिः साचार्धस्य द्वितीयस्य । ३३ ।
 मातरः पुच्चभागानुसारेण भागापहारिणः । ३४ ।
 अनूढाश्च दुहितरः । ३५ । समानवर्णाः पुच्चाः समा-
 नंशनादद्युः । ३६ । ज्येष्ठाय श्रेष्ठमुडारं दद्युः । ३७ ।
 यदि हौ ब्राह्मणीपुच्चौ स्यातामेकः शूद्रापुच्चस्तदा नव-
 धा विभक्तस्यार्थस्य ब्राह्मणीपुच्चावष्टौ भागानादद्याता-
 मेकं शूद्रापुच्चः । ३८ । अथ शूद्रापुच्चावुभौ स्यातामेको
 ब्राह्मणीपुच्चस्तदा षड्धा विभक्तस्यार्थस्य चतुरोऽशा-
 न्ब्राह्मणस्त्वादद्याह्वावंशौ शूद्रापुच्चौ । ३९ । अनेन क्र-
 मेणान्यचाप्यांशकल्पना भवति । ४० ।
 विभक्ताः सह जीवन्तो विभजेरन्पुनर्यदि ।
 समस्तत्र विभागः स्याज्ज्यैष्यं तत्र न विद्यते ॥ ४१ ॥
 अनुपमनिपटद्रव्यं श्रमेण यदुपार्जयेत् ।
 स्वयमीहितलब्धं तनाकामे दातुमर्हति ॥ ४२ ॥

33. सार्धस्य V^{1, 3, 4}. 38. नवधा विभक्तस्यार्थस्य om. C^{1, 3}v.

XVIII, 33. अपुचर्धनं प्रवर्भिगामीवादिना (XVII, 4 seq.)
 येऽपुच्चधनाधिकारिणोऽभिहितास्तेनैव क्रमेणेदमधं गृह्णीयुः ।... 34. यज्ञा-
 सीयस्य पुच्चस्य यो भाग उक्तस्तदनुसारेणैव तज्जातीया माताप्यांशं हरेत् ।
 ब्राह्मणी चतुरोऽशनाहरेत् । दक्षिणा चीत् । वैशा हौ । श्रमेकमिति ।...
 37. उड्डारं विशांशादिवज्येष्ठाय सर्वपेत्यथा कनीयांसो दद्युः ।...
 42... यत्तु स्वयमीर्हतं वाङ्मृतं समिचादिभ्यो लब्धं तदकामोऽनिष्ट-
 इभाचादिभ्यो दातुं नार्हति । यथाह योगीश्वरः (Y. II, 118)...

पैतृकं तु यदा द्रव्यमनवासं यदामुयात् ।
न तत्पुर्वैर्भजेत्सार्थमकामः स्वयमर्जितम् ॥ ४३ ॥
वस्तुं पश्चमलंकारः क्षताव्यमुदकं स्त्रियः ।
योगक्षेमं प्रचारश्च न विभाज्य च पुस्तकम् ॥ ४४ ॥ १८ ॥

सूतं हिंजं न शूद्रेण निर्वारयेत् । १ । न शूद्रं हि-
जेन । २ । पितरं मातरं च पुत्रा निर्वरेयुः । ३ । न
हिंजं पितरमपि शूद्राः । ४ । ब्राह्मणमनाथं ये ब्राह्मणा
निर्वर्त्ति ते स्वर्गलोकभाजः । ५ । निर्वृत्य च बान्धवं
प्रेतं सत्कृत्याप्रदक्षिणेन चितामभिगम्यासु सवाससो
निमज्जनं कुर्युः । ६ । प्रेतस्योदकनिर्वपणं क्षत्यैकं पिण्डं
कुशेषु दद्युः । ७ । परिवर्त्तिवाससश्च निर्मपन्नाणि
विदश्य द्वार्यशमनि पदन्यासं क्षत्वा युहं प्रविशेयुः । ८ ।

43. अनवाप्य C^{1,2}v. XIX, 6. सत्कृत्य प्रदक्षिणेन v.

43... यत्तु स्वयं विद्याप्तौर्यादिनार्जितं तदकामः स्वपुचैः सह न वि-
भजेत् ।... 44. ... पश्च वाइनं यदीनारूढं । उद्यादिपत्रं वा ।...
XIX, 1. ... शूद्रेण सपिण्डेनासपिण्डेन वा न निर्वारयेत् ॥ ५. अनाथं
सपिण्डादिरक्षितम्... 6. ... चितामप्रदक्षिणेनाभिगम्य... 7. पिण्डा-
दक्षदानान्तर्यविधानेन प्रथमदिग्मादिकर्तव्यता बोधिता ।... ।

अक्षतांशामौ क्षिपेयुः । ६ । चतुर्थे दिवसेऽस्थिसंचयनं
कुर्याः । १० । तेषां गङ्गाभसि प्रक्षेपः । ११ । यावत्संख्य-
मस्थि पुरुषस्य गङ्गाभसि तिष्ठति तावद्वर्षसहस्राणि
खर्गलोकमधितिष्ठति । १२ । यावदाशौचं तावन्प्रेत-
स्योदकं पिण्डमेकं च दद्युः । १३ । क्रीतलभ्याशनाश्च
भवेयुः । १४ । अमांसाशनाश्च । १५ । स्यग्निलशायिनः ।
१६ । पृथक्शायिनश्च । १७ । ग्रामनिष्क्रम्याशौचान्ते
कृतश्मशुकर्माणस्तिलकल्पैः सर्पपक्लौर्वा स्ताताः
परिवर्तितवाससो यहं प्रविशेयुः । १८ । तत्र शनिं
कृत्वा ब्राह्मणानां च पूजनं कुर्याः । १९ । देवाः परोक्ष-
देवाः प्रत्यक्षदेवा ब्राह्मणाः । २० । ब्राह्मणैर्लोका
धार्यन्ते । २१ ।

ब्राह्मणानां प्रसादेन दिवि तिष्ठन्ति देवताः ।

ब्राह्मणाभिहितं वाक्यं न मिथ्या जायते क्वचित् । २२ ।

10. चतुर्थुक्ति V¹⁻³. संचयं C¹⁻²v. 12. खर्गलोके महीयते v.
See the C. 20. प्रत्यक्षा v.

12. यस्य पुरुषस्य यत्संख्यकान्यस्थीनि गङ्गातोये तिष्ठन्ति स तावद्वद-
सहस्राणि खर्गलोके वसति ॥ 14. क्रीतमयाचितलब्धं वा ... 19.
शान्तिस्तुक्तपाठं कृत्वा ... 22. ... ब्राह्मणाभिहितशापानुग्रहादिवाकैर्दुष्ट-
नियशिष्टानुग्रहाभ्यामनुग्रहीता जगास्च भुवीति लोकधारणसुपपन्नम् ।
वाक्यमात्रस्य कथं फलसाधकतेवत आह ॥

यद्ब्राह्मणात्मुष्टमा वदन्ति
 तद्देवताः प्रत्यभिनन्दयन्ति ।
 तुष्टेषु तुष्टाः सततं भवन्ति
 प्रत्यक्षदेवेषु परोक्षदेवाः ॥ २३ ॥
 दुःखान्वितानां सृतबान्धवानाम्
 आश्वासनं कुर्युरदीनसत्त्वाः ।
 वाक्यैस्तु यैर्भूमि तवाभिधास्ये
 वाक्यान्यहं तानि मनोऽभिरामे ॥ २४ ॥ १६ ॥

यदुन्नरायणं तदहर्देवानाम् । १। दक्षिणायणं राज्ञिः ।
 २। संवत्सरोऽहोरात्रः । ३। तच्चिंशता मासः । ५।
 मासा द्वादश वर्षम् । ५। द्वादश वर्षशतानि दिव्यानि
 कलियुगम् । ६। दिगुणानि द्वापरम् । ७। चिगुणानि
 चेता । ८। चतुर्गुणानि क्रतयुगम् । ९। द्वादश वर्षसह-
 स्ताणि [दिव्यानि] चतुर्युगम् । १०। चतुर्युगानामेकसम-

XX, 10. वर्षसहस्राणि दिव्यानि VI¹⁻⁴ C^{1,2}; दिव्यानि seems to have crept in from the C. चातुर्युगं VI¹⁻⁴v.

23. पूजादिना तुष्टमा विप्रा यस्मै यत्प्रत्ययुधनायक्षिति वदन्ति
 तद्देवतास्तथात्म्बिति वाक्यः प्रत्यभिनन्दयन्ति । खार्ये गिच् । प्रत्यभिनन्द-
 क्षीयर्थः । ... 24. न दीनं सततं धर्मं येषां ते धैर्यवन्तः । ... XX, 6.
 ... तत्र इतद्वयं संथासंध्यायोर्दर्शसहस्रसेव च युगम् ।

तिर्मन्तरम् । ११ । चतुर्युगसहस्रं च कल्पः । १२ । स
च पितामहस्याहः । १३ । तावती चास्य राचिः । १४ ।
एवंविधेनाहोराचेण मासवर्षगणनया सर्वस्यैव ब्रह्मणो
वर्षशतमायः । १५ । ब्रह्मायुषा च परिच्छिन्नः पौरुषो
दिवसः । १६ । तस्यान्ते महाकल्पः । १७ । तावत्येवास्य
निशा । १८ । पौरुषाणामहोराचाणामतीतानां संख्यैव
नास्ति । १९ । न च भविष्याणाम् । २० । अनाद्यन्तत्वा-
त्कालस्य । २१ ।

एवमस्मिन्निरालम्बे काले सततयायिनि ।

न तद्वृतं प्रपश्यामि स्थितिर्यस्य भवेद्गुवा ॥ २२ ॥

गङ्गायाः सिकताधारास्तथा वर्षति वासवे ।

शक्या गणयितुं लोके न व्यतीताः पितामहाः ॥ २३ ॥

चतुर्दश विनश्यन्ति कल्पे कल्पे सुरेश्वराः ।

सर्वस्तोकप्रधानान्न भनवश्च चतुर्दश ॥ २४ ॥

21. अनाद्यन्तता ०^{1,2}v.

13. यः कल्प इत्यक्षः स एष पितामहस्य ब्रह्मणोऽहःसंचो भवति ।
15. एवंविधेन कल्पदयपरिमितेनाहोराचेण चिंशतसंख्येन मासत्तैर्द्वाद-
शभिर्मासैर्वर्षं तानि शतं वर्षग्नि सर्वस्तैव यो यो यदा यदा ब्रह्मा जायते
तदा तदा तस्य तस्यायुभवति ।... 22. ...निरालम्बे निरपादानके सतत-
यायिनि नित्ये काले भगवति न तद्वृतं एविष्याद्यन्यतमसप्यत्ति... 23. ...
या वा वासवे वर्षति जलधारास्ता अपि लोके गणयितुं शक्यन्ते न त्वतीताः
पितामहा ब्रह्माणाः... 24. एकैस्मिन्नाल्पे ब्रह्मदिवसे चतुर्दश देव-
प्रधाना इन्द्रां मनुष्यप्रधाना मनवश्च विनश्यन्ति ॥

वह्नीन्द्रसहस्राणि दैत्येन्द्रनियुतानि च ।
 विनष्टानीह कालेन मनुजेष्वय का कथा ॥ २५ ॥
 राजर्घयश्च वहवः सर्वे समुद्दिता गुणैः ।
 देवा ब्रह्मर्घयश्चैव कालेन निधनं गताः ॥ २६ ॥
 ये समर्था जगत्यस्मिन्स्तिसंहारकारणे ।
 तेऽपि कालेन लीयन्ते कालो हि दुरतिक्रमः ॥ २७ ॥
 आक्रम्य सर्वः कालेन परलोकं च नीयते ।
 कर्मपाशवशा जन्तुस्तत्र का परिवेदना ॥ २८ ॥
 जातस्य हि ध्रुवो मृत्युर्धुर्वं जन्म मृतस्य च ।
 अर्थे दुष्परिहार्येऽस्मिन्नास्ति लोके सहायता ॥ २९ ॥
 शोचन्तो नोपकुर्वन्ति मृतस्येह जना यतः ।
 अतो न रोदितव्यं हि क्रियाः कार्याः स्वशक्तिः ॥ ३० ॥

27. नीयन्ते V¹⁻⁴.

26. एकैस्मिन्काले चतुर्दश चतुर्दशेष्वैव कल्पानामानन्दताद्वह्नीन्द्र-
 सहस्राणीयुक्तस्यैव प्रपद्मः । तथा दैत्येन्द्राणां हिरण्यकश्चिपुहिरण्याच्चादीना-
 नियुतानि जच्चाणि स्वसाधिभूतेन कालेन नष्टानि । तच्चाल्पतरायुषां
 मनुजानां कथैव का... । 27. न केवलमतीतकाल एव विशिष्टा नष्टाः
 किंतिदानीमप्यक्षिङ्गति वर्तमानेऽपि लोके द्विष्टिसंहारणे उत्पत्तिविनाश-
 विधाने ये समर्थाः सोमसूर्यादयो यद्वास्तेऽपि... 28. न केवलं मानुषेष्वैव
 कालग्राभमवमपि तु सर्वे दुष्परिहार्येन्द्राणां विविष्य परलोकं पश्चत्वं
 नीयते ।... 29. ...अस्मिन्द्वये प्रष्टिनिवायोः सहायता सहशरिता
 नास्ति । यतोऽयमर्थो दुखेनायपहरणीयः प्रारब्धकर्मणां भोगैकतावश्च-
 कलात् ॥ 30... आद्वादिक्रियाः शक्तयनुसारेण कार्याः ॥

सुक्षतं दुष्कृतं चोभौ सहायौ यस्य गच्छतः ।
 बान्धवैस्तस्य किं कार्यं शोचन्निरथवा न वा ॥ ३१ ॥
 बान्धवानामशौचे तु स्थितिं प्रेतो न विन्दति ।
 अतस्त्वयेति तानेव पिण्डतोयप्रदायिनः ॥ ३२ ॥
 अर्वाक्सपिण्डीकरणात्प्रेतो भवति यो मृतः ।
 प्रेतलोकगतस्यान्वं सोदकुम्भं प्रयच्छत ॥ ३३ ॥
 पिण्डलोकगतश्चान्वं आङ्गे भुज्ञे स्वधासम्भ ।
 पिण्डलोकगतस्यास्य तस्माच्छाङ्गं प्रयच्छत ॥ ३४ ॥
 देवत्वे यातनास्थाने तिर्यग्योनौ तथैव च ।
 मानुषे च तथाप्नोति आङ्गं दन्तं स्वान्यवैः ॥ ३५ ॥
 प्रेतस्य आङ्गकर्तुश्च पुष्टिः आङ्गे छते भ्रुवम् ।
 तस्माच्छाङ्गं सदा कार्यं शोकं त्यक्ता निरर्थकम् ॥ ३६ ॥
 एतावदेव कर्तव्यं सदा प्रेतस्य बन्धुभिः ।
 नेपकुर्यान्नरः शोचन्प्रेतस्यात्मन एव वा ॥ ३७ ॥

34. स्वधासम्भम् । C^{1,2}; समंचकम् v. 37. शोकात् C^{1,2}.

32. ...पिण्डतोयप्रदायिनो बान्धवानेव... 33. वक्ष्यमाणेषु सपिण्डो-
 करणकालेषु यावत्सपिण्डीकरणं भवति तावन्मतो जन्तः प्रेतः क्वचुशाजनित-
 दुःखानुभवाभवति । 34. ...आङ्गे पार्वणादौ पुत्रादिदत्तमन्नपानादि
 स्वधया पिण्डभोगयेनामृतविशेषेण समं तुल्यं भुज्ञे ।... 37. शोकेन आङ्गम्
 अकुर्वन्... प्रतिकूलं कुर्यात्... एतावन्पूर्वाहां आङ्गादि...

हृष्टा खोकमनाक्रन्दं मिथमाणांश्च बान्धवान् ।
 धर्ममेकं सहायार्थं वरयधं सदा नराः ॥ ३८ ॥
 मृतोऽपि बान्धवः शक्तो नानुगन्तुं नरं मृतम् ।
 जायावर्जं हि सर्वस्य याम्यः पन्था विरुद्धते ॥ ३९ ॥
 धर्म एकोऽनुयात्येन यत्र कचनगामिनम् ।
 नन्वसारे न्वलोकेऽस्मिन्धर्मं कुरुत माचिरम् ॥ ४० ॥
 अः कार्यमद्य कुर्वीत पूर्वाह्ले चापराह्लिकम् ।
 न हि प्रतीक्षते मृत्युः कृतं वास्य न वाक्तम् ॥ ४१ ॥
 श्वेचापणगृहासक्तमन्यत्रगतमानसम् ।
 दृकीवोरणमासाद्य मृत्युरादाय गच्छति ॥ ४२ ॥
 न कालस्य प्रियः कश्चिद्देष्यश्वास्य न विद्यते ।
 आयुष्ये कर्मणि श्रीणे प्रसन्न्य हरते जनम् ॥ ४३ ॥
 नाप्राप्तकालो मियते विद्धः शरशतैरपि ।
 कुशग्रेणापि संस्पृष्टः प्राप्तकालो न जीवति ॥ ४४ ॥

38. आक्रन्दः एषरक्तकः मृतस्य लोके पश्चात्यियानुष्टुनेनोपकर्ता तद-
 हितोऽयं लोको यतः प्रतिदिनं मिथमाणा एव बान्धवा दृश्यन्ते अतः
 स्यासहायतां ज्ञात्वा इहामुत्र च सहायार्थं धर्ममेवकं भो नराः सदा
 वरयधम् ॥ 39. सह मृतानामपि ...कं सहायेपयोगः ... । जायायाः
 प्रत्येकश्चरीरत्वेन... यालयाही यथा यालं बलादुद्दरते बिलात् । तददुङ्गत्य
 सा नारीयाद्युपकारत्वश्वरणाच्च तां विनान्यस्य सर्वस्यापि यमलोकमार्गोऽनु-
 मरणं विरुद्धमेव ।... 42...एहे चेदं कृतमिदमकृतमित्यादि... अन्यत्र
 पुच्छुहिताद्युपनयनविवाहादै गतमानसम्... 43... तस्य प्रियः प्राप्ते
 काके रक्षणीयो देष्यस्याप्ते कासे मारणीयो वा नास्ति ।

नौषधानि न मन्त्राश्च न होमा न पुनर्जपाः ।
 चायन्ते मृत्युनोपेतं जरया वापि मानवम् ॥ ४५ ॥
 आगामिनमनर्थं हि प्रविधानशतैरपि ।
 न निवारयितुं शक्तस्तत्र का परिवेदना ॥ ४६ ॥
 यथा धेनुसहस्रेषु वत्सो विन्दति मातरम् ।
 तथा पूर्वद्वातं कर्म कर्तारं विन्दते ध्रुवम् ॥ ४७ ॥
 अव्यक्तादीनि भूतानि व्यक्तमध्यानि चाप्यथ ।
 अव्यक्तनिधनान्येव तत्र का परिवेदना ॥ ४८ ॥
 देहिनोऽस्मिन्यथा देहे कौमारं यौवनं जरा ।
 तथा देहान्तरप्राप्तिर्धीरस्तत्र न मुद्द्यति ॥ ४९ ॥
 यद्गातीह यथा वस्त्रं त्यक्ता पूर्वद्वातं नरः ।
 यद्गात्येवं नवं देही देहं कर्मनिवन्धनम् ॥ ५० ॥
 नैनं छिन्दन्ति शस्त्राणि नैनं दहति पावकः ।
 न चैनं ल्लेदयन्यापो न शोषयति मारुतः ॥ ५१ ॥
 अच्छेद्योऽयमदाच्छ्रोऽयमक्षेद्योऽशोष्य एव च ।
 नित्यः सततगः स्थाणुरचलोऽयं सनातनः ॥ ५२ ॥

45—47 om. v.

46... उपायश्चते... 49... धीरो धीमान् ।... 52... निलोऽविनाशी । सततगः सर्वकालवर्ती । स्थाणुः स्थिरस्त्रृपो रूपान्तरापत्तिशून्यः ।
 अच्छेदः पूर्वदेशापरित्यागी । सनातनोऽनादिः ।...

अव्यक्तोऽयमचिन्त्योऽयमविकार्योऽयमुच्यते ।
तस्मादेवं विदित्वैनं नानुशोचितुमर्हथ ॥ ५३ ॥ २० ॥

अथाशौचव्यपगमे सुखातः सुप्रक्षालितपाणिपादः
स्वाचान्तस्येवंविधान्ब्राह्मणान्यथाशत्त्वदद्भुखान्गम्य-
मात्यवस्त्वालंकारादिभिः पूजितान्भोजयेत् । १ । एक-
वन्मन्त्रानूहेदेकोहिष्टे । २ । उच्छिष्टसंनिधावेकमेव त-
न्नामगेचाभ्यां पिण्डं निर्वपेत् । ३ । भुक्तवत्सु ब्राह्मणेषु
दक्षिण्याभिपूजितेषु प्रेतनामगेचाभ्यां दत्ताक्षयोदक-
शतुरङ्गुलपृथ्वीस्त्वावदन्तरास्तावदधःखाता वितस्याय-
तास्तिस्तः कर्षूः कुर्यात् । ४ । कर्षूसमीपे चाग्निचयमुप-
समाधाय परिस्तीर्य तचैकैकस्मिन्नाहुतिचयं जुहुयात्
। ५ । सोमाय पितृमते स्वधा नमः । ६ । अग्नये कव्य-
वाहनाय स्वधा नमः । ७ । यमायाङ्गिरसे स्वधा नमः ।

XXI, 1. आचान्तः C^{1,2}v. 2. ऊहेतैः C^{1,2}v.

XXI, 1... तचाशौचान्तरदिनकर्तव्यमाह ।... सुखातो मनवत्त्वात्-
खानः ।... तच संख्याविशेषविधानाय यथाशक्तीति ।... आदिशब्दाङ्गदीपा-
दियहयम् ।... 2. प्रकृतौ पार्वणे बडवचनान्ता मन्त्रात्ते विहृतावेकोहिष्टे
एकवचनान्तस्येनोद्भाः । वचनमुपलक्षणं तेन प्रकृतेरपूर्वः ।... 3. प्रेते हेश्चनैव
न तपिचादीनां तद्वामगेचाभ्यामेव दद्यात्ते इति मावेण निर्वर्तयेत् ।
4... उच्छिष्टतामित्यक्षयोदकं तेषु दत्ताभिरम्यतामिति तात्प्रियक्षय...
5. तेष्वमिष्वेकैकस्मिन्नाङ्गिरसे ददनस्य जुड्यात् । तच मन्त्रान्तरः ॥

।८। स्थानत्रये च प्राग्वतिरुडनिर्वपणं कुर्यात् ।६।
 अन्नदधिदृतमधुमांसैः कर्षूचयं पूरयित्वैतत्त इति जपेत् ।
 ।१०। एवं मृताहे प्रतिमासं कुर्यात् ।११। संवत्स-
 राले प्रेताय तत्पित्रे तत्पितामहाय तत्पितामहाय च
 ब्राह्मणान्देवपूर्वान्भोजयेत् ।१२। अचामौकरणमावा-
 हनं पादं च कुर्यात् ।१३। संस्तजतु त्वा मृथिवी
 समानी व इति च प्रेतपाद्यपात्रे पिण्डपाद्यपात्रये यो-
 जयेत् ।१४। उच्छिष्टसंनिधौ पिण्डचतुष्टयं कुर्यात्
 ।१५। ब्राह्मणांश्च स्वाचान्तान्दत्तदक्षिणांश्चानुव्रज्य वि-
 सर्जयेत् ।१६। ततः प्रेतपिण्डं पाद्यपात्रोदकवतिरुडचये
 निदध्यात् ।१७। कर्षूचयसंनिकर्षेऽप्येवमेव ।१८।

10. पूरयित्वैतदिति $C^{1,2}v$. 21. एकं च $C^{1,2}v$.

9... प्राग्वत्काशेष प्रेतनामगोचाभ्यामेकैकं पिण्डं दद्यात् ॥ 10...प्रयेकं
 कर्षूचयं पूरयित्वैतत्ते तत् ये च तामचान्विताश्वलायनाद्युक्तं मन्त्रं यथाग्राहं
 जपेत् । अच तत्प्रश्वस्याने प्रेतप्रश्वस्योः ।... 12... तत्र प्रेतादिभ्यस्तु-
 भर्षस्वलारो वैश्वदेविके च द्वाविद्येवं बहुब्राह्मणान्प्रेतस्यैकोद्दिष्टविधिना भो-
 जयेत् ।... 13. अच संपिण्डीकरणान्तर्गत एकोद्दिष्टे... 14. पादं च
 पात्रं च पाद्यपात्रे प्रेतपाद्यपात्रे प्रेतपादं प्रेतपादोदकं पात्रं प्रेतार्घ्यपात्रो-
 दकं तदुभयं पिण्डपादोदकचये पित्र्यपात्रोदकचये च यथाक्रमं मन्त्राभ्यां
 योजयेत् ।... 17. यथा प्रेतपादोदकं पिण्डपादोदकचयेण प्रेतार्घ्यपात्रोदकं
 च पित्र्यपात्रोदकचयेण योजितं तथैव प्रेतपिण्डं चिधा विभज्य पित्रा-
 दिपिण्डचये ताम्भामेव मन्त्राभ्यां योजयेत् । तदुक्तं काठकामङ्गले ।...

सपिण्डीकरणं मासिकार्थवद्वादशाहं आङ्गं कृत्वा चयो-
दशेऽहि वा कुर्यात् । १६ । मन्त्रवर्जं हि शूद्राणां द्वाद-
शेऽहि । २० । संवत्सराभ्यन्तरे यद्यधिमासे भवेत्तदा
मासिकार्थं दिनमेकं वर्धयेत् । २१ ।

सपिण्डीकरणं स्त्रीणां कार्यमेवं तथा भवेत् ।

यावज्जीवं तथा कुर्याच्छाङ्गं तु प्रतिवत्सरम् ॥ २२ ॥

अर्वाक्षसपिण्डीकरणं यस्य संवत्सरात्कृतम् ।

तस्यायनं सोदकुम्भं दद्याद्वर्षं द्विजन्मने ॥ २३ ॥ २१ ॥

ब्राह्मणस्य सपिण्डानां जननमरणयोर्दशाहमाशौ-
चम् । १ । द्वादशाहं राजन्यस्य । २ । पञ्चदशाहं वैश्य-
स्य । ३ । मासं शूद्रस्य । ४ । सपिण्डता च पुरुषे सप्तमे
विनिवर्तते । ५ । आशौचे होमदानप्रतियहस्याध्याया
निवर्तन्ते । ६ । नाशौचे कस्यचिदन्नमश्चीयात् । ७ । ब्रा-
ह्मणादीनामशौचे यः सकृदेवान्मश्चाति तस्य तावद-

19. मासिकासपिण्डीकरणयोः कालान्तरमप्याह । मासिभवं मासिकं
तदर्थं प्रेताप्यायनादिः सोऽस्यस्मिन्निति मासिकार्थवं ।... द्वाद-
शशहःसु कृत्वा चयोदशेऽहि वा यथोक्तं वा सपिण्डीकरणं कुर्यात् ।...
द्वादशाह इवाशौचान्तोपलक्षणम् ।... 22... यावज्जीवं प्रतिसंवत्सरं
मृताहे आङ्गमपि वस्त्रमाणविधिना कुर्यात् ।... XXII, 6. हेमा वैश्य-
देवः... 7. अशौचिनः सवर्णस्यासवर्णस्य वासपिण्डस्याद्रमन्यो नाशीयात् ।
सपिण्डस्य तु न देवः ।

शौचं यावत्तेषाम् । ८ । आशौचापगमे प्रायश्चिन्तं कु-
र्यात् । ९ । सवर्णस्याशौचे द्विजो भुक्ता स्ववन्तीमासाद्य
तन्त्रिमग्निवर्धमर्षणं जप्तोत्तीर्य गायत्यष्टसहस्रं ज-
पेत् । १० । शूचियाशौचे ब्राह्मणस्त्वेतदेवोपेषितः छत्वा
शुध्यति । ११ । वैश्याशौचे राजन्यश्च । १२ । वैश्याशौचे
ब्राह्मणलिंगाचोपेषितश्च । १३ । ब्राह्मणाशौचे रा-
जन्यः शूचियाशौचे वैश्यश्च स्ववन्तीमासाद्य गायत्रीशत-
पञ्चकं जपेत् । १४ । वैश्यश्च ब्राह्मणाशौचे गायत्यष्टशतं
जपेत् । १५ । शूद्राशौचे द्विजो भुक्ता प्राजापत्यं चरेत्
। १६ । शूद्रश्च द्विजाशौचे स्तानमाचरेत् । १७ । शूद्रः
शूद्राशौचे स्तातः पञ्चगव्यं पिवेत् । १८ । पत्रीनां दासा-
नामानुलोम्येन स्वामिनस्तुल्यमाशौचम् । १९ । मृते
स्वामिन्यात्मीयम् । २० । हीनवर्णानामधिकवर्णेषु सपि-
ण्डेषु तदाशौचव्यपगमे शुद्धिः । २१ । ब्राह्मणस्य शूच-
विट्शूद्रेषु सपिण्डेषु षड्ग्राचचिराचैकराचैः । २२ । शूचि-

XXII, 16. C^{1,2} read प्राजापत्यव्रतं and make a sloka of
the two Sūtras 15, 16. 21, 22. सपिण्डेषु om. C^{1,2}v.

11... पूर्वेद्युरपेष्य परेद्युः पूर्वोक्तमेव छत्वा शुध्यति ॥ 15. वैश्यो
विप्राशौचे भुक्ता नदीं गत्याश्चोत्तरशतं गायत्रीजपेत् ॥ 20. स्वामि-
मरणानलरं एथगवस्थितानां वा पत्रीनां स्वस्त्रातीयमेवाशौचम् ।
21. हीनवर्णानां शूचियादीनामधिकवर्णेषु ब्राह्मणादिषु सपिण्डेषु जातेषु
मृतेषु वा यदुत्तमवर्णाशौचं तदपगम एव शुद्धिः ।

यस्य विट्शूद्रयोः पञ्चाच्चिराचाभ्याम् । २३ । वैश्यस्य
शूद्रेषु पञ्चाचेण । २४ । मासतुल्यैरहोराचैर्गर्भस्तावे । २५ ।
जातमृते मृतजाते वा कुलस्य सद्यः शौचम् । २६ ।
अदन्तजाते बाले प्रेते सद्य एव । २७ । नास्याग्निसंस्का-
रो नोदकक्रिया । २८ । दन्तजाते त्वक्तत्त्वूडे त्वहोरा-
चेण । २९ । शतचूडे त्वसंस्कृते चिराचेण । ३० । ततः
परं यथोक्तकालेन । ३१ । स्त्रीणां विवाहः संस्कारः
। ३२ । संस्कृतासु स्तीषु नाशौचं पिण्डपक्षे । ३३ । तत्र-
सवमरणे चेत्पितृश्च हे स्यातां त दैकराचं चिराचं च
। ३४ । जननाशौचमध्ये यद्यपरं जननाशौचं स्यातदा
पूर्वाशौचव्यपगमे शुद्धिः । ३५ । राचिश्चेषे दिनद्वयेन
। ३६ । प्रभाते दिनचयेण । ३७ । मरणाशौचमध्ये ज्ञा-
तिमरणेऽप्येवम् । ३८ । श्रुत्वा देशनातरस्यो जननमरणे
आशौचश्चेषे शुद्धेत । ३९ । अतीतेऽशौचे संवत्सरान्-

39. आशौचं om. C^{1,2}v.

25. यावन्तो मासा गर्भस्य तत्समसंख्यैरहोराचैर्गर्भस्तावे माता शुद्धति ।
... 26. जात एव मृतो जातमृतो नाभिष्ठेदात्मूर्वमेव मृत इति यावत् ।
मृत एव जातो मृतजातः ।... 31. तत उपनयनात्परं स्वस्कालेन
दशाहार्दिना सर्वे वर्णाः शुद्धेयः ।... 34. पित्रोस्त्रिराचं बन्धुनामेकराचं
श्चेयम् ।... 37. प्रभातो रात्रेश्चरमो यामः ।... श्रातातपेऽपि । राचिश्चेषे
श्चाहाच्चुद्धिर्यामश्चेषे च्यहाच्चुचिरिति ॥ 39. आशौचमध्य इथनुवर्तते ।...

स्वेकराचेण । ४० । ततः परं स्नानेन । ४१ । आचार्ये
मातामहे च व्यतीते चिराचेण । ४२ ।
अनौरसेषु पुचेषु जातेषु च मृतेषु च ।
परपूर्वासु भार्यासु प्रहृतासु मृतासु च ॥ ४३ ॥

आचार्यपत्रीपुचेषाध्यायमातुलश्वशुरश्वशुर्यसहाया-
यिशिष्येष्वतीतेष्वेकराचेण । ४४ । स्वदेशराजनि च
। ४५ । असपिण्डे स्ववेशमनि मृते च । ४६ । भृगवग्न्य-
नाशकाम्बुसंग्रामविद्युनृपहतानां नाशौचम् । ४७ । न
राजां राजकर्मणि । ४८ । न व्रतिनां व्रते । ४९ । न
सन्त्विणां सन्त्वे । ५० । न कारुणां कारुकर्मणि । ५१ । न
राजाज्ञाकारिणां तदिच्छया । ५२ । न देवप्रतिष्ठावि-
वाहयोः पूर्वसंभृतयोः । ५३ । न देशविभ्रमे । ५४ ।

43. परपूर्वासु नारीषु V⁴. 50—52 om. V¹⁻³; but 53 is
marked पू३. 51. स्वकर्मणि C^{1,2}.

40. दशाहादावाशौचकालेऽतिक्रान्ते पुनर्वर्यमध्ये ज्ञातिमरणश्वर्णे
देशान्तरस्योऽहाराचेण शुद्धेत् ।... 45. यस्मिन्देशे स्वयमुद्यते स स्वदेश-
स्तस्य राजनि प्रेते... 46. सपिण्डः पूर्वोक्तस्त्रिमोऽसपिण्डस्त्रिमिन्देशमनि
मृते एकराचेण शुद्धिः ॥ 47. भृगुर्गिरिकुटकः ।... 48. ...राज-
कर्मणि प्रजापलनोपयुक्तहोमदानव्यवहारदर्शनादौ नाशौचम् ।... 50...
यजमानानां... सच्चे गवामयनान्नसत्त्वादौ नाशौचम् ।... 53. विष्णवादि-
मूर्तिप्रतिष्ठापने ... पूर्वमाशौचात्मभारः प्रारम्भेत् ।... 54. देशोपस्थिते
नाशौचं सर्वादौ तमितिश्वान्त्यादौ च ।...

आपद्यति च कष्टायाम् । ५५ । आत्मत्यागिनः पतिताश्च
नाशौचोदकभाजः । ५६ । पतितस्य दासी मृताहे प-
दापां घटमपवर्जयेत् । ५७ । उद्द्यनमृतस्य यः पाशं
द्विन्द्यात्स तपत्तच्छ्रेण शुध्यति । ५८ । आत्मत्यागिनां
संखर्ता च । ५९ । तदश्रुपातकारी च । ६० । सर्वस्यैव
प्रेतस्य बान्धवैः सहाश्रुपातं वृत्वा स्नानेन । ६१ । अङ्ग-
तेऽस्थिसंचये सचैलस्नानेन । ६२ । द्विजः शूद्रप्रेतानुग-
मनं वृत्वा स्वन्तीमासाद्य तन्निमग्नस्विरघमर्षणं जप्त्वा-
त्तीर्य गायव्यष्टसहस्रं जपेत् । ६३ । द्विजप्रेतस्याष्टशतम्
। ६४ । शूद्रः प्रेतानुगमनं वृत्वा स्नानमाचरेत् । ६५ ।
चिताधूमसेवने सर्वे वर्णाः स्नानमाचरेयुः । ६६ । मैथुने
दुःखप्रे रुधिरोपगतकर्णे वमनविरेकयोश्च । ६७ ।
श्मशुकर्मणि दृतं च । ६८ । शवस्पृशं च स्पृद्वा रज-
स्वलाचाण्डालयूपांश्च । ६९ । भक्ष्यवर्जं पञ्चनखशवं तदस्थि
सखेहं च । ७० । सर्वेऽतेषु स्नानेषु वस्त्रं नाप्रक्षालितं
विभृयात् । ७१ । रजस्वला चतुर्थेऽह्नि स्नानाच्छुध्यति ।

57. मृतेऽक्षि V¹⁻⁴ C¹⁻²V. 71. पूर्वे वस्त्रं C¹⁻²V.

55. कष्टापदुर्भिक्षरोगादिस्त्रवं प्रतियहदानादौ नाशौचम् ।...
57. पतितस्य मरणाद्विने दासी अपां घटं पदापवर्जयेत् । इदं त्वं पिबेति ।...
63... अष्टाधिकं सहस्रं गायत्रीजपेत् ।... 64... पर्ववदघमर्षणं
जप्त्वा अष्टाधिकं शतं गायत्रीजपेत् ।... 67...दुःखप्रे गर्धभार्यारोहणे...
69. शववाहकं... चाण्डालं तत्समानघमं श्वपचारिकं च ।...!

। ७२ । रजस्वला हीनवर्णां रजस्वलां स्पृष्टा न तावद-
श्रीयाद्यावन्न शुद्धा । ७३ । सवर्णामधिकवर्णां वा स्पृष्टा
सद्यः स्नात्वा शुद्धति । ७४ । क्षुत्वा सुष्टा भुक्ता भोज-
नाथ्यनेषुः पीत्वा स्नात्वा निष्ठीत्य वासः परिधाय
रथ्यामाद्रस्य मूर्चपुरीषे वृत्वा पञ्चनखास्थपन्नेहं स्पृष्टा
चाचामेत् । ७५ । चाण्डालम्बेच्चसंभाषणे च । ७६ ।
नाभेरधस्तात्रवाहुषु च कायिकैर्मलैः सुराभिर्मद्यैशोप-
हतो मृत्तोयैस्तदङ्गं प्रक्षाल्य शुद्धेत् । ७७ । अन्यत्रोप-
हतो मृत्तोयैस्तदङ्गं प्रक्षाल्य स्नानेन । ७८ । वक्त्रोप-
हतसूपोष्य स्नात्वा पञ्चगव्येन । ७९ । दशनच्छदोप-
हतश्च । ८० ।

वसा शुक्रमसङ्घज्ञा मूर्चं विट्कर्णविग्नखाः ।
श्वेष्माशु दूषिका स्वेदो हादशैते नृणां मलाः ॥ ८१ ॥
गौडी माध्वी च पैष्टी च विज्ञेया चिविधा सुरा ।
यथैवैका तथा सर्वा न पातव्या द्विजातिभिः ॥ ८२ ॥

74. सद्यः om. C^{1,2}v Ap. स्नात्वा श्रीयात् V¹⁻³ C^{1,2}. 75. सुक्ता
om. C^{1,2}. भोजनाथ्यने C^{1,2}; भोजनेयः v. 77. सुराभिर्वैपहतो
C^{1,2}v. 79. is repeated in V^{1,2,3}.

78. उक्ताङ्गेऽन्यत्र नाभेरूर्ध्म... 81...मज्जा शिरोमध्ये पिण्ड-
तः(०तः) क्षेत्रः (Kullūka) |... 82...माध्वी मधुविकाशः... यथाह
क्षारीतः... माध्वीकं मधुकं माध्वीकं मधुना संयुताक्षयः |...

माधूकमैक्षवं टाङ्कं कौलं खार्जूरपानसे ।
 मृदिकारसमाधीके मैरेयं नारिकेलजम् ॥ ८३ ॥
 अमेध्यानि दशैतानि मद्यानि ब्राह्मणस्य च ।
 राजन्यश्चैव वैश्यश्च सृष्टैतानि न दुष्टतः ॥ ८४ ॥
 गुरोः प्रेतस्य शिष्यस्तु पितृमेधं समाचरन् ।
 प्रेताहारैः समं तत्र दशराचेण शुध्यति ॥ ८५ ॥
 आचार्य स्वमुपाधायं पितरं मातरं गुरुम् ।
 निर्हृत्य तु व्रती प्रेतान्न व्रतेन वियुज्यते ॥ ८६ ॥
 आदिष्ठी नोदकं कुर्यादा व्रतस्य समापनात् ।
 समाप्ते तूदकं कल्वा चिराचेणैव शुध्यति ॥ ८७ ॥
 ज्ञानं तपोऽग्निराहारो मृन्मनो वार्युपाञ्जनम् ।
 वायुः कर्माकालौ च शुद्धिकर्तृणि देहिनाम् ॥ ८८ ॥
 सर्वेषामेव शौचानामन्नशौचं परं स्मृतम् ।
 योऽन्ने शुचिः स हि शुचिर्न मृद्वारिशुचिः शुचिः ॥ ८९ ॥

87. चिराचेण विशुध्यति C¹²v. See M. v, 88.

83. माधूकं मधूकप्योद्भवम् ।... ८३ः कपित्यविशेषः... माधीकं मधूद्भवं
 माधीचतिरिक्तम् । मैरेयं धाटपृथ्यं गुडधाक्तानुसहितमिति शब्दार्थे
 वाचस्पतिः ।... 84...स्पर्शः पानोपलक्षणः ।... 85... प्रेताहारैः प्रेतस-
 पिण्डैः... 86... व्रती ब्रह्मचारी व्रतेन ब्रह्मचर्येण न वियुज्यते न भ्रष्टति ॥
 87... आदिष्ठी ब्रह्मचारी प्रकान्तप्रायश्चित्त इत्यन्ये ।... 88. ज्ञानमाध्या-
 तिकं बुद्धेः शुद्धिहेतुः ।... आहारः पञ्चगव्यादीनाम् ।... कर्म संथादि अहो-
 राचक्षतपापस्य ।... 89...योऽन्ने शुचिः शुचज्ञादः स शुचिः ।... अर्थशौच-
 मिति पाठे (See M. v, 106) इत्याहारशुद्धार्थमेवार्थशौचार्थेच्छति ।...

क्षान्त्या शुध्यन्ति विद्वांसे दानेनाकार्यकारिणः ।
 प्रच्छन्नपापा जप्येन तपसा वेदविज्ञमाः ॥ ६० ॥
 मृत्तोर्यैः शोधते शोध्यं नदी वेगेन शुध्यति ।
 रजसा स्त्री मनोदुष्टा संन्यासेन द्विजोत्तमाः ॥ ६१ ॥
 अद्विग्निर्वाणि शुध्यन्ति मनः सत्येन शुध्यति ।
 विद्यातपोभ्यां भूतात्मा बुद्धिर्ज्ञानेन शुध्यति ॥ ६२ ॥
 एष शौचस्य ते प्रोक्तः शारीरस्य विनिर्णयः ।
 नानाविधानां द्रव्याणां शुद्धेः शृणु विनिर्णयम् ॥ ६३ ॥ २२ ॥

शारीरैर्मलैः सुराभिर्मर्द्यैर्वा यदुपहतं तदत्यन्त्योप-
 हतम् । १ । अत्यन्तोपहतं सर्वं लोहभाण्डमग्नौ प्रक्षिप्तं
 शुध्यते । २ । मणिमयमश्ममयमजं च सप्तरात्रं महो-
 निखनेन । ३ । शृङ्गदन्तास्थिमयं तक्षणेन । ४ । दारवं

XXIII, 4. ०दंशा० C^{1,2}v.

90. अकार्यं निविद्धं तत्कारिणः ।... 91. शोधममेधादिलिप्तमङ्गम् ।
 ... द्विजोत्तमा ब्राह्मणाः ।... 92. गाचाणि शरीराणि लिपान्यद्विः ज्ञानैः
 शुध्यन्ति । मनः सदसत्यंकल्पात्मकमसत्यंकल्पादशुद्धं सत्येन सत्यंकल्पेन
 शुध्यति ।... विद्यातपोभ्यां ... शुद्धिः शरीराभिमानजन्यदुरितनिवृत्तिः ।
 शुद्धिः संश्लेषिपर्यात्मका ज्ञानेन प्रमाणेण... XXIII, 2. लो-
 हानि सुवर्णरजतताम्नायस्त्वपुरङ्गसोसकानि सप्तविधा धातवः संवेशव्या-
 तादिकाराः पितृतादयस्य तक्षयं भागङ्गम्... 3... अजं शङ्खशुक्रयादि...
 4. शङ्खं खण्डादीनां दन्तो गजादीनामस्थि कूर्मादीनाम्...

मृत्युं च जह्नात् । ५ । अत्यन्तोपहतस्य वस्त्रस्य य-
त्रप्रश्नालिनं सद्विरच्यते तच्छन्यात् । ६ । सौवर्णराजता-
भमणिमयानां निर्लेपानामद्विः शुद्धिः । ७ । अशमम-
यानां चमसानां ग्रहाणां च । ८ । चरुत्रक्षुवाणामु-
ष्णेनामसा । ९ । यज्ञकर्मणि यज्ञपाचाणां पाणिना
संमार्जनेन । १० । स्फःशूर्पशकटमुसलोलूखलानां प्रो-
क्षणेन । ११ । शयनयानासनानां च । १२ । बह्नां
च । १३ । धान्याजिनरज्जुतान्तवैदलस्त्रवकार्पासवास-
सां च । १४ । शाकमूलफलपुष्पाणां च । १५ । दृण-
काष्ठशुष्कपलाशानां च । १६ । एतेषां प्रश्नालनेन । १७ ।
अत्प्रानां च । १८ । ऊपैः कौशेयाविकयोः । १९ । अरि-
ष्टकैः कुतपानाम् । २० । श्रीफलैरं शुपट्टानाम् । २१ । गौर-

6. सद् om. O^{1,2}v.

7. अत्प्रोपघातशुद्धिमाह । ... निर्लेपानामुच्छियादिमात्रस्यर्थं ... 8...
तेषां निर्लेपानामद्विरेव शुद्धिः । ... 9. एतेषां चर्वादिलेपरहितानाम्...
10... कुशर्दशापवित्रेण ... संमार्जनेन । ... 12. स्परशशुद्धिमाह । ...
एषां चाण्डालादिस्पर्शेऽपि प्रोक्षणेव शुद्धिः ॥ 14... वदलं वेणुविदलक्षतं
व्यजनादि । ... वस्त्रा नवमचिरयन्त्रनिर्मुक्तं क्वालनासहं कौसुमादिरक्तं
च । ... एतेषां बह्नामपि चाण्डालादिस्पर्शं प्रोक्षणेन शुद्धिः । ... 16...
मुक्तं गोमयपिण्डः । पलाशं पर्णं मधुकपलाशादेः । एतेषां चाण्डौगादिस्पर्शे
ऽपि... 17. एतेषां शयनादीनां पलाशान्तानां विष्णादिलिपानां प्रकृष्टेन लेपा-
पनोदकेन ब्रह्माविनाशेन च क्वालनेन शुद्धिः । ... 18. येषां धान्यवासःप्रभृ-
तीनां बह्नां स्पर्शं प्रोक्षणमुक्तं तेषामेवान्यानां तत्रव त्वालनेन शुद्धिः । नेदं
लेपशुद्धौ पूर्वस्त्रेणैव विधानात् । ... 21. अंशुपट्टाः वल्कलतन्तुर्नर्मिताः...

सर्वपैः क्षीमाणाम् । २२ । शृङ्गास्थिदन्तमयानां च । २३ ।
 पद्माक्षैर्द्वग्लोमिकानाम् । २४ । ताम्ररीतिचपुसीसम-
 यानामन्वोदकेन । २५ । भस्मना कांस्यलोहयोः । २६ ।
 तक्षणेन दारवाणाम् । २७ । गोबालैः फलसंभवानाम् ।
 । २८ । प्रोक्षणेन संहतानाम् । २९ । उत्पवनेन द्रवा-
 णाम् । ३० । गुडादीनामिक्षुविकाराणां प्रभूतानां गृह-
 निहितानां वार्यमिदानेन । ३१ । सर्वलवणानां च । ३२ ।
 पुनःपाकेन मृत्यानाम् । ३३ । द्रव्यवत्कृतशौचानां
 देवतार्चानां भूयःप्रतिष्ठापनेन । ३४ । असिङ्गस्यान्नस्य
 यन्माचमुपहतं तन्माचं परित्यज्य शेषस्य कण्डनप्रक्षा-
 लने कुर्यात् । ३५ । द्रेणाभ्यधिकं सिङ्गमन्मुपहतं न
 दुष्टति । ३६ । तस्योपहतमाचमपास्य गायव्याभिम-

35. यावन्माचम् C^{1,2}. 36. द्रोणाध्यधिकं V^{1,2}; द्रोणाद्यधिकं C^{1,2}.

24. मृगलोमिकानि मृगलोमोद्वानि राङ्गवादीनि ।... 28. फलानि
 गारिकेलालाबुल्लादीनि तस्मंभवानां पात्राणां गोबालैर्गोपुच्छकेशैर्वर्षणेन
 शुद्धिः ।... 30. कीटाद्युपहतौ शुद्धिमाह ।... द्रवाणां घृततेलदुध्य-
 दीनाम् ।... 31... प्रभूतानां द्रोणाध्यधिकानाम् ...वरिदानं प्रोक्षणं
 तत्पर्वकमभिदानं पर्यग्निकरणम् ।... 32. सर्वेषां शाम्भलसामुद्रसैन्यवसौव-
 र्चलादीनां जवणानां कीटाद्युपहतौ... 33. पुनर्लेपशुद्धिमाह ।... 34.
 देवतार्चा देवप्रतिमास्तासामसंथादिलेपे यद्वयं तत्प्रवृत्तिस्तत्त्वच्छुद्धिविहृतै-
 ईथैस्तत्त्वदीया कृतशुद्धीनां पुनःप्राणप्रतिष्ठया शुद्धिः पूज्यत्वम् ।... सुवर्णा-
 दिधातुप्रकृतिकायाः सुवर्णवदेव शुद्धिः ।... 36... श्वकाकाद्युपहतमन्वं न
 दुष्टति न भज्यते ।... द्रोणवचनान्नस्य व्यागः ।...

निवितं सुवर्णाभः प्रक्षिपेत् । बस्तस्य प्रदर्शयेदग्रेश । ३७ ।
 पक्षिजग्धं गवा द्वातमवधूतमवस्थुतम् ।
 द्रूषितं केशकीर्तैश्च मृत्रस्त्रेपेण शुध्यति ॥ ३८ ॥
 यावन्नापैत्यमेध्याक्ताहन्ये लेपश्च तत्कृतः ।
 तावन्मुद्वारि देयं स्यात्सर्वासु द्रव्यशुद्धिषु ॥ ३९ ॥
 अजाश्च मुखतो मेध्यं न गौर्न नरजा मलाः ।
 पन्थानश्च विशुध्यन्ति सोमस्त्वांशुमारहैः ॥ ४० ॥
 रथ्याकर्दमतोयानि सृष्टान्यन्त्यश्ववायसैः ।
 मारुतेनैव शुध्यन्ति पक्वेष्टकचितानि च ॥ ४१ ॥
 प्राणिनामथ सर्वेषां मृद्धिरद्धिश्च कारयेत् ।
 अत्यन्तोपहतानां च श्रौचं नित्यमतन्द्रितः ॥ ४२ ॥
 भूमिष्ठमुदकं पुरुणं वैतृषणं यच्च गोर्मवेत् ।
 अव्याप्तं चेद्मेध्येन तद्देव शिलागतम् ॥ ४३ ॥
 मृतपञ्चनखाल्कूपादत्यन्तोपहतात्तथा ।
 अपः समुद्भरेत्सर्वाः श्रेष्ठं वस्त्रेण शोधयेत् ॥ ४४ ॥

37. वस्तुस्य च प्रदर्शयेदमः । C^{1,2}. 38. मृदः कैपेण C^{1,2}v. 44.
om. C^{1,2}v.

37... हेसामः प्रक्षिपेत्... अजोऽशोपलक्षणम् (See 80) ... 38.
 प्रक्षिणः स्पृश्याः... भव्यास्त्वा... केशम् भवेत्... 42... प्राणिनां मनुष्याणाम्... कारयेदुपरिदेवाचार्यः ॥ 43. अमेधेन केशादिना... अव्याप्तमयन्तासंपर्करहितम्... यत्र गोरेकस्या वैत्यर्थ्यं भवेदवर्गिष्यते तत् ॥
 शिलागतं पर्वतादिशिरेभवत् ॥ 44. मृताः शौर्णाः पञ्चनखा मनुष्याद्योत्प्रभक्षा यस्मिन् ॥ प्रेषमपां वस्त्रे शोधयेदपनयेत् ॥

वह्निप्रज्वालनं कुर्यात्कूपे पक्षेष्टकाचिते ।
 पञ्चगच्छं व्यसेत्पश्चान्वते यसमुद्भवे ॥ ४५ ॥
 जलाशयेष्वयाल्पेषु स्थावरेषु वसुंधरे ।
 कृपवत्कथिता शुद्धिर्महत्सु च न दूषणम् ॥ ४६ ॥
 चीणि देवाः पविचाणि ब्राह्मणानामकल्पयन् ।
 अदृष्टमङ्गिर्निर्णिकं यज्ञ वाचा प्रशस्यते ॥ ४७ ॥
 नित्यं शुद्धः कारुहस्तः परायं यज्ञ प्रसारितम् ।
 ब्राह्मणान्तरितं भैश्वर्माकराः सर्व एव च ॥ ४८ ॥
 नित्यमास्यं शुचि स्त्रीणां शकुनिः फलपातने ।
 प्रस्त्रवे च शुचिर्वत्सः श्वा मृगयहणे शुचिः ॥ ४९ ॥
 श्रभिर्हतस्य यन्मांसं शुचि तत्परिकीर्तितम् ।
 ब्रव्याद्विश्व हतस्यान्यैश्वर्णालादैश्व दस्युभिः ॥ ५० ॥

45... इष्टका पाषाणोपलक्षणम् । शरादिवद्विनिरासाय ।... 46...
 अत्पेष्वथान्येषु स्थावरेषु वाप्यादिषु जलाशयेषु...। स्थावरयहणादलिङ्गरा-
 दिर्निष्टिः । महत्स्वाह न दूषणमिति दोषाभावः । तत्त्वीर्यपरिहारेण ।...
 47... मनस्तुष्ट्यभावे शुद्धमेतदस्तिति ब्राह्मणानां वाचा शुध्यति ।... 48.
 कारुण्यां सूपकारादीनाम्...। यज्ञापर्णे प्रसारितं विक्रेयं परायं तदनेकक्षेत्रकर-
 क्षितमपि शुचि ।... ब्राह्मणेन दापितं चत्वियादिभैक्षमपि... शुचि शूद्राद्व-
 विना ।... गुडलवणादुत्पत्तिस्थानानि... सुराकरातिरिक्तानि ।... 49.
 स्त्रीणां स्त्रीयानामास्यं सर्वाङ्गोपलक्षणं चुम्बनालिङ्गनादौ शुचि । काकादि-
 पर्णिणां चच्छूपघातपतितं फलं शुचि (Kullūka) ।... वस्तो वत्सतरी
 वस्तो वा ।... 50... क्रव्याद्विश्वांश्वस्त्रियालाशेनादिभिर्व्याहारात्मादौ । चण्डालः
 श्वपचः चत्ता स्त्रो वैदेहकस्तथा । मागधायोगवच्छैव सप्तैते त्वक्षजाः
 स्त्रूता ॥ इत्युक्तैर्दस्युभिर्याधैश्व हतस्य मांसं घातस्यानातिरिक्तं शुचीति ॥

जर्धं नाभेर्यानि खानि तानि मेधानि निर्दिशेत् ।
 यान्यधस्तान्यमेधानि देहाचैव मसाच्छ्रुताः ॥ ५१ ॥
 मक्षिका विप्रुषम्भाया गौर्गजाश्वमरीचयः ।
 रजे भूर्वायुरम्भिश्च मार्जारश्च सदा शुचिः ॥ ५२ ॥
 नोच्छिष्टं कुर्वते मुख्या विप्रुषेऽङ्गे पतन्ति याः ।
 न श्मशूणि गतान्यास्यं न दलान्तरवेष्टितम् ॥ ५३ ॥
 स्युश्निं विन्द्वः पादौ य आचामयतः परान् ।
 भैमिकैस्ते समा ज्ञेया न तैरप्रयतो भवेत् ॥ ५४ ॥
 उच्छिष्टेन तु संस्थृष्टो द्रव्यहस्तः कथंचन ।
 अनिधायैव तद्रव्यमाचान्तः शुचितामियात् ॥ ५५ ॥
 मार्जनेपाञ्जनैर्वेश्म प्रेक्षणेन च पुस्तकम् ।
 संमार्जनेनाञ्जनेन सेकेनाञ्जेखनेन च ॥ ५६ ॥
 दाहेन च भुवः शुद्धिर्वासेनाप्यथवा गवाम् ।
 गावः पवित्रं मङ्गल्यं गोषु लोकाः प्रतिष्ठिताः ॥ ५७ ॥
 गावो वितन्वते यज्ञं गावः सर्वाघस्तुदनाः ।
 गोमूर्चं गोमयं सर्पिः क्षीरं दधि च रोचना ॥ ५८ ॥

53. न यान्ति याः V¹⁻¹ C^{1,2}; न यन्ति याः v. See M. v, 141.

55. ऊर्धमधो वा उच्छिष्टेन कथंचन प्रमादेन संस्थृष्टः ।... हस्तशस्तः
 यान्याञ्जपरः... 56... पुस्तकं ताडीपत्रश्चरण्यादिनिर्मितम् । 57...गवा
 भेकरात्रं वासेऽवस्थानम् । अथवेति च्छागग्यहयम् ।... 58. प्रावे यज्ञं
 व्योतिष्ठोमादि इवाःसंपादनेन संपादयन्ति ।

षड्ज्ञमेतत्परमं मङ्गल्यं सर्वदा गवाम् ।
शृङ्गोदकं गवां पुण्यं सर्वाधिविनिषूदनम् ॥ ५८ ॥
गवां कण्डूयनं चैव सर्वकल्पघनाशनम् ।
गवां ग्रासप्रदानेन स्वर्गलोके महीयते ॥ ६० ॥

गवां हि तीर्थे वसतीह गङ्गा
पुष्टिस्तथासां रजसि प्रदृत्ता ।
स्त्रीः करीषे प्रणतौ च धर्म-
स्तासां प्रणामं सततं च कुर्यात् ॥ ६१ ॥ २३ ॥

अथ ब्राह्मणस्य वर्णानुक्रमेण चतस्रो भार्या भवन्ति
। १ । तिसः शृच्चियस्य । २ । द्वे वैश्यस्य । ३ । एका
शूद्रस्य । ४ । तासां सवर्णावेदने पाणिर्ग्राह्याः । ५ । अस-
वर्णावेदने शरः शृच्चियकन्यया । ६ । प्रतोदेहा वैश्य-
कन्यया । ७ । वसनदशनातः शूद्रकन्यया । ८ । न
सगोचां न समानार्थप्रवरां भार्यां विन्देत । ९ । मातृ-

61. तथा सा C¹⁻²; तथा v. प्रदृजा V⁴ C¹⁻²v. XXIV, 9.
विन्देता V¹⁻³; विन्देत् C¹⁻²v.

59... गोप्तव्योदकेन स्नानं मार्जनं च पुण्यं पुण्यजननम् ।... 61. तीर्थे
गोमत्रे... रजसि रुरोद्धृते... XXIV, 9. गोचरमस्त्याश्रमसप्तर्षयां
तत्त्वमाननेकवंशप्रवर्तकं स्वस्य यस्याच्च सा सगोचा ।... न समानार्थेति
भ्यां रक्षित्वा यदंशक्तरमप्य जमदग्निगौतमभरहाजयतिरिक्तमार्थिष्वेषा-
सुद्रलादि तदार्थं समानमार्थमुक्तरीता यस्याः सा समानार्था । न त्वेवं
गोचारमेदरूपि प्रवरैष्वे विवाहः स्यादित्यत आह ।... प्रवरास्त्रादंश्वे
मन्त्रद्रव्यो मन्त्रद्रव्यो वा अवयवः ।... 10... एष्वगयं निवेष्टः...

तस्वा पञ्चमानुरुपात्पितृतस्त्रासप्तमात् । १० । नाकु-
खीनाम् । ११ । न च व्याधिताम् । १२ । नाधिका-
झीम् । १३ । न हीनाङ्गीम् । १४ । नातिकपिलाम्
। १५ । न वाचाटाम् । १६ । अथाष्टौ विवाहा भवन्ति
। १७ । ब्राह्मो दैव आर्षः प्राजापत्यो गान्धर्व आसुरो
राक्षसः पैशाचश्चेति । १८ । आहूय गुणवते कन्या-
दानं ब्राह्मः । १९ । यज्ञस्यकृत्विजे दैवः । २० । गो-
मिथुनग्रहणेनार्षः । २१ । प्रार्थितप्रदनेन प्राजापत्यः
। २२ । द्वयोः सकामयोर्मातापितृरहितो योगो गा-
न्धर्वः । २३ । क्रयेणासुरः । २४ । युज्ञहरणेन राक्षसः । २५ ।
सुप्रमत्ताभिगमनात्यैशाचः । २६ । एतेषाद्याश्वत्वारो
धर्म्याः । २७ । गान्धर्वोऽपि राजन्यानाम् । २८ । ब्रा-
ह्मीपुच्चः पुरुषानेकविंशतिं पुनीते । २९ । दैवीपुच्चश्चतु-
र्दशः । ३० । आर्योपुच्चश्च सप्त । ३१ । प्राजापत्यश्चतुरः । ३२ ।

३२. प्राजापत्योपुच्च० V.

11. कर्बजराजसेवकादीनां कुलमकुलाम्... 13. अधिकमङ्गमङ्गल्या-
दिकं यस्यास्त्वां न ॥ 23. द्वयोः कन्यावरयोः सकामयोरन्योन्यानुरक्षयो-
र्मातापितृभ्यां रहितोऽनुज्ञाते योगः... 26... प्रमत्ता मदतिश्येन
नष्टचेतना तस्या अभिगमनं मैथुनं तस्यात्यैशाचः । ३० इति मनुस्मरणात्
(III, 34) असंविज्ञातेऽपसंगमनात्यैशाच इति गौतमस्मरणाच (IV,
13) ।... 29. ब्राह्मोऽपुच्चो दशावरान्दश परान्दातारं चैकविंशति
पुनाति वक्ष्यमाण्यतोऽप्यरात्मकरोति ।... 32. प्राजापत्येभवः प्राजापत्यः...

ब्राह्मण विवाहेन कन्यां दद्दद्वालोकं गमयति । ३३ ।
 दैवेन सर्गम् । ३४ । आर्षेण वैष्णवम् । ३५ । प्राजा-
 पत्येन देवलोकम् । ३६ । गान्धर्वेण गन्धर्वलोकं गच्छ-
 ति । ३७ । पिता पितामहो भ्राता सकुल्यो माता-
 महो माता चेति कन्याप्रदाः । ३८ । पूर्वाभावे
 प्रकृतिस्थः परः पर इति । ३९ ।
 कृतुचयसुमास्यैव कन्या कुर्यात्वयं वरम् ।
 कृतुचये व्यतीते तु प्रभवत्यात्मनः सदा ॥ ४० ॥
 पितृवेश्मनि या कन्या रजः पश्यत्यसंस्कृता ।
 सा कन्या दृष्टली ज्ञेया हरंस्तां न विदुष्यति ॥ ४१ ॥ २४ ॥

अथ स्त्रीणां धर्माः । १ । भर्तुः समानवत्तचारित्वम्
 । २ । शश्रूश्शुरगुरुदेवतातिथिपूजनम् । ३ । सुसंस्कृ-

33—37 om. v. 35 om. C^{1,2}. 39. परः परः । C^{1,2}.
 41. विदुष्यति all. XXV, 3. देवपादवन्दनादिनातिथि० V^{1—3}.
 पादवन्दनादिना from the C.

33... ब्रह्मलोकं गमयति स्य च गच्छति... 37. गान्धर्वेण कन्यां
 दद्दद्वर्वलोकं स्य भेव गच्छति ।... 41... सा दृष्टली तद्वतुः पातकं
 राजदण्डो वा नास्ति ।... XXV, 2. भर्तुवतेन भर्तुसंकल्पेन समान-
 वतचारिणी समानसंकल्पा भवेत् । भर्तुसंकल्पानुसरणाशीला स्यादिवर्यः ।...
 3... गुरुज्येष्ठादिः ।... तेषां पूजा पादवन्दनादिना कुर्यात् ।...

तोपस्त्ररता । ४ । अमुक्तहस्तता । ५ । सुगुप्तभाण्डता
। ६ । मूलक्रियास्वनभिरतिः । ७ । मञ्जुलाचारतत्पर-
ता । ८ । भर्तरि प्रवसितेऽप्रतिकर्मक्रिया । ९ । परम्परे-
ष्वनभिगमनम् । १० । द्वारदेशगवाक्षेष्वनवस्थानम् । ११ ।
सर्वकर्मस्वस्वतन्त्रता । १२ । बाल्ययौवनवार्थकेष्वपि
पितृभर्तृपुच्चाधीनता । १३ । मृते भर्तरि ब्रह्मचर्यं तद-
न्वारोहणं वा । १४ ।

नास्ति स्वीरणं पृथग्यज्ञो न व्रतं नाष्टुपेषितम् ।

पतिं शुश्रूषते यत्तु तेन स्वर्गं महीयते ॥ १५ ॥

पत्नौ जीवति या योषिदुपवासव्रतं चरेत ।

आयुः सा हरते भर्तुर्नरकं चैव गच्छति ॥ १६ ॥

मृते भर्तरि साधी स्वी ब्रह्मचर्यं व्यवस्थिता ।

स्वर्गं गच्छत्यपुच्चापि यथा ते ब्रह्मचारिणः ॥ १७ ॥ २५ ॥

सवर्णसु बहुभार्यासु विद्यमानासु ज्येष्ठया सह धर्म-

15. उपेष्ठगम् C^{1,2}v. See M. v, 155.

4... उपस्त्रराः श्रूपादयः ।... 6...भाण्डनि गृहेष्वपकरणानि सुस-
क्षालुखलादीनि ।... 7. मूलक्रिया वशीकरणादिकार्मणाणि ।... 9. प्रति-
कर्माणांकरणं क्रिया क्रीडादित्वा... 10. भर्तरि प्रवसिते परेषां पितृ-
श्वशुरभालमातुलादित्यतिरिक्तानां गृहेष्वनभिरुच्यागमनाभावः ।... 11.
द्वारदेशो द्वारचत्वरः ।... 16. या... स्वातंचेष्वोपवासव्रतं च तयेः
समाहारस्तं शुर्यात् ।... 17... यथा ते नैषिकब्रह्मचारिणः ।...

कार्यं कुर्यात् । १ । मिश्रासु च कनिष्ठयापि समान-
वर्णया । २ । समानवर्णाया अभावे त्वनन्तरयैवापदि-
च । ३ । न त्वेव द्विजः शूद्रया । ४ ।
द्विजस्य भार्या शूद्रा तु धर्मार्थं न भवेत्क्वचित् ।
रत्यर्थमेव सा तस्य रागान्वस्य प्रकीर्तिता ॥ ५ ॥
हीनजातिस्त्रियं भोहादुद्वहन्तो द्विजातयः ।
कुलान्वये न यन्न्याशु संसंतानानि शूद्रताम् ॥ ६ ॥
दैवपिव्यातिथेयानि तत्रधानानि यस्य तु ।
नाम्नन्ति पितृदेवास्तु न च स्वर्गं स गच्छति ॥ ७ ॥ २६ ॥

गर्भस्य स्पष्टताज्ञाने निषेककर्म । १ । स्पन्दनाव्युरा
पुंसवनम् । २ । पष्टेष्टमे सीमन्तोन्नयनम् । ३ । जाते
च दारके जातकर्म । ४ । आशौचव्यपगमे नामधेयम् ।

XXVI, 3. समानवर्णाभावे C^{1,2}. च om. V¹⁻⁴v. See the C.
7. नादन्ति C^{1,2}v. See M. III, 18. XXVII, 3. इष्टमे वा C^{1,2}.
वा from the C. V¹⁻³ place 5—12 between 20 and 21.

XXVI, 3. सवर्णाभावे आपदि च सवर्णाप्रीक्षणे प्रधानबाधप्रसङ्गे
चानन्तरैव विप्रस्य क्षत्रियैव क्षत्रियस्य वैश्यैव नैकान्तरा हान्तरा च ।
4. विप्रस्यैकान्तराभ्यनुज्ञायायाह ।... 7... पितृदेवा बज्जवचनादतिथ-
यस्य... XXVII, 1. गर्भो ऋतुः ।... तस्य स्पष्टतां प्रादुर्भावं ज्ञात्वा ।
निषेको गर्भादानात्यं कर्म कार्यम् ।... इदं च क्षेत्रसंखारत्वात्संखारायम् ।
अथ ऋतुमयाः प्राजापद्यमृतौ प्रथम इति परिशिष्टात् ।... 3... षष्ठे
इष्टमे वा मासि... यथाकुलधर्मं विवर्तयः ।...

। ५ । माङ्गल्यं ब्राह्मणस्य । ६ । बलवत्क्षचियस्य । ७ ।
 धनोपेतं वैश्यस्य । ८ । जुगुस्तिं श्रद्धस्य । ९ । चतुर्थे
 मासादित्यदर्शनम् । १० । षष्ठेऽन्नप्राशनम् । ११ ।
 दृतीयेऽब्दे चूडाकरणम् । १२ । एता एव क्रियाः
 स्त्रीणाममन्त्रकाः । १३ । तासां समन्त्रको विवाहः । १४ ।
 गर्भाष्टमेऽब्दे ब्राह्मणस्योपनयनम् । १५ । गर्भैकादशे
 राज्ञः । १६ । गर्भद्वादशे विशः । १७ । तेषां मुञ्जज्या-
 बस्त्रबजमयो मौञ्ज्यः । १८ । कार्पासशणाविकान्युपवी-
 तानि वासांसि च । १९ । मार्गवैयाघ्रवास्तानि चर्माणि
 । २० । पालाशखादिरौडुम्बरा दण्डाः । २१ । केशान्त-
 खलाटनासादेशतुल्याः । २२ । सर्वं एव वा । २३ ।
 अकुटिलाः सत्यचञ्च । २४ । भवदायं भवन्मध्यं भवदन्तं
 च भैश्चरणम् । २५ ।

आ षोडशाद्ब्राह्मणस्य सावित्री नातिवर्तते ।

आ द्वाविंशत्क्षचवन्योराचतुविंशतेर्विशः ॥ २६ ॥

अत ऊर्ध्वं चयोऽप्येते यथाकालमसंस्कृताः ।

24 om. C^{1,2}. 25. तदन्तं च V⁴.

10... जन्मतस्तुर्थे मासि... 13... एता एव जातकर्मादिकाः
 क्रियाः स्त्रीणां कन्यकानाम्... 15... गर्भाष्टमं जन्माणुमेष्टकरणम्...
 23. सर्वेषां सर्वं एव वा दण्डा भवन्ति ।... 25. आदिमवासानेषु
 भवच्छब्दो भैश्चरणे क्रमेण योज्यः ।

साविचीपंतिता व्रात्या भवन्यार्थविगर्हिताः ॥ २७ ॥
 यद्यस्य विहितं चर्म यत्सूचं या च मेखला ।
 यो दण्डो यज्ञ वसनं तत्तदस्य व्रतेष्वपि ॥ २८ ॥
 मेखलामजिनं दण्डमुपवीतं कमण्डलुम् ।
 अस्मु प्राप्य विनष्टानि गृह्णीतान्यानि मन्त्रवत् ॥ २९ ॥ २७ ॥

अथ ब्रह्मचारिणं गुरुकुलवासः । १ । संधादयो-
 पासनम् । २ । पूर्वां संधां जपेत्तिष्ठन्पश्चिमामासीनः
 । ३ । कालदद्यमभिषेकामिकर्मकरणम् । ४ । अस्मु
 दण्डवत्मज्जनम् । ५ । आहृताध्ययनम् । ६ । गुरोः
 प्रियहिताचरणम् । ७ । मेखलादण्डाजिनोपवीतधार-
 णम् । ८ । गुरुकुलवर्जी गुणवत्सु भैश्चरणम् । ९ ।
 गुर्वनुज्ञातं भैश्चाभ्यवहरणम् । १० । आज्ञवत्तलवणशु-
 क्तपर्युषितनृत्यगीतस्त्रीमधुमांसाज्जनोच्छिष्टप्राणिहिंसा-

28. यस्यावहितं V¹; यस्यावेहितं V^{2,3}. XXVIII, 1. ब्रह्मचा-
 रिणो V. गुरुकुले C^{1,2}. 11. ०शुक्ला V¹⁻³.

27... ग्रात्यसंज्ञा भवन्ति ।... 28. यानि ब्राह्मणादीनां चर्मयज्ञो-
 पवीतमेखलादण्डवत्मज्जनयनेऽभिहितानि तान्येव तेषां व्रतेषु महानाम्भाग-
 दिष्ट भवन्ति ।... XXVIII, 4. कालदद्यं सायं प्रात्याभितः वेको-
 भिषेकः परिस्मूहनपर्युक्तयोन ज्ञानं तत्पूर्वकमधौकर्म समित्यहोपस्तत्कर-
 णम् ।... 5... दण्डवत्मज्जानीयमन्तर्वर्जम्... 9. गुरोः कुरुं स्त्रय च
 ज्ञातिबन्धुकुलानि वर्जयिता... 10...तत्त्वं सायंप्रातः । सायंप्रातभूङ्गीतेति
 गौतमीयात् (Gaut. IX, 59) ।...

स्त्रीलपरिवर्जनम् । ११ । अधःशथ्या । १२ । गुरोः पूर्वो-
त्यानं चरमं संवेशनम् । १३ । कृतसंध्योपासनम्
गुर्वभिवादनं कुर्यात् । १४ । तस्य च व्यत्यस्तकारः
पादावुपस्थृतेत् । १५ । दक्षिणं दक्षिणेनेतरमितरेण
। १६ । स्वं च नामास्याभिवादनान्ते भोःशब्दान्तं निवे-
दयेत् । १७ । तिष्ठन्नासीनः शयानो भुज्जानः पराञ्जु-
खम् नास्याभिभाषणं कुर्यात् । १८ ।

आसीनस्य स्थितः कुर्यादभिगच्छत्तु गच्छतः ।

आगच्छतः प्रत्युद्गम्य पञ्चाङ्गावंतु धावतः ॥ १९ ॥

पराञ्जुखस्याभिमुखः । २० । दूरस्यान्तिकमुपेत्य
। २१ । शयानस्य प्रणस्य । २२ । तस्य च चक्षुर्विधये न
यथेष्टासनः स्यात् । २३ । न चास्य केवलं नाम ब्रूयात्
। २४ । गतिचेष्टाभाषिताद्यं नास्यानुकुर्यात् । २५ । यचास्य

19. आसीनस्योपस्थितः कुर्यात्तिष्ठतोऽभिगच्छत्तु गच्छतः प्रत्युद्गम्य पञ्चा-
ङ्गावन्धावतः । ११^२; आसीनस्य स्थितः कुर्यात् । तिष्ठतस्त्वभिगच्छतः
प्रत्युद्गम्य पञ्चाङ्गावरतः प्रधावतः । v. २६. ०परिवादौ V¹⁻³.

11... कृतसंवेशणं कृतिमं लवण्यम् । शुक्रं निषुरभाषणम् । शुक्रा वाच
इति गौतमीयात् (II, 19) । न तु काकेनास्त्रीभूतं पर्युषितनिवेदेन तस्मि-
ष्वेषात् ।... उच्चिष्टमगुरोः ।... 17. अभिवादय इति शब्दान्ते भो इति
शब्दान्ते यस्य तादृशं स्वं च नाम निवेदयेत् ।... 23... यथेष्टमवसक्षिद्-
वादिवन्मेनासनं यस्येति स तथोक्तो न स्यात् ।... 24. अस्य गुरोः केवलं
अशब्दादिशूलं नाम न ब्रूयात् । समक्षं परेत्वां वा ।...

निन्दापरीवादौ स्थातां न तच तिष्ठेत् । २६ । नास्यै-
कासनो भवेत् । २७ । कृते शिलाफलकनौयानेभ्यः
। २८ । गुरोर्गुरौ संनिहिते गुरुवद्वर्तेत् । २९ । अनि-
र्दिष्टम् गुरुणा स्वान्गुरुन्नाभिवादयेत् । ३० । बाले
समानवयसि वाथ्यापके गुरुपुत्रे गुरुवद्वर्तेत् । ३१ । नास्य
पादौ प्रक्षालयेत् । ३२ । नोच्छिष्टमश्चीयात् । ३३ ।
एवं वेदं वेदौ वेदान्वा स्वीकुर्यात् । ३४ । ततो वेदा-
ङ्गानि । ३५ । यस्त्वनधीतवेदाऽन्यच श्रमं कुर्यादसौ
ससंतानः शूद्रत्वमेति । ३६ । मातुरये विजननं द्वितीयं
मौञ्ज्जिवन्धनम् । ३७ । तचास्य माता सावित्री भवति
पिता त्वाचार्यः । ३८ । एतेनैव तेषां द्विजत्वम् । ३९ ।
प्राञ्छैञ्जीवन्धनाहिजः शूद्रसमो भवति । ४० । ब्रह्म-
चारिणा मुण्डेन जटिलेन वा भाव्यम् । ४१ । वेदस्वी-
करणादूर्ध्वं गुर्वनुज्ञातस्तस्मै वरं दत्त्वा स्नायात् । ४२ ।
ततो गुरुकुल एव वा जन्मनः शेषं नयेत् । ४३ । तचा-

37. मौञ्ज्जिवः all. 43. वा om. C^{1,2}.

26. निन्दा असद्विषयापनम् । परीवादो विद्यमानदेष्वोद्घाटनम् ।...
28. शिलाफलकं शिलापट्टः । नौस्त्रिः ।... 30... स्वान्गुरुन्निहितवादीन् ।...
36... कृत्य शास्त्रादौ... 39. एतेन द्वितीयेनोपनयनात्मेन जन्मना
तेषां चैवर्णिकानां द्विजत्वम् । एवकारो निषेकादिशस्त्रानान्तसंखारवतो
उप्यनुशीलस्य द्विजात्मनिरासार्थः ।... 40... शूद्रसमः शूद्रवदेवानधिकारी...

चार्ये प्रेते गुरुव्युरुपुचे वर्तेत । ४४ । गुरुदारेषु सवर्णेषु
वा । ४५ । तदभावेऽग्निशुश्रूषुर्नैषिको ब्रह्मचारी
स्यात् । ४६ ।

एवं चरति यो विप्रो ब्रह्मचर्यमतन्द्रितः ।

स गच्छत्युत्तमं स्थानं न चेहाजायते पुनः ॥ ४७ ॥

कामतो रेतसः सेकं व्रतस्थस्य द्विजन्मनः ।

अतिक्रमं व्रतस्याहुर्धर्मज्ञा ब्रह्मवादिनः ॥ ४८ ॥

एतस्मिन्नेनसि प्राप्ते वसित्वा गर्दभाजिनम् ।

सप्तागारं चरेद्वैक्षं स्वकर्म परिकीर्तयन् ॥ ४९ ॥

तेभ्यो लब्धेन भैश्वरेण वर्तयन्नेककालिकम् ।

उपस्थृत्यस्त्रिविष्ववणमब्देन स विशुद्धति ॥ ५० ॥

स्वप्ने सिक्ता ब्रह्मचारी द्विजः शुक्रमकामतः ।

स्त्रात्वार्कमर्चयित्वा चिः पुनर्मामितृचं जपेत् ॥ ५१ ॥

अकृत्वा भैश्वरणमसमिध्य च पावकम् ।

अनातुरः सप्तरात्मवकीर्णिवतं चरेत् ॥ ५२ ॥

48 om. V¹⁻³. धर्मज्ञा ब्रह्मचारिणः ॥ V⁴ N. (in V⁴);
ब्रह्मज्ञा ब्रह्मवादिनः ॥ C¹⁻²v. See M. XI, 121. — ग्रन्थस्मिन्
V⁴ N. in V⁴. See M. XI, 123. • निष्ठकारी

45... दारशब्दोपादानं बङ्गोव्यतमाप्राप्यर्थम् ।... 47...यो विप्रो
उत्तमः सन्ब्रह्मचर्यं चरति स उत्तमं स्थानं... ब्रह्म गच्छति प्राप्नोति ब्रह्म-
कोक्तवाप्नोति ।... 48. चैवर्णिकम् ब्रह्मचारिणो बुद्धिपूर्वं स्त्रीसंगममन्त-
रेण रेतसेकम् (स्त्रीयानो शुक्रोत्सर्गम् Kullūka on M. XI, 121)...
51... प्राप्तः ज्ञात्वार्कं गम्यादिभिरभर्षं पुनर्मामेतिन्द्रियमित्येतामृद्धचम्...
52....तदा वकीर्णी भवतीति तदुक्तां कुर्यात् ।...

तं वेदभ्युदियात्सूर्यः श्रायानं कामकारतः ।
निम्बोचेद्वाप्यविज्ञानाज्जपनुपवसेहिनम् ॥ ५३ ॥ २८ ॥

यस्तूपनीय व्रतादेशं कृत्वा वेदमध्यापयेत्तमाचार्यं
विद्यात् । १ । यस्त्वेनं मूल्येनाध्यापयेत्तमुपाध्यायमेकदशं
वा । २ । यो यस्य यज्ञे कर्माणि कुर्यात्तमृत्विजं विद्यात्
। ३ । नापरीक्षितं याजयेत् । ४ । नाध्यापयेत् । ५ ।
नोपनयेत् । ६ ।

अधर्मेण च यः प्राह यश्चाधर्मेण पृच्छति ।
तयोरन्यतरः प्रैति विद्वेषं वाधिगच्छति ॥ ७ ॥
धर्मार्थौ यत्र न स्यातां शुश्रूषा वापि तदिधा ।
तत्र विद्या न वसन्ता शुभं वीजमिवोषरे ॥ ८ ॥

XXIX, 3. यज्ञकर्माणि V^१. 7. यस्त्व धर्मेण C^१.

53. तं ब्रह्मचारिणमविज्ञानाच्छार्यापरिज्ञानात्कारतो बुद्धिपूर्वे
सप्तं स्तर्यस्ताभ्युदेति... । जाग्संस्था चाश्वसहस्रम्... XXIX, 1...
व्रतानि महानामाग्न्युपनिषदध्यनाङ्गान्युपदिश्य वेदमेकां श्रावणं साङ्गा-
मध्यापये । ३७. यः पुनरेनमन्येनापनीतं सूल्येन भव्या कृत्वं वेद-
मन्दस्थै । ८८. नृपरीभूमद्यकाध्यायाध्यापयेत्तम्... ३. यो... यज्ञे श्रौते
ज्योतिष्ठोमादौ स्मार्ते च पाकयज्ञादौ वृतो... यज्ञकर्माणि... कुर्यात्
4. त्रुलशीलदातादिभिरपरीक्षितम्... 7. इदं मया न ज्ञायते
तदुपदेश्यमिति सविनयं प्रत्रो धर्मस्तद्विपरीतः क्लेनाच भवद्विः कथं
पश्यत इत्यधर्मस्तेन यः पृच्छति यस्त्रै प्रष्टे... इदमेवमध्येत्यमिति त्रूते
तयोरेकतरः प्रैति नियते । उभयोः कृत्वादित्वे द्वावपि नियते ।

विद्या हूँ वै ब्राह्मणमाजगाम
गोपाय मा श्रेवधिस्ते इहमस्मि ।
अस्त्वयकायानृजवेऽयताय
न मां ब्रूया वीर्यवती तथा स्थाम् ॥ ६ ॥
यमेव विद्याः शुचिमप्रमत्तं
भेदाविनं ब्रह्माचर्योपपन्नम् ।
यस्ते न द्रुह्येत्कतमच्च नाह
तस्मै मां ब्रूया निधिपाय ब्रह्मन् ॥ १० ॥ २६ ॥

आवश्यां प्रौष्ठपद्यां वा छन्दांस्युपाकृत्यार्थपञ्चमान्मा-
सानधीयीत । १ । ततस्तेषामुत्सर्गं बहिः कुर्यान्नानुपा-
कृतानाम् । २ । उत्सर्जनोपाकर्मणार्मथे वेदाङ्गाध्ययनं
कुर्यात् । ३ । नाधीयीताहोरात्रं चतुर्दश्यष्टमीषु च
। ४ । नर्वन्तरग्रहस्तुतके । ५ । नेन्द्रप्रयाणे । ६ । न

10. कृतमांच्च C^{1,2}. XXX, 2. कुर्यात् । VI¹⁻⁴v. See the C.
3. उत्सर्जनोपाकर्मण्ये V⁴; उत्सर्गोपाकर्मण्योर्मण्ये C^{1,2}v. 6. नेन्द्रिय-
प्रयाणे । C^{1,2}; नेतप्रयाणे v.

10... भेदाविनं धारणावनं...यस्ते ते तुभ्यं न द्रुह्येदनिष्टकारी न
स्थाल्कतमच्च किमप्यप्रियं प्राह न ब्रूते... XXX, 1... तेषां दिनद्य-
प्राप्तावुच्चरं याद्याम् ।... 2. तत उपाकर्मानन्तरम् । तेन च कायंचित्कावे-
द्युपाकृतावुत्सर्गकालप्राप्तवपि नोत्सर्गः किंतुपाकर्माकरणप्रायश्चित्तपूर्वक-
भेद... 5. अतूनां चतुर्मासात्मकानां चयाणामन्तरे संधौ द्वितीयास्त्र-
ध्यायः । यहौ यहयन् तत्त्वं च स्तुतकमशुचित्वम् । तत्र चिरात्रम् ।... 6. इन्द्र
इन्द्रध्वजस्त्रस्य प्रयाणं पातनं तेनोद्देश्येऽपि लक्ष्यते । ततोभयचाहेदात्मम्...

वाति चरुपवने । ७ । नाकालवर्षविद्युत्स्तनितेषु । ८ ।
 न भूकम्पोल्कापातदिग्दाहेषु । ९ । नान्तःश्वे ग्रामे
 । १० । न शस्त्रसंपाते । ११ । न श्वस्त्रगालगर्दभनिर्झाहेषु
 । १२ । न वादिचशब्दे । १३ । न शूद्रपतितयोः समीपे
 । १४ । न देवतायतनश्मशानचतुघ्यथरथ्यासु । १५ ।
 नोदकान्तः । १६ । न पीठोपहितपादः । १७ । न हस्त्य-
 श्वोष्ट्रनौगोयानेषु । १८ । न वान्तः । १९ । न विरक्तः
 । २० । नाजीर्णी । २१ । न पञ्चनखान्तरागमने । २२ ।
 न राजश्रोत्रियगोब्राह्मणव्यसने । २३ । नोपाकर्मणि
 । २४ । नोत्सर्गे । २५ । न सामधनाद्यग्युषी । २६ ।
 नापराचमधीत्य शयीत । २७ । अभियुक्तोऽप्यनधा-
 येष्वध्ययनं परिहरेत् । २८ । यस्मादनध्यायाधीतं नेहा-
 मुच फलदम् । २९ । तदध्ययनेनायुषः श्वयो गुरुशिष्य-
 योस्त्र । ३० । तस्मादनध्यायवर्ज गुरुणा ब्रह्मलोकका-

12. निर्झादे C^{1,2}v. 29. नेह नामुच C^{1,2}v.

8. अकाले वर्षाकालादन्यच... चिराचमनध्यायः । 9. N. quotes
 M. IV, 105. 18. हस्त्याद्यारुद्धस्य यानग्रहणात्तद्युक्तरथादियानस्य
 चानध्यायः ।... 19. वान्तः श्वतवमनो नाधीयीताहेताचम् ॥ 20...
 नाधीयीताहेताचम् ॥ 21. अजीर्णी यावदजीर्णपाकं नाधीयीत ॥ 22...
 अहेताचमनध्यायः । तत्र विशेषः ।... 23. श्रोत्रिय एकग्राखाधीयी ।...
 यावदुपरमनमनध्यायः ।... 24. उपाकर्मानन्तरं च इमनध्यायः ।... 25.
 उत्सर्जनेऽपि च इम् ।... 27. तत्राधीत्य न शयीत किंतु यावद्वर्षेदयं
 शाम्यत् ।... 28. अभियुक्तोऽप्येन एष्टोऽपि...

मेन विद्या सच्छिद्यक्षेषु वसन्ता । ३१ । शिष्येण ब्रह्मा-
रम्भावसानयोर्गुरुरोः पादोपसंग्रहणं कार्यम् । ३२ । प्रण-
वश्च व्याहर्तव्यः । ३३ । तत्र च यद्वचोऽधीते तेनास्या-
ज्येन पितृणां तृप्तिर्भवति । ३४ । यद्यजूंषि तेन मधुना
। ३५ । यत्सामानि तेन पयसा । ३६ । यदाथर्वणं तेन
मांसेन । ३७ । यत्पुराणेतिहासवेदाङ्गधर्मशास्त्राण्य-
धीते तेनास्यान्वेन । ३८ । यश्च विद्यामासाद्यास्मिंस्तोके
तया जीवेन्न सा तस्य परस्तोके फलप्रदा भवेत् । ३९ ।
यश्च विद्यया यशः परेषां हन्ति । ४० । अननुज्ञातश्चा-
न्यस्मादधीयानान्व विद्यामादद्यात् । ४१ । तदादान-
मस्य ब्रह्मस्तेयं नरकाय भवति । ४२ ।
लौकिकं वैदिकं वापि तथाद्यात्मिकमेव वा ।
आददीत यतो ज्ञानं न तं द्रुह्योल्कदाचन ॥ ४३ ॥
उत्पादकब्रह्माद्वोर्गरीयान्ब्रह्मदः पिता ।
ब्रह्मजन्म हि विप्रस्य प्रेत्य चेह च शाश्वतम् ॥ ४४ ॥

37. यज्ञा० C^{1,2}v. 41. अनुज्ञात० C². 42. ब्रह्मणः स्तेयं C^{1,2}.

40. यश्च विद्यया वादजल्याभ्यां परेषां यशः पराजयेन नाशयति
तस्यापि परत्रापलैव॑विद्या ॥ 41. गुर्वनुज्ञामन्तरेणान्याधर्मधीयानादपि
गुरुर्विद्यां नादद्यात् । आङ्ग्लतस्याधीयेतेति सरण्यात् (Y. I, 27) ॥
43. लौकिकं काद्याणांकारादिविषयं वैदिकं साङ्गवेदविषयम् । ...

कामान्माता पिता चैनं यदुत्यादयतो मिथः ।
 संभूतिं तस्य तां विद्याद्यद्योनाविह जायते ॥ ४५ ॥
 आचार्यस्त्वस्य यां जातिं विधिवदेद्पारगः ।
 उत्यादयति साविच्चग सा सत्या साजरामरा ॥ ४६ ॥

य आद्येऽत्यवितयेन कर्णा-
 वदुःखं कुर्वन्नमृतं संप्रयच्छन् ।
 तं वै मन्येत्यितरं मातरं च
 तस्मै न द्रुह्येत्कृतमस्य जानन् ॥ ४७ ॥ ३० ॥

चयः पुरुषस्यातिगुरवो भवन्ति । १ । पिता माता
 आचार्यश्च । २ । तेषां नित्यमेव शुश्रूषुणा भवितव्यम्
 । ३ । यत्ते ब्रूयस्तत्कुर्यात् । ४ । तेषां प्रियहितमाचरेत्
 । ५ । न तैरननुज्ञातः किंचिदपि कुर्यात् । ६ ।
 एत एव चयो वेदा एत एव चयः सुराः ।
 एत एव चयो लोका एत एव चयोऽग्रयः ॥ ७ ॥

— XXXI, 7. एत ए० च० सुराः । om. v. See M. II, 230.

46. वेदपारगोऽखिलवेदविदाचार्य... 47. वेदाध्यापनेनैहिकामुशिक-
 सकलदुःखनिरासेनाथेतारमदुःखं कुर्वस्तेन च अमृतं मोक्षं महावाक्या-
 ध्यापनार्थप्रतिपादनहारा संप्रयच्छन्... चरणं छतसुपकारं वेदाध्यापनलक्षणं
 आग्न... XXXI, 7... चयः सुरा ब्रह्मविष्णुशिवाः पूज्यत्वेन सुरसं-
 लादः । चयो लोका गरसुरब्रह्मलोकाः ।...

पिता गार्हपत्योऽमिर्दक्षिणाग्रिमाता गुरुराहवनीयः ॥८॥
 सर्वे तस्याहता धर्मा यस्यैते चय आहताः ।
 अनाहतात्मु यस्यैते सर्वास्तस्याफलाः क्रियाः ॥ ९ ॥
 इमं लोकं मातृभक्त्या पितृभक्त्या तु मध्यमम् ।
 गुरुशूष्रूपया त्वेव ब्रह्मलोकं समश्नुते ॥ १० ॥ ३१ ॥

राजत्विक्श्रोचियाधर्मप्रतिषेध्युपाध्यायपितृव्यमाता-
 महमातुलश्वरज्येष्ठभाट्संबन्धिनश्चाचार्यवत् । १ ।
 पत्रग एतेषां सवर्णाः । २ । मातृष्मसा पितृष्मसा ज्येष्ठा
 स्वसा च । ३ । श्वशुरपितृव्यमातुलत्विजां कनीयसां
 प्रत्युत्थानमेवाभिवादनम् । ४ । हीनवर्णानां गुरुपत्रीनां
 दूरादभिवादनं न पादोपसंस्यर्शनम् । ५ । गुरुपत्रीनां
 गाचोत्सादनाज्ञनकेशसंयमनपादप्रक्षालनादीनि न कु-

XXXII, 6. ०प्रक्षालनं न कुर्यात् । ८१.१०.

10. मध्यमं देवलोकम्... XXXII, 1... अधर्मप्रतिषेधी निषिद्ध-
 कर्मणो निवर्तकः । ... संबन्धिनौ पुत्रदुहितश्वशुरौ । ... ५. हीनवर्णे
 श्वचियवैश्ये बज्जवचनामर्थावसिक्ताद्या न शूद्रापत्री त्विश्वशणात्तासा
 दूरादेवाभिवादनं कार्यम् न पादोपस्यृश्य । प्रत्युत्थानं त्वनुवर्तते । ...
 ६...गाचाग्यासुत्सादनमुदत्तनमध्यज्ञनं च । अज्ञनं नेत्रयोः कज्जलादिना । ...
 आदिपदात्मापनादिग्रहणम् । नैच्छिष्टाशनखापन० इति गौतमीयतः ।
 (Gaut. II, 32) । गुरुपत्रीनामिति श्रेष्ठः ॥

र्यात् । ६ । असंस्तुतापि परपत्री भगिनीति वाचा
पुच्छीति मातेति वा । ७ । न च गुरुणां त्वमिति ब्रूयात्
। ८ । तदतिक्रमे निराहारो दिवसान्ते तं प्रसाद्याश्री-
यात् । ९ । न च गुरुणा सह विगृह्य कथाः कुर्यात्
। १० । न चैवास्य परीवादम् । ११ । न चानभिप्रेतम्
। १२ ।

गुरुपत्री तु युवतिर्नाभिवाद्येह पादयोः ।
पूर्णे विंशतिवर्षे च गुणदेवौ विजानता ॥ १३ ॥
कामं तु गुरुपत्रीनां युवतीनां युवा भुवि ।
विधिवद्वन्दनं कुर्याद्सावहमिति ब्रुवन् ॥ १४ ॥
विप्राण्य पादयहणमन्वहं चाभिवादनम् ।
गुरुदारेषु कुर्वीत सतां धर्ममनुस्मरन् ॥ १५ ॥

10. कथां C^{1,2}v. 11. नैव चास्य C^{1,2}v. 14. अभिवादनकं कुर्याद् ०
C^{1,2}v. See M. II, 216.

7. असंस्तुता अपरिचिता ।... परपत्री न प्रदास्यादिः । भगिन्यादि-
शब्दवाचा । अवस्थितस्यायं विकल्पः । समानवयस्का भगिनीति न्यून-
वयस्का पुच्छीति अधिकवयस्का मातेति ।... 9. तेषां गुरुणामतिक्रमे
त्वंकाशदिवच्चने आहारश्चितः सायं तं गुरुं प्रसाद्यापराधं त्वमाप्या-
न्तीयात् ।... 10. गुरुणा सह विगृह्य विजिगीषया कथा जल्पवितरणवान्
कुर्यात् ।... 12. गुरोरनभिप्रेतं प्रतिकूलम्... 14. युवा ग्रिघ्यो युवतीनां
भुवि पादावनुपस्थृणसावहमित्यभिवादयेदहं भो असुकर्मेति खनाम-
निर्दिश्चन्द्रिधिवद्यावस्थापाणिनेत्याद्युक्तरीया कामं यथेच्चमभिवादनं कुर्यात् ॥

विष्णं बन्धुर्वयः कर्म विद्या भवति पञ्चमी ।
 एतानि मानस्थानानि गरीयो यद्यदुत्तरम् ॥ १६ ॥
 ब्राह्मणं दशवर्षं च शतवर्षं च भूमिपम् ।
 पितापुत्रौ विजानीयाद्ब्राह्मणस्तु तयोः पिता ॥ १७ ॥
 विग्राणां ज्ञानतो ज्यैश्यं क्षत्रियाणां तु वीर्यतः ।
 वैश्यानां धान्यधनतः शूद्राणामेव जन्मतः ॥ १८ ॥ ३२ ॥

अथ पुरुषस्य कामक्रोधलोभाख्यं रिपुचयं सुधारं
 भवति । १ । परिग्रहप्रसङ्गादिशेषेण यृहाश्रमिणः । २ ।
 तेनायमाक्रान्ताऽतिपातकमहापातकानुपातकोपपातकेषु
 प्रवर्तते । ३ । जातिभंशकरेषु संकरीकरणेष्वपात्रीकर-
 णेषु च । ४ । मलावहेषु प्रकीर्णकेषु च । ५ ।
 चिविधं नरकस्येदं द्वारं नाशनमात्मनः ।
 कामः क्रोधस्तथा लोभस्तस्मादेतच्यं त्यजेत् ॥ ६ ॥ ३३ ॥

मातृगमनं दुहितृगमनं सुपागमनमित्यतिपातका-
 नि । १ ।

18. जन्मनः C^{1,2}. XXXIII, 2. गृहाश्रमिणाम् V¹.

16... बन्धुरभिजनः ।... कर्म श्रौतस्मार्तादि ।... XXXIII, 2.
 परिग्रहो यृहदारादिस्त्रीकारः ।... 4... असंकरं ब्राह्मणादिवर्णमयि
 संकरं संकरसमानधर्माणं कुर्वन्तीति संकरोकरणानि । पात्रं प्रतियज्ञाद्यर्ह-
 मप्यपात्रं प्रतियज्ञाद्यनर्हं कुर्वन्तीत्यपात्रीकरणानि ॥

अतिपातकिनस्त्वेते प्रविशेयुर्हृताशनम् ।
न द्वन्द्वा निष्कृतिस्तेषां विद्यते हि कथं च न ॥२॥३४॥

ब्रह्महत्या सुरापानं ब्राह्मणसुवर्णहरणं गुरुदार-
गमनमिति महापातकानि । १ । तत्संयोगश्च । २ । संव-
त्सरेण पतिति पतितेन सहाचरन् । ३ । एकयानभेज-
नासनशयनैः । ४ । यौनस्त्रौवमौखैः संबन्धैस्तु सद्य एव
। ५ ।

अश्वमेधेन शुद्धेयुर्महापातकिनस्त्वमे ।
पृथिव्यां सर्वतीर्थानां तथानुसरणेन च ॥ ६ ॥ ३५ ॥

यागस्थस्य क्षत्रियस्य वैश्यस्य च रजस्वलायाश्वान्त-
र्वंत्राश्वाचिगोचायाश्वाविज्ञातस्य गर्भस्य शरणागतस्य
च घातनं ब्रह्महत्यासमानि । १ । कौटसाक्ष्यं सुह-

XXXV, 5. यौनस्त्रौवमौखैः संबन्धैस्तु V¹⁻⁴ N.; यौनस्त्रौवमौखसंब-
न्धात्सु C^{1,2}; यौनमौखस्त्रौवसंबन्धात्सु v. मौख seems the *lectio
doctior* and corresponds to यौनस्त्रौव. See also the Pet.
Dict. 6. वा for च C^{1,2}v Ap. XXXVI, 1. अविज्ञातगर्भस्य V⁴.

XXXV, 5... खुवभवः खैवः स च पतितस्य पतितेन सह वा याज-
नम् ।... 6...चकारः साधनतासमुच्चयार्थः ।... XXXVI, 1...अवि-
ज्ञातः स्त्रीपुनर्पुनस्कल्पेनानिर्णीति यो गर्भस्तस्य हननम् ।...

दध एतौ सुरापानसमौ । २ । ब्राह्मणस्य भूम्यपहरणं
निक्षेपापहरणं सुवर्णस्तेयसमम् । ३ । पितृव्यमातामह-
मातुलश्वरव्यपपत्रभिगमनं गुरुदारगमनसमम् । ४ ।
पितृष्ठस्त्रमातृष्ठस्त्रस्त्रगमनं च । ५ । श्रोत्रियर्त्तिगुपा-
थायमित्रपत्रभिगमनं च । ६ । स्वसुः सख्याः सगो-
चाया उत्तमवर्णायाः कुमार्या अन्यजाया रजसख्यायाः
शरणागतायाः प्रव्रजिताया निक्षिप्तायाश्च । ७ ।
अनुपातकिनस्त्वेते महापातकिनो यथा ।
अश्वमेधेन शुध्यन्ति तीर्थानुसरणेन च ॥ ८ ॥ ३६ ॥

अन्वतवचनमुत्कर्षे । १ । राजगामि पैशुन्यम् । २ ।
गुरोश्चालीकनिर्बन्धः । ३ । वेदनिन्दा । ४ । अधीतस्य

XXXVI, 8. वा for च V¹⁻³ C¹⁻²v. XXXII, 2. C¹⁻²v
insert च before पैशुन्यम् ।

३. ब्राह्मणस्तेवि व्यान्तस्य एथकरणं चितयेनापि संबन्धार्थम् । तेन
ब्राह्मणस्त्रामिकाया भूमेत्राच्चागस्त्रामिकस्य सुवर्णातिरिक्तनिक्षेपस्य च
हरणं ब्राह्मणस्त्रामिकसुवर्णस्तेयसम् ।... ७...सख्याः एथभिर्देशः सख्याः
च्चपि प्राप्तर्थः ।... कुमारी अनृष्टा अनुपमुक्ता च ब्रांच्चगकन्ता । अन्यजा
रजक्यादिः ।... श्रणागता चाणार्थिनो । प्रव्रजिता संचन्ता । निक्षिप्ता
स्त्रार्थं समर्पिता ।... XXXVII, 1. खोलर्षनिमित्तं मिथ्यावचनं सयेदं
विहितं सयेदं दापितमित्यादिः... २. राजन्यविदितात्पदोषव्यापनम् ।
यत्तु राजन्यविद्यमानपरकीयमहादेषवचनं तद्व्याहयासमम् । ३. गुरोर्जन-
कस्याजोक्तो मिथ्या निर्बन्धो दोषारोपणम् । त्वयेदं एवकार्यं नाभितमिति ।

च त्यागः । ५ । अग्निपितृमातृसुतदारणां च । ६ ।
 अभोज्यान्नाभश्यभक्षणम् । ७ । परस्वापहरणम् । ८ ।
 परदाराभिगमनम् । ९ । अयाज्ययाजनम् । १० । वि-
 कर्मजीवनम् । ११ । असत्रतिग्रहश्च । १२ । क्षचविट्-
 श्वूद्रगोवधः । १३ । अविक्रेयविक्रयः । १४ । परिवि-
 त्तितानुजेन ज्येष्ठस्य । १५ । परिवेदनम् । १६ । तस्य
 च कन्यादानम् । १७ । याजनं च । १८ । ब्रात्यता
 । १९ । भृतकाथापनम् । २० । भृताच्चाथयनादानम्
 । २१ । सर्वाकरेषधीकारः । २२ । महायन्त्रप्रवर्तनम्
 । २३ । द्रुमगुल्मवस्त्रीलतौषधीनां हिंसा । २४ । स्त्रिया

14. विकर्मणा जीवनं च C¹; विं जीवनस्य C². 24, 25. दुम०
 हिंसया जीवनम् । v. 25. स्त्रीजीवनम् C^{1,2}.

8. सुवर्णतत्समयतिरिक्तस्य परस्वस्य धान्यकुपादेरपहरणम् ।... 10.
 अयाज्या जातिकर्मदुष्टाः शूद्रवायादयस्तेषां याजनं पतितयाजनस्य महा-
 पातकत्वात् ॥ 11. विपरिवृत्तं कर्म विकर्म यथा ब्राह्मणस्य क्षचिय-
 वैश्यवृत्ती तदुपजीवनम् ।... 14. अविक्रेयं लाक्षालवण्यादि... 17.
 तस्य परिवेत्तस्कारात्परिवित्तेष्व... 19. यथाकालमनुपनयनम् ।...
 20... यद्यप्युपाध्यायलक्षणेऽस्यानुज्ञा गम्भते तथायापद्विषयासौ मन्त्राच्च ।
 ...अनापदि भृतकाथापनसुपपातकमिति न विरोधः ।... 22. सर्वे च
 आकराः सुवर्णरजताद्युत्तिस्थानानि तेषां राजादेशेनाधिकारः । सर्व
 शब्दात्क्षितिमाणां वस्त्राद्युत्तिस्थानानामपि ग्रहणम् ।... 23. एक-
 प्रथेगेनानेकहिंसाकरं नाल्यादिमहायनं तस्य प्रवर्तनं निर्माणम् । 24...
 लताः दीर्घयायिन्यो ब्राच्चादयः ।... हिंसा क्षेदः इन्धनाद्युद्देशेन...

जीवनम् । २५ । अभिचारबलकर्मसु च प्रवृत्तिः । २६ ।
 आत्मार्थे क्रियारम्भः । २७ । अनाहिताग्रिता । २८ ।
 देवर्षिपितृकृणानामनपक्रिया । २९ । असच्चास्त्राभि-
 गमनम् । ३० । नास्तिकता । ३१ । कुशीलवता । ३२ ।
 मद्यपस्त्रीनिषेवणम् । ३३ । इत्युपपातकानि । ३४ ।
 उपपातकिनस्त्वेते कुर्युश्चान्द्रायणं नराः ।
 पराकं च तथा कुर्युर्यजेयुर्गामिषेन च ॥ ३५ ॥ ३७ ॥

ब्राह्मणस्य रुजस्करणम् । १ । अग्रयमद्ययोर्घातिः ।
 । २ । जैद्वागम् । ३ । पशुषु मैथुनाचरणम् । ४ । पुंसि
 च । ५ । इति जातिभ्रंशकराणि । ६ ।
 जातिभ्रंशकरं कर्म लृत्वान्यतममिच्छ्या ।
 कुर्यात्सांतपनं कृच्छ्रं प्राजापत्यमनिच्छ्या ॥ ७ ॥ ३८ ॥

29 T. om. V¹⁻⁴. अनपक्रिया O^{1,2}v; अनपक्रिया N. 35.
 गोसवेन च V¹⁻⁴ N. XXXVIII. v makes one Sûtra of 1 + 6.

26. परमरणाय जपहोमार्थभिचारः । अनिविडम्यापि परानभिमतस्य
 बलावष्टमेन करणं बलकर्म ।... 27. अत्र क्रियांसामान्येऽपि पचनक्रिया
 याह्यते । अवं स केवलं भुक्ते यः पचयात्मकारणादिति स्मरणात् (below,
 LXVII, 43) ।...30. असतां वेदवाह्यादीनां शास्त्रेष्वभिगमनमायासः ।
 35... चश्चाद्वो विकल्पार्थः... XXXVIII, 2. अब्रेयं विग्रहात्...
 5...चकारात्स्त्वयामप्ययोनौ गमनम् । ...इति योगिस्मरणात् (Y. II,
 293).

ग्राम्यारण्यानां पश्चनां हिंसा संकरीकरणम् । १ ।
 संकरीकरणं कृत्वा मासमश्चीत यावकम् ।
 द्वच्छ्रातिक्षच्छ्रमथवा प्रायश्चित्तं तु कारयेत् ॥ २ ॥ ३६ ॥

निन्दितेभ्यो धनादानं वाणिज्यं कुसीदजीवनमसत्य-
 भाषणं शूद्रसेवनमित्यपाचीकरणम् । १ ।
 अपाचीकरणं कृत्वा तपश्चक्षेण शुद्ध्यति ।
 श्रीतक्षच्छ्रेण वा भूयो महासांतपनेन वा ॥ २ ॥ ४० ॥

पक्षिणां जलचराणां जलजानां च धातनम् । १ ।

XI., 2. भूमि v.

XXXIX, 1. ग्राम्या अव्यादयः । आरण्या महिषादयः ।... तत्र
 गोमनृष्टवधप्योपातकादिप्रस्त्रिहारात्तदितरहिंसा संकरीकरणम् । 2.
 द्वच्छ्रातिक्षेत्रवर्तते । तत्रेच्या संकरीकरणं कृत्वा... यावकाम... अश्ची-
 यात् । अनिच्छया तत्करणे द्वच्छ्रातिक्षच्छ्रं कुर्यात् । खस्यासामर्थ्ये ब्राह्मण-
 दारापि कारयितुं शित्प्रयोगः ।... XL, 1. निन्दितेभ्यो स्तेच्छादिभ्यो
 विनापि प्रतियहं दृद्धादिरूपेण धनादानम् । वाणिज्यमनिविद्धस्यापि
 वस्तुनः क्रयविक्रयौ । कुसीदमनिविद्धयापि दृद्धा जीवनम् । असत्यभाषणं
 सात्यमन्तरेणापि । शूद्रसेवनं प्रेष्यत्वं विनायाद्वाकरणं चैवर्णिकानाम् ।
 इत्येवंप्रकारमपाचीकरणमसत्यतियहनिविद्धविक्रयनिविद्धसात्यादतशूद्रप्रे-
 व्यत्वानामुपपातकत्वात् ।... 2. इच्छया अपाचीकरणं कृत्वा वस्यमाणेन
 तपश्चक्षेण शुद्ध्यति । अनिच्छया तत्करणे तु श्रीतक्षच्छ्रेण । भूयोऽभ्यासेन
 तत्करणे महासांतपनेन शुद्ध्यति ।... XLI, 1... जलचरा ये जलं
 प्रविश्य मत्यादीनष्टङ्गन्ति ते उदादयो (उद्रां ?) जीवविशेषाः । जलजा
 मत्यादयः । तेषां धातनम् ॥

हमिकीटानां च । २ । मद्यानुगतभोजनम् । ३ । इति
मलाबहानि । ४ ।

मलिनीकरणीयेषु तपश्चक्रं विशेषाधनम् ।
क्षात्रातिक्षमथवा प्रायश्चित्तं विशेषाधनम् ॥५॥ ४१ ॥

यदनुक्तं तत्प्रकीर्णकम् । १ ।
प्रकीर्णपातके ज्ञात्वा गुरुत्वमय लाघवम् ।
प्रायश्चित्तं बुधः कुर्याद्वाह्यणानुमतः सदा ॥२॥ ४२॥

अथ नरकाः । १ । तामिस्तम् । २ । अन्धतामिस्तम्
। ३ । रौरवम् । ४ । महारौरवम् । ५ । कालसृचम् । ६ ।
महानरकम् । ७ । संजीवनम् । ८ । अवीचिः । ९ ।
तापनम् । १० । संप्रतापनम् । ११ । संघातकम् । १२ ।
काकोलम् । १३ । कुद्भालम् । १४ । पूतिमृत्तिकम् । १५ ।

XLII, 2. ०मतो यथा ॥ V¹⁻¹. XLIII, 10. तपनम् । V¹⁻⁴.
See 11; Y. III, 224; and the C. 13. काकोलः । V¹⁻³.
See the P. Dict. 14. कुद्भाल । V¹⁻³; कुष्ठर्ण । कुट्टानं । C^{1,2};
कुद्भालं v. See M. IV, 89; Y. III, 222; and the C.

3. मद्येन पूर्वोक्तेन द्वादशविधेनानुगतं सदृशं मदजनकतया जातीकलादि
तद्वाद्यम् । यदा मदस्य मुदाया अनु पच्चाद्रुतमुत्पन्नं भज्ञादि तद्वाद्यम् । ...
5. कामज्ञतेषु मलिनीकरणीयेषु तपश्चक्रे ... अकामतः पुनर्स्तत्त्वरज्ञ
क्षम्येष (क्षात्रातिक्षम्येष) ... विशुद्धिः ॥ XLIII, 10. अमिसंतिकर्वेष
तापानुभवः ॥ 14. गोण्यादिषु प्रक्षिप्य तन्मुखवन्धनम् ॥ 17. पुटपाकः ॥

लोहशङ्कुः । १६ । कृचीषम् । १७ । विषमपन्यानम् । १८ । कण्टकशाल्मलिः । १९ । दीपनदी । २० । असिपन्नवनम् । २१ । लोहचारकमिति । २२ । एतेष्वकृतप्रायश्चित्ता अतिपातकिनः पर्यायेण कल्यं पच्यन्ते । २३ । महापातकिनो मन्वन्तरम् । २४ । अनुपातकिनश्च । २५ । उपपातकिनश्चतुर्युगम् । २६ । कृतसंकरीकरणाश्च संवत्सरसहस्रम् । २७ । कृतज्ञातिभंशकरणाश्च । २८ । कृतापाचीकरणाश्च । २९ । कृतमलिनीकरणाश्च । ३० । प्रकीर्णकपातकिनश्च बहून्वर्षपूर्णान् । ३१ । कृतपातकिनः पापाः प्राणत्यागादनन्तरम् । यम्यं पन्यानमासाद्य दुःखमन्वन्ति दारणम् ॥ ३२ ॥ यमस्य पुरुषैर्घोरैः कृष्णमाणा यतस्ततः । सुकृच्छ्रेणानुकारेण नीयमानाश्च ते यथा ॥ ३३ ॥

17. कृबीसं । V¹⁻⁴v; कृचीसं । C^{1,2}. See the C. 25 om. C^{1,2}v. 26. चातुर्युगम् । V¹⁻⁴ C^{1,2}v; चतुर्युगं N. 31. °युगान् C^{1,2}v. 32. सर्वे for पापाः C^{1,2}v.

23... पर्यायेण पच्यन्ते यातनामनुभवन्ति ॥ 31. बहून्वीन् । वर्षपूर्णमवृश्चतानि ॥... 32. कृतानि नवविधानि पातकानि यैस्ते । अकृतप्रायश्चित्ता अत एव पापाः पापाकान्ताः... 33. भयानकैर्यमदूतैः समविषमेषु देशेषु कृष्णमाणाः कृष्णानुकारिणा करविशेषेण नरकं नीयमानास्ते यथा दुःखमनुभवन्ति एवं नरकोपभोगानन्तरमपि तिर्यग्योनौ प्रपद्यन्ते दुःखानि विविधानि चेत्यध्यायान्तेनाम्ययः ॥

श्वभिः शृगालैः क्रव्यादैः काककङ्गवकादिभिः ।
 अग्नितुण्डैर्भूम्यमाणा भुजङ्गैर्श्विकैस्तथा ॥ ३४ ॥
 अग्निना दद्यमानाश्च तुद्यमानाश्च कण्टकैः ।
 क्रकचैः पाद्यमानाश्च पीड्यमानाश्च तृष्णाया ॥ ३५ ॥
 क्षुधया व्यथमानाश्च धोरैर्व्याघ्रगणैस्तथा ।
 पूयश्चाणितगन्धेन मूर्खमानाः पदे पदे ॥ ३६ ॥
 परान्वपानं लिप्सन्तस्ताद्यमानाश्च किंकरैः ।
 काककङ्गवकादीनां भीमानां सदशाननैः ॥ ३७ ॥
 क्वचित्क्वायन्ते तैलेन ताद्यन्ते मुसलैः क्वचित् ।
 आयसीषु च वन्धने शिलासु च तथा क्वचित् ॥ ३८ ॥
 क्वचिद्वान्तमयाश्चन्ति क्वचित्पूयमस्तृक्वचित् ।
 क्वचिद्विष्टां क्वचिन्मांसं पूयगन्धि सुदारुणम् ॥ ३९ ॥
 अन्यकारेषु तिष्ठन्ति दारुणेषु तथा क्वचित् ।
 क्वमिभिर्भूम्यमाणाश्च वह्नितुण्डैश्च दारुणैः ॥ ४० ॥
 क्वचिच्छीतेन बाध्यन्ते क्वचिच्चामेध्यमध्यगाः ।
 परस्परमयाश्चन्ति क्वचित्प्रेताः सुदारुणाः ॥ ४१ ॥

38. विधन्ते $O^{1,2}$; पचन्ते v. 41. ०मथमाः | V¹.

34... अग्निन्दृष्टे येषां ते भक्षुकादयः शेषं प्रसिद्धम् ॥ 37... काका-
 द्याननत्वं किंकरविशेषणम् ॥ 38... वश्यन्ते पिष्ठन्ते आयसीषु लोहस्यकीषु
 (०स्यालीषु?) शिलासु च ।... 41. अमेधं विष्णादि । परस्परं प्रेताः
 प्रतानश्चन्ति सुदारुणा वृभुक्षातिशयेन ॥

क्षचिद्द्वृतेन तात्त्वान्ते लम्बमानास्तथा क्षचित् ।
 क्षचित्तिक्षयन्ति वाणौ धैरुत्त्वत्वन्ते तथा क्षचित् ॥ ४२ ॥
 कर्णेषु दत्तपादाश्च भुजङ्गाभोगवेष्टिताः ।
 पीण्यमानास्तथा यन्त्रैः क्षयमाणाश्च जानुभिः ॥ ४३ ॥
 भग्नपृष्ठशिरोग्रीवाः स्त्रौकरणाः सुदारुणाः ।
 कूटागारप्रमाणैश्च शरीरैर्यात्माक्षमैः ॥ ४४ ॥
 एवं पातकिनः पापमनुभूय सुदुःखिताः ।
 तिर्यग्योनौ प्रपद्यन्ते दुःखानि विविधानि च ॥ ४५ ॥ ४३ ॥

अथ पापात्मनां नरकेष्वनुभूतदुःखानां तिर्यग्योनयो
 भवन्ति । १ । अतिपातकिनां पर्यायेण सर्वाः स्थावर-
 योनयः । २ । महापातकिनां च क्षमियोनयः । ३ ।

43. कर्णेषु VI¹-² C^{1,2}v N. in V¹. 44. सुदारुणाः all. No
 commut. Cf. 39, 40, 41.

42. भूतेन पूर्वद्वत्तेन लम्बमाना दृक्षादौ बन्धनेन । क्षियन्तीति पद-
 अव्ययः ॥ 43. करणाः करणकास्त्वेषु । भुजङ्गाभोगाः सर्पशरीराणि ।
 यन्त्रैत्तिक्षयेत्तुनिष्ठीडनयन्त्रैः पीण्यमावाः । करणकाक्षात्तपादत्वेन गमनाक्षयाः
 जानुभिः क्षयमाणाः ॥ 44. भग्नं एषं एषुभागः शिरो मक्तवं ग्रीवा
 शिरोविद्येषां... स्त्रौकरणैत्यप्रमाणः करणालो वेषाम् । कूटारुमगारं
 गृहविशेषस्तत्त्वयोजनं । यातनाक्षमैरिति यातनासु दुःखानुभवेष्वतिस्थान-
 वेष शरीराणि क्षमन्ते न स्त्रौगाणि खल्यदुःखेन्द्र तेषां श्विपं गाश्रात् ॥
 45. पातकिनो नरकं ग्रीवमाना यथा दुःखान्द्रुभवन्देवमेव नरकेषु
 पापकलमनुभूय पापशेषेषां... दुःखानि प्रपद्यन्ते ॥ XLIV, ३... उच्च
 गम्भीरतादिकां योनयः... ॥

अवृपातकिनां पक्षियोनयः । ४ । उपपातकिनां जलज-
योनयः । ५ । कृतज्ञातिभ्रंशकरणां जलचरयोनयः । ६ ।
कृतसंकरीकरणकर्मणां मृगयोनयः । ७ । कृतापाची-
करणकर्मणां पशुयोनयः । ८ । कृतमलिनीकरणकर्मणां
मनुष्येष्वसृज्ययोनयः । ९ । प्रकीर्णेषु प्रकीर्णा हिंस्तः
क्रव्यादा भवन्ति । १० । अभेज्यान्वाभश्याशी कृमिः
। ११ । स्तेनः श्येनः । १२ । प्रकृष्टवर्मापहारी विलेश्यः
। १३ । आखुर्धान्वहारी । १४ । छंसः कांस्यापहारी । १५ ।
जसं हृत्वाभिष्ववः । १६ । मधु दंशः । १७ । पयः
काकः । १८ । रसं श्वा । १९ । घृतं नकुलः । २० । मांसं
मृगः । २१ । वसां मङ्गुः । २२ । तैलं तैलपायिकः । २३ ।
स्वरणं चीविवाक् । २४ । दधि बलाका । २५ । कौशिर्यं
हृत्वा भवति तित्तिरिः । २६ । सौमं दर्दुरः । २७ ।

XLIV, 4 om. C^{1,2}v. 24 T. om. V^{1,3}. वीचिवाकः । V²;
वीचिवाक् C^{1,2}; चारिक् v. See the C. and M. XII, 63.

9. मनुष्येष्वसृज्याश्वागुलादयस्तद्योनयः ॥ 10... आत्रादये भवन्ति ॥
12. सुवर्णातिरिक्तव्यापहारी... 13. प्रकृष्टस्य महतो वर्णनेऽपहारी
भूमियस्तेन सकोचको विलेश्यः सर्पादिः ॥ 16... अभिष्ववे जल-
कुक्कुटः । 19. रसमिद्वक्ते... 23... तैलपायिकः मरोषीनामवा-
पक्षिविशेषः (? मोक्षकाविशेषः V^{1,2,3}: for मत्किका ?) ॥ 24...
चीचुबुकारिकी (वीच्य । V^{1,2,3}) वाग्यस्य स चोर्याख्यो मत्किकाविशेषः ॥
25. बालाका विसर्वशकः ॥

कार्पासतान्तवं कौञ्चः । २८ । गोधा गाम् । २९ । वा-
ल्गुदो गुडम् । ३० । छुच्छुन्दरिगन्धान् । ३१ । पच्चशाकं
बहीं । ३२ । क्षतान्वं सेधा । ३३ । अक्षतान्वं शल्यकः । ३४ ।
अग्निं बकः । ३५ । गृहकार्युपस्करम् । ३६ । रक्तवासांसि
जीवजीवकः । ३७ । गजं कूर्मः । ३८ । अश्वं व्याघ्रः । ३९ ।
फलं पुष्टं वा मर्कटः । ४० । कृष्णः स्त्रियम् । ४१ ।
यानमुद्धः । ४२ । पश्चून्दृग्रः । ४३ ।
यद्वा तद्वा परद्रव्यमपहृत्य बलान्नरः ।
अवश्यं याति तिर्यक्कं जग्धा चैवाहुतं हविः ॥ ४४ ॥
स्त्रियोऽप्येतेन कल्पेन हृत्वा दोषमवाप्नुयुः ।
श्वेषामेव जन्मनां भार्यात्मसुपथान्ति ताः ॥ ४५ ॥ ४४ ॥

अथ नरकाभिभूतदुःखानां तिर्यक्कमुत्तीर्णानां मनु-
ष्येषु लक्षणानि भवन्ति । १ । कुश्यतिपातकी । २ ।

30. वाल्गुदो C^{1,2}. 33. आवित् । C^{1,2}v. 37. जविञ्जविकः ।
C^{1,2}. 43. पश्चूनजः । प्रेतः पारजायी । C^{1,2}; पश्चूनजः । v. This is
probably a correction. See Sûtra 21 and M. XII, 67.
XLV, 1. नरकेषु तामिक्षादिक्षिभिः । सर्वेषु भूतान्युत्पज्जानि दुःखानि
येषाम् । मनुष्यजन्मसु वस्त्रमाणानि क्षयादीनि लक्षणानि तत्प्रापद्युचकानि
भवन्ति । १ । ४... इशावाः खमावक्षणा दग्धना यस्य तादृश् ॥

30... वाल्गुदो वस्त्रगत्वान्तरपत्तिविशेषः ।... 33. सेधा आवित् ॥
36... गृहकार्यी चरटाखः कीटविशेषः ॥ 37... जीवजीवकस्कोरः ॥
XLV, 1. नरकेषु तामिक्षादिक्षिभिः । सर्वेषु भूतान्युत्पज्जानि दुःखानि
येषाम् । मनुष्यजन्मसु वस्त्रमाणानि क्षयादीनि लक्षणानि तत्प्रापद्युचकानि
भवन्ति । १ । ४... इशावाः खमावक्षणा दग्धना यस्य तादृश् ॥

ब्रह्माहा यक्षी । ३ । सुरापः श्यावदन्तकः । ४ । सुवर्ण-
हारी कुनखी । ५ । गुरुतस्यगो दुर्घर्मा । ६ । पूतिनासः
पिशुनः । ७ । पूतिवक्तः स्त्रचक्तः । ८ । धान्यचौरोऽङ्ग-
हीनः । ९ । मिश्रचौरोऽतिरिक्ताङ्गः । १० । अन्नापहा-
रकस्त्वामयावी । ११ । वागपहारको मूकः । १२ ।
वस्त्रापहारकः श्वची । १३ । अश्वापहारकः पङ्गुः । १४ ।
देवब्राह्मणाकोशको मूकः । १५ । लोलजिह्वो गरदः
। १६ । उन्मत्तोऽग्निदः । १७ । गुरोः प्रतिक्लेषाऽपस्मारी
। १८ । गोधस्त्वन्धः । १९ । दीपापहारकश्च । २० । काणश्च
दीपनिर्वापकः । २१ । चपुचामरसीसकविक्रयी रजकः
। २२ । एकशफविक्रयी मृगव्याधः । २३ । कुण्डाशी भ-
गास्यः । २४ । धाणिष्ठकः स्तेनः । २५ । वार्धुषिको
भ्रामरी । २६ । मृष्टाश्येकाकी वातगुल्मी । २७ । समय-

27. मिश्राश्येकाकी C^{1,2}; मूष्टाश्येको v.

5. ब्राह्मणसामिकसुवर्णापहारी... 6... दुर्घर्मा त्वगदेषी भवति ।...
10. धान्यचौरेत्वाद्यस्तपहृव्य तत्परिमाणपूरणायावक्षयं तस्मधे प्रक्षिप्ति
स मिश्रचौरोऽतिरिक्ताङ्गः वडङ्गुल्यादिः ।... 12. अग्नुज्ञाताथ्यायी
पुस्तकापहारी सदेशाप्रवक्ता वा... 15... देवदिजयोर्गलिप्रदाता मूकः ॥
18. पिठप्रतिकूलकार्यपक्षारी ॥ 22... रजको वस्त्ररागकरः प्रति-
लोमजः ॥ 23. एकशफा अश्वादयः... 24. कुण्डस्याद्वं कुण्डपरिमितं
वाश्रातीति कुण्डाशी । भगवदास्यं यस्येति मैथुनाय सुखसर्मर्कः ॥ 25.
सुवर्णातिरिक्तादव्यस्तेनो धाणिको वैतालिकः ॥ 27. एकाकी मूष्टाश्येनो
वातगुल्मवान् ॥ 28. संविद्यतिक्रमकारी खन्नाटः श्रिरुचिकावान् ॥

भेत्ता खल्खाटः । २८ । स्त्रीपद्यवकीर्णी । २९ । परदृशिद्वी
दरिद्रः । ३० । परपीडाकरो दीर्घरोगी । ३१ ।
एवं कर्मविशेषेण जायन्ते लक्षणान्विताः ।
रोगान्वितास्तथास्य कुञ्जखञ्जैकलोचनाः ॥ ३२ ॥
वामना बधिरा मूका दुर्बलाश्च तथापरे ।
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन प्रायश्चित्तं समाचरेत् ॥ ३३ ॥ ४५ ॥

अथ क्लच्छाणि भवन्ति । १ । व्यहं नाश्रीयात् । २ ।
प्रत्यहं च चिष्पवणं स्नानमाचरेत् । ३ । चिः प्रतिस्नान-
मसु मज्जनम् । ४ । मग्नस्त्रिवर्धमर्घणं जपेत् । ५ ।
दिवा स्थितस्तिष्ठेत् । ६ । रात्रावासीनः । ७ । कर्मणो
ज्ञने पथस्विनीं दद्यात् । ८ । इत्यधमर्घणम् । ९ । व्यहं
सायं व्यहं प्रातस्त्यहमयाचित्तमश्रीयदेष प्राजापत्यः
। १० । व्यहमुष्णाः पिबेदपस्त्यहमुष्णं घृतं व्यहमुष्णं पय-
स्त्यहं च नाश्रीयादेष तस्मक्लच्छः । ११ । एष एव श्रीतैः
श्रीतक्लच्छः । १२ । क्लच्छातिक्लच्छः पथसा दिवसैकविंश-
तिक्षणम् । १३ । उदकसक्तूनां मासाभ्यवहारेणोदक-

29. अवकीर्णी क्षतवतः स्त्रीपदो उच्चूनजङ्गाचरणः ॥ 31. निष्कारणं
परपीडाकरो उसाध्याधिमान् ॥ 33. तथापरे... घरडादयः । XLVI,
8. चिराचान्ते पथस्विनीं गां ब्रह्मण्याय दद्यात् ॥ 10. सायं दिवाभोजन-
परिहारेण नक्षकाले । प्राता रात्रिभोजनपरिहारेण मध्याह्ने... दिवा दात्रौ
वैकवारमयाचित्तं स्त्रीयं परकीयं वा याचनयतिरेकोपस्थितम् ।... अहं
नाश्रीयादित्यनुवर्तते तेनान्ते चिराचमुपवसेत्प्रोयं प्राजापत्यः । अहम...इति
मनुस्मरणात् (XI, 212) ... 13. एकविंशतिरात्रं पथसा दुग्धेन वर्तनं
क्लच्छातिक्लच्छः ।...

क्षम्भः । १४ । विसाभ्यवहारेण मूलक्षम्भः । १५ ।
 विसाभ्यवहारेण श्रीफलक्षम्भः । १६ । पद्माक्षैर्वा । १७ ।
 निराहारस्य दादशाहेन पराकः । १८ । गोमूचगोम-
 यक्षीरदधिसर्पिः कुशोदकान्येकादिवसमन्नीया इतीयमुप-
 वसेदेत्सांतपनम् । १९ । गोमूचादिभिः प्रत्यहाभ्य-
 स्तैर्महासांतपनम् । २० । व्यहाभ्यस्तैश्चातिसांतपनम्
 । २१ । पिण्याकाचमतक्रोदकसकूनामुपवासान्तरितो
 ज्यवहारस्तुलापुरुषः । २२ । कुशपलाशोडम्बरपद्म-
 शङ्खापुष्पीवटब्रह्मसुवर्चलापन्नैः क्वथितस्याभ्यसः प्रत्येकं
 पानेन पर्णक्षम्भः । २३ ।

क्षम्भाण्येतानि सर्वाणि कुर्वति कृतवापनः ।
 नित्यं चिष्ववणस्त्रायो अधःशायो जितेन्द्रियः ॥ २४ ॥

XLVI, 18. दादशाहिनैव C^{1,2}; नैव v. 23. •ब्राह्मोसुवर्चला०
 V¹⁻⁴ N.; •ब्रह्मसुवर्चलानां C^{1,2}; ब्रह्मसुवर्चलां v. 24. कृतपा-
 वनः । C^{1,2}.

15. मृणालस्य मासं भोजनेन मूलक्षम्भः ।... 16. मासं विस्तपला-
 भक्षणेन श्रीफलक्षम्भः ।... 17. पद्मबीजैर्मासं भक्षितैर्वा श्रीफलक्षम्भः ।...
 20. गोमूचादिभिः षट्भिर्गणैः प्रत्यहाभ्यस्तैर्महासांतपनम् । षट्क्षसार्थं
 भवति ।... 21. तेरेव गोमूचादिभिः षट्भिः प्रत्येकं व्यहाभ्यस्तैर्दशादशा-
 द्विक्षमतिसांतपनं भवति ।... 22... दशाहिकर्णुलापुरुषः ।... 23...
 एवां सप्तानां पन्नैः क्वथितमम्भः सप्ताहं पीत्वा पर्णक्षम्भः ।...

स्त्रीशूद्रपतितानां च वर्जयेषाभिभाषणम् ।
पविचाणि जपेन्नित्यं जुहुयाच्चैव शक्तिः ॥ २५ ॥ ४६ ॥

अथ चान्द्रायणम् । १ । ग्रासानविकारानश्चीयात् ।
२ । तांश्चन्द्रकलाभिष्ठौ वर्धयेषानौ ह्वासयेदमावा-
स्यायां नाश्चीयादेष चान्द्रायणो यवमध्यः । ३ । पिपी-
लिकामध्यो वा । ४ । यस्यामावास्या मध्ये भवति स
पिपीलिकामध्यः । ५ । यस्य पौर्णमासी स यवमध्यः ।
६ । अष्टौ ग्रासान्प्रतिदिवसं मासमश्चीयात्स यतिचा-
न्द्रायणः । ७ । सायं प्रातश्चतुरश्चतुरः स शिशुचान्द्रा-
यणः । ८ । यथाकथंचित्पद्धोनां चिशतीं मासेनाश्ची-
यात्स सामान्यचान्द्रायणः । ९ ।
ब्रतमेतत्पुरा भूमि कृत्वा सप्तर्षयोऽमल्लाः ।
प्राप्तवन्तः परं स्थानं ब्रह्मा स्त्रस्तथैव च ॥ १० ॥ ४७ ॥

XLVII, 1 om. v. 3. ० वृद्धौ क्रमण व० C^{1,2}v. 9. घट्कानां
C^{1,2}; om. v. 10. प्राप्तवन्तः C^{1,2}. वरम् । C^{1,2}; उखिलाः । v.

XLVII, 3... शुक्लपक्षे यथा चन्द्रकला वर्धन्ते तथैवेकापचयेन
यासान्वर्धयेत् । प्रतिपद्येको । द्वितीयायां हौ । द्वतीयायां चय इत्यादि
हृद्या । पौर्णमास्यां पञ्चदश भवति । ततः पुनश्चन्द्रकलहानौ छायापक्षे
एकैकापचयेन ज्ञासयेत् । प्रतिपदि चतुर्दश । द्वितीयायां चयेदश । द्वृती-
यायां छादशेति हान्या । चतुर्दशामेको भवति । ततोऽमावास्यां नाश्चीया-
दुप्रवचेत् ।... 9. एतदुक्तविधिनेदं चान्द्रायणं पुरा कल्पान्तरे कृत्वा...

अथ कर्मभिरात्मक्षतर्गुरुमात्मानं मन्येतात्मार्थे
प्रसृतियावकं अपयेत् । १ । न ततोऽग्नौ जुहुयात् । २ ।
न चाच बलिकर्म । ३ । अशृतं अप्यमाणं शृतं चाभि-
मन्त्रयेत् । ४ । अप्यमाणे रक्षां कुर्यात् । ५ । ब्रह्मा
देवानां पदवीः कवीनां कृपिर्विप्राणां महिषो मृगाणां
श्येनो यृधाणां स्वधितिर्वनानां सोमः पवित्रमत्येति
रेभन्निति दर्भान्वभाति । ६ । शृतं च तमश्रीयात्पाचे
निषिद्धं । ७ । ये देवा मनोजाता मनोजुषः सुदक्षा
दक्षपितरस्ते नः पान्तु ते नोऽवन्तु तेभ्यो नमस्तेभ्यः
स्वाहेत्यात्मनि जुहुयात् । ८ । अथाचान्तो नाभिमा-
स्वाहेत्यात्मनि जुहुयात् ।

XLVIII, 5. कुर्यात् and the following section up to
LI, 28 ऋच्याद० is wanting in v, two leaves having been
lost.

XLVIII, 1... अत एव यावकोपक्रमे हासीतः । अयाज्याजनं
खाला प्राश भूत्पुरीषके । अप्रतियाह्वामादाय याजयित्वा तु निन्दितानिति
खक्षतमेव कर्माभिहितवान् । कर्मभिरयाज्याजनादिभिर्गुरुमात्मानं मन्येत ।
खक्षतशुभाशुभकर्मणः स्वान्तरात्मसाक्षितया तत्क्षतात्मगौरवलाघवैः ख-
प्रयत्ने तज्ज्ञानं च निमित्तमन्त्र दर्शितम् । यदा तुलापुरुषद्वाच्चोक्ताप्रकारेण
परात्मप्रतिकृतितोल्ने आत्मप्रतिकृतेऽग्नरवं मन्येतेति आख्येयम् ।... 2...
अग्नौ ह्वामं वैश्वदेवं न कुर्यात् । न चासंख्यताग्नभोजनदोषः ।... 4...
वणमन्त्रैर्वृद्धमाणैरभिन्नत्वयेत् ॥ 5... 5. तत्र मन्त्रः ॥ 6. अनेन मन्त्रेण
चक्रस्यालोकण्ठे दर्भान्वश्रीयात् ।... 7. शृतं च चरुं पात्रान्तरे निषिद्धं तम-
श्रीयात् । तत्र मन्त्रः ॥ 8. अनेन मन्त्रेण चरुं प्राश्रीयात् । न मन्त्रान्तर-
देण ।... 9. चक्रप्राशनेऽन्तरं यथोक्तमालभेत । तत्र मन्त्रः ॥

खभेत । ६ । स्नाताः प्रीता भवत यूयमापेऽस्माकमुद्दरे
यवाः । ता अस्मभ्यमनभीवा अयक्ष्मा अनागसः सन्तु
देवीरमृता कृताव्यथ इति । १० । चिराचं मेधार्थी ।
११ । षड्ग्राचं पापक्षत । १२ । सप्तराचं पीत्वा महापा-
तकिनामन्यतमं पुनाति । १३ । द्वादशराचेण पूर्वपु-
रुषक्षतमपि पापं निर्दहति । १४ । मासं पीत्वा सर्व-
पापानि । १५ । गोनिहारसुक्तानां यवानामेकविंशति-
राचं च । १६ ।

यवोऽसि धान्यराजोऽसि वारुणो मधुसंयुतः ।
निर्णेदः सर्वपापानां पविचमृषिभिः सृतम् ॥ १७ ॥
ष्टतमेव मधु यवा आपो वा अमृतं यवाः ।
सर्वं मुनीत मे पापं यन्मे किंचन दुष्कृतम् ॥ १८ ॥

10. पीता भवन्तो $C^{1,2}$. ता अस्मभ्यमनभीवा अयक्ष्मा (अपक्ष्मा V^2)
अनागसा सन्तु V^{1-3} ; ता अस्मभ्यमनभीवा अयक्ष्मा अनागसा $C^{1,2}$. कृताव्यज्ञ
 $V^{1,2,4}$ $C^{1,2}$. See Preface. 11. मेधावी । $C^{1,2}$. 14. निर्हन्ति
 V^4 . 16. °निर्हार° $C^{1,2}$. 17. ष्टत V^4 ; ष्टत V^{1-3} ; सृतम् $C^{1,2}$
and Baudhāyana. 18. सर्वे all; सर्वं Baudh.

10. खनेन नाभिमालभेत । उक्तर्कमयो यथाधिकारं विनियोगमाह ॥
11. मेधा धारणवती बुद्धिस्तदर्थी चिराचं प्राशीयात् ॥ 13. सप्तराच-
पातेन ब्रह्महादीनामेकं पुनाति ।... 14. द्वादशाचं पीत्वा पित्रादिक्षत-
मपि पापं निर्दहति ।... 15... सर्वाणि महापापेयपापादीनि सर्वेषां
खस्य पित्रादीनां च मापानि निर्दहति ।... 16. गोनिहारो गोमयं तेज
सह मुक्ताः... सर्वपापानि निर्दहति ।... 17. सृतमिवौश्नसे ॥

वाचा हृतं कर्मकृतं मनसा दुर्विचिन्तितम् ।
 अलक्ष्मीं कालकर्णीं च नाशयधं यवा मम ॥ १६ ॥
 अस्तुकरावलीढं च उच्छिष्टोपहृतं च यत् ।
 मातापित्रोरशुश्रूषां तत्पुनीधं यवा मम ॥ २० ॥
 गणान्नं गणिकान्नं च शूद्रान्नं आडस्तकम् ।
 चैरस्यान्नं नवश्राङ्गं पुनीधं च यवा मम ॥ २१ ॥
 बालधूर्तमधर्मं च राजदारकृतं च यत् ।
 सुवर्णस्त्वैन्यमव्रात्यमयाज्यस्य च याजनम् ॥
 ब्राह्मणानां परीवादं पुनीधं च यवा मम ॥ २२ ॥ ४८ ॥

मार्गशीर्षशुक्लैकादश्यामुपोषितो ददश्यां भगवन्तं
 वासुदेवमर्चयेत् । १ । पुष्पधूपानुलेपनदीपनैवद्यैर्ब्रा-
 ह्मणतर्पणैश्च । २ । व्रतमेतत्संवत्सरं कृत्वा पापेभ्यः पूतो

20. पुनीधं च C^{1,2}. 21. शूद्रस्तकम् । Baudh. 22 om.
 C^{1,2}. बालशुद्धम्... अव्रात्यम् Baudh.

19. अलक्ष्मीं कालकर्णीं च सर्वं पुनीत मे यवा इत्यौश्नसे ॥ 21.
 आडस्तहितं स्तुतकं तथाभ्यूष्म् । सर्वं पुनीत मे यवा इत्यौश्नसे ॥ 22.
 धूर्तमित्यच भावप्रधानो निर्देशः । अत्रतसमूहो अव्रात्यम् । सुवर्णस्त्वैन्यं
 महापातकोपलक्षणम् ।... परीवादो निन्दा ॥ XLIX, 3. मार्ग-
 शीर्षशुक्लादशीमारभ्य कार्त्तिकशुक्लादशीपर्यन्तं दादशस्पि शुक्लादशोषु
 पूर्वाक्तं व्रतं क्षत्वातिपातकादिभ्यो नवविद्येभ्यः पापेभ्यो मुक्तः पूतो भवति ।...

भवति । ३ । यावज्जीवं छत्वा श्वेतद्वीपमाप्नोति । ४ ।
उभयपक्षद्वादशीष्वेवं संवत्सरेण स्वर्गलोकं प्राप्नोति । ५ ।
यावज्जीवं छत्वा विष्णुलोकम् । ६ । एवमेव पञ्चद-
शीष्वपि । ७ ।

ब्रह्मभूतममावास्यां पौर्णमास्यां तथैव च ।
योगभूतं परिचरन्केशवं महदाम्रयात् ॥ ८ ॥
द्वयेते सहितौ यस्यां दिवि चन्द्रघृहस्पती ।
पौर्णमासी तु महती प्रोक्ता संवत्सरे तु सा ॥ ९ ॥
तस्यां दानोपवासाद्यमक्षयं परिकीर्तिम् ।
तथैव द्वादशी शुक्ला या स्याच्छ्रवणसंयुता ॥ १० ॥ ४६ ॥

XLIX, 5 T. om. V¹⁻³. उभयपक्षद्वादशीष्वेवं संवत्सरेण V⁴
Ap.; उभयपक्षद्वादशीष्वेकं स्वर्गलोकं C^{1,2}. 6. विष्णुलोकम् । V⁴
Ap.; विष्णुकम् । V¹⁻³; विष्णोर्लोकमाप्नोति C^{1,2}: from the C.

4...श्वेतद्वीपं हस्तिवंशादिप्रसिद्धं भगवदधिष्ठानं प्राप्नोति ॥ 5. संवत्सरं
यावत्त्वायाशुक्लादशीष्वेवं पूर्वोक्तप्रकारकं ब्रतं छत्वा ... 6. चतुर्विश्वति-
द्वादशीषु यावज्जीवमुक्तप्रताचरणे विष्णुलोकं प्राप्नोति ॥ 7. एवमेव चतु-
र्दशामुण्डेष्यं पञ्चदशीषु पौर्णमासीष्वमावास्यासु च... उक्तमेव फलमा-
प्नोति ॥ 8. तत्रैव पञ्चदशीष्वते यदि ... योगभूतं योगशार्थिनं केशव-
मर्चयति तदा महद्रच्छ्रूपतामाप्नोति ॥... 9, 10. यस्मिन्संवत्सरे यस्यां
पौर्णमास्यां गुरुचन्द्रविकलचाच एकरात्रौ वा दिवि द्वयेते या च शुक्ल-
द्वादशी अवणगक्षयुक्ता भवति सोभयापि तस्मिन्संवत्सरे महतीश्वते
ज्ञानदानव्रह्मोपवासादेशक्षयैतुत्वात् ॥...

वने पर्णकुटीं हत्वा वसेत् । १। चिषवणं स्नायात् । २।
 स्वकर्म चाचक्षाणो ग्रामे ग्रामे भैश्वरमाचरेत् । ३। दृण-
 शायी च स्यात् । ४। एतमहावतं । ५। ब्राह्मणं हत्वा
 हादशसंवत्सरं कुर्यात् । ६। यागस्यं क्षत्रियं वैश्यं वा । ७।
 गुर्विणीं रजस्वलां वा । ८। अचिगोचां वा नारीम् । ९।
 मिचं वा । १०। वृपतिवधे महावतमेव द्विगुणं कुर्यात् ।
 ११। पादेनं क्षत्रियवधे । १२। अर्धं वैश्यवधे । १३।
 तदर्थं श्रद्धवधे । १४। सर्वेषु शवशिरोध्वजी स्यात् । १५।
 मासमेकं कृतवापनो गवानुगमनं कुर्यात् । १६। आ-
 सीनास्वासीत । १७। स्थितासु स्थितश्च स्यात् । १८।
 सन्नां चेष्टरेत् । १९। भयेभ्यश्च रक्षेत् । २०। तासां

L, 7. वैश्यं om. C^{1,2}. च V¹. 15 C^{1,2} add सर्वेषु जीवेषु कृमी
 स्यात् । 16. ०पावनो C^{1,2}. 18. स्थितः C^{1,2}. 19. अवसन्नां C^{1,2}.

L, 1...इदानीमकामक्षतेषु प्रायचित्तं वक्तुं पञ्चाशत्तमेन ब्रह्महत्यायां
 सावदाह ।... 2... चिकालयहणात्तिकालसंधोपासनमपि गम्यते ।...
 6. यः साक्षाद्कामतो ब्राह्मणं इन्ति सः ।... 7... इदं चाकामतः ।
 कामतो द्विगुणम् ।... 8... तामकामतो हत्वा... 11... इदं चाका-
 मसः ।... 12. यागस्यवृपतिव्यतिरिक्तसदृग्योत्तिव्यक्तियवधे... नव-
 वार्षिकव्रतं कुर्यात् ॥ 13. अदीक्षितसदृग्यवैश्यवधे... षड्बदं व्रतं कार्यम् ॥
 14. सदृग्यश्रद्धवधे... अब्दं व्रतं कार्यम् । इदं चाकामतः । कामतो द्विगुणं
 सर्वत्र ।... 19. अनुगम्यमानासु गोषु या सन्ना पतिना पञ्चजना वा
 सामुद्भरेत् ।... 20. सिंहव्याघ्रादिजनितेभ्यो भयेभ्यो रक्षेत् ।...

शीतादिचाणमक्षत्वा नात्मनः कुर्यात् । २१ । गोमूचेण
खायात् । २२ । गोरसैश्च वर्तेत् । २३ । एतज्जीवतं गोवधे
कुर्यात् । २४ । गजं हत्वा पञ्च नीलान्दषभान्दद्यात् ।
२५ । तुरंगं वासः । २६ । एकहायनमनज्ञाहं खरवधे ।
२७ । मेषाजवधे च । २८ । सुवर्णकृष्णलमुष्मवधे । २९ ।
श्वानं हत्वा चिराचमुपवसेत् । ३० । हत्वा मूषकमार्जीर-
नकुलमण्डूकडुभाजगराणामन्यतममुपेषितः छस-
रान्नं भेजयित्वा लोहदण्डं दक्षिणां दद्यात् । ३१ ।
गोधेलूककाकश्चवधे चिराचमुपवसेत् । ३२ । हंसबला-
काबकमहुवानरश्येनभासचक्रवाकानामन्यतमं हत्वा
ब्राह्मणाय गां दद्यात् । ३३ । सर्पं हत्वाभीं कार्णीय-
सीमू । ३४ । घण्डं हत्वा पलालभारकम् । ३५ । वराहं

21. तासां गवां श्रीतेष्वावातादिभ्यस्त्वाण्यमक्षत्वाभ्याम् न कुर्यात् ।...
22. द्विकालं गोमूचेण खायात् । खानं चिष्ववर्णं तस्येति स्मरणात् ।...
25... कामतो हत्वा... 26... इदमकामतः ।... 27... इदं का-
मतः ।... 28... अचापि कामादित्यवस्था पूर्वव ॥ 29. कामत उष्म
हत्वा... 30... कामविषयमिदम् ।... 31. अकामतस्येदम् ।...
32... इदं चाकामतः ।... 33. कामतस्येदम् ।... 34. कार्णीयसीं
लोहमयीममीं खनिचों सर्पवधे दद्यात् ॥ 35. घण्डो नपुंसकः ।... अत्र
जातिविशेषानुपदानेऽपि समभिक्षाहारात्यशुपक्षादिजातिरेव ज्ञेया । न
गोब्राह्मण्योत्तयोर्लिङ्गविशेषानादरेण जातिमात्रवधनिषेधात् । घण्डं तु
ब्राह्मणं हत्वा शूद्रहत्याक्रतं चरेदिति घट्विंशत्मते प्रायस्त्वित्तान्तरविधि-
नाम । तस्माद्गोब्राह्मण्यतिरिक्षयण्डवधे पलालभारकं सीसमाषकं च दद्या-
दिति ॥ ..

इत्वा इत्कुम्भम् । ३६ । तित्तिरिं तिलद्रेणम् । ३७ ।
 शुकं चिह्नायनं वत्सम् । ३८ । क्रौञ्चं चिह्नायणम् । ३९ ।
 क्रव्यादमृगवधे पयस्विनीं गां दद्यात् । ४० । अक्रव्याद-
 मृगवधे वत्सतरीम् । ४१ । अनुक्रमृगवधे चिराचं पयसा-
 वतेत् । ४२ । पश्चिवधे नक्षाशी स्यात् । ४३ । रुप्य-
 माषं वा दद्यात् । ४४ । हत्वा जलचरमुपवसेत् । ४५ ।
 अस्थन्वतां तु सत्त्वानां सहस्रस्य प्रमापणे ।
 पूर्णे चानस्यनस्थां तु शूद्रहत्याव्रतं चरेत् ॥ ४६ ॥
 किंचिदेव तु विप्राय दद्यादस्थिमतां वधे ।
 अनस्थां चैव हिंसायां प्राणायामेण शुद्धति ॥ ४७ ॥
 फलदानां तु वृक्षाणां क्षेदने जप्यमृक्षतम् ।
 गुल्मवल्लीलतानां च पुष्पितानां च वीरुधाम् ॥ ४८ ॥

46. अस्थिमताच्च C^{1,2} (see M. XI, 141).

36... क्रामतामेऽप्य... ३१... कामतच्चेदम्... 38... कामत-
 च्चेदम् । अकामतः शङ्खलिखितेक्षा वत्सतरी देया ॥ 36: कामतः क्रौञ्चवधे
 चिवर्षा वत्सो देयः ।... 40... इदमकामतः ।... 41... इदं चाकामतः ।...
 42... कामतच्चेदम् ।... 43. येषां पद्मिणां वधे प्रायस्वित्तं नोक्तं तच्च
 नक्षाशी स्यात् । तत्राशक्तावाह ॥ 45. जलचरा मत्यादयः । अकामतः
 सङ्खदधे चेदम् ।... 46. अस्थन्वतां सास्थां सत्त्वानां प्राणिनां छक्कलासा-
 दीनाम्... 47... एकैकवधेऽप्येतदेव... 48. फलदा वृक्षाः प्रसान्ना-
 दयः । गुल्मादयः पूर्वोक्ताः । पुष्पिता वीरुधो मालव्यादयः । तेषां क्षेदने
 अच्छो गायत्र्याः श्रान्तं जप्यम् । अकामतच्चेदम् ।...

अन्नाद्यजानां सत्त्वानां रसजानां च सर्वशः ।
 फलपुष्पोद्भवानां च दृतप्राशो विश्रोधनम् ॥ ४६ ॥
 कृष्णजानामौषधीनां जातानां च स्वयं वने ।
 दृथालभ्ये तु गच्छेज्ञां दिनमेकं पयोव्रतः ॥ ५० ॥ ५० ॥

सुरापः सर्वकर्मवर्जितः कणान्वर्षमन्नीयात् । १ ।
 मस्तानां मद्यानां चान्यतमस्य प्राशने चान्द्रायणं कुर्यात्
 । २ । लशुनपलाण्डुगृज्जनैतज्जन्मिविज्ञाहयामकुकुटवा-
 नरगोमांसभक्षणे च । ३ । सर्वेषेतेषु दिजानां प्रायश्चि-
 तान्ते भूयः संस्कारं कुर्यात् । ४ । वपनमेखलादण्डभै-
 क्षचर्याव्रतानि पुनःसंस्कारकर्मणि वर्जनीयानि । ५ ।
 शशकशल्यकगोधाखज्जकूर्मवर्जि पञ्चनखमांसाशने सप्त-

49. अन्नजानां C^{1,2}. See M. XI, 144.

49. अन्नमोदनादि । आयं भोदकादि । रसा गुडादयः ।... सर्वशः-
 श्वदेन जलादिज्जातानामपि वध एतदेव । अकामतच्चेदम् ।... 50.
 कृष्णा यवनीह्यादयः । वने स्वयमेवाकृष्णा नीवारादयः ।... LI, 1...
 सर्वैः संथावन्दनसहितैर्यजनयाजनादिकर्मभिर्वर्जितः सन्... 2... मद्यानि
 मधूकादीनि पूर्वोक्तानि दश द्वादशेति तालमैरास्त्वानामयुपलक्षणम् ।...
 3... एतेषामिव गन्धो यस्य तत्कन्दादिदलादिः ।... इदं च यामवासि-
 पक्षिमात्रोपलक्षणम् । सर्वाच्च च यामवासिन इति योगिस्मरणात् (Y.
 I, 172) ।... कामतच्चेदम् ।... 5. पुनःसंस्कारेषूपनयने क्रियमाणे वपना-
 दीनि प्रतानि ब्रह्मचर्यादिर्धमा अगन्धमाल्यादिवर्जनादयः ।...

रात्रमुपवसेत् । ६ । गणगणिकास्तेनगायनाक्षानि भुक्ता
सप्तरात्रं पथसा वर्तेत् । ७ । तक्षकान्वं चर्मकर्तुश्च । ८ ।
वार्धुषिककदर्यदीक्षितवन्धनिकाभिश्स्तषण्डानां च । ९ ।
पुंश्चलीदाभिकचिकित्सकलुभ्यककूरोग्निष्ठभोजिनां
च । १० । अवीरास्त्रोसुवर्णकारसप्तपतितानां च । ११ ।
पिशुनान्तवादिक्षतधर्मात्मरसविक्रियणां च । १२ ।
शैलूषतन्तुवायक्षतद्वरजकानां च । १३ । कर्मकारनि-
षादरज्ञावतारिवेणस्त्रविक्रियणां च । १४ । श्वजीवि-
शौणिडकतैलिकचैलनिर्णेजकानां च । १५ । रजस्व-
लासहेपपतिवेशमनां च । १६ । भूणघावेक्षितमुदक्ष्य-
संस्पृष्टं पतचिणावलीढं शुना संस्पृष्टं गवा ग्रातं ।
१७ । कामतः पदा स्पृष्टमवक्षुतम् । १८ । मत्तकुड्डातु-

LI, 9. ०बन्धनिका० V^४; ०बद्धनिगडा० V^{१-३} C^{१,२} N. See
Gautama XVI ८, २७. 18. कामतो यदा संस्पृष्टम् ० C^{१,२}.

6... अकामतचेदम् ।... 9... बद्धो रज्जुदिनं निगडः पृष्ठक्षुला सा-
स्यात्तीति ।... 10. कृदो दृढकोपः । उयो वाक्यायाभ्यामुद्देजकः ।...
11...सप्तलः शत्रुः ।... 12. पिशुनः सूचकः ।... चतुर्धर्मो विधिनिषेधा-
तीतः ।... 13...रजको वस्त्रागक्षत् ॥ 14...निषादो मत्याधातजीवी ।
रज्ञावतारी मक्षादिः । वेणो वेणुच्छेदजीवी प्रतिलोमजः ।... 15. श्वजीवी
कुक्कुरपेषणवृत्तिः ।... 16. रजस्वलोदक्षा तत्क्षामिकं तदर्थं पक्षं च ।
उपपतिना जारेण सह वर्तमानं वेशम् यस्यासौ सहेपपतिवेशम् खग्नैरु-
स्थितजारः ।... 17. भूणघ्नो ब्रह्मगर्भेषा तेन चावेक्षितम् ।...

राणां च । १६ । अनर्चितं वृथामांसं च । २० । पाठी-
नरोहितराजीवसिंहतुरुडशकुलवर्जं सर्वमत्यमांसाशने
चिराचमुपवसेत् । २१ । सर्वजलजमांसाशने च । २२ ।
अपः सुराभाण्डस्थाः पीत्वा सप्तरात्रं शङ्खपुष्पीमृतं
पयः पिवेत् । २३ । मद्यभाण्डस्थाश्च पञ्चरात्रम् । २४ ।
सेतमपः सुरापस्याद्याय गन्धमुदकममस्तिरधमर्षणं जप्ता
दृतप्राशनमाचरेत् । २५ । खरोष्टकाकमांसाशने चान्द्रा-
यणं कुर्यात् । २६ । प्राश्याज्ञातं हृनास्यं शुष्कमांसं च । २७ ।
क्रव्यादमृगपक्षिमांसाशने तपतकच्छ्रम् । २८ । कलवि-
क्षङ्गवचक्रवाकहंसरज्जुदालसारसदात्यूहशुकसारिकाव-
साकावककोकिलखञ्जरीटाशने चिराचमुपवसेत् । २९ ।

25. दृतप्राशने भवेत् C¹².

20. आर्चर् गायना प्रोक्षणादिक्रिया तत्रहितम् । वृथा देवतातिथ्यर्थं
विना साधितं मांसम् ।... 21... अक्रामतच्छेदम् ।... 22. जलजा नक्ष-
ग्रिष्मारात्रयः ।... 23... क्रामतच्छेदम् ।... 24... क्रामतच्छेदम् ।...
25... अघर्षणं प्राणायामोपलक्षणम् । क्रामतो हिगुणम् ।... 26...
क्रामतच्छेदम् ।... 27. भृत्याभृत्येनाज्ञातपशुपक्षिसंबन्धि मांसमज्ञा-
तम् ।... न तु दुष्टसंपर्कादिदेवघटवित्येनाज्ञातम् ।... इदं च क्रामतो-
ऽनुबन्धाभासे । 28... क्रव्यादात्मे च ते मृगपक्षिण्यस्ति । मृगा व्याज्ञा-
दयः । पक्षियः शेनादयः ।... अक्रामतच्छेदम् ।... 29. रज्जुदालो दृक्ष-
कुकुटः । सारसो लक्षणः । दात्यूहः कालकरटकः काकावान्तरजातिः ।...
क्रामतच्छेदमक्रामतो उभव्यपक्षिप्रक्रमे (Sî. ३१)

एकशपोभयदन्ताशने च । ३० । तित्तिरिकपिञ्जल-
सांवकवर्तिकामयूरवर्ज सर्वपक्षिमांसाशने चाहेरा-
चम् । ३१ । कीटाशने दिनभेकं ब्रह्मसुवर्चलां पित्रेत् ।
३२ । शुनां मांसाशने च । ३३ । छन्नाककवकाशने
सांतपनम् । ३४ । यवगोधूमपयोविकारं स्त्रेहाक्रं शुक्रं
खण्डवं च वर्जयित्वा पर्युपितं तत्वाश्योपवसेत् । ३५ ।
ब्रश्नामेधप्रभवांस्तोहितांश्च दृष्टनिर्यासान् । ३६ । शालू-
कवृथाक्षसरसंयावपायसापूपशक्तुलीदेवान्नानि हवोंपि
च । ३७ । गोऽजामहिषोवर्ज सर्वपयांसि च । ३८ ।
अनिर्दशाहानि तान्यपि । ३९ । स्यन्दिनीसंधिनीवि-

31. ०कपिञ्जल० V¹v Ap; ०कापिञ्जल० V¹⁻³ C^{1,2}.

30. एकशपा अश्वादयः । उभयतोदन्ता रोहितादयः । ... इदं च । कामा-
मतः । ... 31... अकामतचेदम् । ... 32. कीटाः पिर्मित्यादयः । ...
33... अकामतचेदम् । ... 34... इदं चाका-
मतः । ... 35. यव । 36... अकामतचेदम् । ... 37... चाका-
मित्यादयः । गोऽप्तुमविकारो मण्डकादिः ।
पयोविकारोऽज्ञामिक्षादिः । खेलिकादिः । गोऽप्तुमविकारो मण्डकादिः ।
अक्षमेदनादिः । ... अत्तमेदनादिः । ... अत्तमेदनादिः । ... अत्तमेदनादिः । ...
तद्वच्चणे चैकाहृपवासः । कामाकामादिव्यवस्था पूर्वव । ... 37... छासरं
तिलैमुद्दैर्वा मिश्र ओदनः । ... पायसं परमाद्भूम् । अपूर्णा मण्डकः । शक्तुलो
ज्ञेहपक्षो गोधूमविकारः । योहारीति मध्यदेशभायायाम् । देवार्थं छात-
मम्बमेतानि वृथा देवाद्यनिवेदितानि । इविर्होमार्थं वृत्तमङ्गतम् । एषां
चाप्तनेऽहेराचोपवासः । वृवस्था च पूर्वव । ... 38... पयोनिषधाकादि-
काराणां दधादीनामपि निषेधात्तद्वच्चणेऽप्तुमेव प्रायस्त्वितम् । ... 41.
अमेधं विष्णादि तद्वज्ञव गोः चीरं भुक्तिकाहृपवासः ।

वत्साक्षीरं च । ४० । अमेध्यभुजश्च । ४१ । दधिवर्जि-
केवलानि च शुक्तानि । ४२ । ब्रह्मचर्याश्रमी श्राव्हभो-
जने चिराच्मुपवसेत् । ४३ । दिनमेकं चोदके वसेत् ।
४४ । मधुमांसाशने प्राजापत्यम् । ४५ । विडालकाक-
नकुलाखूच्छिष्टभक्षणे ब्रह्मसुवर्चलां पिवेत् । ४६ । श्रोच्छि-
ष्टाशने दिनमेकमुपेषितः पञ्चगव्यं पिवेत् । ४७ । पञ्च-
नखविष्णुचाशने सप्तराचम् । ४८ । आमश्राव्हाशने
चिराच्च पयसा वर्तेत् । ४९ । ब्राह्मणः शूद्रोच्छिष्टाशने
सप्तराचम् । ५० । वैश्योच्छिष्टाशने पञ्चराचम् । ५१ ।
राजन्योच्छिष्टाशने चिराचम् । ५२ । ब्राह्मणोच्छिष्टा-
शने त्वेकाहम् । ५३ । राजन्यः शूद्रोच्छिष्टाशी पञ्च-
राचम् । ५४ । वैश्योच्छिष्टाशी चिराचम् । ५५ । वैश्यः

46. स्वोच्छिष्टाशने C^{1,2} :-

42... कालेनास्तीभूतानि शुक्तानि दधिवर्तिरिक्तानि भुक्तैकाहेपवासः ।...
दधियह्यां तद्विकाराणामप्युपलक्षणम् । 43... अकामतच्चेदम् ।...
45. ब्रह्मचारी मधुमांसाशने प्राजापत्यं कुर्यात् । श्राव्हेऽश्राव्हे च ।...
46... इदं चाकामतः सष्टुद्वयो ।... 47... अकामतच्चेदम् ।... 48.
मानुषातिरिक्तं पञ्चनखविष्णुचाशने सप्ताहेपेषितेऽष्टमेऽक्षिं पञ्चगव्यं पि-
वेत् । कामतच्चेदम् । 49. ब्रह्मचार्यतिरिक्तस्यामश्राव्हाशने व्यहूः पयः-
पानम् । इदं चाकामतः ।...

श्रद्धोच्छिष्टाशी च । ५६ । चण्डालान्नं भुक्ता चिराच-
मुपवसेत । ५७ । सिङ्गं भुक्ता पराकः ॥ ५८ ॥
असंख्यतान्पश्चन्मन्त्रैर्नार्चाद्विग्रः कथं च न ।
मन्त्रैस्तु संख्यतानयाच्छाश्वतं विधिमास्थितः ॥ ५९ ॥
यावन्ति पशुरोमाणि तावत्क्षेत्रे ह मारणम् ।
वृथापशुघ्नः प्राप्नोति प्रेत्य चेह च निष्कृतिम् ॥ ६० ॥
यज्ञार्थं पशवः सृष्टाः स्वयमेव स्वयंभुवा ।
यज्ञो हि भूत्यै सर्वस्य तस्माद्यज्ञे वधेऽवधः ॥ ६१ ॥
न तादृशं भवत्येनो मृगहन्तुर्धन्यार्थिनः ।
यादृशं भवति प्रेत्य वृथामांसानि खादतः ॥ ६२ ॥
ओषधः पशवो वृक्षास्तिर्यच्चः पश्चिणस्तथा ।
यज्ञार्थं निधनं प्राप्ताः प्राप्नुवन्युच्छ्रितीः पुनः ॥ ६३ ॥
मधुपको च यज्ञे च पिटदैवतकर्मणि ।
अचैव पश्चदे हंस्या नान्यचेति कथं च न ॥ ६४ ॥

57. चण्डालः श्वपचः द्वात्ता सूतो वैदेहकस्तथा । मागधायेगवौ चैद-
सप्तैते त्वाततायिन इयेते चण्डालयद्यगेन गृह्णन्ते ।... यतच्च कामतः ।...
58... अकामतस्तेऽम् ।... 59...शाश्वतं वैदिकम् ... 60. पशुन्न इह-
लोके वृथा अत्रौतस्मार्तपशुयागादिमन्तरेण पशुमारणं जात्वा पशुरोमसम-
संख्यानि दिनानीहलोके परस्लोके च निष्कृतिं दुःखानुभवनरकोपभोगरूपा-
प्राप्नोति ।... 63. ओषधः परोडाशार्थं त्रीहियवादयः ।... उत्कृष्ट-
गन्धर्वादियेनित्यं परस्लोकं पुनः पुनः प्राप्नुवन्ति ॥

वत्साक्षीरं च । ४० । अमेध्यभुजश्च । ४१ । दधिवर्जि-
केवलानि च शुक्तानि । ४२ । ब्रह्मचर्याश्रमी आद्वभो-
जने चिराचमुपवसेत् । ४३ । दिनमेकं चोदके वसेत् ।
४४ । मधुमांसाशने प्राजापत्यम् । ४५ । विडालकाक-
नकुलाखूच्छिष्टभक्षणे ब्रह्मसुवर्चलां पिबेत् । ४६ । श्रोच्छि-
ष्टाशने दिनमेकमुपेषितः पञ्चगव्यं पिबेत् । ४७ । पञ्च-
नखविएमूच्छाशने सप्तराचम् । ४८ । आमश्राद्वाशने
चिराचं पयसा वर्तेत् । ४९ । ब्राह्मणः शूद्रोच्छिष्टाशने
सप्तराचम् । ५० । वैश्योच्छिष्टाशने पञ्चराचम् । ५१ ।
राजन्योच्छिष्टाशने चिराचम् । ५२ । ब्राह्मणोच्छिष्टा-
शने त्वेकाहम् । ५३ । राजन्यः शूद्रोच्छिष्टाशी पञ्च-
राचम् । ५४ । वैश्योच्छिष्टाशी चिराचम् । ५५ । वैश्यः

46. खोच्छिष्टाशने C^{1,2} .

42... कालेनास्तीभूतानि शुक्तानि दधियतिरिक्तानि भुक्तैकाहैपवासः ।...
दधियहयं तदिकाराणामप्युपलक्षणम् । 43... अकामतच्चेदम् ।...
45. ब्रह्मचारी मधुमांसाशने प्राजापत्यं कुर्यात् । आद्वे ऽआद्वे च ।...
46... इदं चाकामतः सकृददणे ।... 47... अकामतच्चेदम् ।... 48.
मानुषातिरिक्तं पञ्चगविष्णुचाशने सप्ताहेपिषितेऽष्टमेऽक्षि पञ्चगव्यं पि-
बेत् । कामतच्चेदम् । 49. ब्रह्मचार्यतिरिक्तस्यामश्राद्वाशने व्यहं पयः-
पावम् । इदं चाकामतः ।...

शूद्रोच्छिष्टाशी च । ५६ । चण्डालान्नं भुक्ता चिराच-
मुपवसेत् । ५७ । सिङ्गं भुक्ता पराकः ॥ ५८ ॥
असंख्यतान्पश्चमन्त्रैर्नायादिग्रः कथं च न ।
मन्त्रैस्तु संख्यतान्याच्छाश्वतं विधिमास्थितः ॥ ५९ ॥
यावन्ति पशुरोमाणि तावत्कल्पेह मारणम् ।
दृथापशुमः प्राप्नोति प्रेत्य चेह च निष्कृतिम् ॥ ६० ॥
यज्ञार्थं पशवः सृष्टाः स्वयमेव स्वयंभुवा ।
यज्ञो हि भूत्यै सर्वस्य तस्माद्यज्ञे वधेऽवधः ॥ ६१ ॥
न तादृशं भवत्येनो मृगहन्तुर्धनार्थिनः ।
यादृशं भवति प्रेत्य दृथामांसानि खादतः ॥ ६२ ॥
ओषधः पशवो दृक्षास्तिर्यच्चः पक्षिणस्तथा ।
यज्ञार्थं निधनं प्राप्ताः प्राप्नुवन्युच्छ्रितीः पुनः ॥ ६३ ॥
मधुपके च यज्ञे च पिटृदैवतकर्मणि ।
अचैव पशदे, हंस्या नान्यचेति कथं च न ॥ ६४ ॥

57. चण्डालः श्वपचः क्षत्ता सूतो वैदेहकस्तथा । मागधायेगवौ चैव
सप्तैते त्वात्तायिन इवेते चण्डालयद्यग्नेन गृह्णन्ते ।... एतच्च कामतः ।...
58... अकामतच्चेदम् ।... 59... शाश्वतं वैदिकम्... 60. पशुमः इह-
लोके दृथा अश्रौतस्मार्तपशुयागादिमन्तरेण पशुमारणं कृत्वा पशुरोमसम-
संख्यानि दिनानीहलोके पश्लोके च निष्कृतिं दुःखानुभवनरकोपभोगरूपां
प्राप्नोति ।... 63. ओषधः परोडाशार्थं व्रीहियवादयः ।... उत्कृष्टं
गन्धवादियेनित्यं परश्लोकां पुनः पुनः प्राप्नुवन्ति ॥

यज्ञार्थेषु पश्चन्हिंसन्वेदतत्त्वार्थविहिजः ।
 आत्मानं च पश्चांश्चैव गमयत्युत्तमां गतिम् ॥ ६५ ॥
 शहे गुरावरणे वा निवसन्नात्मवान्द्विजः ।
 नावेदविहितां हिंसामापद्यपि समाचरेत् ॥ ६६ ॥
 या वेदविहिता हिंसा नियतास्मिंश्चराचरे ।
 अहिंसामेव तां विद्यादेदाइर्मा हि निर्बमौ ॥ ६७ ॥
 योऽहिंसकानि भूतानि हिनस्यात्मसुखेच्छया ।
 स जीवंश्च सृतश्चैव न क्वचित्सुखमेधते ॥ ६८ ॥
 यो बन्धनवधक्तेशान्प्राणिनां न चिकीर्षति ।
 स सर्वस्य हितप्रेषुः सुखमत्यन्तमनुते ॥ ६९ ॥
 यज्ञायति यत्कुरुते रतिं बध्राति यत्र च ।
 तदेवाप्नेत्यलेन यो हिनस्ति न किं च न ॥ ७० ॥
 नाक्षत्रा प्राणिनां हिंसां मांसमुत्पद्यते क्वचित् ।
 न च प्राणिवधः स्वर्गस्तस्मान्मांसं विवर्जयेत् ॥ ७१ ॥
 समुत्पत्तिं च मांसस्य वधवन्धौ च देहिनाम् ।
 एसमीश्य निवर्तेत् सर्वमांसस्य भक्षणात् ॥ ७२ ॥
 न भक्षयति यो मांसं विधिं हित्वा पिशाचवत् ।
 स लोके प्रियतां याति व्याधिभिश्च न पीड्यते ॥ ७३ ॥

65. यो...वेदविहितयज्ञार्थं न तु भक्षणार्थं पश्चन्हिंसलिः... 69. ये प्राणिनां वधवन्धादिक्लेशात् चिकार्षति स सर्वेषामपि हितप्रेषुत्वादाशन्तिक-सुखमामवति । 73. पिशाचा ज्ञविधिनैव मांसं भक्षयन्ति ।...

अनुमन्ता विशसिता निहन्ता क्रयविक्रयी ।
 संस्कर्ता चेपहर्ता च खादकश्चेति घातकाः ॥ ७४ ॥
 स्वमांसं परमांसेन यो वर्धयितुमिच्छति ।
 अनभ्यर्च्य पितृन्देवान्वततेऽन्योऽस्त्वपुण्यक्षत् ॥ ७५ ॥
 वर्षे वर्षेऽश्वमेधेन यो यजेत शतं समाः ।
 मांसानि च न खादेद्यस्तस्य पुण्यफलं समम् ॥ ७६ ॥
 फलमूलाशनैर्दिव्यैर्मुन्यनानां च भेजनैः ।
 न तत्फलमवाप्नोति यन्मांसपरिवर्जनात् ॥ ७७ ॥
 मां स भक्षयितामुच्य यस्य मांसमिहाद्यग्रहम् ।
 एतन्मांसस्य मांसत्वं प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ ७८ ॥ ५१ ॥

सुवर्णस्तेयक्षद्राचे कर्माचक्षाणो मुसलमर्पयेत् । १ ।
 वधान्यागदा प्रयतो भवति । २ । महाव्रतं द्वादशा-
 ब्दानि वा कुर्यात् । ३ । निष्ठेपापहारी च । ४ । धान्य-
 धनापहारी च कच्छमब्दम् । ५ । मनुष्यस्त्रीजाम्बे

धारीनामपहारे चान्द्रायणम् । ६ । द्रव्याणामस्तप्तसा-
 राणां सांतपनम् । ७ । भक्ष्यभोज्यपानशय्यासनपुष्ट-
 मूलफलानां पञ्चगव्यपानम् । ८ । तुणकाष्ठद्रुमशुष्काक्न-
 गुडवस्त्रचर्मामिषाणां चिराचमुपवसेत् । ९ । मणिमुक्ता-
 प्रबालताम्बरजतायः कांस्यानां द्वादशाहं कणानश्रीयात्
 । १० । कार्पासकीटजार्णाद्यपहरणे चिराचं पयसा वर्तेत
 । ११ । द्विशफैकशफापहरणे चिराचमुपवसेत् । १२ । पश्चि-
 गन्धैषधिरज्जुवैदलानामपहरणे दिनमुपवसेत् । १३ ।
 दत्त्वैवापहरतं द्रव्यं धनिकस्याप्यपायतः ।
 प्रायश्चित्तं ततः कुर्यात्कल्पस्यापनुज्ञये ॥ १४ ॥
 यद्यत्परेभ्यस्त्रादद्यात्पुरुषस्तु निरङ्गुशः ।
 तेन तेन विहीनः स्याद्यत्र यत्तमिजायते ॥ १५ ॥

LII, 8. ०यान० C^{1,2}v (and M. XI, 160). 12. ०शफहरणे
C^{1,2}v.

जीवितं धर्मकामौ च धने यस्मात्प्रतिष्ठितौ ।
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन धनहिंसां विवर्जयेत् ॥ १६ ॥
 प्राणिहिंसापरो यस्तु धनहिंसापरस्तथा ।
 महहुःखमवाप्नोति धनहिंसापरस्तयोः ॥ १७ ॥ ५२ ॥

अथागम्यागमने महावतविधानेनाब्दं चीरवासा
 वने प्राजापत्यं कुर्यात् । १ । परदारगमने च । २ ।
 गोव्रतं गोगमने च । ३ । पुंस्ययोनावाकाशेऽस्मु दिवा
 गोयाने च सवासाः स्नानमाचरेत् । ४ । चण्डालीग-
 मने तत्साम्यमामुयात् । ५ । अज्ञानतश्चान्द्रायणद्वयं
 कुर्यात् । ६ । पश्चवेश्यागम्यने च प्राजापत्यम् । ७ ।
 सद्वृष्टा स्त्री यत्पुरुषस्य परभ्यरे तद्वृतं कुर्यात्
 । ८ ।

यः पापात्मा येन सह संयुज्यते स तस्यैव ग्रायश्चित्तं
कुर्यात् । १ । मृतपञ्चनखाल्कूपादत्यन्तोपहताच्छोदकं
पीत्वा ब्राह्मणस्तिराच्चमुपवसेत् । २ । द्वहं राजन्यः
। ३ । एकाहं वैश्यः । ४ । शूद्रो नक्तम् । ५ । सर्वे चाल्ने
ब्रतस्य पञ्चगव्यं पिबेयुः । ६ ।

पञ्चगव्यं पिबेच्छूद्रो ब्राह्मणस्तु सुरां पिबेत् ।

उभौ तौ नरकं यातो महारौरवसंज्ञितम् ॥ ७ ॥

पर्वानारोग्यवर्जमृतावगच्छन्पत्रीं चिराच्चमुपवसेत्
। ८ । क्लृप्तसाक्षी ब्रह्महत्याव्रतं चरेत् । ९ । अनुदकमूत्रपु-
रीषकरणे सच्चैलं स्तानं महाव्याहतिहोमश्च । १० ।
स्त्रीयाभ्युदितनिर्मुक्तः सम्भृत्यस्तातेः सापिल्लृष्टमावर्त-
येत् । ११ । श्वशगल्लविज्ञराहखरवानरवायसपुंश्चली-
पिर्मा । घोडशं प्राणायामान्कुर्यात्

तदाक्षेपणे च मासं पयसा वर्तेत । १४ । नास्तिको
नास्तिकवृत्तिः वृत्तम् कूटव्यवहारी ब्राह्मणवृत्तिप्रथमैते
संवत्सरं भैश्वेण वर्तेरन् । १५ । परिवित्तिः परिवेत्ता
यथा च परिविद्यते दाता याजकश्च चान्द्रायणं कुर्यात्
। १६ । प्राणिभूपुण्यसोमविक्रयी तस्मच्चम् । १७ ।
आद्रौषधिगन्धपुष्पफलमूलचर्मवेचविदलतुषकपालकेश-
भस्मास्थिगोरसपिण्याकतिलतैलविक्रयी प्राजापत्यम् ।
१८ । स्वेष्मजतुमधूच्छिष्टशङ्खशुक्तिचपुसीसष्टुष्णांलौहै-
दुम्बरखडगपाचविक्रयी चान्द्रायणं कुर्यात् । १९ । रक्त-
वस्त्रवरङ्गरक्तगन्धगुडमधुरसोर्णविक्रयी चिराचमुपवसेत्
। २० । मांसलवण्णलाक्षीरविक्रयी चान्द्रायणं कुर्यात्

अथ रहस्यमान्या तु दार्शनम् ।

परिवित्तिः ॥ ५० ॥ परिविद्यते C^०.
16. या च परिवित्तिः V^{१-३} C^१ v; या च परिवेत्ता । १८.
17. ऋगविक्रयी C^०. C^{१-२} Ap. add कुर्यात् at the end
०विदल० C^{१-२}.

15. नास्तिकवृत्तिर्ब्राह्माचारेष्जीवो । नास्तिकेभ्यो वृत्तिर्जीविनं यस्मेति
वा ।... कूटव्यवहारी कूटेन कपटेन तुलामानादिकृतेन कथविक्रदक्ती ।
ब्राह्मणवृत्तिः स्मो राजादिदक्षासनाद्यपहर्ता । १६. परिवित्त्यादयः पञ्चापि
चान्द्रायणं कुर्युः ।... १७. प्राणिनो गोमन्यादयः ।... पुण्यं यागादिजन्यो
धर्मः ।... १८. व्यादमार्दकम् । ओषध्यो यवव्रीह्यादयः ।... विदलं... श्रूप्य-
शजनादि ।... गोरसो दीरदध्यादिः । १९. स्वेषाणि स्वेषातकफलानि ।
जनु खाक्षा । कृष्णलोहमायसम् । चैदुम्बरं ताम्बम् । खड़पाचं खड़-
खड़मयं पाचं पिण्ठर्पञ्चसाध्यम् ।... २०. रक्तवस्त्रमञ्जिष्ठादिरञ्जितम् ।
रङ्गं धातुविशेषः ।... रसा गुडकवणादित्यतिरिक्ताकिंतुकादयः ।...

१२१ । तं च भूयश्चोपनयेत् । २२ । उष्णेण खरेण
वा गत्वा नमः स्त्रात्वा सुत्वा भक्ता प्राणायामचर्यं
कुर्यात् । २३ ।

जपित्वा चौणि सावित्र्याः सहस्राणि समाहितः ।
मासं गोष्ठे पयः पीत्वा मुच्यतेऽसत्प्रतिग्रहात् ॥ २४ ॥
अथाच्ययाजनं शत्वा परेषामन्त्यकर्म च ।
अभिचारमहीनं च चिभिः क्षच्छैर्वर्यपोहति ॥ २५ ॥
येषां द्विजानां सावित्री नानूच्येत यथाविधि ।
तांश्चारथित्वा चीन्द्रक्षान्वयथाविध्युपनाययेत् ॥ २६ ॥
प्रायश्चित्तं चिकीर्षन्ति विकर्मस्यास्तु ये द्विजाः ।
ब्राह्मण्याच्च परित्यक्तास्तेषामप्येतदादिशेत् ॥ २७ ॥
यज्ञहितेनार्जयन्ति कर्मणा ब्राह्मणा धनम् ।
तस्योत्सर्गेण शुद्धान्ते जप्तेन तपसा तथा ॥ २८ ॥
वेदोदितानां नित्यानां कर्मणां समतिक्रमे ।
स्त्रातकव्रतस्तोपे च प्रायश्चित्तमभोजनम् ॥ २९ ॥

22. तं प्राणायपण्यविक्रियणम् ... 23... इदं च कामतोऽकामतस्तु
ज्ञानमेव ।... 25. अथाच्या याजनानर्हाः । ते च द्विविधा जात्या
शूद्रप्रतिलोमादयः कर्मणा पातियोपपातकादियुक्ताः ।... अभिचारः पर-
मरणायर्था दृष्टेष्यादः । श्वेनयागादिः ।... 26... चीन्द्रप्राजापयांश्चारथित्वा
यथाविध्युपनाययेत् ।... यस्मिन्चिदुपनयनाङ्गहाने उपेतदेव नानूच्येत यथा-
विधीति सामन्येनाभिधानात् ।... 28. गहितेन श्राव्यनिविड्जेन क्षत्रादि-
कर्मणा... गर्हितपदोपादानान्निविड्जप्रतिग्रहादावयेतदेव ज्ञेयम् ।... 29.
वेदः स्मृत्युपण्यव्याख्याः । तेन औत्तमार्तसंध्याजानादिनिवकर्मस्तोपे...

अवगूर्य चरेत्कृच्छ्रमतिक्षच्छं निपातने ।
 कृतिक्षच्छं कुर्वीत विप्रस्योत्पाद्य शोणितम् ॥ ३० ॥
 एनस्विभिरनिर्णित्वैर्नार्थं कंचित्समाचरेत् ।
 कृतनिर्णेजनांश्चैतान्न जुगुप्सेत धर्मवित् ॥ ३१ ॥
 बालग्रांश्च कृतग्रांश्च विशुद्धानपि धर्मतः ।
 शरणागतहन्तुंश्च स्त्रीहन्तुंश्च न संवसेत् ॥ ३२ ॥
 अशीतिर्यस्य वर्षाणि बालैः वाप्यूनपोड़शः ।
 प्रायश्चित्तार्धमर्हन्ति स्त्रियो दोगिण श्व च ॥ ३३ ॥
 अनुकृतिकृतीनां तु पापानामपनुच्ये ।
 शक्तिं चावेष्य पापं च प्रायश्चित्तं प्रकल्पयेत् ॥ ३४॥५४॥

अथ रहस्यप्राप्त्या जुहीः इतनि । १ । सवन्तीमा-
 सप्रक्षरं त्वक्षरं ज्ञेयं ब्रह्मा चैव प्रजापतिः ॥ रुद्रैकालं

VI, 15, 1² v. ०. पुरुषसामग्नी । V²; परस्प्रते । भासम् । C^{1,2};
 पुरुषवते । भासमस्त्रिवं v; पुरुषवते भासमस्त्रिवं Ap. 20. चन्द्रमुखे
 V¹⁻³ V⁴ in mg. (इन्द्रशुद्धे Vasishtha XXVIII, 14). 27.
 य इच्छेत् ॥ C^{1,2} v Ap. See Vas. XXVIII, 15.

15. सहस्रशीर्षा पुरुषः त्रिपादूर्ध्वं उदैदिव्येतयोर्गीयमाने सामग्नी ।
16. आपो हि ष्टेत्युच्चिं गीयमानम् ॥ 18. यदिक्षाहं यथा त्वमस्यामृति
गीयमानं साम ॥ 19. इदमपि तस्यामेव गीयमानं साम ॥ 20. शतो
चिन्द्रं लवामेवस्यामृतिं गीयमानम् ॥... 21. नमस्ते रथं मन्त्रव इत्येका-
दग्धानुवाकालैति॒शीयप्रसिद्धाः ॥ 23. ब्रह्म मेतु मां मधु मेतु मामित्वाद्यनु-
वाक्यं तैतिरीयप्रसिद्धम् ॥ 24. सोमं राजानमित्वस्यां गीयमानं साम ॥

इन्ते पयस्विनीं गां दद्यात् । ३ । ब्रतेनाधर्मर्षणे च
सुरापः पूतो भवति । ४ । गायत्रीदशसाहस्रजपेन सुव-
र्णस्तेयद्यत् । ५ । चिराचोपेषितः पुरुषस्त्रक्तजपहे-
माभ्यां गुरुतल्पणः । ६ ।
यथाश्वमेधः क्रतुराद्सर्वपापापनेदकः ।
तथाधर्मर्षणं स्त्रक्तं सर्वपापापनेदकम् ॥ ७ ॥
प्राणायामं द्विजः कुर्यात्सर्वपापापनुत्तये ।
दद्यन्ते सर्वपापानि प्राणायामैर्द्विजस्य तु ॥ ८ ॥
सव्याहृतिं सप्रणवां गायत्रीं शिरसा सह ।
चिः पठेदायतप्राणः प्राणायामः स उच्यते ॥ ९ ॥
अकारं चाप्युकारं च मकारं च प्रजापतिः ।
वेदच्यानिरदुहङ्गभुवःस्वगिरीग्निं द्वा ॥ १० ॥
चिभ्य एव न चेते ध्यलविज्ञराहस्यरवान् रवा ।
८. ०यान् शुद्धान्तं जप्येन तपसा तथा ॥ २८ ॥

LVII, 8. ब्राह्म C¹²v; ब्राह्ममिति पाठे N. See M. IV, 186.
12. पच्—ie. from ... to LIX, 30. प्रयाति om. v.

LVII, 5. त्वंताः सर्वे उपभोग्या... 6. अप्रतियाद्वा: पूर्वोक्तास्तेभः
प्रतियाद्वाभासो न कार्यः ।... 7. ब्राह्मं ब्रह्मलोकार्हम् ।... 9. प्रति-
यहै सामर्थ्यं तपेविद्याद्वादाराहस्यानपि ।... 11. एवह्यां भोरिमा निक्षा-
मित्याङ्गय पुरुषादानीतां दुष्कृतकर्मणो यथोक्तसंधाद्यकारिणो इपि न तु
प्रसिद्धादेः प्रजापतिर्याद्वामाह ॥ 13. गुरवा मातृपित्रादयः । भृत्या
भायादयः । तानापद्मतानुज्ञिहीषुर्माचयिषुः ।... 14. एतेषु पूर्वोक्तेषु
मातृपित्रभृत्यादिभ्यपि कर्तव्येषु...

सहस्रात्मस्य बहिरेतचिकं हिजः ।
 महतोऽयेनसो मासात्मचेवाहिर्विमुच्यते ॥ १३ ॥
 एतत्त्वयविसंयुक्तः काले च क्रियया स्वया ।
 विप्रक्षत्त्वयविहातिर्गर्हणं याति साधुषु ॥ १४ ॥
 ओकारपूर्विकास्तिसो महाव्याहृतयोऽव्ययाः ।
 चिपदा चैव गायत्री विज्ञेयं ब्रह्मणो मुखम् ॥ १५ ॥
 योऽधीतेऽहन्यहन्येतां चीणि वर्षाण्यतन्द्रितः ।
 स ब्रह्म परमभ्येति वायुभूतः खमूर्तिमान् ॥ १६ ॥
 एकाक्षरं परं ब्रह्म प्राणायामाः परं तपः ।
 साविव्यास्तु परं नान्यन्मौनात्मत्वं विशिष्यते ॥ १७ ॥
 क्षरन्ति सर्ववैदिक्ये जुह्वेतियजतिक्रियाः ।
 अक्षरं त्वक्षरं ज्ञेयं ब्रह्मा चैव प्रजापतिः ॥ १८ ॥

LVI, 15, १. सम्पूर्णस्ते सामनी । V²; परष्वते । भास्म । C^{1,2}.
 दद्यति C^{1,2}. ५. तत्० om. V⁴. ६. सर्वं सर्वधा C^{1,2}. ८. अन्तरित-
 रुपात् C^{1,2}. ९. प्रीतिदायं V¹⁻⁴ C^{1,2}; दायः Nârada 3, 53.

15. गुरुषु पूर्वोक्तैवतीतेषु... । साधुभूतैवर्णिकेभ्य एव प्रतिष्ठीयात्
 तु शूद्रादिभ्यः ।... 16. अर्धं द्वेचपलं यो राजे समर्पयति सोऽधिकः ।
 अर्धसीरिक इति योगिस्मरणात् (Y. I, 66) ।... दासो मृष्टदासः ।...
 यत्त तवाइमियात्मानं निवेदयेत् ।... LVIII, 3. वृतस्य पित्रादः
 पुष्टादिद्युक्तुमेन धनेनैर्धदेहिकां पारशौकिकां पिण्डोदकदानादि करोति
 तेगात्मा देवत्वं संपादयति । ९. पिण्डपितामहादिकमेव यद्याहृपत्तया
 प्राप्तं यत्त श्रीता मित्रादिभ्यो जाम्बम...

विधियज्ञाज्ञपयज्ञो विशिष्टो दशभिर्गुणैः ।
 उपांशुः स्याच्छतगुणः साहस्रो मानसः सृतः ॥ १६ ॥
 ये पाकयज्ञाश्वत्वारो विधियज्ञसमन्विताः ।
 सर्वे ते अपयज्ञस्य कलां नार्हन्ति षोडशीम् ॥ २० ॥
 अप्येनैव तु संसिध्येद्वाह्निणो नाच संशयः ।
 कुर्यादन्यनववा कुर्यान्मैत्रो ब्राह्मण उच्यते ॥ २१ ॥ ५५ ॥

अथातः सर्ववेदपविचाणि भवन्ति । १ । येषां जपैश्च
 हेमैश्च द्विजातयः पापेभ्यः पूयन्ते । २ । अघमर्षणम्
 । ३ । देवक्षतम् । ४ । शुद्धवत्यः । ५ । तरत्समंदीयम् । ६ ।
 क्लृष्णाण्डगः । ७ । पावमान्यः । ८ । दुर्गासाविची । ९ ।
अतीष्ठाः । १० । पदस्तोभाः । ११ । सामानि व्याह-
स्त्राः ॥ ५५ ॥

षत्रते सामनी । १५ । अब्लिङ्गम् । १६ । वाईस्यत्यम् । १७ । गोहृक्तम् । १८ । आश्वहृक्तम् । १९ । सामनी चन्द्रहृक्ते च । २० । शतरुद्रियम् । २१ । अथर्वशिरः । २२ । चिसुपर्णम् । २३ । महाव्रतम् । २४ । नारायणीयम् । २५ । पुरुषहृक्तं च । २६ ।

चीरणाज्यदाहानि रथन्तरं च

अमिव्रतं वामदेव्यं वृहच्च ।

एतानि गीतानि पुनन्ति जन्म-

ज्ञातिस्मरत्वं लभते यदीच्छेत् ॥ २७ ॥ ५६ ॥

अथ त्याज्याः । १ । ब्रात्याः । २ । पतिगाः । ३ ।
चिपुरुषं मातृतः पितृतश्चाशुद्धाः । ४ । सर्व एवाभेज्या-
श्चाप्रतिग्राह्याः । ५ । अप्रतिग्राह्येभ्यश्च प्रतिग्रहप्रसङ्गं वर्ज-

येत् । ६ । प्रतिग्रहेण आह्वाणानां ब्राह्मं तेजः प्रणश्यति । ७ । द्रव्याणां वाविज्ञाय प्रतिग्रहविधिं यः प्रतिग्रहं कुर्यात् स दाचा सह निमज्जति । ८ । प्रतिग्रहसमर्थश्च यः प्रतिग्रहं वर्जयेत् स दात्रुलोकमाप्नोति । ९ । एषोद-कमूलफलाभयामिषमधुश्यासनगृहमुष्टदधिशाकांश्चाभ्युद्यतान् निर्णुदेत् । १० ।

आह्वायाभ्युद्यतां भिष्णां पुरस्तादनुचादिताम् ।
 ब्राह्मां प्रजापतिर्मेने अपि दुष्कृतकर्मणः ॥ ११ ॥
 नाम्नन्ति पितरस्तस्य दश वर्षाणि पञ्च च ।
 न च हव्यं वहत्यमिर्यस्तामभ्यवमन्यते ॥ १२ ॥
 गुरुन्धृत्यानुज्जिहोर्षुर्चिर्यन्पितृदेवताः ।
 सर्वतः प्रतिगृह्णीयान्तु रुप्येत्वयं ततः ॥ १३ ॥
 एतेष्वपि च कार्येषु समर्थस्तत्रप्रतिग्रहे ।
 नादद्यात्कल्पाषण्डपतितेभ्यस्तथा द्विषः ॥ १४ ॥
नादितानां नियाना कमणा रनुतकर्मणः

गुरुषु त्वम्यतीतेषु विना वा तैर्यहे वसन् ।
 आत्मनो वृत्तिमन्वच्छन्मृत्तीयात्साधुतः सदा ॥ १५ ॥
 अर्धिकः कुलमिचं च दासगोपालनापिताः ।
 एते शूद्रेषु भोज्यात्मा यश्चात्मानं निवेदयेत् ॥ १६ ॥ ५७ ॥

अथ एहाश्रमिणस्त्रिविधोऽर्थो भवति । १ । शुक्लः
 शब्दोऽसितश्च । २ । शुक्लेनार्थेन यदैर्ध्वदेहिकं करो-
 ति तेनास्य देवत्वमासादयति । ३ । यच्छब्देन तमा-
 नुष्ठम् । ४ । यत्कृष्णेन तत्त्विरूपम् । ५ । स्वदृच्युपार्जितं
 सर्वेषां शुक्लम् । ६ । अनन्तरदृच्युपात्तं शब्दस्म् । ७ ।
 एकान्तरदृच्युपात्तं च क्षणस्म् । ८ ।
 क्रमागतं प्रीतिदायः प्राप्तं च सह भार्यया ।
 अविशेषेण सर्वेषां धनं शुक्लमुदाहृतम् ॥ ६ ॥

LVIII, 2. ऋग्वेदार्थः । C^{1,2}. 3. यदैहिकं करोति तदेवमासा-

उल्कोचशुल्कसंग्रामविक्रीयस्य विक्रीयैः ।
 क्षतेष्टकारादासं च शब्दं समुदाहृतम् ॥ १० ॥
 पार्श्विकद्यूतचौर्यासप्रतिरूपकसाहसैः ।
 व्याजेनोपार्जितं यज्ञं तत्कृष्णं समुदाहृतम् ॥ ११ ॥
 यथाविधेन द्रव्येण यत्किंचित्कुरुते नरः ।
 तथाविधमवाप्नोति स फलं प्रेत्य चेह च ॥ १२ ॥ ५८ ॥

गृहाश्रमी वैवाहिकामौ पाकयज्ञान्कुर्यात् । १ । सायं
 प्रातश्चाग्निहोत्रम् । २ । देवताभ्यो जुहुयात् । ३ ।
 अन्द्रार्कसंनिकर्षविग्रकर्षयोर्दर्शपूर्णमासाभ्यां यजेत् । ४ ।
 प्रत्ययनं पशुना । ५ । शरङ्गीष्मयोश्चाग्रयणेन । ६ ।

11. चौर्यासं प्रतिरूपकसाहसैः ०^{1,2}; चौर्यार्तिप्रतिरूपकसाहसैः
 Nârada 3, 49.

ब्रीहियवयोर्वा पाके । ७ । चैवार्षिकाभ्यधिकाङ्गः । ८ ।
 प्रत्यब्दं सोमेन । ९ । वित्ताभावे इष्ट्या वैश्वामर्या । १० ।
 शूद्रान्वं यागे परिहरेत । ११ । यज्ञार्थं भिक्षितमवा-
 समर्थं सकलमेव वितरेत । १२ । सायं प्रातर्वैश्वदेवं
 जुहुयात । १३ । भिक्षां च भिक्षवे दद्यात । १४ । अर्चि-
 तभिक्षादानेन गोदानफलमाप्नोति । १५ । भिक्षभावे
 ग्रासमाचं गवां दद्यात । १६ । वह्नौ वा प्रक्षिपेत । १७ ।
 भुक्तेऽप्यन्वे विद्यमाने न भिक्षुकं प्रत्याचक्षीत । १८ ।
 कण्डनी पेषणी चुल्ली कुम्भ उपस्तर इति प्रच्च सूना
 युहस्यस्य । १९ । तन्निष्कृत्यर्थं च ब्रह्मदेवभूतपितृनर-
 यज्ञान्कुर्यात । २० । स्वाध्यायो ब्रह्मायज्ञः । २१ । होमो

LIX, 8, 9. are connected in C^{1,2}. 11 T. and C. om.
 V⁴; but 13 is marked १३; V¹⁻³ omit 11 T. See M. XI,

7. हेमन्ते ब्रीहिपाको वसन्ते यवपाकः ।... 8... तथाविधः सोमेन
 यजेत । चैवर्षिका० इति योगिमरणात् (Y. I, 124)... 9. अष्टसा-
 मान्यश्वर्णोऽपि वसन्ते ।... 10. पशुसोमचातुर्मास्यादिपर्याप्तवित्ताभावे...
 12... न किंचिदपि तस्मात्क्षयमुपयुक्तो ।... 14. सायंप्रातर्भिक्षवे संन्या-
 सिने भिक्षां... दद्यात् ।... 15. आद्यन्तयोर्भिक्षादानस्य जलदानमर्चनम् ।...
 16. संन्यासिन्निष्पाचार्याद्यभावे... 18. गृहपतिभोजनानन्तरमपि पूर्व-
 शिष्टेनाप्नेन भिक्षवे न भिक्षादेवै ।... 19... पश्च सूनाः प्राणिहिंसा-
 खानानि ।... 20. तासां प्राणिहिंसानां निष्कृतिर्दुरितोपशमकादर्थम्...
 21... क्रियाविशेषानुपादानादध्ययनमध्यापनं वा ब्रह्मायज्ञः ।... *

देवः । २२ । पितृतर्पणं पित्रः । २३ । वर्णाभैर्तः । २४ ।
 वृद्यज्ञातिथिपूजनम् । २५ ।
 देवतातिथिभृत्यानां पितृणामात्मनस्तथा ।
 न निर्वपति पञ्चानामुच्छसन्न स जीवति ॥ २६ ॥
 ग्रन्थचारी यतिर्भिक्षुर्जीविन्द्यते यृहाश्रमात् ।
 तस्मादभ्यागतानेतान्यृहस्यो नावमानयेत् ॥ २७ ॥
 यृहस्य एव यजते यृहस्यस्तथते तपः ।
 ददाति च यृहस्यल्तु तस्माज्जेष्ठो यृहाश्रमी ॥ २८ ॥
 कृष्णः पितरो देवा भूतान्यतिथयस्तथा ।
 आशासते कुटुम्बिभ्यस्तस्माक्षेष्ठो यृहाश्रमी ॥ २९ ॥
 चिर्वर्गसेवां सततान्वदानं
 सुरार्चनं ब्राह्मणपूजनं च ।
 स्वाध्यायसेवां पितृतर्पणं च
 कृत्वा यृही शक्रपदं प्रयाति ॥ ३० ॥ ५८ ॥

24; Y. I, 127. C^{1,2} place 24 before 23; but the reading of V¹⁻⁴ N. seems the *lectio doctior*.

26. भूतानां पुच्छकात्रादीनाम् ।... 27... आभ्यागताभिक्षाकाले
 प्राप्तान्... 29... भूतानि आर्द्धानि ।... 30... स्वाध्यायस्य वेदस्य
 खेवाध्ययनाध्यापनार्थजिज्ञासा ।...

ब्राह्मे मुहूर्ते उत्थाय मूष्पुरीवोत्सर्गं कुर्यात् । १ ।
 दक्षिणाभिसुखो रात्रौ दिवा चोदक्षुखः संध्येष्व । २ ।
 नाप्रच्छादितायां भूमौ । ३ । न फालकाशायाम् । ४ ।
 न च्छायायाम् । ५ । न चोपरे । ६ । न शादखे । ७ ।
 न सप्तस्वे । ८ । न गर्ते । ९ । न वल्लीके । १० । न पर्वि
 । ११ । न रथ्यायाम् । १२ । न पराशुचौ । १३ । नो-
 द्याने । १४ । नोद्यानोदकसमीपयोः । १५ । न भस्मनि
 । १६ । नाङ्गारे । १७ । न गोमये । १८ । न गोद्यो
 । १९ । नाकाशे । २० । नोदके । २१ । न प्रत्यनिला-
 नसेन्दर्कस्त्रीयुरुब्राह्मणानां च । २२ । नैवानवगुणित-
 शिराः । २३ । लोष्टेष्टकापरिमृष्टगुदो यद्योतशिश्च्वा-
 त्यायाद्विर्द्विष्टोऽहृताभिर्गन्धेष्टयकरं शौचं कुर्यात्
 । २४ ।

LX, 17 om. v; C^{1,2} place it before 16. 23. नैवाद० C⁰.
 24. लोष्टेष्टकाभिः परिमृष्ट गुदं C^{1,2}v.

LX, 1. रात्रे: पश्चिमो वासो ब्राह्मसुहृत्तः ।... 3. दृष्टादिभिरत्ना-
 च्छादिवायां भूमौ... 5. इत्याय यद्वियदक्षाद्याम्... 8. सप्तानि इत्न-
 यत्त्वयुक्ते देवते । 9. अन्वं तद्विज्ञायायुपलक्ष्यत्वम् । वर्जयेद्वामूलाणि
 चैवाद्वयविजानि चेति याम्बात् । 13. परकीयमत्पुरीवादौ । 15...
 उदरं अकाशद्य ।... 22. वायप्रिचक्षस्त्वयस्त्रीपिचादिवासावाना प्रत्या-
 लिषुंखेन ।... 24... इदं च चोदक्षवद्योरप्युपलक्ष्यत्वम् ।... वामपर्वेष-
 इत्नेष्टकाद्यारादुलिक्षासवासाः ।... उद्गृताभिः... तेज अकाशः शौचित्वेष्टः ।...

एका लिङ्गे गुदे तिक्ष्णतयैकच वारे दश ।
 उभयोः सत दातव्या मृदस्तिक्ष्णतु पादयोः ॥ २५ ॥
 एतच्छौचं यदस्थानां द्विगुणं ब्रह्मचारिणाम् ।
 चिगुणं च वनस्थानां यतीनां तु चतुर्गुणम् ॥ २६ ॥ ६० ॥

अथ पालाशं दन्तधावनं नाद्यात् । १ । नैव स्त्रेष्मा-
 न्तकारिष्टविभीतकधवधन्वनजम् । २ । न च बन्धूक-
 निर्गुणीशिग्रुतिल्लितिन्दुकजम् । ३ । न च कोविदार-
 शमीपीलुपिप्पलेङ्गुदगुगुलजम् । ४ । न पारिभद्रका-
 म्बिकामोचकशाल्मलीशणजम् । ५ । न मधुरम् । ६ ।
 नाम्बम् । ७ । नोर्ध्वशुष्कम् । ८ । न सुषिरम् । ९ ।
 न पूतिगन्धि । १० । न पिच्छिलम् । ११ । न दक्षिणा-
 पराभिमुखः । १२ । अद्याच्चोद्भुखः प्राञ्छुखो वा । १३ ।
 वटासनार्कोद्दिरकरञ्जबदरसर्जनिम्बारिमेदापामार्ग-
 मालातीककुभविल्लानामन्यतमम् । १४ । काषायं तिक्कं
 कटुकं च ॥ १५ ॥

LXI, 9. सुविरम् C^{1,2}.

25... रक्तच वामकरे... LXI, 2. स्त्रेष्मान्तकः ग्रेजः ।... विभीतकः
 लिङ्गिनः ।... 4. कोविदरो युगपत्तकः ।... गीलुगुडपत्तः ।... 5.
 भृदभद्रकः शक्तपात्रः ।... 6. मधुरं मधुरसं मधुयद्यिकादि ॥ ७.
 वटासनामालाक्षादि ॥ 8. ऊर्ध्ववृक्षशाल्मलीमेव शुष्कम् ॥ 9. सुविरं
 शुष्कम् ॥ 11. शुष्कम् ॥

कनीन्यग्रसमस्यौल्यं सङ्कृष्टं द्वादशाङ्गुलम् ।
 प्रातर्भूत्वा च यतवाग्मस्येहन्तधावनम् ॥ १६ ॥
 प्रक्षाल्य भुक्ता तज्जाह्याञ्चौ देशे प्रयत्नतः ।
 अमावास्यां न चान्नोयाहन्तकाष्ठं कदा च न ॥ १७ ॥ १६ ॥

अथ द्विजातीनां कनीनिकामूले प्राजापत्यं नाम
 तीर्थम् । १ । अङ्गुष्ठमूले ब्राह्मणम् । २ । अङ्गुल्यये दैवम्
 । ३ । तर्जनीमूले पित्र्यम् । ४ । अनग्न्युष्णाभिरफेनि-
 लाभिर्न शूद्रैककरावर्जिताभिरक्षाराभिरङ्गिः शुचौ देशे
 स्वासीनोऽन्तर्जानुः प्राङ्गुलश्वोदङ्गुखो वा तमनाः
 सुमनाश्चाचामेत् । ५ । ब्राह्मण तीर्थेन चिराचामेत्
 । ६ । द्विः प्रमृज्यात् । ७ । खान्यहिर्मूर्धानं हृदयं
 स्फुरेत् । ८ ।

हृत्करण्ठालुगाभिस्तु यथासंख्यं द्विजातयः ।
 शुध्येरन्स्त्री च शूद्रश्च सहस्रस्युष्टाभिरन्ततः ॥ ८ ॥ १६ ॥

17... अमावास्या पूर्णमास्युपलक्षणम् ।... LXII, 5... अपेतिकाः
 केनरहिताः । फेनो बुद्ध्यप्रदृशाय ।... शूद्रो ज्युपनीतोपलक्षणम् । शूद्र-
 श्वैककरच्च ताथामावर्जिता या न भवन्त्यापस्ता एक एव करो यस्यासादेक-
 करः । अश्वाराः शारदरसरहिताः ।... दक्षिणं वाञ्छं जान्वनराङ्गुलेति
 नौतमीयाहामस्यानियमः । (Gaut. I, 36)... चकारादेशान्यभिसुखः ।...
 8. ब्राह्मणेवप्राजापत्यागामन्यतमेन तीर्थेन पुण्यभागेन... आचामेत् ।...
 7. अङ्गुष्ठमूले भुखमिति शेषः ।... 8. खानि नाभेदर्जवर्तीनिः ।...

एका लिङ्गे गुदे तिष्ठस्त्वैकच करे दश ।
 उभयोः सप्त दातव्या मृदस्तिस्तु पादयोः ॥ २५ ॥
 इतच्छौर्यं युहस्थानां द्विगुणं ब्रह्मचारिणाम् ।
 चिगुणं च वनस्थानां यतीनां तु चतुर्गुणम् ॥ २६ ॥ ६० ॥

अथ पालाशं दन्तधावनं नादात् । १ । नैव स्नेष्मा-
 नकारिष्टविभीतकधवधन्वनजम् । २ । न च वन्धूक-
 निर्गुण्डीशिग्रुतिल्लितिन्दुकजम् । ३ । न च कोविदार-
 शमीपीलुपिप्पलेन्नुदगुगुलजम् । ४ । न पारिभद्रका-
 म्बिकामोचकशालमसीशणजम् । ५ । न मधुरम् । ६ ।
 नाम्नम् । ७ । नोर्ध्वशुष्कम् । ८ । न सुषिरम् । ९ ।
 न पूतिगन्धि । १० । न पिच्छिलम् । ११ । न दक्षिणा-
 पराभिमुखः । १२ । अद्याच्चोदद्युखः प्राङ्मुखो वा । १३ ।
 वटासनार्कोवदिरकरञ्जवदरसर्जनिम्बारिमेदापामार्ग-
 मालतीककुभविस्त्वानामन्यतमम् । १४ । काषायं तिक्तं
 कटुकं च ॥ १५ ॥

LXI, 9. शुषिरम् C¹³.

25... एकच वामकरे... LXI, 2. स्नेषानकः श्लेषः ।... विभीतकः
 क्षलिदुमः ।... 4. कोविदारो युगपत्रकः ।... पीलुगुडपत्रः ।... 5.
 पारिभद्रकः श्लकपादयः ।... 6. मधुरं मधुरसं मधुरचिकादि ॥ ७.
 अद्याच्चोदद्युखः । 8. ऊर्ध्वं दक्षश्लाखायामेव शुक्रम् । 9. सुषिरं
 कटुकम् । 11. दक्षिणम् ॥

कनीन्यग्रसमस्यौत्थं सकूर्च द्वादशाङ्गुलम् ।
प्रातर्भूत्वा च यतवाग्मस्येहन्तधावनम् ॥ १६ ॥
प्रक्षाल्य भुक्ता तज्ज्ञाषुचौ देशे प्रयत्नतः ।
अमावास्यां न चाम्रोयाहन्तकाष्ठं कदा च न ॥ १७ ॥ १७ ॥

अथ द्विजातीनां कनीनिकामूले प्राजापत्यं नाम
तीर्थम् । १ । अङ्गुष्ठमूले ब्राह्मम् । २ । अङ्गुल्यग्रे दैत्यम्
। ३ । तर्जनीमूले पित्र्यम् । ४ । अनग्न्यष्णाभिरफेनि-
लाभिर्न शूद्रैककरावर्जिताभिरक्षाराभिरङ्गिः शुचौ देशे
स्वासीनोऽन्तर्जानुः प्राङ्गुखश्चोदङ्गुखो वा तमनाः
सुमनाश्चाचामेत् । ५ । ब्राह्मणं तीर्थेन चिराचामेत्
। ६ । द्विः प्रमृज्यात् । ७ । खान्यङ्गिर्धानं हृदयं
स्फुरेत् । ८ ।

हृत्कर्ण्तालुगाभित्तु यथासंखं द्विजातयः ।
शुध्येरन्स्त्री च शूद्रश्च सङ्क्षिप्ताभिरन्ततः ॥ ८ ॥ ४२ ॥

17...अमावास्या पूर्णमास्युपलक्षणम् ।... LXII, 5... अपेक्षिताः
फेनरहिताः । फेनो बृद्धदयहशाय ।... शूद्रो उल्पनीतोपलक्षणम् । शूद्र-
शैक्षकरच्च ताभ्यामावर्जिता या न भवन्त्यापस्ता एव एव करो यस्यासावेक-
करः । अक्षाराः चाररसरहिताः ।... दक्षिणं वाऽङ्गं जावन्तराज्ञतेति
गौतमीयाहामस्यानियमः । (Gaut. I, 36)...चकारादैशान्मभिसुखः ।...
६. ब्राह्मदेवप्राप्ताप्राप्तानामन्तमेन तीर्थेन पुण्यभागेन... आचामेत् ।...
७. अङ्गुष्ठमूलेन सुखमिति शेषः ।... ८. खानि नामेवर्जवर्तीनिः ।...

अथ योगस्त्रेमार्थमीश्वरमधिगच्छेत् । १ । नैकोऽध्यार्थं
प्रपञ्चेत् । २ । नाधार्मिकैः सार्थम् । ३ । न इष्टस्तैः । ४ ।
न द्विष्टस्तैः । ५ । नातिप्रत्यूषसि । ६ । नातिसायम् ।
७ । न संथयोः । ८ । [न मथाह्ने । ९ । न संनिहित-
पानीयम् । १० ।] नातितूर्णम् । ११ । न राचौ । १२ ।
न संततं वालव्याधितार्त्तर्वाहनैः । १३ । न हीनाहैः
। १४ । न दीनैः । १५ । न गोमिः । १६ । नादान्तैः
। १७ । यवसेवादके वाहनानामदश्वात्मनः स्मृत्युष्णापनो-
दने न कुर्यात् । १८ । न चतुर्घटमधितिष्ठेत् । १९ ।
न राचौ दृक्षमूलम् । २० । न शून्यालयं । २१ । न
दृणम् । २२ । न पशुनां बन्धनागारम् । २३ । न केश-
तुषकपालास्थिभस्माहारान् । २४ । न कार्पासास्थि । २५ ।
चतुर्घटं प्रदक्षिणीकुर्यात् । २६ । देवतार्चां च । २७ ।
प्रजातां च वनस्पतीन् । २८ । अग्निग्राह्यणगणिकापूर्ण-

LXIII, 1. अधिगच्छेत् । V⁴ (and Gautama IX, 63); उप-
गच्छेत् । V¹⁻³ C¹⁻³v; अभिगच्छेत् । N. 9, 10 om. V⁴. 9 om.
Ap. C¹⁻³v. 13. शालः C¹⁻³v; C¹⁻³v after 14 add न रोगिभिः।
यवसेवादकैर्वा० all. 18. यवसेवादकैर्वा० all. 25—29 om. v. 27.
देवतां च । C¹⁻³.

LXIII, 4. दृष्टाः शूद्राः । ... 13... वाहनैरन्वादिभिः । 15.
द्विनदुर्वर्तैः । 16. गोभिर्वर्कीवर्देः । 22. सद्वप्नप्रदेशम् ।

कुम्भादर्शक्षम्भजपताकाश्रीदृक्षवर्धमाननन्दावर्तांश्च ।
 २६ । तालवृक्षनशामराश्वगजाजगोदधिक्षीरमधुसिद्धार्थ-
 कांश्च । २० । वीणाचन्दनायुधाद्वगोमयफलपुष्पाद्वशाक-
 गोरोचनादूर्वाप्रेरोहांश्च । २१ । उष्णीषालंकारमण्डि-
 कनकरजतवस्त्रासनयानामिषांश्च । २२ । भृङ्गारोद्दृतो-
 वरावद्वैकपश्चकुमारीमीनांश्च दृष्टा प्रयादिति । २३ ।
 अथ मसोन्मत्तव्यङ्गानदृष्टा निवर्तेत । २४ । वानवि-
 दित्तमुण्डितजटिलवामनांश्च । २५ । काषायिप्रब्रजित-
 मस्तिनांश्च । २६ । तैलगुडगुच्छगोमयेन्द्रनदृणपत्ताय-
 भस्त्राङ्गरांश्च । २७ । लवणहीवासवनपुंसककार्पास-
 रजुनिगडमुक्तकेशांश्च । २८ । वीणाचन्दनाद्वशाकोष्णी-

31. •गोमयपुष्पग्राम ॥ C^{1,2}. 33. •रच्छबद्धपश्च ॥ C^{1,2}; •रच्छु-
 from the C. 35. •मुण्डमणिनवसगजटिल ॥ C^{1,2}. 36. काषायि-
 C^{1,2}v. 37. •दृणकुण्डपत्ताय ॥ C^{1,2}.

29. प्रयाये ग्रकुमान्द्याह ।... ब्राह्मणं सेष्टीष्म ।... पूर्णकुम्भं जलेन ।...
 वर्धमानः श्वरावकः । नन्दावर्तो राजगृहविशेषः ।... 30... गौः सवसा ।...
 32...आमिषं सर्वधिरं मांसम् ।... 33...उड्डता ऊद्धमाना उर्वरा सर्व-
 सस्त्राण्डा मृतिका ।... रच्छबद्ध शकाकी पशुबद्धीवर्दादिः ।... कुमार्यगूडा
 कम्बा । साच व्येताम्बरा ।... मीनो पक्षो मस्तः ।... रसान्प्रदद्विकीकृत
 प्रयायात् ।... 36. काषायिष्वो दृणलिङ्गधारिदिः । प्रब्रजितः संवादी ।
 मणिनो मणाक्रान्तदेवः कापाणिकादिः ।... 37... दृष्टं कुण्डदूर्वायति-
 दिलम् । पक्षाण्डं पक्षाण्डादिपर्वं न तामूलपर्वानि ।... 38. निष्ठः
 पादद्वच्छुला । मुक्ताः प्रकीर्ताः लेशा यस्य सः ।...

षाण्करणकुमारीतु प्रस्थानकालेऽभिनन्दयेदिति । ४६ ।
 देवब्राह्मणगुरुभुदीक्षितानां छायां नाक्रामेत् । ४० ।
 निष्ठूनवाक्तव्यधिरविएमूच्छानेऽकानि च । ४१ । न
 वस्ततन्नां लक्ष्येत् । ४२ । प्रवर्षति न धावेत् । ४३ ।
 न वृथा नदीं तरेत् । ४४ । न देवताभ्यः पिण्डभ्योद-
 कमप्रदाय । ४५ । न बाहुभ्याम् । ४६ । न भिन्नया
 नावा । ४७ । न द्वालमधितिष्ठेत् । ४८ । न द्वापमवलो-
 कयेत् । ४९ । न लक्ष्येत् । ५० ।
 हृषभारिन्दृपस्त्रातस्त्रीरोगिवरचक्रिणाम् ।
 पन्था देयो वृपस्त्रेषां मान्यः स्त्रातश्च भूपतेः ॥ ५१ ॥ ४४ ॥

परनिपानेषु न स्त्रानमाचरेत् । १ । आचरेत्पच्च
 पिण्डानुद्वृत्यापस्तथापदि । २ । नाजीर्णे । ३ । न चातुरः
 । ४ । न नमः । ५ । न रात्रौ । ६ । राहुदर्शनवर्जम् । ७ ।

42—47 om. v. 43. पिण्डभ्योदकामं प्रदाय । C^{1,2}. 48. द्वृपम्
 V⁴. 51. तेषां V¹⁻⁴. LXIV, 2. उद्वृत्यापदि । C^{1,2}v.

40. देवो देवप्रतिमा । ब्राह्मणो बड़जुतः । न जातिमाचम् ।...
 गुरुराधापकः । मन्त्रोपदेश्य च । बन्धः कपिलवर्णो गौरन्यो वा ।... दूरां
 छायां जातितो नाक्रामेद्वाक्षयेदधितिष्ठेत वा । 42... वस्त्रयहृष्णं गो-
 माचोपलक्ष्याम् ।... 51. जातो विद्याव्रतोभयज्ञातः ।... LXIV, 2.
 अलाक्ष्मतराभावे सप्त पश्च चतुरस्त्रीना स्मिष्ठान्मूपाहृष्टचयं जयं चोद्युष
 परकारेयर्थ्यि जायात् ।... 4. ज्ञातुरो व्यराद्यमिभृतः ।

न संध्येयाः । ८ । प्रातः स्नानशीलोऽरुणताद्वां प्राची-
मालोक्य स्नायात् । ९ । स्नातः शिरो नावधुमेत् । १० ।
नाञ्जेभ्यक्षोयमुद्वरेत् । ११ । न तैलवत्संसृश्येत् । १२ ।
नाप्रक्षालितं पूर्वदृतं वसनं बिध्यात् । १३ । स्नातः
सोष्णीषो धौतवाससी बिध्यात् । १४ । न व्लेषा-
म्यजपतितैः सह संभाषणं कुर्यात् । १५ । स्नायात्रस्त-
वण्डेवत्वातसरोवरेषु । १६ । उडृताङ्गुमिष्ठमुदकं पुण्यं
स्थावरात्रप्रस्तवत्स्नानादेयं तस्मादपि साधुपरिष्ठृष्टीते
सर्वत एव गाङ्गम् । १७ । मृत्तोयैः कृतमलापकर्षोऽसु
निमज्योपविश्यापो हि ष्टेति तिस्त्रिभिर्द्वयवर्णा इति
चतुर्द्वयिरिदमापः प्रवहतेति च तीर्थमभिमत्तयेत् । १८ ।
ततोऽसु निमग्नस्त्रिरघमर्घणं जपेत् । १९ । तद्विष्णोः

9. प्रातः स्नानशीलः स्नायात् । स्नानशीलो उरुणः ० V¹⁻³; स्नानशीलो from the C. ० स्नायात्त्वाविकिरणयत्तां प्राचीमवलोक्य C¹⁻². 17. प्रस्तवणं C¹⁻³. 18. निमज्योपविश्यापो C¹⁻²; निमस्तृश्यापो v. प्रवहत इति चतुर्थम् V¹⁻³ C¹⁻³.

9. प्रातः स्नानशीलः स्नायात् । स्नानशीलो उरुणोदयात्प्राचीक्षामं निषिङ्गम् ।...
10. स्नानानन्तरं शिरः स्थितान्तेश्वान्... न कमयेत् ।... 11. हस्तेन
वस्त्रेन वाङ्गम्योधनं ग कुर्यात् ।... 14... उष्णीयं जलापसारणाय शिरो-
वेदुनं तेन सहितः । तचागाढवन्नं शिरसि वेष्टयेत् ।... धौते स्थयमेव...
15. स्नानानन्तरं निषेधमाह ।... 17.... सासुभिर्वसिष्ठादिभिः परिष्ठृष्टी-
तम् । नदीसंवन्धि । यथा वसिष्ठप्राची विश्वामित्रप्राचीवादि ।... 18...
निमज्य तीर उपविश्य आपो हि छेत्याद्युभिर्मन्त्रैकीर्थमभिमत्तयेत् ।
निमज्योपस्तृश्येदिति पाठे निमग्नगत्तरमाचम्य तीर्थमभिमत्तयेत् ।

परमं पदमिति वा । २० । द्रुपदां साविर्चीं वा । २१ ।
 युज्ज्ञते मन इत्यनुवाकं वा । २२ । पुरुषस्त्रकां वा । २३ ।
 स्नातस्त्राद्वासा देवपितृतर्पणमम्भःस्य एव कुर्यात् । २४ ।
 परिवर्तितवासाश्चेत्तीर्थमुक्तीर्थ । २५ । अहत्वा देवपितृ-
 तर्पणं स्नानशार्टीं न पीडयेत् । २६ । स्नात्वाच्य वि-
 धिवदुपस्थृतेत् । २७ । पुरुषस्त्रकोनं प्रदृशं पुरुषाय
 पुष्पाणि दद्यात् । २८ । उदकाङ्गलिं पश्चात् । २९ । आ-
 द्वावेव दिव्येन तीर्थेन देवतानां कुर्यात् । ३० । तद-
 नक्तरं पित्रेण पितृणाम् । ३१ । तत्त्वादौ स्ववंश्याना-
 तर्पणं कुर्यात् । ३२ । ततः संबन्धिवान्वयवानाम् । ३३ ।
 ततः सुहृदाम् । ३४ । एवं नित्यस्त्रायी स्यात् । ३५ ।
 स्नातस्त्रं पवित्राणि यथाशक्तिं जपेत् । ३६ । विशेषतः

26. ज्ञानवस्त्रादि Cl²v. 29, 30 T. om. V¹-. 33. संब-
 न्धिवान्वयवानाम्. V⁴.

20... चिरित्यनवर्तेते ॥ 21. द्रुपदादिवेन्मुमुक्षान इति यजुर्वेद-
 ग्रसिद्धा । ता वा चिर्जपेत् ।... 25. यक्ष ज्ञात्वा ज्ञात्वा यातुमश्तः शुद्धं
 वातः परिष्वते स तीर्थाद्विहरणगत्य खल एव ज्ञानाङ्कं तर्पणं कुर्यात् ।...
 26. परिवर्तितवासा अपि देवपितृतर्पणात्वाच् ज्ञानवस्त्रं न निष्पोडयेत् ।...
 27. वस्त्रनिष्पोडनान्वयवान्विध्यानन्तर्यं दिवाचमनस्य गमयितुम्... 28...
 षोडशं पुष्पाणि ।... 32... पितृमाटमातामहांसादगत्तरं... पितृश्चात्म-
 मातुजादीनापयेत् ।... 33. संबन्धिनो भागिनेयश्चशुरश्चाकादयः । वा-
 न्द्रवाः पैद्यव्यवेमात्मव्यवेयमातुकादयः ।... 35. ज्ञात्वा विधिवा प्रवक्ष-
 यायात् ।... 36... पवित्राणि... अग्निधत्संख्यानि जपेत् ॥

साधिष्ठीम् । ३७ । पुरुषस्तुतं च । ३८ । नैतायामधिक-
मस्ति । ३९ ।

सातोऽधिकारी भवति दैवे पित्रे च कर्मणि ।
यविचाणां तत्वा जप्ते दाने च विधिवोधिते ॥ ४० ॥
अलक्ष्मीः कालकर्णे च दुःस्वप्नं दुर्विचिन्तितम् ।
अब्दमाचेष्टाभिषक्तस्य नश्यतं इति धारणा ॥ ४१ ॥
वाम्यं हि यातनादुःखं नित्यस्तायो न पश्यति ।
नित्यस्तानेन पूयन्ते येऽपि पापकृतो नराः ॥ ४२ ॥ ६४ ॥

अथातः सुस्तातः सुप्रक्षालितपाणिपादः स्वाचान्तो
देवतार्चायां स्वते वा भगवन्तमनादिनिधनं वासुदेवम-
भर्चयेत् । १ । अश्विनोः प्राणस्तौ त इति जीवादानं दत्ता
युज्ज्वते मन इत्यनुवाकेनावाहनं कृत्वा जानुभ्या पाणिभ्यां
शिरसा च नमस्कारं कुर्यात् । २ । आपो हि स्तेति

37. सावित्रीं त्वंश्यं जपेत् । V¹⁻³ C^{1,2}; see the C. 40.
•वेधिते । V⁴ N.; •नैचिते V¹⁻³; •नैदिते C^{1,2} v; चोदिते A.p.
41. ज्ञातस्य जलमाचेष्टा नश्यते C^{1,2}. LXV, 2. अश्विनोः प्राणिस्तौत
V⁴; अश्विनौ प्राणिस्तौत V¹⁻³; अश्विनैः प्राणिस्तौते C^{1,2}; अश्विनैः
प्राणैः सौत् v; see Kāthaka XI, 7. My reading is
conjectural. After इति V¹⁻³ C^{1,2} insert, जीवादीय(जीवादीय)-
मन्त्रेष्टाचृत्यजीवस्य भगवतो; see the C. जीवादीयदीप्रादानं V¹⁻³.

87. पूर्वात्मस्त्वापेक्षयाधिकस्त्वया गायभीं जपेत् ।... 41... उद्गु-
तेनानुजृतेन वा तीर्थातीर्थसाक्षात्करणेन ।... LXV, 2... इति जाचकीप्र-
मन्त्रेष्टा चृत्यजीवस्य भगवतो जीवा विग्रहिता साक्षीति मरणां ।

तिस्तुभिर्यर्थं निवेदयेत् । ३ । हिरण्यवर्णा इति चत-
स्तुभिः पाद्यम् । ४ । शं न आपो धनुन्या इत्याच्चम-
नीयम् । ५ । इदमापः प्रवहतेति स्नानीयम् । ६ । रथे-
ष्ठक्षेषु वृषभराजा इत्यनुलेपनालंकारौ । ७ । युवा सुवा-
सा इति वासः । ८ । पुष्पावतीरिति पुष्पम् । ९ । धूरसि
धूर्वैति धूपम् । १० । तेजोऽसि शुक्रमिति दीपम् । ११ ।
दधिक्रावण इति मधुपर्कम् । १२ । हिरण्यगर्भं इत्यष्टा-
भिनैवद्यम् । १३ ।

चामरं व्यजनं माचां छन्नं पानासने तथा ।

सावित्रेणैव तत्सर्वं देवाय विनिवेदयेत् ॥ १४ ।

एवमध्यर्थं च जपेत्सूक्तं वै पौरुषं ततः ।

तेनैव जुहुयादाज्यं य इच्छेच्छाश्वतं पदम् ॥ १५ ॥ ६५ ॥

5. श्ल. C^{1,2}v. धनुन्या V¹⁻⁴ N. See Ath. V. I, 6, 4. 7. रथे-
स्त्रेषु V¹⁻⁴ C^{1,2} N.; ०स्त्रेषु v. See Taitt. Brâhm. II, 7,
7, 2. 10. धूर्व इति V¹⁻⁴v; धूपमिति C^{1,2}. See the C. and
Vâjas. Samh. I, 8.

5. श्ल. आपो धनुन्या इति कठशाखीयैकर्चा... 6. इदमापः प्र-
वहतेकर्यर्था... 7. रथेस्त्रेष्विति कठशाखीयैस्त्रुभिस्तु... 8. युवा
सुवासा इत्यकर्यर्था... 9. पुष्पावतीः प्रस्तुवतीरिति तैत्तिरीयर्था पुष्पम् ।
10. धूरसि धूर्व धूर्वन्नमिति तैत्तिरीयजुवा धूपम् ॥ 11. तेजोऽसि शुक्र-
मिति कठशाखीयैकर्चा दीपम् ॥ 12. दधिक्रावण अकारिवसियैकर्यर्था...
13. हिरण्यगर्भः समर्वतेवारभ्य यज्ञिदपो महिनेत्यन्ताभिरदाभि-
र्भमिनैवद्यम्... 14.... माचा आदर्शः ।... यानं शिविकादि । आसनं
सिंहासनादि ।... एतानि सावित्रेण गायत्रा देवाय भगवते विनिवेदयेत् ।

न नक्तं यहीतेनोद्देन देवपितृकर्म कुर्यात् । १ ।
 चन्द्रनस्तुगमदादरुकपूरकुञ्जमजातीफलवर्जमनुसेपनं न
 दद्यात् । २ । न वासो नीलीरक्तम् । ३ । न मणिसुव-
 र्णयोः प्रतिरूपमलंकरणम् । ४ । नोग्रगन्धि । ५ । ना-
 गन्धि । ६ । न कण्ठकिञ्चम् । ७ । कण्ठकिञ्चमपि शुल्कं
 सुगन्धिकं तु दद्यात् । ८ । रक्तमपि कुञ्जमं जलजं च
 दद्यात् । ९ । न धूपार्थे जीवजातम् । १० । न दृष्टतैसं
 विना किं च न दीपार्थे । ११ । नाभस्यं नैवेद्यार्थे । १२ ।
 न भक्ष्ये अप्यजामहिषीक्षीरे । १३ । पञ्चनखमत्स्य-
 वराहमांसानि च । १४ ।
 प्रयतश्च शुचिर्भूत्वा सर्वमेव निवेद्येत् ।
 तन्मनाः सुमना भूत्वा त्वराक्रोधविवर्जितः ॥ १५ ॥ ६६ ॥

अथाग्निं परिसमूह्यं पर्युक्त्य परिस्तीर्थं परिषिद्धं
 सर्वतः पाकाद्यमुड्यत्य जुहयात् । १ । वासुदेवाय संक-

LXVI, 1. गृहीतेनादकेन V¹. See LXXIX, 1. 6 om. v;
 C^{1,2} place it before 5. See LXXXI, 5. 8. तु om. C^{1,2}.

LXVI, 1. उक्तोपचारदद्यविवेचनं घटघृष्टितमेन कर्तुम्... 2. दद
 सुगन्धिर्देवदारः ।... 4. शत्रिमणिसुवर्णादिनिर्मितमलंकारं न इ-
 द्यात् ।... 5. उयो ब्राणगलानिकरो गन्धो यस्येति तत् । घृतरादि ॥
 7. कण्ठकिञ्चोद्धृत्वं कण्ठकारिकादि ।... 9... रक्तोत्पलम्... 10.
 ब्राणकं नखशङ्कादि धूपत्वे न देयम् ।... LXVII, 1... परिषिद्धं
 परितो दर्भानभितोऽभिषिद्धि ।... अग्नमष्टाचत्वारिंश्चासपरिमितम्...
 ॥

र्षणाय प्रथुमायानिरुद्धाय पुरुषाय सत्यायाच्युताय
वासुदेवाय । २ । अथाग्रये^१ सामाय^२ मिचाय^३ वरु-
णाय^४ इन्द्राय^५ इन्द्राग्रिभ्याम्^६ विश्वेभ्यो देवेभ्यः^७ ग्रजाप-
तये^८ अनुमत्यै^९ धन्वन्तरये^{१०} वास्तोप्यतये^{११} अग्रये
स्विष्टक्षते च^{१२} । ३ । ततोऽन्नशेषेण बलिमुपहरेत् । ४ ।
तत्त्वोपतत्त्वाभ्याम् । ५ । अभितः पूर्वेणग्रिम् । ६ । अम्बा
नामासीति^{१३} दुला नामासीति^{१४} नितन्त्री नामासीति^{१५}
चुपुणीका नामासीति^{१६} सर्वासाम् । ७ । नन्दिनि^{१७} सुभगे^{१८}
सुमङ्गलि^{१९} भद्रंकरीति^{२०} स्त्रिप्रधिभ्रदश्चिणम् । ८ । स्युण-
यां भ्रुवायां श्रीयै हिरण्यकेश्यै वनस्पतिभ्यश्च । ९ ।

LVII, 3. C^{1,2}v omit the figures in 3, 7, 8, 14. 5.
भक्षोपभक्ष्याभ्याम् । V¹⁻⁴v; भक्षोपभक्ष्याभ्याम् । C^{1,2}; भक्षमोदनादिः ।
उपभक्ष्यं ग्राकादिः । N.; तत्त्वोपतत्त्वाभ्याम् Kâth. Grihyas.
6. पूर्वेणाये: । C^{1,2}. 7. अम्बा(चवा), लला, नितन्त्री (नितन्त्री),
क्षिप्रतिका V¹⁻⁴ C^{1,2}; अधो, सुप्रताका, अच्युतयतो v. See Kâth.
Grihyas., and Kâthaka XL, 4; Taitt. Samh. IV, 4, 5, 1.
8. भद्रकालीति V¹⁻⁴ C^{1,2}. स्त्रिप्रध्यः C^{1,2}. 9. वनस्पतिभ्यः । C^{1,2};
०४ । v.

3. जडशाखानुसारेण वैश्वदेवमाह ।... अग्न्यादिभ्यो द्वादशाङ्कतीर्जुङ्ग-
शत् ।... 6. उभयस्त्रां दिशि अभितः अये: पर्वं प्रददिशं लला प्रथमं
पूर्वेन्तरकोये । (Devapâla, Kâthakagrihyabhâshya). 7.
अम्बा नामासीति सप्त । पूर्वेणग्रिमित्युपश्यते (Kâth. Grihyas. and
Dev.). 8. अभिदक्षिणं प्रदक्षिणं यथा भवति पूर्वदक्षिणकोऽक्षादास्थ ।
(Dev.) 9. भ्रुवा गृहाधारभूता स्युणा सक्षयस्तम्भलस्यां श्रिय इति
ज्ञाभ्याम् । हिरण्यकेशीति श्रीविश्वेषणम् ॥

धर्माधर्मयोद्वारे सृत्यवे च । १० । उदधाने वरुणाय
 । ११ । विष्णव इत्युलूखले । १२ । मरुद्धा इति हृषदि
 । १३ । उपरि शरणे वैश्रवणाय राज्ञे भूतेभ्यश्च । १४ ।
 इन्द्रायेन्द्रपुरुषेभ्य इति पूर्वार्थे । १५ । यमाय यमपुरु-
 षेभ्य इति दक्षिणार्थे । १६ । वरुणाय वरुणपुरुषेभ्य
 इति पश्चार्थे । १७ । सोमाय सोमपुरुषेभ्य इत्युत्तरार्थे
 । १८ । ब्रह्मणे ब्रह्मपुरुषेभ्य इति मध्ये । १९ । उर्ध्वमा-
 काशाय । २० । दिवाचरेभ्यो भूतेभ्य इति स्थण्डले
 । २१ । नक्तंचरेभ्य इति नक्तम् । २२ । ततो दक्षिणा-
 ग्रेषु दर्भेषु पित्रे पितामहाय प्रपितामहाय मात्रे
 पितामहौ प्रपितामहौ स्वनामगोचाभ्यां च पिण्डनि-
 र्बपणं कुर्यात् । २३ । पिण्डानां चानुलेपनप्रपूर्णधूपनैवे-
 द्यादि दद्यात् । २४ । उदकक्षशमुपनिधाय स्वस्त्ययनं
 वाचयेत् । २५ । श्वकाकश्वपचानां भुवि निर्वपेत् । २६ ।

11. उदपाने । C^{1,2}v.

10. धर्मादिदाभ्यां गृहद्वारे । धर्माधर्मयोर्मिलितयोर्देवतात्मभीषो-
 भीयवत् ॥ 12. विष्णवे नम इति... (Dev.) 14. शरणं गृहं
 तदुपरि अद्विलिकाभ्यां वैश्रवणयेति दाभ्याम् । 15. शरण इत्यनुवर्तते ।...
 22. राज्ञे वैश्रवेण क्रियमाणे नक्तंचरेभ्य इत्येकम् । 23... चकारा-
 दस्त्वादिरूपस्थाकाराभ्यां च पिण्डानं कार्यम्... । 25. स्वस्तिं ब्रह्मति
 यं कंचिद्दूषणं वाचयेत् । तं ब्राह्मणाय दद्यादिवर्थः ॥

भिक्षां च दद्यात् । २७ । अतिथिपूजने च परं फल-
मधितिष्ठेत् । २८ । सायमतिथिं प्राप्तं प्रयत्नेनार्चयेत्
। २९ । अनाश्रितमतिथिं गृहे न वासयेत् । ३० । यथा
वर्णानां ब्राह्मणः प्रभुर्यथा स्वीर्णां भर्ता तथा गृहस्थ-
स्यातिथिः । ३१ । तत्पूजायां स्वर्गमाप्नोति । ३२ ।
अतिथिर्यस्य भग्नाश्चे गृहात्प्रतिनिवर्तते ।
तस्मात्सुक्षतमादाय दुष्कृतं तु प्रयच्छति ॥ ३३ ॥
एकरात्रं हि निवसन्नतिथिर्ब्राह्मणः स्मृतः ।
अनित्यं हि स्थितो यस्मात्स्मादतिथिरुच्यते ॥ ३४ ॥
नैकग्रामीणमतिथिं विप्रं सांगतिकं तथा ।
उपस्थितं गृहे विद्याङ्गार्या यचाग्रयोऽपि वा ॥ ३५ ॥
यदि त्वतिथिर्मेण स्त्रियो गृहमागतः ।
भुक्तवत्सु च विप्रेषु कामं तमपि भोजयेत् ॥ ३६ ॥
वैश्यश्रूद्रावपि प्राप्तौ कुटुम्बेऽतिथिर्धर्मिणौ ।
भोजयेत्सह भृत्यैस्तावान्वशंस्यं प्रयोजयन् ॥ ३७ ॥

30—33 T. and C. om. V¹; but 34 is numbered as such. 34. अनित्या हि स्थितिर्यः C^{1,2}. 36. पूजयेत् ॥ C^{1,2}v.

27. भिक्षां ग्रासमाचास् ।... 29. साय वैश्वदेवान्ते ।... 35. एक-
ग्रामेभवा एकग्रामिणस्तावशं विप्रम् ।... पूर्वप्रिच्छयो विद्यते येनासौ
सांगतिकः । तं च ।... 37... भृत्यैः... सह भोजनीयौ न त्वतिथिर्धर्म-
र्मार्चनीयौ । अब्राह्मणस्यातिथिलाभावात् ।...

न भिन्नासनगतः । १८ । न च शयनगतः । १९ । न
भिन्नभाजने । २० । नोत्सङ्गे । २१ । न भुवि । २२ । न
पाणौ । २३ । लवणं च यच्च दद्यात्तन्नाश्रीयात् । २४ ।
न बालकान्विर्भत्स्येत् । २५ । नैको मृष्टम् । २६ ।
नोद्धृतखेहम् । २७ । न दिवा धानाः । २८ । न रात्रौ
तिलसंबन्धम् । २९ । न दपिसक्तून् । ३० । न कोवि-
दारवटपिप्पलशाणशाकम् । ३१ । नादच्चा । ३२ । ना-
हुत्वा । ३३ । नानार्द्रपादः । ३४ । नानार्द्रकरमुखश्च
। ३५ । नोच्छिष्टश्च घृतमादद्यात् । ३६ । न चन्द्रार्कता-
रका निरीक्षेत् । ३७ । न मूर्धानं स्युग्रेत् । ३८ । न
ब्रह्म कीर्तयेत् । ३९ । प्राञ्छुखोऽश्रीयात् । ४० । इक्षि-
णामुखो वा । ४१ । अभिपूज्यान्वयम् । ४२ । सुमनाः
स्वग्व्यनुखिसश्च । ४३ । न निःशेषकृत्यात् । ४४ । अन्यच्च
दधिमधुसर्पिःपयःसक्तुपलमेऽदकेभ्यः । ४५ ।

26. मिष्टम् C^{1,2}. 29. तिलसंयुक्तम् C^{1,2}. 34. नार्द्रं V¹. 43.
•जिह्वः । C^{1,2}.

28. पाणौ पाणितके ॥ 25. खपक्षौ भुज्ञानान्वालकान्... 29. तिलैः
संबन्धो यस्य तक्षात्रौ ।... 30. रात्रौ... 32. यद्विजातिभ्यो न
दद्यात्तम् भक्षयेत् ।... 37. उच्छिष्टच्छादीन् पश्येत् ।... 38. उच्छिष्टो
मक्षकं न स्युग्रेत् ।... 39. उच्छिष्टो वेदं नोक्तारयेत् ।... 44. पर्वि-
विष्टमन्त्रं निःशेषं नाद्यात् ।... 45. सर्पिर्द्वितम् ।...

नाश्रीयाद्वार्यया सार्धं नाकाशे न तथोद्यितः ।
 बह्वनां प्रेक्षमाणानां नैकस्मिन्बहवस्तथा ॥ ४६ ॥
 शून्यालये बह्विष्टहे देवागारे कथं च न ।
 पिवेन्नाञ्जलिना तेयं नातिसौहित्यमाचरेत् ॥ ४७ ॥
 न हृतीयमयाश्रीयान्न चापथ्यं कथं च न ।
 नातिप्रगे नातिसायं न सायं प्रातराशितः ॥ ४८ ॥
 न भावदुष्टमश्रीयान्न भाण्डे भावदूषिते ।
 शयानः प्रौढपादश्च वृत्वा चैवावसविक्यकाम् ॥ ४९ ॥ ६८ ॥

नाष्टमीचतुर्दशीपञ्चदशीषु स्त्रियमुपेयात् । १ । न
 आङ्गं भुक्ता । २ । न दत्त्वा । ३ । नोपनिमन्त्रितः श्राव्ये
 । ४ । न व्रती । ५ । न दीक्षितः । ६ । न देवायतनश्मशा-

47. शून्यागारे C^{1,2}v. LXIX, 2. न खाला भुक्ता । v. 3. न
 आङ्गं दत्त्वां C^{1,2}; आङ्गं from the C. 5. न खाला । न डत्त्वा । न
 व्रती । नोपेय भुक्ता वा । C^{1,2}. The last clause is from the C.

46... बह्वनामिति बज्ज्वु साभिलाषं प्रेक्षमाणोषु नाश्रीयात् । 47.
 शून्यं निर्जनं यदालयं प्रज्ञहं तत्र । बह्वीनां गार्हपत्यादीनां गृहे शाला-
 याम् ।... 48... कालदशतिरिक्ते लतीये काले नाश्रीयात् ।...
 49. यस्मिन्दृष्टे विचकित्सा भवति तद्वावदुष्टम्...पोयूषादि... । तच्च
 जातिदुष्टादेशपलक्षणम्... सप्तविधम्भोज्यम् । भावेन चित्तवृत्त्या दृष्टिते
 श्वसादिभाण्डसदृशे भाण्डे दुर्ब्राह्मणादिभोजनदुष्टे च ।... शृणो भूमावपि
 शून्यग्रन्थतः । शून्यग्रन्थस्य प्रागेव निषेधात् ।... LXIX, 3. आङ्गदरका-
 ग्रन्थान् । 5. वृत्तं आङ्गदिनपर्वेद्युत्तनमेकादश्यादिकं च तदान् ।...

न शून्यालयेषु । ७ । न वृक्षमूलेषु । ८ । न दिवा । ९ ।
 न संथयोः । १० । न मलिनाम् । ११ । न मलिनः
 । १२ । नाभ्यक्षमाम् । १३ । नाभ्यक्षः । १४ । न रोगा-
 र्ताम् । १५ । न रोगार्तः । १६ ।
 न हीनाङ्गीं नाधिकाङ्गीं तथैव च वयोऽधिकाम् ।
 नेपेयाङ्गुर्विंगीं नारीं दीर्घमायुर्जीविषुः ॥ १७ ॥ ६८ ॥

नार्द्रपादः सुप्यात् । १ । नोत्तरापरशिराः । २ । न
 नगः । ३ । नार्द्रवंशे । ४ । नाकाशे । ५ । न पालाशे
 शयने । ६ । न पञ्चदारुक्ते । ७ । न गजभग्नक्ते । ८ ।
 न विद्युद्गंधक्ते । ९ । न भिन्ने । १० । नाग्निसुष्टे । ११ ।
 न घटासिक्तद्रुमजे । १२ । न श्मशानशून्यालयदेवता-

LXX, 1. स्वप्यात् । C^{1,2}v Ap. 2. नोत्तरापरश्वाक्षीराः । C^{1,2}.
 4. नार्द्रवंशम् । V¹⁻⁴ Ap.; वंशो मेठो सहैर्ष्मन् N.; नार्द्रवंशम् V.
 6. प्रलापशयने C^{1,2}v. 11. व्युष्टे C^{1,2}; मुष्टे v.

8... बङ्गवचनाद्वल्लातादियहणम् । 11. न मलिनाङ्गवस्त्राम् ।...
 रजस्वलोपलक्षणमिदम् ।... LXX, 2... प्राग्दक्षिण्योरभ्यनश्चानम-
 नेन । प्राग्दक्षिण्यशिराः स्पण्डोदक्प्रत्यक्षिराः क्वचिदिति स्मरणात् ।...
 8. गजेन भग्नस्य तरोः काण्डेन छते ॥ 9. विद्युता दग्धस्य तरोः काण्डेन
 छते ॥ 10.. न श्रीश्वद्वायामिति पैठीनसीयात् ॥ 11. विद्युते
 नाप्यमिना दग्धे ॥ 12. वृष्टे व्या सर्वदा सिक्तस्य तरोः काण्डेन छते ॥

यतनेषु । १३ । न चपलमध्ये । १४ । न नारीमध्ये
। १५ । न धान्यगोगुरुहुताशनमुराणामुपरि । १६ ।
नोच्छिष्टो न दिवा सुष्यात्संध्ययोर्न च भस्मनि ।
देशे न चाशुचौ नार्देन च पर्वतमस्तके ॥ १७ ॥ ७० ॥

अथ न कं च नावमन्येत । १ । न च हीनाधिका-
ज्ञान्मूर्खान्धनहीनानवहसेत । २ । न हीनान्सेवेत
। ३ । स्वाध्यायविरोधि कर्म नाचरेत । ४ । वयोऽनुरूपं
वेषं कुर्यात । ५ । श्रुतस्याभिजनस्य धनस्य देशस्य च
। ६ । नोऽहतः । ७ । नित्यं शास्त्राद्यवेक्ष्णी स्यात् । ८ । सति
विभवे न जीर्णमलवदासाः स्यात् । ९ । न नात्तीत्य-
भिभाषेत । १० । न निर्गन्धेयगन्धि रक्तं च माल्यं
विभूयात् । ११ । विभूयाज्जलं रक्तमपि । १२ । यष्टिं च

17. स्वप्नात् C^{1,2}V. LXXI, 2. हीनाङ्काधिका० C^{1,2}V, 5.
वेषं V¹⁻³ C^{1,2}V.

14. चर्लो दुर्वसनी हस्तपादादिविक्षेपा ॥ 16... गवादिशब्देन
तस्त्राला उच्यन्ते । धान्यवस्त्राकान्तदुपरि शयनासंभवात् ।... 17. उच्छिष्ट
जर्जराधरोच्छिष्टवान् ।... अशुचौ मूर्च्छिष्टाद्युपहते देशे ।... LXXI,
1. कं च न सममुलूष्मपक्षाण्ड वा... 4. साधायो वेदाध्ययाध्यापन-
क्षियाः ।... 8. श्वास्ते धर्मो यैक्षानि सूतिमीमांसादीनि । आदिशब्द-
पुङ्कवद्यादोग्यादिप्रतिपादकानि ।... 10. गृहेन्धनाद्यभावेऽपि नात्तिशब्द-
वेषांतर्थत् । किंतु धूर्णमिति ब्रूयात् ॥

वैणवीम् । १३ । कमण्डलुं च सोदकम् । १४ । कार्पा-
समुपवीतम् । १५ । रौक्षे च कुण्डले । १६ । नादित्य-
मुद्यन्तमीक्षेत । १७ । नास्तं यान्तम् । १८ । न वाससा
तिरोहितम् । १९ । न चादर्शजलमध्यगतम् । २० । न
मध्याह्ने । २१ । न क्रुञ्जस्य गुरोर्मुखम् । २२ । न तैलो-
दकयोः स्वां छायाम् । २३ । न मलवत्यादर्शे । २४ । न
पत्रीं भोजनसमये । २५ । न स्त्रियं नग्राम् । २६ । न
कं च न मेहमानम् । २७ । न चालानभृष्टकुञ्जरम्
। २८ । न च विषमस्थो वृपादियुञ्जम् । २९ । नोम्मतम्
। ३० । न मत्तम् । ३१ । नामेधमग्रौ प्रक्षिपेत् । ३२ ।
नास्तक् । ३३ । न विषम् । ३४ । अंभस्यपि । ३५ ।
नाग्निं लहृयेत् । ३६ । न पादौ प्रतापयेत् । ३७ । न
कुशेषु परिमृज्यात् । ३८ । न कांस्यभाजने धावयेत्
। ३९ । न पादं पादेन । ४० । न भुवमालिखेत । ४१ ।

23. स्वच्छायाम् । C^{1,2}v. 30 om. C^{1,2}. 31 om. v. Ap.
quotes both Sūtras. 38. कुशैस्तेषु वा C^{1,2}.

19. वस्त्रान्तरितमपि ॥ 22... गुरुः श्रेयान् ॥ 25. स्वस्य पत्रग्रा
वा भोजनकासे... 27. मत्पुरीषे कुर्वाग्नम्... 28. बन्धनच्छतं गजम् ।
चकाराद्याद्यादीच ।... 29. विषमे जनसंमर्ददौ पलायनायाम्ये देशे
स्थितो वृषग्रजमहिषादियुञ्जम् ।... 32. अमेधं छीवगादि ।... 37.
अमाविति शेषः ॥ 41. काष्ठादिभिः ।

न लोष्टमर्दी स्यात् । ४२ । न तृणच्छेदी स्यात् । ४३ ।
 न दन्तैर्नखलोमानि चिन्म्यात् । ४४ । द्यूतं वर्जयेत् ।
 ४५ । बालातपसेवां च । ४६ । वस्त्रोपानहमाल्योपवी-
 तान्यन्यधृतानि न धारयेत् । ४७ । न शूद्राय मतिं
 दद्यात् । ४८ । नोच्छिष्टहविधि । ४९ । न तिलान् ।
 ५० । न चास्योपदिशेऽर्मम् । ५१ । न व्रतम् । ५२ । न
 संहताभ्यां पाणिभ्यां शिर उदरं च कण्ठूयेत् । ५३ । न
 दधिसुमनसी प्रत्याचक्षीत । ५४ । नात्मनः स्त्रजमपक-
 षेत् । ५५ । सुनं न प्रबोधयेत् । ५६ । न रक्तं विरागयेत्
 । ५७ । नोदक्ष्यामभिभाषेत् । ५८ । न स्वेच्छान्यजान् ।
 ५९ । अग्निदेवब्राह्मणसंनिधौ दक्षिणं पाणिमुडरेत् ।
 ६० । न परक्षेचे चरनीं गामाचक्षीत । ६१ । न पिवन्तं

53. कण्ठूयेत् V¹⁻³ C^{1,2} Ap. 55. अपर्क्षयेत् । V¹⁻³ C^{1,2}v. 57
 om. C^{1,2}v. 60. प्रदक्षिणं C^{1,2}.

42. करेणा मृत्युङ्गमर्दनश्लोले न स्यात् ।... 44... लोमानि
 अस्त्रादीनि ।... 46. बालातपः प्रातरातपः । संगवातप इत्यन्ये । अस्त्रदा-
 तप इत्यपरे ।... 49... शूद्रोऽत्र दासव्यतिरिक्तः ।... 52. व्रतं ग्राय-
 वित्तम् ।... 56. स्वापेत्यथा विद्यादिभिरधिकं शूद्रानं न प्रबोधयेत् ।...
 57. आत्मन्यतुरक्तं रक्तमाषणादिभिर्न विरक्तं कुर्यात् ।... 60. अग्निः
 अौतः स्त्रात्मकः । देवो विष्णवादिप्रतिमा ।... कण्ठप्रावृत्तादुत्तरीयद्विः
 कुर्यात् ।... 61. परक्षीये यवादिक्षेचे निरूद्धं धान्यं भक्षयन्तीं परक्षैः गां
 नाचक्षात् ।... 62. परशब्दो नुष्वन्ते । गोक्षन्ये पिवन्तं वत्तम् ।...

वस्तकम् । ६२ । नोद्धतान्प्रहर्षयेत् । ६३ । न शूद्राण्ये
निवसेत् । ६४ । नाधार्मिकजनाकीर्णे । ६५ । न संव-
सेहैद्यहीने । ६६ । नोपस्थृते । ६७ । न चिरं पर्वते
। ६८ । न वृथाचेष्टा कुर्यात् । ६९ । न वृत्यगीते । ७० ।
नास्कोटनम् । ७१ । नाशीलं कीर्तयेत् । ७२ । नावृतम्
। ७३ । नाप्रियम् । ७४ । न कं चिन्मर्मणि स्मृशेत् । ७५ ।
नात्मानमवजानीयादीर्घमायुर्जिजीविषुः । ७६ । चिरं
संध्योपासनं कुर्यात् । ७७ । न सर्पशस्त्रैः क्रीडेत् । ७८ ।
अनिमित्ततः खानि न स्पृशेत् । ७९ । परस्य दण्डं नेआ-
द्यक्षेत् । ८० । शास्यं शासनार्थं ताङ्गेत् । ८१ । तं च
वेणुदण्डेन रञ्जा वा पृष्ठे । ८२ । देवब्राह्मणशास्त्रम-
हात्मनां परिवादं परिहरेत् । ८३ । धर्मविरुद्धौ चार्थ-

71 om. v. नास्कोटनं कार्यम् । C^{1,2}. See the C. 75. किं चित्³?
79. खानि खानि C^{1,2}. 80. नोपयच्छेत् । V⁴. See M. IV, 164.
82. तत्त्वा C^{1,2}; तर v; तं तु Ap.; तं शास्यमेव N.

63. उद्धतानुभार्गवर्तिनस्तदनुकूलाचरणेन नोक्ताहयेत् ॥ 67. उप-
रुद्धो व्याधभिभृतः ।... 69... दृश्याटनादिर्दृश्याचेष्टा ॥ 71. दक्षिणांसा-
रोपिते वामबाहै दक्षिणपाणिना प्रब्दकरणमास्कोटनम् । न कार्यम् ।...
75. मर्माणि प्राणायतनानि...वक्ष्यमाणानि (XCVI, 89) । तत्र कं
चिदपि न स्पृशेत्ताभिइच्छात् । मर्म दुच्चरितं न प्रकाशयेदित्यन्ये ॥ 77.
दीर्घाद्यक्षामः... 78. सर्पो विषधरः ।... 80. परताडमार्यम्... 81.
शास्यं शासनार्थं शिष्यपचादिकम् ।... 83... महात्मो ज्ञापकम्...

कामौ । ८४ । लोकविद्विष्टं च धर्ममपि । ८५ । पर्वसु
शान्तिहेमं कुर्यात् । ८६ । न तत्त्वमपि छिन्द्यात् । ८७ ।
अैलंकृतश्च तिष्ठेत् । ८८ । एवमाचारसेवी स्यात् । ८९ ।
श्रुतिसूत्र्युदितं सम्यग्साधुभिष्म निषेवितम् ।
तमाचारं निषेवेत धर्मकामा जितेन्द्रियः ॥ ६० ॥
आचारास्त्वभते चायुराचारादीप्तिं गतिम् ।
आचाराइनमक्षयमाचाराइन्यलक्षणम् ॥ ६१ ॥
सर्वलक्षणहीनोऽपि यः सदाचारवान्नरः ।
श्रुद्धानेऽनस्त्वयस्त्र शतं वर्षाणि जीवति । ६२ ॥ ७१ ॥

दमयमेन तिष्ठेत् । १ । दमश्चेन्द्रियाणां प्रकीर्तिः
। २ । दान्तस्यायं लोकः परश्च । ३ । नादान्तस्य क्रिया
का चित्तस्त्वध्यति । ४ ।
दमः पवित्रं परमं मङ्गल्यं परमं दमः ।
दमेन सर्वमाप्नोति यत्किंचिन्मनसेच्छति ॥ ५ ॥

90. धर्चं V⁴ N. ; धर्मं V¹⁻³. See M. IV, 155.

85... लोकनिन्दितम्... 87. पर्वसु... 88. स्वक्चन्दनादिभि-
रजंकृतस्तिष्ठेत् ।... LXXII, 1. दमोऽन्तःकरणनियमः । यमो वा-
होऽन्द्रियनियमः ।... 2. अन्तःकरणनियमेन चक्षुरारीक्षियाणामपि नियमः
प्राप्तेऽप्तेऽव ॥ 4. येहकी पारस्लौकिकी वा क्रिया ।...

दशार्थ्युक्तेन रथेन यातो
मनोवशैनार्यपथानुवर्तिना ।
तं चेद्रथं नापहरन्ति वाजिन-
स्तथागतं नावजयन्ति शशवः ॥ ६ ॥
आपूर्यमाणमचलप्रतिष्ठं
समुद्रभाषः प्रविशन्ति यहत् ।
तहत्कामा यं प्रविशन्ति सर्वे
स श्रान्तिमाप्नोति न कामकामी ॥ ७ ॥ ७२ ॥

अथ आहेस्मुः पूर्वेद्युक्ताद्विणानामन्त्रयेत् । १ । द्वितीये
इङ्गि शुक्लपक्षस्य पूर्वाङ्कुरे कृष्णपक्षस्यापराङ्कुरे विप्रान्मु-
खातान्स्वाचान्तान्यथाभूयो विद्याक्रमेण कुशोन्नरेष्वास-
नेष्वूपवेशयेत् । २ । द्वौ दैवे प्राक्कुखौ चीक्ष्म पित्र्य उद-

LXXII, 6. याति C^{1,3}; याते v. LXXIII, 3. पित्र्ये V⁴ C^{4,1}.

6. दैश्वर्धेन पश्चभिरिन्द्रियकक्षयैर्वाजिभिर्युक्तेन पक्षालक्षणेन रथेन
मनोक्षणसारथिना वशीकृतेन... देव याति । तं तथा वर्तमानं शशवः
कामक्रोधाददेवा नावजयन्ति यदि तं रथं ते वाजिनः सारथिनानुगृहीता
नापथे प्रवर्तयन्ति ।... ७... यं प्रविशन्त्यन्तरे प्रलीयन्ते । स एव शान्तिं
तितिक्षानेति प्राप्नोति ।... नेतरः । कामकामी । काम्यन् इति कामा
विविधाकान्कामयितुं शीकमस्य । LXXIII, 2... तैकोदर्तनदिग्दिगा
सम्यक्कातान् ।... स्वाचान्तानिति नियमेनाचमनप्रतिनिधिनिरासः ।...
यथाभूयो यथावयोवाङ्महाम् ।...

स्मुखान् । ३ । एकैकमुभयच वेति । ४ । आमश्चाद्देषु
काम्येषु च प्रथमपञ्चकेनाग्निं हुत्वा । ५ । पशुश्चाद्देषु
मध्यमपञ्चकेन । ६ । अमावास्याहृतमपञ्चकेन । ७ ।
आग्रहायण्या ऊर्ध्वं दृष्ट्याष्टकासु च क्रमेणैव प्रथमम-
थमोत्तमपञ्चकैः । ८ । अष्टकासु च । ९ । ततो
ब्राह्मणानुज्ञातः पितृनावाहयेत् । १० । अपयन्वसुरा
इति द्वाभ्यां तिलैर्यातुधानानां विसर्जनं छत्वा । ११ ।
यत पितरः सर्वांस्तानम्भ आ भे यन्वेतहः पितर इत्या-
वाहनं छत्वा कुशतिलमिश्रेण गन्धोदकेन यास्तिष्ठन्य-
मृता वागिति यन्मे मातेति च पार्वी निर्वर्त्य निवेद्यार्थं
छत्वा निवेद्य च कुशतिलवस्त्रपुष्पासंकारधूपदीर्घेयाः-

LXXXIII, 11. अपयन्वसुरा इति आद्विज्ञकर्तृच्यातुधानपसार्य
तिष्ठेर् VI³ C¹². See the C., from which the second
clause has crept in.

5. छुष्व पाजेति (to read इयमेवेति. See Kāthaka
XXXIX, 10, and Kāth. Grīhyas.) रात्रोऽन्नं पञ्चदशर्चं द्वत्तं
काठके प्रसिद्धम् । तस्याद्येन पञ्चकेन... वेश्वदेविकपूजानन्तरं पित्रावाह-
नात्यूर्ध्वमेवाभिहेतुः कार्यः ।... 10. काठकीयाद्विप्रयोगमाह । ततो हैमा-
नन्तरं वस्त्रमाणारीत्या यातुधानानपसार्य ब्राह्मणान्पितृनावाहयित्य इत्यनुज्ञा-
यावाहयेति तैर्जुञ्जातः पितृनावाहयेत् ।... 11. उत्तरहैमसमायनन्त-
रमपथनिविति मन्त्रदेयेन तिष्ठः आद्विज्ञकर्तृच्यातुधानपसार्यावाहयेत् ।
मन्त्रावेद्यगादिक्रममाह ॥

वास्तवा विग्राम्भम्भव्यर्थं दृतश्चतुर्मन्त्रमादायादित्या इत्त्रा
वस्तव इति वीक्षणामौ करवाणीत्युक्ता तत्र विप्रैः कुर्वि-
त्युक्ते आच्छ्रुतिचर्यं दद्यात् । १२ । ये मामकाः पितैर
शताहः पितैरोऽयं यज्ञ इति च इविरनुमन्त्रणं दत्त्वा
यथोपपन्नेषु पाचेषु विश्वेषाद्रजतमयेष्वां नमो विश्वेष्यो
देवेभ्य इत्यत्तमादौ प्राञ्छुख्येनिर्वेदयेत् । १३ । पितै
पितामहाय प्रपितामहाय च नामगोचाभ्यामुद्द्युष्येषु
। १४ । तददत्सु ग्राञ्छेषु यन्मे प्रकामादहोरार्चीर्यहः

* 12. The Mantras in this and the following Sûtras appear to have been corrupted already in Nânda-pañqita's time, and have been corrected with the aid of the Kâth. Grîhyas. निवेद्य चानुकैपनं V⁴; निं चा० चात्मा V¹⁻³ C^{1,2}v. The clause चा० च० is not commented on by N., and not found in the Kâth. Grîhyas. दृतश्चतुर्मन्त्रम्^० V¹⁻³; दृतश्चतुर्मन्त्रम् C^{1,2}; दृत०-यादाय om. v. उक्तं C^{1,2}; उक्तौ V¹.

12. उक्तप्रतीकेन मन्त्रेषावाहनमुक्तप्रतीकाभ्यां मन्त्रान्यां दायमासादना-
दिविर्थ्यं संपाद्य निवेद्य गन्मा-(कुर्णा० ?) दिदीपान्तैर्येत्यक्षमपकारेण इत्यत्ता
देवपिट्ठवाच्चाम्बन्संपूर्य दृष्टीतमन्त्रमादिवेति मन्त्रेषावेष्य दृष्टोत्तरे जन्मे...
सेवामाय पितैस्ते स्वधा नमो यमायाद्विरसे स्वधा नमो उपर्ये कल्यवाहनाय
स्वधा नम इति मन्त्रवेद्येषाऽन्तिचर्यं यजुष्यात् । 13. ये मामकाः... इति
चिभिर्मन्त्रैरनुमन्त्र्य यथामितिषु सौवर्ण्येषु देवे राजतेषु पितै वा नम इति
मन्त्रेषु वैश्वदेविकर्यार्त्ताम्बायोः प्रथमं निवेदयेत् । ततोपवीतिना कार्यम् ।...
14... सतत्त्वामुक्तप्रतीक्ष्ये उक्तप्रतीक्ष्ये उमुक्तगोचाय वसुरूपायेदमन्त्रं स्वधा नम
इति वाक्यप्रयोगेषां निवेदयेत् ।... 15. तत्प्रवेदितमन्त्रमदत्य सुक्ष्मानेषु
ग्राम्भेषु देवपिट्ठवाच्चाग्नेषु...

क्रव्यादिति अपेत् । १५ । इतिहासपुराणधर्मशास्त्राणि
चेति । १६ । उच्छिष्टसंनिधौ दक्षिणाग्रेषु दर्भेषु पृथिवी
दर्विरक्षतेत्येकं पिण्डं पित्रे निदध्यात् । १७ । अन्त-
रीक्षं दर्विरक्षतेति द्वितीयं पितामहाय । १८ । द्यौर्दर्वि-
रक्षतेति तृतीयं प्रपितामहाय । १९ । ये च पितरः
प्रेता इति वासो हेयम् । २० । वीराङ्गः पितरो धत्त
इत्यन्म् । २१ । अच पितरो माद्यध्वं यथाभागमाद्य-
ध्वयध्वमिति दर्भमूले करावधर्षणम् । २२ । ऊर्ज्ज्वला-
रित्यनेन सोदकेन प्रदक्षिणं पिण्डानां विकिरणं कृत्वा
अर्धपुष्पधूपालेपनान्नादिभक्ष्यभोज्यानि निवेदयेत् । २३ ॥
उदकपात्रं मधुष्टततिलौः संयुक्तं च । २४ । भुक्तवत्सु
ब्राह्मणेषु त्रितिमागतेषु भा मे स्नेष्टेत्यन्नं सतृणमग्नुश्या-
न्नविकिरसुच्छिष्टाग्रतः कृत्वा तृप्ता भवन्तः संपन्नमिति
पृष्ठोदक्षुखेषाच्चमनमादौ दक्षा ततः प्राद्युखेषु दक्षा

22. करवर्षणं C^{1,2}. 23. विकरणं सेचनं ... च निवेदयेत् । C^{1,2}
24. उदकपात्रं च C^{1,2}.

20... पिण्डोपरि वस्त्रं दद्यात् ॥ 22... पिण्डाधःस्थितदर्भमूले कर-
वेपावधर्षणं कुर्यात् ॥ 23... सोदकेन प्रदक्षिणेषां विकिरणं सेचनं
कृत्वा दीर्घच्च भोज्यान्तान्निवेदयेत् ॥ 24... चकारादङ्गनाभङ्गनादी-
ति ।... 25... आङ्गेषमन्नं सहवर्णं कुशसहितं जलेनाभुत्स वसान्नस्

ततश्च सुप्रोक्षितमिति आडदेशं संप्रोक्ष्य दर्भपाणिः सर्वं
कुर्यात् । २५ । ततः प्राञ्छुखाग्रतो यम्मे राम इति प्रद-
क्षिणं कृत्वा प्रत्येत्य च यथाशक्ति दक्षिणाभिः समभ्य-
र्चाभिरमन्तु भवन्त इत्युक्ता तैरूक्तोऽभिरताः स इति
देवाश्च पितरश्चेत्यभिजपेत् । २६ । अक्षयोदकं च नाम-
गोचार्यां दक्षा विश्वे देवाः प्रीयन्तमिति प्राञ्छुखेभ्य-
स्ततः प्राञ्छलिरिदं तम्मनाः सुमना याचेत् । २७ ।

द्वातरो नेऽभिवर्धन्तां वेदाः संततिरेव च ।

अद्वा च नो मा व्यगमदह देयं च नोऽस्त्विति ॥ २८ ॥

तथास्त्वति ब्रयः । २६ ।

अत्र च नो वह भवेदतिथींश्च लभेमहि ।

याचितारम्भ नः सन्त मा च याचिष्म कं च न ॥ ३० ॥

इत्येताभ्यासाशिषः प्रतिगृह्य । ३१ ।

आद्यगोचिक्षायतो विकिरयं कृत्वा... आद्यदेशं प्रोक्षेत् । इदं च सव
दर्भपाणिना कार्यम् ॥ 26. रामः काकः (Dev., Kāthakagṛihya-
bhāshya)... 27. यहस्मझोदकादि तदक्षयमस्तिति दैवे पित्रे च
नामगोचाभ्यासुदकं दस्त्वा विश्वे देवाः प्रोयन्तामिति दैवे चोदकं दस्त्वा...
आश्रितौ याचेत् । ता श्वराह ॥ 28. नो इक्षाकं कुले दातारो दानवीकाः
पुश्च वेदाभ्यनाभ्यापयनविक्षेपेन वर्धनां संततिष्ठ मुखपैचपरंपरा
वर्धताम् ॥... देयं चाप्नापानायामाकं कुले बड़लमस्तिति याचेत् ॥ 29.
ते च याचिताक्षयास्तिति प्रतिक्रूयः ॥ 31. इत्युक्ताभ्यां... मन्त्राभ्यासुदका
आश्रितस्तिति प्रतिवचनेन प्रतिष्ठावा विप्राचित्वसंवर्येत् ॥

वाजे वाज इति ततो ब्राह्मणांश विसर्जयेत् ।
पूजयित्वा यथान्यायमनुवर्ज्याभिवाच च ॥ ७२ ॥ ७३ ॥

अष्टकासु दैवपूर्वं शाकमांसापूपैः श्राव्हं हत्वा त्वन्व-
ष्टकास्तकावद्हृष्टे दैवपूर्वमेवं हुत्वा माचे पितामहै
प्रपितामहै च पूर्वद्वाह्मणान्भोजयित्वा दक्षिणाभि-
श्चाभ्यर्थानुवर्ज्य विसर्जयेत् । १ । ततः कर्षुः कुर्यात्
। २ । तमूले प्रागुदगग्न्युपसमाधानं कृत्वा पिण्डनिर्वप-
णम् । ३ । कर्षुचयमूले पुरुषाणां कर्षुचयमूले स्त्रीणाम्
। ४ । पुरुषकर्षुचयं सान्वेनोदकेन पूरयेत् । ५ । स्त्रीक-
र्षुचयं सान्वेन पयसा । ६ । इधा मांसेन पयसा प्रत्येकं
कर्षुचयम् । ७ । पूरयित्वा जपेदैतद्ववज्ञो भवतीम्योऽस्तु
नविश्वियम् । ८ ॥ ७४ ॥

मुष्टो

पितरि जीवति यः श्राव्हं कुर्यात्स येषां पिता कुर्या-

LXXIV, 1. हत्वा om. C^{1,2}. वातान्वष्टकावद्हृष्टे हत्वा दैवपूर्व
माचे v. 8. एतद्ववज्ञो om. C^{1,2}v. See the Kâth. Grihyas.

32... आ सीमान्तमनुवर्ज्य... LXXIV, 1... यथाक्रमं शाक-
मांसापूपैः ।... यथोत्तमविधिना आजं हत्वा परेषुरम्बष्टकास्तकावद्यस्या-
मष्टकाणां येव पवृत्तेन हैमस्तेनैवाव्यष्टकास्तकापि हैमः ।... 8. एवं नवायि
कर्षुलभद्रुचये पूरयित्वा एतद्ववज्ञा इत्यादि मन्त्रं जपेत् ।

सेषां कुर्यात् । १ । पितरि पितामहे च जीवति शेषां
पितामहः । २ । पितरि पितामहे प्रपितामहे च जीव-
ति नैव कुर्यात् । ३ । यस्य पिता प्रेतः स्यात्स पित्रे पिण्डं
निधाय पितामहात्परं दाभ्यां दद्यात् । ४ । यस्य पिता
पितामहश्च प्रेतौ स्यातां स ताभ्यां पिण्डौ दद्या पिता-
महपितामहाय दद्यात् । ५ । यस्य पितामहः प्रेतः
स्यात्स तस्मै पिण्डं निधाय प्रपितामहात्परं दाभ्यां
दद्यात् । ६ ।

मातामहानामप्येवं आहं कुर्यादिष्टस्त्रणः ।

मन्त्रोऽण यथान्यायं शेषाणां मन्त्रवर्जितम् ॥ ७ ॥ ७५ ॥

LXXV, 2. C^{1,2} add कुर्यात्तेषां पिता कुर्यात् । From the C.
3. चितु जीवस्तु नैव कुर्यात् । C^{1,2}. From the C. 4. प्रपितामहात्
C^{1,2}. पूर्वं for परं v. 5, 6 om. v. 6. यस्य पिण्डं om. V¹⁻².
स्यात् om. V⁴. After 6, C^{1,2} add the following Sûtra, यस्य
पिता प्रपितामहश्च प्रेतौ स्यातां स पित्रे पिण्डं निधाय पितामहात्परं
दाभ्यां दद्यात् । See Sûtra 4.

LXXV, 3... पित्रादिषु चितु जीवस्तु आङ्गमेव न कुर्यात् । 4.
मृतपिण्डको जीवपितामहकश्च पिटपिण्डं दद्या प्रपितामहद्दपितामहाभ्यां
पिण्डं दद्यात् ।... 6. यो जीवत्प्रिटपितामहकः स पितामहपिण्डं दद्या
द्दपितामहत्पिचोः पिण्डं दद्यात् ।... 7... तत्र मातामहे जीवति
तत्पितृवामेव ।... यथान्यायं प्रथमान्ते प्रथमान्ते द्वितीयान्ते द्वितीयान्ते
मित्रादि प्रकारेष भातामहश्चस्तोहेन कर्त्यम् ।... शेषाणां पिण्डामा-
तुभ्याचादीगां आङ्गमन्त्रमेव पिटपद्वमन्तरहितमेव कुर्यात् ।...

अमावास्यास्तिसोऽष्टकास्तिसोऽष्टका माघी ग्रौष-
पशुर्ध्वं छण्डयोदशी ग्रीहियवपाकौ चेति । १ ।
एतांतु आङ्गकालान्वै नित्यानाह प्रजापतिः ।
आङ्गमेतेषु कुर्वाणो नरकं प्रतिपद्यते ॥ २ ॥ ७६ ॥

आदित्यसंक्रमणम् । १ । विषुवदयम् । २ । विशेषे-
णायनदयम् । ३ । व्यतीपातः । ४ । जन्मर्षम् । ५ । अभ्य-
दयश्च । ६ ।

एतांतु आङ्गकालान्वै काम्यानाह प्रजापतिः ।
आङ्गमेतेषु यहन्तं तदानन्द्याय कल्पयते ॥ ७ ॥
संथाराव्योर्न कर्तव्यं आङ्गं खलु विचक्षणैः ।
तयोरपि च कर्तव्यं यदि स्याद्राहुदर्शनम् ॥ ८ ॥
राहुदर्शनदत्तं हि आङ्गमाचन्द्रतारकम् ।
गुणवत्सर्वकामीयं पितृणामुपतिष्ठते ॥ ९ ॥ ७७ ॥

सततमादित्येऽङ्गि आङ्गं कुर्वन्नारोग्यमाप्नोति । १ ।
सौभाग्यं चान्द्रे । २ । समरविजयं कौजे । ३ । सर्वान्वा-

LXXVI, 1... ग्रीहिपाकः ग्रस्त् । यवपाको वसन्तः ।...
LXXVII, 5. आतमः पुचस्य भारीयाच्च जन्मनक्षत्रम् ।... 6.
अभ्युदयः पुचजन्मादिः ।... 6... तच क्षतं आङ्गं पितृणां यावचन्द्रतार-
काचक्षणमुपतिष्ठते कर्तुच सर्वगुणातिशयवत्सर्वकामसाधनं भवतीति ।
LXXVIII, 1. आदित्यवारे आङ्गं सार्वकालिकारोग्यहेतुः । 2. अन्न
वारे सौभाग्यं चन्द्रप्रियतम् ॥

मान्वैषे । ४ । विद्यामभीष्टां जैवे । ५ । धनं शौके । ६ ।
 जीवितं शनैश्चरे । ७ । स्वर्गं कृत्तिकासु । ८ । अपत्यं
 रोहिणीषु । ९ । ब्रह्मवर्चस्यं सौम्ये । १० । कर्मसिद्धिं
 रौद्रे । ११ । भुवं पुनर्वसौ । १२ । पुष्टिं पुष्टे । १३ ।
 श्रियं सार्ये । १४ । सर्वान्कामान्यैत्ये । १५ । सौभाग्यं
 भास्ते । १६ । धनमार्यमणे । १७ । ज्ञातिश्रैश्यं इस्ते
 । १८ । रूपवतः सुतांस्त्वाद्वे । १९ । वाणिज्यसिद्धिं स्वातौ
 । २० । कनकं विशाखासु । २१ । मिचाणि मैत्रे । २२ ।
 राज्यं शाके । २३ । कृषिं मूले । २४ । समुद्रयानसिद्धि-
 माये । २५ । सर्वान्कामान्वैश्वदेवे । २६ । श्रैश्यमभि-
 जिति । २७ । सर्वान्कामाच्छ्रवणे । २८ । लवणं वासवे
 । २९ । आरोग्यं वारुणे । ३० । कुण्डलव्यमाजे । ३१ ।
 यृहमाहिर्बुध्मे । ३२ । गा: पौष्णे । ३३ । तुरङ्गमा-
 श्विने । ३४ । जीवितं याम्ये । ३५ । यृहं सुरूपाः स्त्रियः
 प्रतिपदि । ३६ । कन्यां वरदां द्वितीयायाम् । ३७ ।

LXXVIII, 5. जैवे C^{1.2}v. 10. ब्रह्मवर्चस्य v. 14. सार्ये C^{1.2}.
 15. दैते C^{1.2}. 25—53 om. v.

10. सौम्यं स्वगतिरः । तस्मिन्ब्रह्मवर्चस्यं ब्रह्मतेजः । शोभा वा ॥ 11.
 कर्मस्यामैश्विकानां सिद्धिः प्रज्ञपात्रिः । शौर्यं वा । रौद्रमार्दा ॥ 14. सार्य-
 माच्छ्रेष्ठाकृत्र श्रोभाम्... 18. ज्ञातिषु सपिष्येषु ज्ञातिष्येष्टत्वम् ॥ 29...
 लवणं लवणक्रियासिद्धिः ॥... 37. वरदामभीष्टप्रदाम् । कन्यां जौमातुंच ॥

सर्वान्कामांस्तीयायाम् । ३८ । पश्चूश्चतुर्थाम् । ३९ ।
 सुरुपान्सुतान् पञ्चम्याम् । ४० । द्यूतविजयं षष्ठ्याम् ।
 । ४१ । क्षणिं सप्तम्याम् । ४२ । वाणिज्यमष्टम्याम् । ४३ ।
 पश्चून्नवम्याम् । ४४ । वाजिनो दशम्याम् । ४५ । ब्रह्म-
 वर्चस्तिनः पुचानेकादश्याम् । ४६ । कनकरजतं हाद-
 श्याम् । ४७ । सौभाग्यं चयोदश्याम् । ४८ । सर्वका-
 मान्पञ्चदश्याम् । ४९ । शस्त्रहतानां श्रावकर्मणि चतु-
 र्दशी शस्ता । ५० । अपि पितृगीते गाये भवतः । ५१ ।
 अपि जायेत सोऽस्माकं कुले कश्चिन्नरोत्तमः ।
 प्रावृट्काले इसिते पश्चे चयोदश्यां समाहितः ॥ ५२ ॥
 मधूत्कटेन यः श्राव्यं पायसेन समाचरेत् ।
 कार्त्तिकं सकलं मासं प्राक्क्षाये कुञ्जरस्य च ॥ ५३ ॥ ७८ ॥

अथ न नक्तं गृहीतेनोदकेन श्राव्यं कुर्यात् । १ ।

40, 41 T. and C. om. V¹⁻³. 40. श्रियं पञ्चम्याम् । C¹².
 LXXIX, 1—12 om. v.

42. क्षणिं क्षणिकलम् ॥ 43. वाणिज्यं क्रयविक्रयफलम् ॥ 53...
 कार्त्तिकं सकलं मासं... यः श्राव्यं दद्यात् । सोऽप्यस्मलुके जायेते
 कालान्तरमपि पित्रभीष्मसुकाम् ।... प्राचि क्षाया प्राक्क्षाय ।... प्राक्क्षाया
 वायराङ्कं भवति । तत्रापि पितृरो मधुपायसेन श्रावमिच्छन्ति ।...

कुशाभावे कुशस्थाने काशान्दूर्धां वा दद्यात् । २ । वासो-
ऽर्थे कार्पासोत्यं सूत्रम् । ३ । दशां विवर्जयेद्यद्याप्यहत-
वस्त्रजा स्यात् । ४ । उग्रगन्धीन्यगन्धीनि कण्ठकिजानि
रक्तानि च पुष्पाणि । ५ । शुक्रानि सुगन्धीनि कण्ठकि-
जान्यपि जस्तानि रक्तान्यपि दद्यात् । ६ । वसां भेदं च
दीपार्थे न दद्यात् । ७ । घृतं तैलं वा दद्यात् । ८ । जीवजं
सर्वधूपार्थे न दद्यात् । ९ । मधुघृतसंयुक्तं गुग्गुलुं दद्यात्
। १० । चन्दनकुङ्कुमकर्पूरागुरुपद्मकान्यनुलेपनार्थे । ११ ।
न प्रत्यक्षलवणं दद्यात् । १२ । इस्ते न च घृतव्यज्ञना-
दि । १३ । तैजसानि पाचाणि दद्यात् । १४ । विशेषतेऽ
राजतानि । १५ । खड्कुतपक्षणाजिनतिसिद्धार्थका-
श्चतानि च पवित्राणि रक्षोग्नानि च निदद्यात् । १६ ।

3 वासो । C^{1,2}. 5 कण्ठकिजानि V¹⁻¹; कण्ठकिजानि C^{1,2};
कण्ठकिजानि Ap. See 6, and LXVI, 7, 8. Arrangement of
the following sections in v: LXXX, 2—14; LXXXI,
3—15; LXXIX, 13—42; LXXX, 1 (excepting प्रीयम्);
LXXX, 1, 15 - LXXXI, 23 (LXXXI, 3—15 being
repeated). 16. चेति दद्यात् । C^{1,2}.

LXXIX, 3. वासोभावे तत्त्वार्थे कार्पाससंभवं सूत्रं देयम् ।... 9.
जोवजं नखद्वाकादि ।... 13...आदिशब्दादधिपायसादि च । इस्ते न देयं
किंतु दर्शादिग्ना ।... 16...पार्श्वराजतताम्पाचार्णि... एतानि पवित्राणि ।
रक्षोग्नानि वक्ष्यमाणानि ।...

पिप्पलीमुकुन्दकमृस्तृणशिग्रुसर्पसुरसासर्जकसुवर्चलकृ-
भारडालाबुवार्ताकुपालक्योपेदकीतण्डुलीयकुसुम-
पिण्डालुकमहिषीक्षीराणि वर्जयेत् । १७ । राजमाषम-
स्त्ररपर्युषितक्षतलवणानि च । १८ । कोपं परिहरेत्
। १९ । नाशु पातयेत् । २० । न त्वरां कुर्यात् । २१ ।
घृतादिदाने तैजसानि पाचाणि खड्गपाचाणि फल्गुपाचा-
णि च प्रशस्तानि । २२ । अच च श्लोको भवति । २३ ।
सौवर्णराजताम्यां च खाङ्गेनौदुम्बरेण च ।
दत्तमक्षयतां याति फल्गुपाचेण चाप्यथ ॥ २४ ॥ ७६ ॥

तिसैव्रीहियर्वैर्माषैरद्विर्मूलफलैः शाकैः श्यामाकैः
प्रियङ्गुभिर्नीवारैर्मुड्गैर्गैर्धूमैश्च मासं प्रीयन्ते । १ । द्वौ
मासौ मत्स्यमांसेन । २ । चीन्हारिणेन । ३ । चतुरश्चौ-
रभ्येण । ४ । पञ्च शाकुनेन । ५ । षट्क्षागेन । ६ । सप्त
रौरवेण । ७ । अष्टौ पार्षतेन । ८ । नव गावयेन । ९ ।
दश माहिषेण । १० । एकादश तूपरेणाजेन । ११ ।

17. ०पालङ्गोपेषाटकी० C^{1,2}. 24. खड्गेनौ० C^{1,2}. LXXX, 11.
एकादश कौमेण० C^{1,2}.

18...क्षतं क्षतिमं लबण्यम् ।...22. व्यादिशब्दाद्युद्गग्नदधिपायसादि ।...
24. औदुम्बरं ताम्यम् ।... LXXX, 1. मत्स्याः सिंहतुण्डकादयः ।...
5. इकुणः पश्ची लावातिरिक्तादिर्भव्यः ।

संबृत्सरं गव्येन पयसा तदिकारैर्वा । १२ । अथ पितृ-
गीता गाया भवति । १३ ।
कालशाकं महाशस्त्रं मांसं वार्धीणसस्य च ।
विषाणवर्ज्या ये खङ्गास्तांत्तु भक्षामहे सदा ॥ १४ ॥ ८० ॥

नान्नमासनमारोपयेत् । १ । न पदा स्पृशेत् । २ ।
नावक्षुतं कुर्यात् । ३ । तिलैः सर्षपैर्वा यातुधानान्विस-
र्जयेत् । ४ । संदृते न आङ्गुं कुर्यात् । ५ । न रजस्वला
पश्येत् । ६ । न श्वानम् । ७ । न विड्वराहम् । ८ । न
ग्रामकुकुटम् । ९ । प्रयत्नाच्छ्राद्धमजस्य दर्शयेत् । १० ।
अश्रीयुर्ब्रह्मणाश्च वाग्यताः । ११ । न वेष्टितशिरसः
। १२ । न सोपानलक्षाः । १३ । न पीठोपहितपादाः । १४ ।
न हीनाङ्गाधिकाङ्गाः आङ्गुं पश्येयुः । १५ । न शूद्राः
। १६ । न पतिताः । १७ । तत्कालं ब्राह्मणं ब्राह्मणानु-

14. बार्धीणसस्य V¹⁻⁴ C^{1,2} N. See, however, M, III, 271; Y. I, 259; Apast. II, 17, 3; Gaut. XY, 15. खङ्गा आङ्गुं
तांत्तु भुक्षाहे ॥ V¹⁻⁴ N. LXXXI, 3-22 om. V¹⁻³ C^{1,2};
but 23 is marked २५ in V¹⁻³, just as it is in V⁴. 13.
वेष्टितलक्षः V⁴; सोपान व.

LXXXI, 6. जर्ता भोक्ता चोदक्यां न पश्येत् । .. 18. आङ्गुकाणे
समागतं ब्राह्मणं संवासिनं वा नियुक्ता चेदनुमन्त्रेण उत्तदा तमयि भोजयेत् ।

मतेन वा भिषुकं भोजयेत् । १८ । हविर्गुणान् ब्राह्मणा
ब्रूयुदाचा पृष्ठाः । १९ ।
यावदुषां भवत्यन्न यावद्वुज्जन्ति वग्यताः ।
तावद्वन्नन्ति पितरो यावनोक्ता हविर्गुणाः ॥ २० ॥
सार्ववर्णिकमन्नाद्यं संनीयाश्चाच्च वारिणा ।
समुत्सृजेद्वक्तवतामग्रतो विकिरन्भुवि ॥ २१ ॥
असंस्कृतप्रमीतानां त्यागिनां कुलयोषिताम् ।
उच्छिष्टं भागधेयं स्याद्वर्भेषु विकिरश्च यः ॥ २२ ॥
उच्छेष्टं भूमिगतमजिह्वास्याशठस्य च ।
दासवर्गस्य तत्पित्रे भागधेयं प्रचक्षते ॥ २३ ॥ ८१ ॥

दैवे कर्मणि ब्राह्मणं न परीक्षेत । १ । प्रयत्नात्पित्रे
परीक्षेत । २ । हीनाधिकाङ्गान्विवर्जयेत् । ३ । विकर्म-

18. पूजयेत् । V¹. 22. रोगिणां कुलयोषिताम् । V⁴v. See N.'s gloss, which seems to be an erroneous interpretation of the reading त्यागिनां कुलयोषिताम्, which is found M. III, 245.

21. सार्ववर्णिकं सर्वजातीयमद्वाक्यमाद्यशब्दाकादिकमप्यादाय जलेना-
श्चाच्च भुक्तवतामये भुवि न पात्रे विकिरन्पिण्डेन पातयेत् ॥ 22. वि-
किरदैवता आह ।... योज्यमुक्तो विकिरो यच्च भोजनवर्षिष्टं विप्राणां
सदुभयमनुपनीतानां कुलस्त्राणां च त्यक्तानां भागधेयम् ।... LXXXII,
4. श्रुतिसृतिविरच्छं कर्म विकर्म ।...

स्थांश्च । ४ । वैडालवतिकान् । ५ । दृथासिङ्गिनः । ६ ।
 नक्षत्रजीविनः । ७ । देवलकांश्च । ८ । चिकित्सकान् ।
 ९ । अनूढापुचान् । १० । तन्युचान् । ११ । बहुया-
 जिनः । १२ । ग्रामयाजिनः । १३ । शूद्रयाजिनः । १४ ।
 अयाज्ययाजिनः । १५ । व्रात्यान् । १६ । तद्याजिनः ।
 १७ । पर्वकारान् । १८ । सूचकान् । १९ । भृतकाध्या-
 पकान् । २० । भृतकाध्यापितान् । २१ । शूद्राद्वपुष्टान् ।
 २२ । पतितसंसर्गान् । २३ । अनधीयानान् । २४ ।
 संधोपासनभृष्टान् । २५ । राजसेवकान् । २६ । नग्नान् ।
 २७ । पित्रा विवद्मानान् । २८ । पितृमातृगुर्वभि-
 स्वाध्यायत्यागिनश्वेति । २९ ।

ब्राह्मणपसदा ह्येते कथिताः पड़क्तिदृष्टकाः ।
 एतान्विवर्जयेद्यत्नाच्छ्राद्धकर्मणि पण्डितः ॥ ३० ॥ ८२ ॥

LXXXII, 25. संधोपासनाननुस्यान् । C^{1,2}. 28 om C^{1,2};
 T. and C. om V¹⁻²; विवद्मानानपि । v. 30. विवर्जयेष्वेषा-
 च्छ्राद्ध । C^{1,2}; विवर्जयेष्वापि श्राद्ध । .

6. दृथा शास्त्रातिकमेष लिङ्गं भन्नाश्यादाश्मचिङ्गं येषां ते ।... 15.
 अयाज्याः पतितादयः ।... 16. संख्लारघोनान् ॥ 22. निरक्तरं शूद्राद्व-
 भोजिनः । 24 येऽधीतमपि वेदं प्रत्यहं नाधीदन्ते तान् ॥ 30. आश-
 षेभ्योऽपसदा वह्यस्कृता अत श्व पक्षिदृष्टकाः कथिताः पूर्वीर्षभिः ।...

अथ पद्मक्षिपावनाः । १ । चिणाचिकेतः । २ ।
 पञ्चामिः । ३ । ज्येष्ठसामगः । ४ । वेदपारगः । ५ ।
 वेदाङ्गस्याप्येकस्य पारगः । ६ । पुराणेतिहासव्याकरण-
 पारगः । ७ । धर्मशास्त्रस्याप्येकस्य पारगः । ८ । तीर्थ-
 पूतः । ९ । यज्ञपूतः । १० । तपःपूतः । ११ । सत्यपूतः
 । १२ । मन्त्रपूतः । १३ । गायत्रीजपनिरतः । १४ ।
 ब्रह्मदेयानुसंतानः । १५ । चिसुपर्णः । १६ । जामाता
 । १७ । दौहित्रश्चेति पाचम् । १८ । विशेषेण च योगिनः
 । १९ । अथ पितृगीता गाया भवति । २० ।
 अपि स स्यात्कुलेऽस्माकं भोजयेद्यस्तु योगिनम् ।
 विग्रं आङ्गे प्रयत्नेन येन तृप्यामहे वयम् ॥ २१ ॥ ८३ ॥

न गच्छविषये आङ्गं कुर्यात् । १ । न गच्छेन्मन्त्रे
 विषयम् । २ ।

LXXXIII, 18. पाचम् om. C¹⁻²; दाता । v. Ap. has पाचम्.
 19—21, and LXXXIV, excepting a few fragments,
 om. v. 21. क्ये C¹⁻².

LXXXIII, 2. चिर्णाचिकेतं चयनं क्षतवानसौ चिणाचिकेतः ।
 चिणाचिकेतसंचयं यजुर्वेदभागं तद्ब्रतपूर्वकमधीतेऽसौ वा ॥ १४ । मन्त्रेर्विष्णवा-
 दिदेवव्यैर्नितं जापः पूतः ।... । १५. ब्रह्मदेयं वेदाभ्यामनं (० ध्ययनं V¹⁻³)
 तद्ब्रुपणचितः संतानः परंपरा यस्तेति । चिपुरवार्यापकेति यापत् ॥ १६ ।
 चिपुपर्णे यजुर्भागविशेषमधीतेऽसौ । तथा चिः सुपर्बे चितिं क्षतवानसौ
 वा ॥ । LXXXIV, 1. बल्लमार्कदेशे खेष्ठदेशे... । 2. तीर्थयात्रा
 विग्रं खेष्ठदेशं न गच्छेत् ।

परनिपानेष्वपः प्रीत्वा तत्साम्यमुपगच्छतीति । ३ ।
चातुर्वर्णयवस्थानं यस्मिन्देशे न विद्यते ।
स त्वेच्छदेशो विद्येय आर्यावर्तस्ततः परः ॥ ४ ॥ ८४ ॥

अथ पुष्करेष्वक्षयं आङ्गम् । १ । जयहोमतपांसि
च । २ । पुष्करे स्वानमाचात्सर्वपापेभ्यः पूतो भवति । ३ ।
एवमेव गयाशीर्षे । ४ । वटे । ५ । अमरकण्ठकर्पवर्ते । ६ ।
वराहपर्वते । ७ । यच्च कच्चन नर्मदातीरे । ८ । यमु-
नातीरे । ९ । गङ्गायां विशेषतः । १० । कुशावर्ते । ११ ।
बिन्दुके । १२ । नीलपर्वते । १३ । कनखले । १४ ।
कुजावे । १५ । भृगुतुङ्गे । १६ । केदारे । १७ । महा-

LXXXV, 1. पुष्करेषु आङ्गम् । C^{1,2}; पुष्करेषु यज्ञाङ्गम् । v.
4. गयाशीर्षे and 5 om. v. 5. अक्षयवटे C^{1,2}. From the C.
12. बिन्दुके C^{1,2}v. See the C. 15. कुजावे । C^{1,2}.

3. परे चातुर्वर्णवहिङ्कृता स्नेहास्तेषां निपाने जलाशये खाला पीत्वा
तत्साम्य प्राप्नोति ।... साम्यं च यावज्जीवाभासविषयम् । सदात्... आप-
स्तम्बेनेकां चेयम् ।... LXXXV, 5... अक्षयवटे ॥ 7. वराहाकारे
पर्वतविशेषे ॥ 11. कुशावर्तस्यम्बकगिरिस्यो गोदावरीप्रभवः ॥ 12.
बिन्दुको दक्षिणदेशस्तीर्थविशेषः । विन्दुक इति पाठेऽपि तच्चैव सः ॥
14. कनखलमुत्तरपर्वतस्य यम्बकायां च ॥ 15. कुजावमुखलदेशस्य चेचं
गङ्गादारस्य वा ॥ 16. भग्नतुङ्गोऽमरकण्ठकसमीपस्यो विन्ध्यपादः ॥ 17.
केदार उत्तरपर्वतस्यः ॥

स्तुये । १८ । नडन्तिकायाम् । १९ । सुगन्धायाम् । २० ।
 शाकमर्याम् । २१ । फल्गुतीर्थे । २२ । महागङ्गायाम् ।
 २३ । चिह्निकायामे । २४ । कुमारधारायाम् । २५ ।
 प्रभासे । २६ । यत्र वचन सरस्वत्यां विशेषतः । २७ ।
 गङ्गाद्वारे प्रयागे च गङ्गासागरसंगमे ।
 सततं नैमित्यारण्ये वाराणस्यां विशेषतः ॥ २८ ॥

अगस्त्याश्रमे । २९ । कण्वाश्रमे । ३० । कौशिक्याम् ।
 ३१ । सरयूतीरे । ३२ । श्रोणस्य ज्योतिषायाश्च संगमे ।
 ३३ । श्रीपर्वते । ३४ । कालोदके । ३५ । उत्तरमानसे । ३६ ।
 वडवायाम् । ३७ । मतङ्गवायाम् । ३८ ।

24. चिह्निकायामे C^{1,2}. See the C. 28 is divided into five Sûtras by N.; but the Mitâksharâ quotes it as a S'loka.

18. महालयः पर्वतविशेषः ॥ 19. नडन्तिका [नडन्तिका] नद्यभियुक्तेभ्ये ज्ञेय ॥ 20. सुगन्धा नदी सौगन्धिकनगासमीपस्था ॥ 22. फल्गुतीर्थं गयाश्चम् ॥ 24. चिह्निकायामः श्रालयामः । तण्डुलिकाश्रम इति वा पाठः ॥ 25. काष्मीरदेशे कौश्यपर्वते कुमारशक्तिप्रहारेण जलधारा निर्गतास्ति सा कुमारधारा तस्याम् । दक्षिणसमुद्र इषुपातक्षेत्रे वा ॥ 26. दारकासमीपे प्रभासतीर्थम् ॥ 29. अगस्त्याश्रमः पुष्करसमीपे सरस्वती-तीरे ।... दक्षिणदेशे स्थानिष्ठाने वा ॥ 30. कण्वाश्रमे माणिनीतीरे ॥ 33...तयोः संगमो विन्ध्यमधे । श्रोणान्योतीर्थयोरिंति पाठेऽपि तच्चैव ॥ 34. श्रीपर्वते दक्षिणदेश्यः श्रीशैलो महिकाञ्जुनश्यानम् ॥ 35. कालोदकं यामुनस्तीर्थविशेषः ।... 36. उत्तरमानसं केदारोत्तरपर्वतस्थाम् ॥ 37. वडवा तार्चिविशेषो दक्षिणदेशस्यः ॥ 38 मतङ्गवापी गयादक्षिणवागस्था ॥

सप्तार्थे । ४६ । विष्णुपदे । ४० । स्वर्गमार्गपदे । ४१ ।
 गोदावर्याम् । ४२ । गोमत्याम् । ४३ । वेचवत्याम् । ४४ ।
 विपाशायाम् । ४५ । वितस्तायाम् । ४६ । शतद्रुतीरे । ४७ ।
 चन्द्रभगायाम् । ४८ । ईरावत्याम् । ४९ । सिन्ध्या-
 स्तीरे । ५० । दक्षिणे पञ्चनदे । ५१ । औसते । ५२ ।
 एवमादिष्ठयान्येषु तीर्थेषु । ५३ । सरिद्वासु । ५४ ।
 सर्वेषापि स्वभावेषु । ५५ । पुलिनेषु । ५६ । प्रस्तवणेषु
 । ५७ । पर्वतेषु । ५८ । निकुञ्जेषु । ५९ । वनेषु । ६० ।
 उपवनेषु । ६१ । गोमयेनोपस्थितेषु यहेषु । ६२ । मनो-
 ज्ञेषु । ६३ । अच च पिटृगीता गाथा भवन्ति । ६४ ।
 कुलेऽस्माकं स जन्तुः स्थाद्यो नो दद्याज्जलाज्जलीन् ।
 नदीषु बहुतेयासु श्रीतलासु विशेषतः ॥ ६५ ॥
 अपि जायेत सेऽस्माकं कुले कश्चिन्नरोक्तमः ।
 गयाशीर्थे वटे आङ्गं यो नः कुर्यात्समाहितः ॥ ६६ ॥

52. औसते V¹⁻¹ N. ; औजे C¹⁻² v. 62. गोमयलितेषु । C¹⁻².

39. सप्तार्थं सप्तर्थितोर्थम् ॥ 40. विष्णुपदं गथामध्यस्थितम् ॥ 41.
 स्वर्गमार्गं स्वर्गमार्ग इति पदग्राहा... 51. कृष्णावेणातुङ्गभद्राकेणाना-
 पद्मानां नदीनां समाहारदेशे ॥ 52. औसतं शूर्पारकं दक्षिणदेशस्य
 तीर्थम् ॥ 55. स्वभावा रघुनाथश्रीकृष्णादीनां जन्मस्थानानि तेष्वपि सर्वेषु ॥
 59. निकुञ्जा रुद्दावनवर्तीनि । भगवत्कीडास्थानानि लतामृद्धानि । 63.
 मनोज्ञालक्ष्मीचतुरादयः ॥ 65... श्रीतला द्विमवत्यभवाः ।...

एष्टव्या वहवः पुचा यद्येकोऽपि गयां व्रजेत् ।
यजेत् वाश्वमेधेन नीलं वा वृषमुत्सृजेत् ॥ ६७ ॥ ८५ ॥

अथ वृषोत्सर्गः । १ । कार्त्तिक्यामाश्वयुज्यां वा । २ ।
तचादावेव वृषभं परीक्षेत । ३ । जीवदत्सायाः पय-
स्तिन्याः पुचम् । ४ । सर्वलक्षणोपेतम् । ५ । नीलम् । ६ ।
स्तोऽहितं वा मुखपुच्छपादस्त्रङ्गशुल्कम् । ७ । यूथसाच्छा-
दकम् । ८ । ततो गवां मध्ये सुसमिहमप्तिं परिस्तीर्य
पौष्णं च्छ्रहं पयसा अपयित्वा पूषा गा अन्वेतु न इह
रतिरिति च हुत्वा वृषमयस्कारस्त्वङ्गयेत् । ९ । एक-
स्मिन्पार्श्वे चक्रेणापरस्मिन्पार्श्वे शूलेन । १० । अङ्गितं
च हिरण्यवर्णा इति चतस्रभिः शं नो देवीरिति च
स्त्रापयेत् । ११ । स्त्रात्मलंकृतं स्त्रातालंकृताभिस्तस्रभि-
र्वत्सतरीभिः सार्थमानीय रुद्रान्पुरुषस्त्रं क्वामार्णडीश्व

LXXXVI, 9. रतिर् all; रडिर् Ap. and Kāṭh. Grīhyas.
11. देवीति V¹⁻⁴ C^{1,2}v; देवीरिति N. Ap. See Rigv. X, 9, 4.

67. बहुगां पुचामां मध्ये एकेनापि गयाश्वद्वकरणे पितृसुक्षिर्भवति...
LXXXVI, 5... लक्षणान्यङ्गानि तैः सर्वैर्युक्तम् ।... 9... गवां मध्ये
गोऽहिते देशविधिः ।... आङ्गतिदयं ज्ञत्वा... 10. दद्विणवाहै
चक्रेण दामस्तिजि चिशूलेन... 12... रुद्रान्मत्ते रुद्र मन्त्रव इद्येका-
दशानुवाकाण् ।...

अपेत् । १२ । पिता वत्सानामिति वृषभस्य दक्षिणे
कर्णे पठेत् । १३ । इमं च । १४ ।
वृषो हि भगवान्धर्मश्चतुष्पादः प्रकीर्तिः ।
वृषोमि तमहं भक्त्या स मे रक्षतु सर्वतः ॥ १५ ॥

एतं युवानं पतिं वो ददामि
तेन क्रीड़न्तीश्वरत प्रियेण ।
मा हास्महि प्रजया मा तनूभि-
र्मा रथाम द्विषते सोम राजन् ॥ १६ ॥

वृषं वत्सतरीयुक्तमैशान्यां कारयेहिशि ।
हेतुर्वस्वयुगं दद्यात्सुवर्णं कांस्यमेव च ॥ १७ ॥

अथस्कारस्य दातव्यं वेतनं मनसेष्यितम् ।

13. वत्सेति V¹⁻¹ C^{1,2}v Ap.; पिता वत्सेति काठकीयो मन्त्रः N. See Kâth XIII, 9; Kâth. Grîhyas., etc. 16. ददाम्य० and चर्य० V¹⁻¹ C^{1,2}v Ap. The Kâth. Grîhyas. has the same readings; but the Atharva and Taittirîya (III, 3, 9, 1) Samhitâs [see also the Grîhyasûtras of Pâraskara (III, 9, 6) and Sâṅkhâyana (III, 11, 14)] have ददामि तेन and चरत महामात्र C^{1,2}. .

18... हे राजन्... वयं प्रजया संतत्या तनूभिलक्ष्मीरैश्च मा
हास्महि मा हासका भवेम द्विषते शृण्वन्ते च मा रथाम मा वशा
भवेम । (हे सोम राजन्यं प्रजया पुचादिकया मा हास्महि प्रजया
शून्या मा भूम... तथा तनूभिः शरारैमो हास्महि दीर्घायुषः स्यामे-
त्वर्थः ।... Devapâla).

भोजनं बहुसर्पिष्ठं ब्राह्मणांश्च भोजयेत् ॥ १८ ॥
 उत्सृष्टो दृष्टभो यस्मिन्पित्र्यथ जलाशये ।
 जलाशयं तत्सकलं पितृस्तस्योपतिष्ठति ॥ १९ ॥
 शृङ्गेणोक्तिखते भूमिं यच्च क्वचन दर्पितः ।
 पितृणामन्नपानं तत्प्रभूतमुपतिष्ठति ॥ २० ॥ ८६ ॥

अथ वैशाख्यां पौर्णमासां कृष्णमृगजिनं सुवर्णशृङ्गं
 रौप्यखुरं मौक्तिकलाङ्गुलभूषितं कृत्वा आविके च वस्त्रे
 प्रसारयेत् । १ । तत्स्तिलैः प्रच्छादयेत् । २ । सुवर्णना-
 भिं च कुर्यात् । ३ । अहतेन वासोयुगेन प्रच्छादयेत्
 । ४ । सर्वगन्धरवैश्वालंकृतं कुर्यात् । ५ । चतस्रषु दिश्मु-
 चत्वारि तैजसानि पात्राणि क्षीरदधिमधुष्टपूर्णानि नि-
 धायाहिताभ्ये ब्राह्मणायालंकृताय वासोयुगेन प्रच्छा-

20. अधितिष्ठति ॥ V^१; उपतिष्ठति ॥ V^{१-३} C^{१,२}v Ap. N. has
 तिष्ठति in V^१; उपतिष्ठति in V^{१-३}. LXXXVII, 1. सशङ्कं
 सखुरं V^१ *; but see the C. वस्त्रे च C^{१,२}; च om. v.
 6. तैजसपात्राणि C^{१,२}v.

18. अश्वयितुः... वेतनं प्रभूतष्टतभोजनं च दद्यात्। एतत्कर्मसाहु-
 ण्याय शीघ्राश्वगामोजयेत् ।... 19. तस्योत्तरः पितृनपतिष्ठति...
 LXXXVII, 1... दशसोवर्णिकाहेमधटितशङ्कदयं प्रच्छपत्रौप्य-
 विष्टितष्टतुखुरम् ।... 3. ...सुवर्णनाभिं नेत्रे च कुर्याद्वासमन्विते । इति
 खान्दात् । 6. पूर्वादिष्टतुर्दिक्षु तैजसानि तामरौप्यकांस्यसौवर्णानि...
 पात्राणि... क्रमेण क्षीरादिभिष्टतुर्भिः पूर्णानि निधायामिहोचिष्ये विप्राय

दिताय दद्यात् । ६ । अच च गाथा भवन्ति । ७ ।

यस्तु कृष्णाजिनं दद्यात्सखुरं शङ्कसंयुतम् ।

तिलैः प्रच्छाय वासोभिः सर्वरक्षैरलक्षणतम् ॥ ८ ॥

सप्तमुद्रगुहा तेन सशैलवनकानना ।

चतुरन्ता भवेद्दत्ता पृथिवी नाच संशयः ॥ ९ ॥

कृष्णाजिने तिलान्तत्वा हिरण्यं मधुसर्पिषी ।

ददर्ति यस्तु विप्राय सर्वं तरति दुष्कृतम् ॥ १० ॥ ८७ ॥

अथ प्रस्तुयमाना गौः पृथिवी भवति । १ । तामलं-
क्षतां ब्राह्मणाय दत्त्वा पृथिवीदानफलमाप्नोति । २ ।

अच गाथा भवति । ३ ।

सवत्सारोमतुल्यानि युगान्व्युभयतोमुखीम् ।

दत्त्वा स्वर्गमवाप्नोति श्रहधानः समाहितः ॥ ४ ॥ ८८ ॥

मासः कार्त्तिकोऽग्निदैवत्यः । १ । अग्निश्च सर्वदेवानां
मुखम् । २ । तस्मान्तु कार्त्तिकं मासं बहिःस्नायी गाय-
चीजपनिरतः सकृदेव इविष्टाशी संवत्सरकृतात्पापा-
त्पूता भवति । ३ ।

LXXXIX, 3. V⁴ inserts जितेन्द्रियो after बहिःस्नायी; but
this word must have crept in from 4.

वस्त्रयुम्भेनाच्छादितायोदकपूर्वं च पुच्छे दद्यात् ।... ९... चतुरदधिरेणा-
वजयिता एष्वी... LXXXVIII, 4. सवत्साया गोर्यावन्ति रैमावि-
तत्प्रसंख्यानि युगानि...

कार्त्तिकं सकलं मासं निवृत्तायी जितेन्द्रियः ।
जपन्त्विष्णुभुगदानः सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ४ ॥ ८४ ॥

मार्गशीर्षशुक्लपञ्चदश्यां स्तुगशिरसा युक्तायां चूर्णि-
तलवणस्य सुवर्णनामं प्रस्थमेकं चन्द्रोदये ब्राह्मणाय
प्रदापयेत् । १ । अनेन कर्मणा रूपसौभाग्यवानभिजा-
यते । २ । पीषी चेत्पुष्टयुक्ता स्यात्तस्यां गौरसर्षपकल्पो-
द्वितीयरीरा गव्यधृतपूर्णकम्भेनाभिषिक्तः सर्वैषधिभिः
सर्वगन्धैः सर्वबीजैश्च स्नातो दृतेन भगवन्तं वासुदेवं
स्नापयित्वा गन्धपूष्पधूपदीपनैवेद्यादिभिश्चाभर्च्य वैष्णवैः
शक्रैर्बाह्यस्यत्यैश्च मन्त्रैः पावके हुत्वा ससुवर्णेन दृतेन
ब्राह्मणान्स्वस्ति वाचयेत् । ३ । वासोयुगं कर्चेदद्यात् । ४ ।

4. दाता C^{1,2}. XC, 1. स्तुगशिरःसंयुक्तायां C^{1,2}v. 3. पावकं
V¹⁻⁴ Ap.; अस्मी N.

LXXXIX, 2. अग्निसुखा वै देवा इति ॥ 4... निवृत्तमविच्छेदेना-
रणोदये खानशीलो बाह्येन्द्रियजयी गायत्रीं जपन्... XC, 1... पि-
ष्ट्य लवणस्य प्रश्नं धौडपलं सुवर्णः धौडपमाषो नाभौ मध्ये यस्य तं
चन्द्रोदयकाले विप्राय विधिना दद्यात् ॥ 3... गोदृतेन कुम्भपरिमिते-
नाभिषिक्तः सर्वैषधैः... चक्राराज्ञैश्च स्नातः... वैष्णवैरिदं विष्णु-
र्विचक्षणम् इत्यादिभिः । शाकैख्यातारामिन्द्रमित्यादिभिः । बाह्यस्पौर्वहस्यते
अति यदर्य इत्यादिभिश्चकारात्क्षित्यक्षमन्त्रेण चाप्तौ ऊत्वा ससुवर्णं दृतं
विभ्यो ब्राह्मणेभ्यो दद्यात्ते च स्वत्तीति प्रतिगृहीयुः ॥ 4. होमकर्चे...

अमेन कर्मणा पुष्टते । ५ । माघी मधायुता चेत्स्यो
तिलैः आङ्ग छत्वा पूतो भवति । ६ । फालगुनी फलगुनी-
युता चेत्यात्तस्यां ब्राह्मणाय सुसंख्तं स्वास्तीर्णं शयनं
निवेद्य भार्यां मनेऽन्नां रूपवतीं द्रविणवतीं चाप्नोति
। ७ । नार्यपि भर्तारम् । ८ । चैच्ची चिच्चायुता चेत्स्यां
चिष्ठवस्त्रप्रदानेन सौभाग्यमाप्नोति । ९ । वैशाखी वि-
श्राखायुता चेत्स्यां ब्राह्मणसप्तकं श्वीद्रयुक्तैस्तिलैः
संतर्प्य धर्मराजानं प्रीणयित्वा पापेभ्यः पूतो भवति । १० ।
ज्यैष्ठी ज्यैष्ठायुता चेत्यात्तस्यां छत्रोपानहप्रदानेन गवा-
धिपत्यं ग्राप्नोति । ११ । आपाव्यामषाढायुक्तायामन्न-
पानदानेन तदेवाक्षय्यमाप्नोति । १२ । आवण्यां श्रव-
णयुक्तायां जलधेनुं सान्नां वासेयुगाच्छादितां दस्ता
स्वर्गमाप्नोति । १३ । प्रौष्ठपद्मां प्रौष्ठपद्मयुक्तायां गोदानेन
सर्वपापविनिर्मुक्तो भवति । १४ । आश्रयुज्यामश्विनी-
गते चन्द्रमसि दृतपूर्णं भाजनं सुवर्णयुतं विप्राय दस्ता

6. भवति पूतः । V^१. 7. फालगुनी-स्यात् om. V^१. 23 स—XClV,
8. चर्म is wanting in v, two leaves having been lost.
11. चेत्स्यां C^{१,२}.

8. नार्यपि चेदुक्तविधिना शस्यां ददाति तदोक्तगुणविशिष्टं भक्तारं
ग्राप्नोति । 10. वैशाखां विश्राखायोगे सप्त विप्रान्धमराजपीतये मधु-
मिश्रांस्तिकाश्चोऽयित्वा पापेभ्यो मुच्यते । 11... गोमाश्ववति ।

दीपाग्रिभवति । १५ । कार्तिकी द्वितिकायुता चेत्यात्तस्यां सितमुक्ताणमन्वयर्ण वा शशाङ्कोदये सर्वसस्यरत्नगन्योपेतं दीपमध्ये ब्राह्मणाय दत्त्वा कान्तारभर्यन पश्यति । १६ । वैश्वाखशुक्लतीयायामुपेषितोऽक्षतैर्वासुदेवमध्यर्च्य तानेव हुत्वा दत्त्वा च सर्वपापेभ्यः पूतो भवति । १७ । यत्त तस्मिन्नहनि प्रयच्छति तद्दृश्यमाप्नोति । १८ । पौष्यां समतीतायां कृष्णपक्षद्वादशयां सोपवासस्तिलैः स्नातस्तिलोदकं दत्त्वा तिलैर्वासुदेवमध्यर्च्य तानेव हुत्वा दत्त्वा भुक्ता च पापेभ्यः पूतो भवति । १९ । माघ्यां समतीतायां कृष्णद्वादशयां सोपवासः श्रवणं प्राप्य वासुदेवाग्रतो महावर्तिर्द्वयेन दीपदयं दद्यात् । २० । दक्षिणपाश्वे महारजनरक्षेन समग्रेण वासता घृततुलामष्टाधिकां दत्त्वा । २१ । वामपाश्वे तिलैर्लातुलां साधां दत्त्वा श्वेतेन समग्रेण वाससा । २२ ।

16. ०भयं नश्यति C^{1,2}. 23. एतत्कृत्वा ज्ञतव्यतो यस्मिन्... स तत्रोऽस्तीति C^{1,2}.

17... यदैर्भगवन्मनं संपूर्ज्य यशानेव वासुदेवद्वादशाक्षरेणाद्योत्तरसहस्रशतं वा उत्ता ब्राह्मणाय च दत्त्वाक्षोभः पापेभ्यो मुच्यते । 18. यत्प्रस्तरजतादि लक्ष्मि दद्यात्तदद्यायं भवति ।... 19... तिलैः ज्ञात्वा तिलैः पिण्डून्मन्तर्पयित्वा... 20... देवाग्रे वस्त्रमाणलक्ष्मवर्तिर्द्वयेन दीपदयं ज्ञात्वा भगवते दद्यात् । 21... सदग्नेन वाससा... अद्योत्तरशतपक्षपरिमिसहताज्ञावितेनीकं दीपयेत् ।

एतत्तद्वा यस्मिन्नांशेऽभियायते यस्मिन्देशे यस्मिन्मुखे
तथोऽज्ञवलो भवति । २३ । आश्विनं सकलं मासं ब्रा-
ह्म्यमेभ्यः प्रत्यहं द्वृतं प्रदायाश्विनौ प्रीणयित्वा रूप-
भाभवति । २४ । तस्मिन्देव मासि प्रत्यहं गोरसै-
ब्राह्मणान्मेजयित्वा राज्यभाभवति । २५ । प्रतिमासं
रेवतीयुते चन्द्रमसि मधुष्टतयुतं रेवतीप्रीत्यै परमाद्यं
ब्राह्मणान्मेजयित्वा रेवतीं प्रीणयित्वा रूपस्य भागी
भवति । २६ । माघे मासेऽमिं प्रत्यहं तिलैर्हृत्या सष्टुतं
कुरुत्याधं ब्राह्मणान्मेजयित्वा दीप्ताम्भिर्भवति । २७ ।
सर्वा चतुर्दशीं नदीजले ज्ञात्वा धर्मराजानं पूजयित्वा
सर्वपापेभ्यः पूतो भवति । २८ ।
यदीच्छेदिपुस्तान्मेगांश्चन्द्रहर्यग्रहेष्यगान् ।
प्रातःज्ञायी भवेन्नित्यं हौ मासौ माघफालुगुनौ ॥२६॥६०॥

अथ कूपकर्तुस्तत्रवृत्ते पानीये दुष्कृतस्याधीं विन-
श्यति । १ । तडागङ्गन्नित्यात्तसो वारुणं लोकमशुते । २ ।

24. प्रदयाद० C¹³. 26. रूपभाभवति । C¹⁴.

25... दधिदुर्जादिभिर्गच्छैर्विप्रचयं संभेद्य दाज्यमाप्नोति । 27.
जीन्विप्रान्संभेद्य दीप्तौदर्याम्भिर्भवति ॥ XCI, 2... नित्यं पिपासारत्ति-
तो वरदक्षोऽप्तं माप्नोति ॥

अलग्रदः सदा तृप्तो भवति । ३ । वृक्षारोपर्यितु-
र्वृक्षाः परलोके पुच्चा भवन्ति । ४ । वृक्षग्रदो वृक्षग्रह-
मैदेवान्प्रीणथति । ५ । फलैश्चातिथीन् । ६ । व्रायथा
चाभ्यागतान् । ७ । देवे वर्षत्युदकेन पितृन् । ८ । सेतु-
कृत्वर्गमाप्नोति । ९ । देवायतनकारी यस्य देवस्या-
यतनं करोति तस्यैव लोकमाप्नोति । १० । सुधासिन्नं
कृत्वा यशसा विराजते । ११ । विचिचं कृत्वा गन्धर्व-
लोकमाप्नोति । १२ । पुष्पग्रदानेन श्रीमान्भवति । १३ ।
अनुलेपनग्रदानेन कीर्तिमान्भवति । १४ । दीपग्रदानेन
चक्षुष्मान्सर्वचोच्चलत्वा । १५ । अन्वग्रदानेन बलवान्
। १६ । देवनिर्माल्यापनयनाहोदानफलमाप्नोति । १७ ।
देवगृहमार्जनात्तदुपलेपनाद्वाह्न्येच्छिष्टमार्जनात्याद-
शैचादकल्पपरिचरणात् । १८ ।

XCI, 10. यस्य देवायतनं C^{1,2}. 16. C^{1,2} add another Sûtra
here, धूपग्रदानेनार्थं गच्छति । 18. देवायतनं C^{1,2}. पादादिशैचाद-
कल्पपरिचरणात् C^{1,2}; ०कल्पपरिचरणात् । V¹. See the C.

8. वृष्टिताय जलदाता सर्गे युगश्चतं विट्ठ्यो भवेत् ।... 11. अन्त-
कृतमपि देवायतनं सुधयानुचिप्य यशस्वी भवति । 12. यो देवायतनं
गीजपीतादिभिर्चित्रयति सः... 18... तस्यैव गोमयादिनोपलेपनादिप्रो-
त्तिष्ठपात्रं प्रक्षाल्य तत्स्थलानुलोपयात्तस्यैव पादधावनादस्यात्ये मुशूषा-
क्रित्वाच प्रत्येकं गोदानफलमाप्नोति ।

कृपारामतडागेषु देवतायतनेषु च ।
पुनःसंस्कारकर्ता च लभते मौलिकं फलम् ॥ १६ ॥ ६१ ॥

सर्वदानाधिकमभयप्रदानम् । १ । तद्यदानेनाभी-
स्तिं लोकमाप्नोति । २ । भूमिप्रदानेन च । ३ ।
गोचर्ममाचामपि भुवं प्रदाय सर्वपापेभ्यः पूर्तो भवति
। ४ । गोप्रदानेन स्वर्गलोकमाप्नोति । ५ । दशधेनुप्रदेश-
गोलोकान् । ६ । शतधेनुप्रदेश ब्रह्मलोकान् । ७ । सुवर्ण-
र्णशृङ्गां रौप्यसुरां मुकालाङ्गुलां कांस्योपदेशां वस्त्रो-
न्तरीयां दद्या धेनुरोमसंस्थानि वर्षाणि स्वर्गलोकमा-
प्नोति । ८ । विशेषतः कपिलाम् । ९ । दानं धुरंधरं
दद्या दशधेनुप्रदेश भवति । १० । अश्वदः सूर्यसालोक्य-
माप्नोति । ११ । वासेदश्वन्द्रसालोक्यम् । १२ । सुवर्ण-
दानेनाग्निसालोक्यम् । १३ । रूप्यदानेन रूपम् । १४ ।
तैजसानां पाचाणां प्रदानेन पाचीभवति सर्वकामा-

XII, 5. पात्रं भवेत् C^o.

19. कृपादीनामुपहतामां यथावत्करणं पुनःसंस्कारः । तत्कर्ता मौलि-
कमाचार्यकर्तुरेव फलं लभते ।... XII, 1. चौरथाग्रादिभ्यो भीताना-
मभयदानम्... 7... नानाविधान्त्रस्मलोकानाप्नोति ।... 10... दश-
धेनुप्रदेशमाप्नोति ।... 15. सुवर्णरूप्यादिपाचदानेन धनपुचारिकामा-
नां पात्रं भवति ।...

नाम् । १५ । दृष्टमधुमैलप्रदानेनारोग्यम् । १६ । औ-
षधप्रदानेन च । १७ । लबणप्रदानेन च लाक्षण्यम् । १८ ।
धान्यप्रदानेन दृष्टिम् । १९ । सस्यप्रदानेन च । २० ।
अन्नदः सर्वम् । २१ । धान्यप्रदानेन सैभाग्यम् । २२ ।
तिलप्रदः प्रजामिष्टाम् । २३ । इन्धनप्रदानेन दीप्ता-
ग्रिर्भवति । २४ । संग्रामे च सर्वजयमाप्नोति । २५ ।
आसनप्रदानेन स्थानम् । २६ । शय्याप्रदानेन भार्याम्
। २७ । उपानद्रदानेनाश्वतरीयुक्तं रथम् । २८ । छन्द-
प्रदानेन स्वर्गम् । २९ । तालवृक्षामरप्रदानेनाश्व-
मुखित्वम् । ३० । वास्तुप्रदानेन नगराधिपत्यम् । ३१ ।
यद्यदिष्टमं लोके यज्ञास्ति दयितं गृहे ।
तत्तदुणवते देयं तदेवाक्षय्यमिष्टता ॥ ३२ ॥ ६२ ॥

16 om. C^{1,2}. After 22, C^{1,2} insert the following clause,
which is really a quotation occurring in the C. अकर्तिं-
तागामन्तेषां दानात्मर्गमवाप्नयादिति । 25 om. V¹⁻³ C^{1,2}; but
26 is marked २६ in V¹⁻³.

17. औषधं रसकाशादि ।... 19. धान्यं वार्षिकं श्यामाकादि ।...
20. सश्यानि हैमन्तिकवासनिकानि... 22. यान्यनुक्तानि धान्यानि
कुलत्यकोक्त्रमण्डुकादीनि ।... 26... राज्यस्थानमाप्नोति । 27...
मूर्वाक्षविद्धिगा श्यां दस्त्राक्षाक्षाणां भार्यां विन्देत ।... 30... ते दस्त्रा
भार्ये सुखी भवति ।... 31. वाचु गृहं तदत्ता नगरप्रमुखमाप्नोति ।...
32. यद्यस्य लोके प्रियं महेष्वरस्य पुच्छदारादेनां वा यद्यमीषुं तत्तदेवाक्षय्य-
मिदं मे इत्विति कामनया पात्रभूताय विप्राय देयम् ।

अब्राह्मणे दनं तत्सममेव पारसौकिकम् । १ । दि-
गुणं ब्राह्मणब्रुवे । २ । सहस्रगुणं प्राधीते । ३ । अमन्तं
वेदपारगे । ४ । पुरोहितस्त्वात्मन एव पाचम् । ५ ।
स्वसा दुहितजामातरस्य । ६ ।

न वार्यपि प्रयच्छेत वैडालव्रतिके हिंसे ।

न बकव्रतिके विप्रे नावेदविदि धर्मवित् ॥ ७ ॥

धर्मध्वजी सदा सुव्यञ्जानिका सोकदाम्भिकः ।

वैडालव्रतिको ज्ञेयो हिंसः सर्वाभिसंधिकः ॥ ८ ॥

अधोहृष्टिनैकतिकः स्वार्थसाधनतत्परः ।

शठो मिथ्या विनीतस्य बकव्रतपरो द्विजः ॥ ९ ॥

ये बकव्रतिनो सोके ये च मार्जारसिङ्गिनः ।

ते पतन्यन्यतामिसे तेन पापेन कर्मणा ॥ १० ॥

न धर्मस्यापदेशेन पापं कृत्वा व्रतं चरेत् ।

व्रतेन पापं प्रच्छाद्य कुर्वन्स्त्वीश्वददभनम् ॥ ११ ॥

XCIII, 6. दुहिता जामातरस्य पाचम् । C^{1,2}. 7. पापे all.
See M. IV, 192. 9. नैकतिकः V¹ (T. and C.)

XCIII, 1... तस्मिन्नावद्दनं तावदेव परसोक उपतिष्ठते ।... 3.
प्रक्षुप्तमधीतं यस्य यस्तादासौ प्राधीतः ।... 5. आत्मपुरोहित एव पाचं
न परपुरेहितः ।... 6. स्तुतयोऽपि स्तुत्यैव पाचं न परस्य... 8...
हिंसो निर्दयः । सर्वज्ञोऽपि सर्वाभिसंधिकाच्च ।... 9... निष्ठातिः पर-
पीडनं तथास्यासौ तत्परो नैकतिकः । यथा कर्षयन्त्वपीडनेन स्वार्थसाधने
निरतः ।... 11. यः पापं कृत्वा तस्मिन्नां प्रायस्त्वित्वा धर्मापदेशेन धर्मव्या-
जेन करोति न प्रायस्त्वित्वापदेशेन स तेन व्रतेन प्रायस्त्वित्वान...

प्रेत्येह चेहशो विप्रो गर्हते ब्रह्मवादिभिः ।
 छमनाचरितं यच्च व्रतं रक्षांसि गच्छति ॥ १२ ॥
 अस्तिज्ञी लिङ्गिवेषेण यो दृत्तिमुपजीवति ।
 स लिङ्गिनां हरत्येनस्तिर्थयोनौ प्रजायते ॥ १३ ॥
 न दानं यशसे दद्यान्न भयान्नोपकारिणे ।
 न दृत्यगीतशीलेभ्यो धर्मार्थमिति निश्चितम् ॥ १४ ॥ ६३ ॥

गृही बलीपलितदर्शने वनाश्रयो भवेत् । १। अपत्यस्य
 चापत्यदर्शने वा । २। पुच्छे भार्यां निश्चिप्य तयानुग-
 म्यमानो वा । ३। तचाप्यग्रीनुपचरेत् । ४। अफाल-
 क्षेन पच्च यज्ञान्न हापयेत् । ५। स्वाध्यायं च न
 जग्नात् । ६। ब्रह्मचर्यं पालयेत् । ७। चर्मचीरवासाः
 स्यात् । ८। जटाश्मश्रुलोमनखांश्च विभृयात् । ९। चि-
 षवणस्नायी स्यात् । १०। कपोतदृत्तिर्मासनिचयः

12. गृह्णते C^{1,2}. चच्च द्वै C^{1,2}; See M. IV, 199. 13. वेशेन
 C^{1,2}. See M. IV, 200. XCIV, 2. दर्शनेन. C^{1,2} XCV om. v.

13. न विद्यन्ते शिखासूचादीनि चैव यिंकलिङ्गानि यस्यासावलिङ्गो ।...
 रुद्धं जीवनोपायमुपजीवति... 14. यशसे यशःकारिणे स्तावकाय ।
 भयाद्भूयकारिणे शत्रवे उपकारिणे मित्राय दृत्यर्थं नर्तनगानपरेभ्यस्य धर्म-
 साधनं न दद्यात्... XCIV, 9. जटाः शिरसि । इमश्च मुखे । लोमादि
 कांचोपक्षेषाः । नखान्दस्तपादयोः ।... विभृयात् ।

संवत्सरनिचयो वा । ११ । संवत्सरनिचयः पूर्वनिचित-
माश्वयुज्यां ज्ञात । १२ ।
आमादाहृत्य वाश्रीयादृष्टौ ग्रासान्वने वसन् ।
पुटेनैव पलाशेन पाणिना शकलेन वा ॥ १३ ॥ ६४ ॥

वानप्रस्थस्तपसा शरीरं शोपयेत् । १ । ग्रीष्मे पञ्च-
तपाः स्यात् । २ । आकाशशाशी प्रावृष्टि । ३ । आर्द्ध-
वासा हेमन्ते । ४ । नक्षाशी स्यात् । ५ । एकान्तर-
द्यन्तरव्यन्तराशी वा स्यात् । ६ । पुष्पाशी । ७ । फलाशी
। ८ । शाकाशी । ९ । पर्णाशी । १० । मूलाशी । ११ ।
यवान्वं पक्षान्तर्योर्वा सदृशाशीयात् । १२ । चान्द्राय-
णैर्वा वर्तेत् । १३ । अश्मकुट्टः । १४ । दलोलूखलिको
वा । १५ ।

तपेऽमूलमिदं सर्वं दैवमानुपकं जगत् ।
तपेऽमध्यं तपेऽन्तं च तपसा च तथा दृतम् ॥ १६ ॥

XCV, 16. दैवमानुषजं V¹⁻²; दैवमानुजं C¹⁻²; दैविकस्य मानुषस्य
वा जगतः N. See M. XI, 235. दृतम् ॥ C¹⁻².

13... पुटं पर्णद्रोणः । पलाशमस्युतमेव पर्णम् । पाणिः पाणितज्जम् ।
प्रावृष्टं घटादिकपालं तेज वाश्रीयात् ॥ XLV, 5. दिवाहृतस्यापि नक्ष-
मेव भेजनशीलः स्यात् ।... 6. एक दे चौणि वा दिनान्यन्तरा वक्षा नक्ष-
मुख्योत ।... 17. यदुवर्षं दुर्ज्यं... यत्वंकल्पितमपि बडतराक्षराय चक्र-
त्वाप्रामूरश्यं यज्ञासमानदेशकालतया दृरं यज्ञ दुःखतिसाधयतया दुर्ज्यरं
सम्बर्वमपि तपसा साध्यते यतस्तपःपलाश्यात्क्रमान्वै न भवति ।...

यहुश्वरं यहुरापं यहुरं यच्च दुष्करम् ।
सर्वं तत्तपसा साथं तपो हि दुरतिक्रमम् ॥ १७॥ ६५॥

अथ चिष्ठाश्रमेषु पक्षकथायः प्राजापत्यामिष्टिं कृत्वा
सर्वं वेदं दक्षिणां दक्षा प्रव्रज्याश्रमी स्यात् । १ । आ-
त्मन्यग्रीनारोप्य भिक्षार्थं ग्राममियात् । २ । सप्तागा-
रिकं भैक्षमादद्यात् । ३ । अलाभे न व्यथेत । ४ । न
भिष्टुकं भिष्टेत । ५ । भुक्तवति जने अतीते पाचसंपाते
भैक्षमादद्यात् । ६ । मृत्युये दारुपात्रेऽलाबुपात्रे वा
। ७ । तेषां च तस्याद्विः शुद्धिः स्यात् । ८ । अभि-
पूजितलाभादुद्विजेत । ९ । शून्यागारनिकेतनः स्यात्
। १० । दृष्टमूलनिकेतने वा । ११ । न ग्रामे द्वितीयां
राचिमावसेत् । १२ । कौपीनाच्छादनमाचमेव वसन-
मादद्यात् । १३ । दृष्टिपूतं न्यसेत्यादम् । १४ । वस्त्र-
पूतं जलमादद्यात् । १५ । सत्यपूतं वदेत् । १६ । मनः-
पूतमाचरेत् । १७ । मरणं नाभिकामयेत जीवितं च

XCVI, 5. भिक्षेत् । V¹⁻¹:

XCVI, 1...सर्वं वेदं सर्वं धनम्... 2. भिक्षार्थमेव ग्रामं प्रविष्टे-
ज्ञान्यथा ॥ 4. सप्तानामपि मथे यज्ञ गृहे भिक्षा न लभ्यते तच्च...
6... अवशिष्टादग्नाद्वैक्षं याचेत् ।... 12. वर्षाभ्योऽन्यत्र ग्राम एकरात्रं
वसेत् ।... 15. वस्त्रेण यावितं जलं न गृह्णीयात्... 17. वैकल्पिके सांश्ल-
शिक्षे वा शुद्धादौ यज्ञ मनःप्रसादस्तदाचरेत् ॥ 18...चिरं जीविय... इति ॥

। १८ । अतिवादांस्तितिष्ठेत । १९ । न कं च नाव-
मन्येत । २० । निराशीः स्यात । २१ । निर्नमस्त्वारः । २२ ।
वास्यैकं तक्षतो वाहुं चन्दनैकमुक्षतः ।

नाकल्याणं न कल्याणं तयोरपि च चिन्तयेत् ॥ २३ ॥
प्राणायामधारणाध्याननित्यः स्यात् । २४ । संसार-
स्थानित्यतां पश्येत् । २५ । शरीरस्याशुचिभावम् । २६ ।
जरया रूपविर्ययम् । २७ । शारीरमानसागन्तुकव्या-
धिभिश्चोपतापम् । २८ । सहजैश्च । २९ । नित्यान्धकारे
गर्भे वसतिम् । ३० । मूर्च्चपुरीपमध्ये च । ३१ । शीतो-
ष्णदुःखानुभवनम् । ३२ । योनिसंकटनिर्गमनान्महदुः-
खानुभवनम् । ३३ । वाल्ये मोहं गुरुपरवश्यताम् । ३४ ।
अथयनादनेकक्षेशम् । ३५ । यौवने च विषयाप्राप्ता-
वमार्गे तद्वासौ विषयसेवनान्वरके पतनम् । ३६ ।

36. तदप्राप्तौ V¹

21. नमस्तुतो उपाशिष्वं न प्रयुज्ञीत किंतु नारायणस्त्वर्गं कुर्यात् । नमो
नारायणायेति गृहस्थः प्रणमेद्यतिम् । बृद्धनारायणोयेवं यतयोऽस्मिवादिता
इति । भिक्षार्थमाश्रिष्वो न प्रयुज्ञीतेवन्ये ।... 22. नमस्तुतो न नमस्त्वर्या-
त्किंतु नारायणं स्मरेदिव्यक्तम् । भिक्षार्थं प्रणतिं न कुर्यादित्यन्ये । 27...
विर्ययो बलीपलिताद्यभिभवत्त्वं च पश्येदिति सर्वत्र संबन्धनीयम् ॥ 28.
शारीरा श्वाधयोरुद्गजीहादयः । मानसा मनोविक्षेपादयः । आगम्नुका
वातपितोऽक्रेकादयः ।... 32. तत्र गर्भोश्ये मातृभक्तपीतशीतोष्णाद्वपानादि-
जन्यं शीतोष्णानुभवदुःखं च ॥ 34... गृहणा मातृपित्रादीनाम् ।...
35. तत उपनीतस्य वेशाधयने गृहणुश्रृष्टाधयनावधानाद्यनेकाश्रम् ॥
36. तारुण्ये पुनः चक्रचन्दनवनितादिप्राप्ताव नश्विष्यदाप्राप्तावनेकाश्रम् ।
तेषामेव विषयाणां निषेधातिक्रमेण प्राप्तानां स्वर्गे नरकपातं च ।...

अग्रियैर्वसतिं प्रियैश्च विप्रयोगम् । ३७ । नरके च
सुमह्वःखम् । ३८ । संसारसंस्तौ तिर्यग्योनिषु च
। ३९ । रवमस्मिन्सततयायिनि संसारे न किंचित्सुखम्
। ४० । यदपि किंचिद्वःखापेक्षया सुखसंज्ञं तदप्यनिव्यम्
। ४१ । तत्सेवाशक्तावलाभेन वा मह्वःखम् । ४२ ।
शरीरं चेदं सप्तधाधुकं पश्येत् । ४३ । वसारुधिरमांस-
भेदाऽस्थिमज्जाशुक्रात्मकम् । ४४ । चर्मावनङ्गम् । ४५ ।
दुर्गन्धि च । ४६ । मलायतनम् । ४७ । सुंखशतैरपि
दृतं विकारि । ४८ । प्रयत्नाङ्गृतमपि विनाशि । ४९ ।
कामक्रोधलोभमोहमदमात्सर्यस्यानम् । ५० । पृथिव्यसे-
जोवाव्याकाशात्मकम् । ५१ । अस्थिशिराधमनिस्त्रायु-
युतम् । ५२ । रजस्वलम् । ५३ । षट्त्वचम् । ५४ । अस्थां
चिभिः शतैः पृथ्यधिकैर्धैर्यमाणम् । ५५ । तेषां विभागः
। ५६ । स्त्रैः सह चतुःषष्ठिर्दशनाः । ५७ । विंशतिर्नेत्राः

40. सुखम् om. C^{1,2}. 48. दृतं C^{1,2}. 54. षट्त्वक्पेत्रि C^{1,2};
om. v.

37... प्रियैः पुच्छलचादिभिर्वियोगः ॥ 41... यत्किंचिद्वःखा-
भावापेक्षया सुखलेन अवक्षियते... 42. तेषां वैष्यिकसुखानां रोगादिगा-
विषयसेवाशक्तौ शक्तावपि दारिष्टेणा विषयालाभे वा महदेव दुखम् ॥
48. पानभोजनादिजन्यैः सुखशतैर्युक्तमपि पानभोजनादिभिरेव विकारि ।
तत्सहस्रामुभावेन स्त्रीशार्जीर्णादिदुःखशताकुलभिर्वर्यः ॥ 49. रसायनादि-
प्रयोगेन्द्रियरुद्धतमपि... 57. सूक्ष्यादि दन्तमूलभूतान्यस्तीनि स्यालाल्पानि
दानिंशतामुत्तमा एव तदुत्पन्ना दन्ताकृः सह...

। ५८ । पाणिपादशलाकाश्च । ५९ । षष्ठिरङ्गुलीनां पर्वाणि ।
 ६० । द्वे पाण्यर्थोः । ६१ । चतुष्टयं गुरुफेषु । ६२ ।
 चत्वार्यरत्नोः । ६३ । चत्वारि जड्डयोः । ६४ । द्वे द्वे
 जानुकपेलयोः । ६५ । ऊर्वसयोः । ६६ । अक्षतालू-
 षकश्रोणिफलकेषु । ६७ । भगास्येकम् । ६८ । पृष्ठास्थि
 पञ्चचत्वारिंशङ्गागम् । ६९ । पञ्चदशास्थीनि ग्रीवा । ७० ।
 जच्चेकम् । ७१ । तथा हनुः । ७२ । तन्मूले च द्वे
 । ७३ । द्वे ललाटाश्चिंगणे । ७४ । नासा घनास्थिका
 । ७५ । अर्बुदैः स्थालकैश्च सार्धं हासमतिः पार्श्वकाः
 । ७६ । उरः समदश । ७७ । द्वौ शङ्कौ । ७८ ।
 चत्वारि कपालानि शिरसश्चेति । ७९ । शरीरेऽस्मि-
 न्सप्त शिराशतानि । ८० । नव स्नायुशतानि । ८१ ।
 धमनीशते द्वे । ८२ । पञ्च पेशोशतानि । ८३ । क्षुद्र-

66. द्वे द्वे । C^{1,2}; om. v. 71. जान्चकं । C^{1,2}. 76. स्थानकं च
 C^{1,2}v.

59. करपादयोः पट्टे शलाकाकाराण्डुषिमलभूतानि विंशतिरेवास्थीनि ।
 60. प्रत्येकं विंशतिरङ्गुलीनां वीणि वीणा पर्वाणीयेवं षष्ठिः पर्वास्थीनि ।
 67. अद्यः कर्णनेत्रयोर्यामध्यभवः शङ्काधोमागः ।... 75. नासा नासिका
 सा च वनसंज्ञेकाश्चिमती ॥ 76. पार्श्वका वङ्गयः ।... तासां वक्षसि
 संधस्थीन्यबुद्दान्युभयतो दश दशेति विंशतिः ।... तासामेव एष्टतः संध-
 स्थीनि स्थालका उभयतस्त्वयोदश त्रयोदशेति षष्ठिं शतिः ।... 80... शि-
 रादां वातपित्तादिवाहिनीनाम्... 82. धमन्यः प्राणवाहिन्यो नायकाल्या
 द्वे शते । 83. वाञ्छाभ्यन्तराणां मासपेशीनां पञ्च शतानि ॥

धमनीनामेकोनचिंशङ्काशाणि नव शतानि षट्पञ्चा-
शङ्कमन्यः । ८४ । लक्ष्मयं शमश्रुकेशकूपानाम् । ८५ ।
सप्तोत्तरं मर्मशतम् । ८६ । संधिशते द्वे । ८७ । चतुः-
पञ्चाशद्रोमकोश्यः सप्तपञ्चश्च लक्ष्माणि । ८८ । नाभिरेजो
गुदं शुक्रं शोणितं शङ्काकौ मूर्धा कण्ठे हृदयं चेति
प्राणायतनानि । ८९ । बाहुदयं जङ्गादयं मध्यं शोष्मिति
षडङ्गानि । ९० । वसा वपा अवहननं नाभिः लोमा
यकृत्स्निहा शूद्रान्तं दृक्कौ बस्तिः पुरीषाधानमामा-
शयो हृदयं स्थूलान्तं गुदमुदरं गुदकोष्ठम् । ९१ । कनी-
निके अक्षिकूटे शङ्कुली कर्णौ कर्णपञ्चकौ गरुडौ भुवौ

91. लोमा V¹⁻⁴v; लोमो C¹⁻²v; लोमा N. यकृत् om. V⁴.
दृक्कौ C¹⁻².

84. स्थूलधमनीनां प्राप्ताः क्षुद्रधमन्यस्तासामयि प्रशाखा धमन्यः ।...
85. मुखश्चानि रोमाणि श्मश्रूणि । शिरेजाः केशाः । कूपा रोमकूपा:
स्वेदस्वर्गे सुविराणि ।... 86. मर्माणि मट्युलोशहेतुस्थानानि ।...
88... रोमाणं स्थापतरा भागाः ।... 89... तद्वस्त्रप्रसुकं स्थापतरे ।
हृदि तिष्ठति यच्चुद्दंसीवद्द्रुतं सपीतकम् । ओजः शरीरे संख्यात
तप्ताश्रामाश्चमच्छीति । शेषं प्रसिद्धम् ।... 91. आन्तराण्याह ।...
लोमा मांसपिण्डो यकृत्स्नाखण्डस्तौ च दक्षिणकुक्षिस्थौ । ज्ञीहा मांस-
पिण्डो उपहननं च सव्यकुक्षिस्थौ ।... दृक्कौ हृदयसमीपस्थौ मांस-
पिण्डौ ।... पुरीषाधानं मलाशयः ।... स्थूलान्तं दीर्घान्तम् ।... गुद-
लोङ्घं बाह्याद्दद्वलयादन्तगुदं दवलये द्वे । एकत्रं जात्यभिप्रायेण । एव
आन्तरो विस्तारः । अङ्गान्तराण्याह ॥

शङ्कौ दलवेषावेषौ ककुन्दरे वंशणौ वृषणौ दृष्टौ
स्नेषसंधातकौ स्तनौ उपजिह्वा स्फिजौ बाहू जङ्घे ऊरु
पिण्डिके तालूदरं बस्तिशीर्षै चिवुकं गलशुणिडिके अव-
दुश्चेत्यस्मिन्शरीरे स्थानानि । ६२ । शब्दस्पर्शरूपरस-
गन्धाश्च विषयाः । ६३ । नासिकालोचनत्वगिजह्वाश्रो-
क्तमिति बुद्धीन्द्रियाणि । ६४ । हस्तौ पादौ पायूपस्यं
जिह्वेति कर्मेन्द्रियाणि । ६५ । मनो बुद्धिरात्मा चाव्य-
क्तमितीन्द्रियातीताः । ६६ ।

इदं शरीरं वसुधे क्षेच्चमित्यभिधीयते ।

एतद्यो वेत्ति तं प्राहुः क्षेच्चमिति तद्विदः ॥ ६७ ॥

क्षेच्चमपि मां विज्ञि सर्वक्षेत्रेषु भाविनि ।

क्षेच्चक्षेच्चविज्ञानं ज्ञेयं निवं मुमुक्षुणा ॥ ६८ ॥ ६६ ॥

92. अवट् C¹⁻²; अवङ् v. ग्राहीरके V¹⁻¹ C¹⁻²v. 98. क्षेच्च-
क्षेच्चः V² C¹⁻²v. See Bhag. Gita XIII, 2 (क्षेच्चक्षेच्चये-
र्जानम्).

92... अतिकृटे पक्षणो । नेत्रनासासंधी इत्यन्ये । शङ्कली कार्य-
शङ्कली ।... वृक्तौ पूर्वोक्ताचेव स्नेषसंधातप्रबद्धौ । स्तनाविति स्तीणामुच्ते ।
इदमित्यमेव शारख्येयमन्यथा बाह्याङ्गभिधानप्रस्ताव अन्तरंगयोर्वक्तयोः पुन-
रभिधानमसंगतं स्यात् ।... ऊरु जानपरिभागौ । पिण्डिके जङ्घोर्वार्मांसजी
भागौ ।... बस्तिशीर्षै बस्तेर्मूत्राशयस्य शीर्षावृपरि स्थितौ नलौ ।... अवटु-
ष्ठाटा ।... अस्मिन्शरीरे प्राणस्थानानि ।... 96... इन्द्रियागोचरत्वा-
च्छख्यनुमानादिगम्याः । 97... तद्यो यहीतुं व्यक्तुं च जानाति तमात्मान-
मात्मविदो योगिनः क्षेच्चमित्याङ्गः ।... 98... सर्वेषु जरायुगाव्यज-
स्त्रेदजोऽद्विष्टेषु क्षेत्रेषु मामेव क्षेच्च जानीहि ।...

जरस्थोत्तानचरणः सर्वे करे करमितरं च्यस्य तालु-
स्थाचलजिह्वो दन्तैर्दन्तानसंस्पृशनसं नासिकाग्रं पश्य-
न्दिशश्चानवलोकयन्विभीः प्रशान्तात्मा चतुर्विशत्या त-
त्त्वैर्वर्तीतं चिन्तयेत् । १ । नित्यमतीन्द्रियमगुणं शब्द-
स्पर्शरूपरसगन्धातीतं सर्वज्ञमतिस्थूलं । २ । सर्वगमति-
स्थूलं । ३ । सर्वतःपाणिपादं सर्वतोऽक्षिशिरोमुखं सर्व-
तःसर्वेन्द्रियशक्तिम् । ४ । एवं ध्यायेत् । ५ । ध्याननिर-
तस्य च संवत्सरेण योगाविर्भावो भवति । ६ । अथ
निराकारे लक्ष्यवन्यं कर्तुं न शक्नोति तदा पृथिव्यमेजो-
वाव्याकाशमनोबुद्धात्माव्यक्तपुरुषाणां पूर्वं पूर्वं ध्यात्वा
तत्र लब्धलक्ष्यस्तत्त्वरित्यज्ञापरमपरं ध्यायेत् । ७ । एवं
पुरुषध्यानमारभेत । ८ । अचाप्यसमर्थः स्वहृदयपद्म-

XCII, 7. तच्चलक्ष्यस्तत्त्वरित्यज्ञ V¹⁻³; तच्चलक्ष्यस्तत्त्वरित्यज्ञ O¹⁻²;
बन्धलक्ष्यं परित्यजेत् ८; लब्धलक्ष्यस्तत्त्वरित्यज्ञ Ap.

XCVII, 1... तथोत्ताने सर्वे करे दक्षिणाकरमुत्तानं च्यस्य... ।
पूर्वापरादिदिशस्त्व... अनवलोकयन् ।... 2. एतानि विशेषणानि पुरु-
षस्य अतिरेकिहेतुतया तत्त्वमेदप्रतिपादकानि ।... 3. सर्वगं व्यापकमति-
स्थूलं निराकारम् ।... 4. सर्वतः सर्वस्मिन्नपि प्रदेशे पाणिपादाक्षि-
शिरोमुखैर्थापं तथा सर्वतः सर्वेष्वपि शब्दादिषु विषयेषु सर्वेषां चतुर्वा-
दीक्षिणाणां शक्तिर्वृद्धग्रासामर्थं यस्य तादृशमयमर्थः ।... 7. यदा निरा-
कारे ब्रह्मणि लक्ष्यात्मे बन्धमन्तःकरणस्यैवं कर्तुं न शक्नोति तदा पृथि-
व्यादिपुरुषात्मानां दशानां मर्ये पूर्वस्मिन्पूर्वस्मिन्म्यानपरिपाकेनान्तःकरण-
स्यैवंविषयतामानीते तत्त्वरित्यहरेणापरमपरं चन्तःकरणस्यैर्विषयतामान-
येत् ।... बुद्धिर्विज्ञानात्मकं महत्तत्वम् । आत्माइंकारः । अथक्तं प्रधानम् ।...

स्यावाक्तुखस्य मध्ये दीपवन्युरुषं धायेत् । ६ । तत्त्वात्प-
समर्थो भगवन्तं वासुदेवं किरीटिनं कुण्डलिनमङ्गदिनं
श्रीवत्साङ्गं वनमालाविभूषितोरस्तं सौम्यरूपं चतुर्भुजं
शङ्खचक्रगदापद्मधरं चरणमध्यगतमुखं धायेत् । १० ।
यद्यायति तदाप्नोति धानगुह्यम् । ११ । तस्मात्सर्वमेव
श्वरं व्यक्ता अक्षरमेव धायेत् । १२ । न च पुरुषं
विना किंचिदप्यक्षरमस्ति । १३ । तं प्राप्य मुक्तो
भवति । १४ ।

पुरमाक्रम्य सकलं श्रेते यस्मामहाप्रभुः ।
तस्मान्युरुष इत्येवं प्रोच्यते तत्त्वचिन्तकौः ॥ १५ ॥
प्राग्राचापररात्रेषु योगी नित्यमतन्द्रितः ।
धायेत पुरुषं विष्णुं निर्गुणं पञ्चविंशकम् ॥ १६ ॥
तत्त्वात्मानमगम्यं च सर्वतत्त्वविवर्जितम् ।

17. अशक्तं V¹⁻⁴ v N.; असक्तं C¹⁻². See the C.

8. तत्र एथिद्यादिध्यानक्रमेणात्मध्यानेऽप्यसमर्थः... 10. तत्र क्षेत्रच-
ध्यानेऽप्यसमर्थो भगवन्त... स्त्रितललितवदगताचिभावितसौम्यरूपम्...
चरणकमलयुगलाराधनतत्त्वसंधरं श्रीधरं धायेत् । 11.. व्यक्तदेहस्य
तत्त्वायुक्तमेव भवतीति ध्यानानां निगूढं तत्त्वम् ।... 14. तं...पुरुषं प्राप्य
ध्यानयोगेनाभिन्नत्वेन प्रतिपद्य... 15. सकलं स्यावरजङ्गमात्मकं पुरं
भूतयाममन्तर्यामिष्वेनाक्षयाभिव्याप्य महाप्रभुः परमात्मा यस्माच्छेत्प्रधिति-
क्षति तस्मादात्मतत्त्वविवर्जनकौरध्यात्मविद्विस्तौ पुरुष इत्युच्यते ॥ 17...अगम्यं
चक्षुरादिप्रमाणागम्यम् । सर्वैः पूर्वोक्तैः प्रकृत्यादितत्त्वविवर्जितं प्रकृतिविक्षति-

असक्तं सर्वधृतैव निर्गुणं गुणभोक्तृ च ॥ १७ ॥
 वहिरन्तर्थं भूतानामचरं चरमेव च ।
 सूक्ष्मत्वात्तदविज्ञेयं दूरस्यं चान्तिके च तत् ॥ १८ ॥
 अविभक्तं च भूतेन विभक्तमिव च स्थितम् ।
 भूतभव्यभवद्गूपं ग्रसिष्णु प्रभविष्णु च ॥ १९ ॥
 ज्योतिषामपि तज्ज्योतिस्तमसः परमुच्यते ।
 ज्ञानं ज्ञेयं ज्ञानगम्यं हृदि सर्वस्य धिष्ठितम् ॥ २० ॥
 इति क्षेचं तथा ज्ञानं ज्ञेयं चोक्तं समाप्ततः ।
 मङ्गलं एतदिज्ञाय मङ्गावायोपपद्यते ॥ २१ ॥ ६७ ॥

भावेन ।... असक्तमिति पाठे प्रकाशादवासक्तिरहितम् । सर्वं भूतादियामं विभर्तीति सर्वमृत् ।... निर्गुणं गुणैः सत्त्वादिभिः शूच्यं गुणानां सत्त्वादिकार्याणां ज्ञानसुखादीनां भोक्तृ साक्षिभूतम् ।... 18. भूतानां प्राणिनां वहिर्भेद्यरूपेणान्मेत्कृहृपेण च स्थितम् । अचरं वक्ष्यैलादिरूपम् । चरं जलपवनदिरूपम् । सूक्ष्मत्वादप्रकासत्वात्तद्विज्ञानाया अप्यगोचरम् । दूरस्यं दुर्ज्ञायविषयम् ।... अन्तिके हृतद्वयमध्ये स्थितम् ।... 19. भूतयामेषाविभक्तमात्मनिकमेदरहितं कार्याणां प्रतिभासिकमेनेन च मिह्निवावभासमागम् । भूतमतीतकालं भयं भविद्यत्वालं भवद्वर्तमानकालं तेषां समाहरो भूतभव्यभवद्गूपं जगतो ग्रसिष्णु संहारकं प्रभविष्ण्यूत्पादकं चेति विज्ञेयम् । 20. ज्योतिषां चक्रसूर्यादीनां परप्रकाशकानामपि ज्योतिः प्रकाशकम् ।... अत एव तमसोऽज्ञानात्परं सङ्क्षिप्तसौ प्रकाशमागम् ।... ज्ञानं ज्ञानरूपं चिद्रूपत्वात् । तदेव च घटपटाद्याकारेण ज्ञेयम् । ज्ञानगम्यं ज्ञायते तेनेति ज्ञानं योगस्तेन गम्यत इति ।... धिष्ठितं ज्ञावस्थितम्... ज्ञानदसोऽलोपात् ।... 21... ज्ञानं ज्ञायते तेनेति ज्ञात्यन्वाचागसाधनं योगः । ज्ञेयं...क्षमा ध्येयम् । एतच सर्वं मदुक्तं विशेषेण ज्ञात्वा मङ्गलो मङ्गावायोपपद्यते योग्यो भवतीति ।

इत्येवमुक्ता वसुमती जानुभ्यां शिरसा च नमस्कारं
कृत्वोवाच । १ । भगवंस्त्वत्समीपे सततमेवं चत्वारि
महाभूतानि कृतालयान्याकाशः शङ्खरूपी वायुशक्र-
रूपी तेजश्च गदारूपमोऽमोरहरूपि अहमप्यनेनैव
रूपेण भगवत्यादमध्ये परिवर्तिनी भवितुमिच्छामि
। २ । इत्येवमुक्तो भगवांस्त्वयेत्युवाच । ३ । वसुधापि
लक्ष्यकामा तथा चक्रे । ४ । देवदेवं च तुष्टाव । ५ । अौ
नमस्ते । ६ । देवदेव । ७ । वासुदेव । ८ । आदिदेव
। ९ । कामदेव । १० । कामपाल । ११ । महीपाल
। १२ । अनादिमध्यनिधन । १३ । प्रजापते । १४ ।
सुप्रजापते । १५ । महाप्रजापते । १६ । ऊर्जस्यते

XCVIII, 1. The older part of v ends with त्वत्. Two leaves are added at the end, in large modern characters; they contain a mere repetition of the last page of the old MS. up to the end of XCVII. 11 om. C^{1,2}.

XCVIII, 2. पश्चानामपि महाभूतानां भगवदेकाधारतायामविशेषा-
दाकाशादीनां चतुर्थां शङ्खादिचतुर्थरूपेण भगवत्यवस्थानसिङ्गौ ममैव
क्लिमिति वैष्णवाण्यमिति तत्परिहाराय भयापि लक्ष्यवस्थेयमिति पार्थगा ।
4...पर्याकामा एथिथयि तथैवाभ्यतिष्ठ । 9. देवानामदित्यतत्पतिस्था-
नम... 10. कामैरभिलाघैः श्वदिस्थितिसंहारकैर्दीश्यतीति कामदेवः ।
धर्मादिचतुर्थं वाङ्गद्विः काम्यत हति कामः स चासौ देवत्वेति वा ।
14. प्रजानां देवासुरमन्यादीनां पतिरक्षयामी ।

। १७। वाचस्पते । १८। जगत्पते । १९। दिवस्पते
 । २०। वनस्पते । २१। पयस्पते । २२। पृथिवीपते
 । २३। सखिलपते । २४। दिवपते । २५। महत्पते
 । २६। मरुत्पते । २७। लक्ष्मीपते । २८। ब्रह्मरूप
 । २९। ब्राह्मणप्रिय । ३०। सर्वंग । ३१। अचिन्त्य
 । ३२। आनगम्य । ३३। पुरुष्ठत । ३४। पुरुष्टुत । ३५।
 ब्रह्मण्य । ३६। ब्रह्मप्रिय । ३७। ब्रह्मकायिक । ३८।
 महाकायिक । ३९। महाराजिक । ४०। चतुर्महा-
 राजिक । ४१। भास्वर । ४२। महाभास्वर । ४३।
 सप्त । ४४। महाभाग । ४५। स्वर । ४६। तुषित
 । ४७। महातुषित । ४८। प्रतर्दन । ४९। परिनि-
 मित । ५०। अपरिनिमित । ५१। वश्वर्तिन् । ५२।

19. जगतां... चलनादिक्रियाहेतुः ॥ 21... पतिः प्रोत्तकः ॥ 22.
 पयसो बालादिजीवनहेतोः स्तन्यस्य पतिः प्रवर्तकः ॥ 23. एथिवा: पतिः
 वीजप्रदोहणशक्तिः ॥ 25. दिशां दिग्भागानां पतिः प्रागादिशब्दाहेतुः ॥
 26. महतो महत्तत्त्वस्य... 28. जक्ष्म्याः पतिः प्रदाता ॥ 29. ब्रह्मा
 निर्बचनीयं रूपं यस्य ॥ 30. ब्राह्मणा वेदविदः प्रिया दियिता यस्य ॥...
 ब्राह्मणानां वा प्रियः ॥ 34. पुरुषिर्बडभिर्यजैर्हृत व्याहृतः ॥ 35. पुरु-
 षिर्बडभिर्वेदः रूतः ॥ 37. वेदानां प्रियः । वेदाः प्रिया यस्तेति वा ॥ 39.
 अपरिच्छप्रमितः ॥ 44... सप्तभक्तिकं साम... यदा सप्त जोका ऊर्जमध्य
 यस्तेवर्षादित्वादृच् ॥ 47... तुषितो भक्तासमर्पितैः कर्मभिः ॥ 48.
 कर्मथितिरेकेयापि निव्यतुष्टः ॥ 49. प्रलये सर्वलोकान्प्रकाशेष्व तर्दति
 द्युष्टीति वा ॥ 50. परितः प्रपञ्चाकारेण निर्मितः ॥ 51. अहतिमः ॥
 52. भक्तानां वशे वर्तिनुं श्रीष्टमस्य ॥

यज्ञ । ५३ । महायज्ञ । ५४ । यज्ञयोग । ५५ । यज्ञ-
गम्य । ५६ । यज्ञनिधन । ५७ । अजित । ५८ । वैकुण्ठ
। ५९ । अपार । ६० । पर । ६१ । पुराण । ६२ । लेख
। ६३ । प्रजाधर । ६४ । चिच्छिखण्डधर । ६५ । यज्ञ-
भागहर । ६६ । पुरोडाशहर । ६७ । विश्वेश्वर । ६८ ।
विश्वधर । ६९ । शुचिश्रवः । ७० । अच्युतार्चन । ७१ ।
श्वतार्चिः । ७२ । खण्डपरशो । ७३ । पद्मनाभ । ७४ ।
पद्मधर । ७५ । पद्मधाराधर । ७६ । हृषीकेश । ७७ ।
एकश्त्रङ्ग । ७८ । महावराह । ७९ । द्रुहिण । ८० ।
अच्युत । ८१ । अनन्त । ८२ । पुरुष । ८३ । महापु-
रुष । ८४ । कपिल । ८५ । सांख्याचार्य । ८६ । विष्ण-
वसेन । ८७ । धर्म । ८८ । धर्मद । ८९ । पर्माङ्ग । ९० ।
धर्मवसुप्रद । ९१ । वरप्रद । ९२ । विष्णो । ९३ ।
जिष्णो । ९४ । सहिष्णो । ९५ । कृष्ण । ९६ । पुण्ड-

68. विश्वक् C^{1,2}.

53. यज्ञो वे विश्वादिति श्रुतेः।... 54. महान्यज्ञो यस्य देवा यज्ञ-
भृत्यतेत्यादि श्रुतिप्रसिद्धम्। 55. यज्ञानां निधनं समाप्तिर्यज्ञिन्मस्म-
र्यज्ञेण।... 56. मनोवद्वक्त्रियातीतः।... 57. क्षेत्रेष्यो देवेभ्यो हितः।...
58. मनोवद्वक्त्रियातीतः।... 59. क्षेत्रेष्यो देवेभ्यो हितः।...
60. क्षेत्रेष्यो देवेभ्यो हितः।... 61. मनोवद्वक्त्रियातीतः।... 62. क्षेत्रेष्यो देवेभ्यो हितः।...
63. क्षेत्रेष्यो देवेभ्यो हितः।... 64. क्षेत्रेष्यो देवेभ्यो हितः।...
65. क्षेत्रेष्यो देवेभ्यो हितः।... 66. क्षेत्रेष्यो देवेभ्यो हितः।...
67. क्षेत्रेष्यो देवेभ्यो हितः।... 68. क्षेत्रेष्यो देवेभ्यो हितः।...
69. क्षेत्रेष्यो देवेभ्यो हितः।... 70. क्षेत्रेष्यो देवेभ्यो हितः।...
71. क्षेत्रेष्यो देवेभ्यो हितः।... 72. क्षेत्रेष्यो देवेभ्यो हितः।...
73. क्षेत्रेष्यो देवेभ्यो हितः।... 74. क्षेत्रेष्यो देवेभ्यो हितः।...
75. क्षेत्रेष्यो देवेभ्यो हितः।... 76. क्षेत्रेष्यो देवेभ्यो हितः।...
77. क्षेत्रेष्यो देवेभ्यो हितः।... 78. क्षेत्रेष्यो देवेभ्यो हितः।...
79. क्षेत्रेष्यो देवेभ्यो हितः।... 80. क्षेत्रेष्यो देवेभ्यो हितः।...
81. क्षेत्रेष्यो देवेभ्यो हितः।... 82. क्षेत्रेष्यो देवेभ्यो हितः।...
83. क्षेत्रेष्यो देवेभ्यो हितः।... 84. क्षेत्रेष्यो देवेभ्यो हितः।...
85. क्षेत्रेष्यो देवेभ्यो हितः।... 86. क्षेत्रेष्यो देवेभ्यो हितः।...

रीकाक्ष । ६७ । नारायण । ६८ । परायण । ६९ ।
 जगत्परायण । १०० । नमो नम इति । १०१ ।
 सुत्वा त्वेवं प्रसन्नेन मनसा पृथिवी तदा ।
 उवाच संमुखं देवीं लब्धकामा वसुंधरा ॥ १०२ ॥ ६८ ॥

दृष्टा श्रियं देवदेवस्य विष्णो-
 गृहीतपादां तपसा ज्वलन्तीम् ।
 सुतसजाम्बूनदचारुवर्णां
 पप्रच्छ देवीं वसुधा प्रहृष्टा ॥ १ ॥
 उन्निद्रकोकनदचारुकरे वरेण्ये
 उन्निद्रकोकनदनाभिगृहीतपादे ।
 उन्निद्रकोकनदसदास्थितीते
 उन्निद्रकोकनदमध्यसमानवर्णे ॥ २ ॥
 नीलाङ्गनेत्रे तपनीयवर्णे
 शुक्राम्बरे रत्नविभूषिताङ्गि ।

102. देवं C^{1,2}. XCIX, 2. ०नाभि all.

102... एवं षष्ठ्यथायेष्पदेष्टारं मशगुरं भगवन्तं षष्ठ्यथैव
 नामभिः सुत्वा भगवतों लक्ष्मीं संमुखं यथा भवति तथा वल्लमाणमुवाच ॥
 XCIX, 1. त्र्यवीक्षणसुवर्णवर्णाम्... 2... उद्दिदं... रक्षोत्पालं तेजं तद्व-
 चार चरत्वं यद्याः । (the next clause corrupted) तादृशं एव
 तर्पित्वेव सदानि सदा नियं स्थितिमिते प्राप्ते ।...

चन्द्रानने सूर्यसमानभासे
 महाप्रभावे जगतः प्रधाने ॥ ३ ॥
 त्वमेव निद्रा जगतः प्रधाना
 लक्ष्मीर्धृतिः श्रीविरतिर्जिया च ।
 कान्तिः प्रभा कीर्तिरथो विभूतिः
 सरस्वती वागथ पावनी च ॥ ४ ॥
 स्वधा तितिक्षा वसुधा प्रतिष्ठा
 स्थितिः सुदीक्षा च तथा सुनीतिः ।
 ख्यातिर्विशाला च तथानस्त्रया
 स्वाहा च भेदा च तथैव बुद्धिः ॥ ५ ॥
 आक्रम्य सर्वां तु यथा चिलोकों
 तिष्ठत्यं देववरोऽसिताक्षिः ।

6. उसिताक्षिः ०१३.

3... जगतो विश्वस्य प्रधाना प्रथमोद्देशा प्रसवित्री प्रकृतिर्वेति ॥ 4.
 जगतः चतुर्वर्षपि पुरुषार्थेषु प्रधाना मृत्योद्देश्या...मुक्तिः सुवृत्तिर्वा ।... विर-
 तिमुमुक्त्या विषयसुखेषु वैराग्यम् ।... कान्तिः स्त्रीपुरुषादिग्रन्थरेषु सुन्द-
 रता । प्रभा सूर्यचन्द्रमसोदर्दितिः ।... विभूतिर्धनधान्यादिसम्बद्धिः । सरस्वती
 विदुषामर्थकस्यनाशक्तिः ।... पावनी प्रायस्त्रितादेः पापनाशनप्रतिक्रियमेव ॥
 5. स्वधा यित्रवित्तिः ।... वसुधा धनधारणग्रन्थिः ।... स्थितिः ख्यानग्रन्थिः ।
 सुदीक्षा यज्ञाधिकारसिद्धिः । सुनीतिः सामाद्युपायसिद्धिः । ख्यातिर्विशाला
 सावजनिनी प्रसिद्धिः ।... स्वाहा देवदितिः ।... 6. यथा चिलोकव्यापकों
 भगवांस्त्रया तच्छक्तेस्त्रवापि चैलोक्यश्चापक्षं किञ्चमेव ग्रन्थिग्रन्थिमतीर-

तथा स्थिता त्वं वरदे तथापि
 पृच्छाम्यहं ते वसतिं विभूत्याः ॥ ६ ॥
 इत्येवमुक्ता वसुधां वभाषे
 स्त्रीस्त्रीलदा देववराग्रतस्या ।
 सदा स्थिताहं मधुसूदनस्य
 देवस्य पार्श्वे तपनीयवर्णे ॥ ७ ॥
 अस्याज्ञया यं मनसा स्मरामि
 श्रिया युतं तं प्रवदन्ति सन्तः ।
 संसारणे चाप्यथ यत्र चाहं
 स्थिता सदा तच्छृणु लोकधात्रि ॥ ८ ॥
 वसाम्यथाकै च निशाकरे च
 तारागणाद्ये गगने विमेषे ।
 मेषे तथालम्बपयोधरे च
 शक्रायुधाद्ये च तदित्प्रकाशे ॥ ९ ॥

7. उक्ता V⁴ N.; उक्तां C^{1,2}.

विनाभावादभेदादेति यद्यपि तथापि तव विभूतेर्वसतिं निवासस्थानमहं
 पृच्छामि ॥ 8. एवं संभावयेत्यस्य भगवतो निदेशेन यमेवाहं मनसा
 स्मरामि तमेव सन्तः श्रीमन्तं प्रवदन्ति ।... संसारणाहेतोर्भगवद्विदेशे च
 सति यत्राहं तिष्ठामि तदपि हे लोकधात्रि शशुभ्य ॥ 9. वासस्थाना-
 न्याह ।... निर्मेषे गगने । अलम्बं परतोऽन्मलं पद्यः पद्मोयं धरतीर्ति ताहश्चे
 शशुभ्यमूर्खिते लकुरदिद्युति मेषे चाहं वसामि । चक्रारास्तथाशब्दस्त्रं प्रत्येकं
 वासस्थानतामिधानाय ॥

तथा सुवर्णे विमले च रुद्धे
 रत्नेषु वस्त्रेष्वमलेषु भूमे ।
 प्रासादमालासु च पाण्डुरासु
 देवालयेषु धजभूषितेषु ॥ १० ॥
 सद्यः क्षते चाप्यथ गोमये च
 मत्ते गजेन्द्रे तुरगे प्रहृष्टे ।
 वृषे तथा दर्पसमन्विते च
 विग्रे तथैवाध्ययनप्रपन्ने ॥ ११ ॥
 सिंहासने चामलके च विस्ते
 छत्रे च शङ्खे च तथैव पद्मे ।
 दीने हुताशे विमले च खड्गे
 आदर्शविम्बे च तथा स्थिताहम् ॥ १२ ॥
 पूर्णदिकुम्भेषु सचामरेषु
 सतालवन्तेषु विभूषितेषु ।

10. प्रयोदमालासु V¹. 11. T. and C. om. V¹.

10. हे भूमे निर्मलयोः सुवर्णरजतयोरामलयोर्वस्त्ररत्नयोर्ब्रह्म सुधाधक-
 जितासु प्रासादपरं परासु धजभूषितेषु देवालयेषु चाहं तिष्ठामि ॥ 12...
 चामलके धाचीलके ।... शङ्खे वाये ।... निधीतमले खड्गे ताटग आदर्शे
 चाहं तिष्ठामि ॥ 13... चामरं बालव्यजनं तालवन्नं व्यजनं ताल्या
 सहितेषु विभूषितेषु विचित्रेषु प्रदेशेषु । रात्रिव्यं चाच वासाभिप्रायेद्य
 न वैशिष्ठ्याभिप्रायेद्य शुकुनाध्याये केवलयोरेव प्राग्गत्यावग्नात् । (Sce

भङ्गारपाचेषु मनोहरेषु
 भृदि स्थिताहं च नवोङ्गृतायाम् ॥ १३ ॥
 क्षीरे तथा सर्पिषि शाद्वले च
 क्षौद्रे तथा दधि पुरंधिगाचे ।
 देहे कुमार्याश्च तथा सुराणां
 तपस्विनां यज्ञहुतां च देहे ॥ १४ ॥
 शरे च संग्रामविनिर्गते च
 स्थितौ मृते स्वर्गसदः प्रयाते ।
 वेदाभ्यनौ चाप्यथ शङ्खशब्दे
 स्वाहास्वधायामय वाद्यशब्दे ॥ १५ ॥
 राजाभिषेके च तथा विवाहे
 यज्ञे वरे स्रातशिरस्यथापि ।
 पुण्येषु शुक्लेषु च पर्वतेषु
 फलेषु रम्येषु सरिदरासु ॥ १६ ॥

14. यज्ञमृताच्च C^{1,2}. 15. स्थितामृते V¹⁻⁴ C^{1,2}. See the C.

LXIII, 30.) भङ्गारु कनकालका पात्राणि स्थाणादीनि तेषु मनो-
 हरेषु... 14. दधिक्षीरसपिल्लौक्षेषु ।... शाद्वले इरिते ह्येऽपि ।... सुराः
 देवप्रतिमाः । यज्ञे जुङ्गतीति यज्ञङ्गतो चक्टिजः ।... शतेषां देहे तिष्ठामि ॥
 15. शरे चकाराङ्गनुषि च संयामं जित्वा विनिर्गते पुरुषे संयामभूमावेव
 मृते पतिसे शब्दमृते इपि स्वर्गसम्भां प्रयाते जीवे च... 16... वरे विवा-
 हैद्यते ।... शिरसा स्रातः स्रातशिरालक्षिन् । श्रेतपुण्येषु... रम्येषु प्रदेशेषु
 कुलिनादिषु सरिदरासु महागदीषु चाहं स्थिता ॥

सरःसु पूर्णैषु तथा जलेषु
 सशाद्वायां भुवि पद्मखण्डे ।
 वने च वत्से च शिश्रौ प्रहृष्टे
 साधौ नरे धर्मपरायणे च ॥ १७ ॥
 आचारसेविन्यथ शास्त्रनिव्ये
 विनीतवेषे च तथा सुवेषे ।
 सुशुद्धान्ते मलवर्जिते च
 मृष्टाशने चातिथिपूजके च ॥ १८ ॥
 स्वदारतुष्टे निरते च धर्मे
 धर्मैकटे चात्यशनादिमुक्ते ।
 सदा सपुष्टे ससुगन्धिगच्छे
 सुगन्धिलिपे च विभूषिते च ॥ १९ ॥

18. वेषे C^{1,2} (bis). सुशुद्धे C^{1,2}. मिथ्या० C^{1,2}. 19. च सुगन्धि० C^{1,2}.

17. सजलपूर्णैषु सरःसु निर्मलेषु जलेषु इतद्वायाम्बद्धायां भुवि
 यद्मखण्डे... पशुपुष्यवति वने वस्ते उभिनवजाते शिश्रौ स्तनधये प्रहृष्टे
 रैयुते... 18... सुशुद्धो जितवाक्षेत्रियो दान्तो जितमनसः । मल-
 र्जितो निष्पापेऽमृष्टाशनः शुद्धाम्भोक्ता ।... 19. स्वदारेष्वेष तुष्टः
 परदारविमुखः । धर्मे निरतो धर्मैकनिः ।... अत्यशनात्मित्युर्वारभोऽ-

सत्ये स्थिते भूतहिते निविष्टे
 श्वर्णान्विते क्रोधविवर्जिते च ।
 स्वकार्यदक्षे परकार्यदक्षे
 कल्याणचित्ते च सदा विनीते ॥ २० ॥
 नारीषु नित्यं सुविभूषितासु
 पतिव्रतासु प्रियवादिनीषु ।
 अमुक्तहस्तासु सुतान्वितासु
 सुगुप्तभाण्डासु बलिप्रियासु ॥ २१ ॥
 संमृष्टवेश्मासु जितेन्द्रियासु
 कलिव्यपेतासु पथिस्थितासु ।
 धर्मव्यपेक्षासु दयान्वितासु
 स्थिता सदाहं मधुसूदने तु ॥ २२ ॥

22. कलिव्यपेतास्वविलोलुपासु V¹⁻³; ०सु विलोलुपासु C^{1,2}.

नामहितः । सर्वदा पुर्व्युक्तः । सुगच्छ गां येषां तैः सहितः । खयं
 च सुगन्धलिपः । विभूषितः कटककुण्डलादिभिस्त्रिंश्च ॥ 20. सत्य
 वत्तारि ।... निविष्टो महास्तुतः... 21. नानाविधभूषणभूषितासु ना-
 दीषु... 22. संमृष्टानि मार्जनलेपगादिभिः संसृतानि वेश्मानि याभि-
 लुपासु ।... कलाइपरामूर्त्यो नित्यहस्तभावाः । धर्मे विशिष्टापेक्षा
 यासां ताः ।...

निमेषमाचं च विनाक्ताहं
न जातु तिष्ठे पुरुषोत्तमेन ॥ २३ ॥ ६६ ॥

धर्मशास्त्रमिदं श्रेष्ठं स्वयं देवेन भाषितम् ।
ये द्विजा धारयिष्यन्ति तेषां स्वर्गे गतिः परा ॥ १ ॥
इदं पवित्रं मङ्गल्यं स्वर्ग्यमायुष्यमेव च ।
ज्ञानं चैव यशस्यं च धनसौभाग्यवर्धनम् ॥ २ ॥
अथेतत्वं धारणीयं आत्मं श्रोतत्वमेव च ।
आद्वेषु आवणीयं च भूतिकामैर्नरैः सदा ॥ ३ ॥

॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे शततमोऽध्यायः ॥
॥ समाप्ता चेयं श्रीविष्णुस्मृतिः ॥

23 om. C^{1,2}. After the comment on C, 3, V¹⁻³ add the following: इदानीं तस्यैव नियकाम्यत्वमाह । य इदं पठते नियं भूतिकामो नरः सदा । ये नरस्त्वर्गिकः पुमान् स्त्री इदं शास्त्रं पठते स सदा भूतिभिः काम्यते । इदं रहस्यं परमं कथितं वसुधे तत्र । मया प्रसन्नेन जगद्वितार्थम् । सौभाग्यमेतत्परमं पवित्रम् (रहस्यम् V¹⁻³ C^{1,2}) । दुःखप्रनाशं वज्रपुण्ययुक्तम् । शिवालयं शाश्वतधर्मशास्त्रम् ॥ The clause इदं etc. is found in C^{1,2} as well; but there can be no doubt that this entire passage is a modern addition. See the translation.

C, 1. ये द्विजास्त्वैवर्णिकाः स्वयमन्वैर्वा धारयिष्यन्ति ।... 3. V¹ C^{1,2} end with the above clause, but V¹⁻³ add a comment on the latter part of it, which is followed by a strongly corrupted Appendix, consisting mainly of an उत्तरं चरितम्, which is designated as the 101. chapter.

अथ श्रीविष्णुसूत्यनुक्रमणिका ॥

प्रकरणम् ।	प्राकाशः ।	प्रकरणम् ।	प्राकाशः ।
अथ प्रथमाध्याय उपोद्घात-		विशेषोकापनोदकवाक्यानि	५६
प्रकरणम् ॥ १ ॥	१	एकविंश आद्याः क्रियाः ॥ ५८	
द्वितीयाध्याये वर्णाश्रमधर्माः	१०	दाविंश आशौचनिर्णयः ॥ ५९	
द्वितीयाध्याये राजधर्माः	११	त्रयोविंशे द्रव्यशुद्धिः ॥ ६०	
चतुर्थे उर्ध्वदण्डः ॥ १७ ॥	१७	चतुर्विंशे विवाहनिरूपणम् ॥ ७४	
पञ्चमे उद्यादशपदेषु दण्डः ॥	१७	पञ्चविंशे स्त्रीधर्माः ॥ ७६	
षष्ठे उधमर्णादिविचारः ॥	२६	षष्ठिंशे सर्वांसर्वर्णस्त्रीधर्माः ॥ ७७	
सप्तमे लेख्यम् ॥ ३२ ॥	३२	सप्तविंशे गर्भधानादिसंखाराः ॥ ७८	
अष्टमे साक्षिणः ॥ ३३ ॥	३३	अष्टाविंशे ब्रह्मचारिधर्माः ॥ ८०	
नवमे समयक्रिया ॥ ३४ ॥	३४	एकोनविंश आचार्यलक्षणम् ॥ ८४	
दशमे धृष्टदिव्यम् ॥ ३८ ॥	३८	विंश अथयनधर्माः ॥ ८५	
एकादशे उपिदिव्यम् ॥ ३९ ॥	३९	एकविंश अतिगुरुलक्षणम् ॥ ८८	
द्वादश उदकदिव्यम् ॥ ४१ ॥	४१	द्वान्निशे गुरुधर्मातिदेशविषयाः ॥ ८९	
त्रयोदशे विष्णुदिव्यम् ॥ ४१ ॥	४१	त्रयस्त्रिंशे प्रायस्त्रिंशोपोद्घातः ॥ ९१	
चतुर्दशे देवोदकदिव्यम् ॥	४२	चतुर्स्त्रिंशे उविपातकसरूपम् ॥ ९१	
पञ्चदशे द्वादश पुच्चाः ॥ ४३ ॥	४३	पञ्चस्त्रिंशे महापातकसरूपम् ॥ ९२	
षोडशे विविधोत्पतिः ॥	४४	षट्त्रिंशे उनुपातकसरूपम् ॥ ९२	
सप्तदशे धनविभागः ॥ ४६ ॥	४६	सप्तविंश उपपातकविभागः ॥ ९३	
अष्टादशे नानाजातिभागः ॥ ४८ ॥	४८	अष्टाविंशे जातिभंशकरवि-	
एकोनविंशे निर्वरणम् ॥ ५१ ॥	५१	भागः ॥ ९४	

प्रकरणम् ।	पृष्ठांकः ।	प्रकरणम् ।	पृष्ठांकः ।
एकोनधत्वारिंशे संकरीकरण-		एकोनषष्ठितमे गृह्णात्मधर्माः १३४	
विभागः ॥ ८६ ॥		षष्ठितम आङ्गिकम् ॥ १३७	
चालारिंशे उपाचीकरणविभागः ८६		श्वेतमे दन्तधावनम् ॥ १३८	
एकचत्वारिंशे मलावहर्विभागः ८६		दावष्ठितम आचमनम् ॥ १३९	
द्वाचत्वारिंशे प्रकीर्णकप्राय-		चयःषष्ठितमे उच्चकालकार्याणि १४०	
चित्तम् ॥ ८७ ॥		चतुषष्ठितमे स्तानविधिः ॥ १४१	
चत्यचत्वारिंशे नरकाशनम् ८७		पञ्चषष्ठितमे विष्णुपूजनम् ॥ १४२	
चतुर्षत्वारिंशे दुर्योनिकाशनम् १००		षट्षष्ठितम उक्तोपचारद्रव्य-	
पञ्चचत्वारिंशे रोगविशेषकाशनम् १०२		विवेचनम् ॥ १४३	
षट्चत्वारिंशे क्षक्षाणि ॥ १०४		सप्तषष्ठितमे वैश्वदेवम् ॥ १४४	
सप्तचत्वारिंशे चान्द्रायणलक्षणम् १०६		चयुषष्ठितमे भोजनविधि-	
अष्टाचत्वारिंशे यावक्रतम् १०७		निषेधः ॥ १४५ ॥	
एकोनपञ्चाशतमे वैष्णवव्रतानि १०८		एकोनसप्ततितमे स्त्रीसंगमे	
पञ्चाशतमे ब्रह्महत्याप्रायचित्तम् १११		निषेधः ॥ १४६ ॥	
एकपञ्चाशतमे सुरापानप्राय-		सप्ततितमे प्रथननिषेधः ॥ १४५	
चित्तम् ॥ ११४ ॥		एकसप्ततितमे खातकधर्माः १४६	
द्वापञ्चाशतमे सुर्वर्गस्तेयप्राय-		द्वासप्ततितमे दमयमौ ॥ १६०	
चित्तम् ॥ ११५ ॥		चयःसप्ततितमे आङ्गप्रस्तावः ॥ १६१	
चयःपञ्चाशतमे गुरुतत्त्वप्राय-		चतुःसप्ततितमे उष्टकाश्चाङ्गम् ॥ १६६	
चित्तम् ॥ ११६ ॥		पञ्चसप्ततितमे देवतनिर्णयः ॥ १६६	
चतुःपञ्चाशतमे संसर्गप्रायचित्तम् १२४		षट्सप्ततितमे नित्यआङ्गकालाः ॥ १६८	
पञ्चपञ्चाशतमे रक्षस्यप्रायचित्तम् १२७		सप्तसप्ततितमे नैमित्तिकआङ्ग-	
षट्पञ्चाशतमे सूक्ष्मादीनि ॥ १३० ॥		कालाः ॥ १६९ ॥	
सप्तपञ्चाशतमे उग्रनुतापित्यागः १३१		अष्टासप्ततितमे काम्यआङ्ग-	
अष्टापञ्चाशतमे उर्धविवेकः ॥ १३२ ॥		कालाः ॥ १७० ॥	

III

प्रकरण ।	इड़ाङः ।	प्रकरण ।	इड़ाङः ।
एकोनाश्रीतितमे आङ्गोपकर-		जवतितमे प्रकीर्तकदानानि १८४	
आनि ० ० ० ० १७९		एकनवतितमे जूपारामतडामा-	
ज्वरीतितमे ब्रह्मविशेषज्ञ हसि-		दिदानम् ० ० ० ० १८५	
विशेषः ० ० ० ० १७६		दामवतितमे उभयादिदानम् ० १८६	
स्वाश्रीतितमे आङ्गभोजनधर्माः १७५		चयोनवतितमे पात्रविशेषज्ञ	
ज्वरीतितमे आङ्गानर्हाः ० १७४		पलविशेषः ० ० ० ० १८७	
ज्वरीतितमे पक्षिपावगाः ० १७५		परुर्गवतितमे बालप्रस्थधर्माः १८८	
चतुर्ज्वरीतितमे आङ्गे वर्ज्यदेशाः १७६		पद्मनवतितमे उवशिष्टा वाम-	
पक्षाश्रीतितमे आङ्गार्देशाः १७७		प्रस्थधर्माः ० ० ० ० १८९	
बड्ज्वरीतितमे दृषोत्तराः ० १८०		पसुवतितमे संन्धासिधर्माः ० १९०	
सप्ताश्रीतितमे ज्वाणाजिनदानम् १८२		सप्तनवतितमे आगोपायाः ० १९०	
ज्वरीतितम उभयतोमुखी-		ज्वरीतितमे विष्णुकृतिः ० १९१	
दानम् ० ० ० ० १८३		एकोनशततमे जग्मोनुतिः ० १९२	
एकोननवतितमे कार्णिकाकानम् १८४		प्रततम एतच्छास्त्राध्ययनप्रज्ञम् १९३	

INDEX TO THE VEDIC MANTRAS

quoted in the *Vishnu-smriti*.

This Index does not include short sacrificial formulas and invocations, and those Mantras which are quoted by their names only, such as *e. g.* the Purushasúkta. The last word or two words in most of the Pratikas have been supplied from the Commentaries of Nandapandita and Devapála (Káthakagríhya-bháshya), and from the Samhitás, Bráhmapas, and Sútras. See the references in the translation.

अन्न पितरो मादयच्चं ७३, २२.	एतद्वद्वद्वां भवतीभ्यो ७४, ८.
अन्नरीचं दर्विश्चता ७३, १८.	एतदः पितरो ७३, १२ १३.
अन्नं च नो बज्ज भवेद् ७३, १०.	एत पितरो मनोजवैर् ७३, १२.
अपयन्त्वसुरा ७३, ११.	तदिव्योः परमं पदं ६४, २०.
अन्नता वागमृता ७३, १२.	तेजो इति शुक्रमस्तम् ६५, ११.
अन्ना नामासि ६७, ७.	दधिकाश्वो अकारिष्म् ६५, १२.
अयं यज्ञः परमो ७३, १३.	दातारो नः प्रवर्षन्तः ७३, १८.
अश्विनोः प्राणसौ ते ६५, २.	देवास्त्र पितरस्तत् ७३, ८८.
अहोरात्रैः समस्तिकैर् ७३, १५.	चौर्दर्विश्चता ७३, १६.
आदित्या रक्षा वसयो ७३, १२.	धूरसि धूर्वं धूर्वन्तं ६५, १०.
आपो हि क्ष मयोभुवस् ६४, १८;	पिता वत्सानां पतिर् ८६, १३.
	पुनर्मामैतिनिष्ठ्यम् २८, ५१.
आ मे यन्मु पितरो ७३, १२.	पृथ्वावतीः प्रसूतिः ६५, ८.
इदमापः प्रवहत् ६४, १८; ६५, ८.	पूषा गा अव्वेतु नः ८८, ६.
इह रतिरिह रमभ्यम् ८६, ६.	एथिवी दर्विश्चता ७३, १७.
उर्जं वह्नीरमतं ७३, १३.	अक्षांशु देवानां पदवीः ८८, ६.
स्तं युक्तां पतिं ८६, १८.	मा मे क्षेषा बज्ज मे ७३, ८५.
स्तत्ते तत ये च ११, १०.	यदः क्रत्याद् ७३, १५.

यमे प्रकामादयवा ७३, १५.
 यमे माता प्रपुत्रोभ ७३, १२.
 यमे रामः शकुनिः ७३, २६.
 वाल्मीकिनि या धावति ७३, १२.
 युद्धते मन उत युद्धते ८४, २२;
 ८५, २.
 युवा सुवासाः परिवोत ८५, ८.
 ये उच पितरः प्रेता ७३, २०.
 ये देवा मनोजाता ८८, ८.
 ये मामकाः पितरः ७३, १५.
 रथेव्यक्षेषु दृष्टभराजा ८५, ७.
 वाजे वाजे उत वाजिनो ७३, १२.
 विश्वे देवाः प्रीयकास् ७३, २७.

वीराजः पितरो धन ७३, २१.
 इं न आपो धन्यन्या ८५, ५.
 इं नो देवीरभिद्य ए८, ११.
 संखजनु त्वा पृथिवी २१, १०.
 समानी व आकूतिः ७३, १४. ?
 सर्वांस्तानम् आवह ७३, १२.
 स्त्रोक्षितम् ७३, ४५.
 खाताः [आत्राः] घोता [पीता] भवत
 ८८, १०.
 हिरण्यगर्भः समवत्सरा० ८५, १५.
 हिरण्यवर्णाः शुचयः ८४, १५; ए८,
 ११.

AN ALPHABETICAL LIST

*Of those terms in the Vishnu-smṛiti which appear to be important for the purposes of Sanskrit Lexicography.**

अंगदाहिन् १५, १६.	अधःखात २१, ८.	अपरिनिर्मित ५८, ५१.
अंशपट २३, २१.	अधरगुरु १, १६.	अपास ५, १४१.
अकुटिङ् २७, २८.	अनग्न्युषा ६२, ५.	अप्रच्छादित ६०, ६.
अकाण्ड ५, १२६.	अनभिगमन २५, १०.	अप्रतिकर्मक्षिया ७५, ६.
अक्षयोदक २१, ४; ७३,	अनभिधावन् ५, ७४.	अपेनिल ६२, ५.
२७.	अनभिरति २५, ७.	अल्पिङ् ५६, १६.
अक्षार ६४, ५.	अनवगुणितशिरस ६०,	अभागहारिन् १५, १२.
अक्षिकूट ६६, ६२.	२६.	अभिगमिन् १७, ८.
अग्निधि (अग्निधि) ६६,	अनवस्थान २५, ११.	अभिज्ञ ४४, १६.
६; ७६, ५.	अनाग्रस ४८, १०.	अमांसाश्रन १६, १५.
अग्नस्थानम् ४४, १६.	अनाय १६, ५.	अमुक्त ६८, ६.
अग्नौकरण २१, १३.	अनादिनिधन ६५, १.	अमुक्तावलता २५, ५.
अग्नितुण्ड ४३, ४४.	अनादिमध्यनिधन ५८, १३	अमृत ४८, १०.
अग्नतस्य ६६, ७.	अनाद्यन्तात्र २०, २१.	अमेधामुक्त ५१, ४१.
अग्न १, ८.	अनार्द्धकरमुख ६८, ३५	अमुजीविन् ६, २६.
अग्नतार्चन ६८, ७१.	अनार्सपाद ६८, ३४.	अयोग्य ५, ११६.
अतिक्षिप्त २४, १५.	अनाहर्य १, ६, ७४, २.	अरागदेविन् १२, ६.
अतिक्रमण ५, १८; ५,	५, १८४.	अर्थदृष्ण ३, ५२.
१६२	अनिष्ट ६, २८.	अर्थहर १५, ४०.
अतिक्रमदु १२, ८.	अनिदिष्ट ८, १८, ३०.	अर्थहर १८, ३२.
अतिग्रु २१, १.	अनिर्माण ५, १८२.	अर्थिक ५७, १६.
अतितूर्णम् ६६, ११.	अनुहरण १६, १६.	अर्बुद ६६, ७६.
अतितृतम् ११, ६.	अनोरस २२, ४३.	अवर्गाधितर ५, ४२.
अतिमोरम् १, ४६.	अन्योन्यापतित्वाग्निन् ५,	अवहनन ६६, ६१.
अतिविलम्बितम् ११, ६.	११३.	अविशोधन ११, ६.
अतिगोचा ६६, १.	अपथदायिन् ५, ६१.	अवात ४८, २२.

* See the Preface.

आश्रमधर्म ५, १८.	जर्जरमुख ६१, ८.	खण्डपरम्परा ६८, ७३.
आसान्निति ८, १, ५.	महातात्पुरुष १०, १०.	गर्भ २७, १.
आसमर्थ ६, २६, २५.	एककार ५, ८८, ७७;	गावय ८०, ८.
आसत्तमता २५, १२.	१५, ५.	ग्रहकारिता ४४, ४६.
आत्मोद्दियतर ५, २६.	एकद्वयात्मकताराशिन्	गोसूक्त ५६, १८.
आत्मेत्त ५८, १८.	६५, ६.	गोनिहार ४८, १६.
आगमक ६६, २८.	एकवत् २१, ८.	घना ६६, ५८.
आचारक ८६, ८.	एकव्यूह १, ४१.	घासित्व १६, ११.
आदित्य ७८, १.	एकद्वय ६८, ७८.	घ्रासार्चिस् ६८, ७८.
आदिदेव १, १०; ८८, ८.	ओसज (?) ४४, ५२.	घ्रन्धसूक्त ५६, २०.
आद्यादार ६, ५६.	कागटविज ६६, ७, ८;	चाक्र ८८, ८.
आधीक्षत ५, १८१.	७५, ५, ६.	चित्रशिखण्डधर ८८, ८५.
आनामिमम् १२, ६.	कागवाश्रम ८५, ६०.	चीविवाक् ४४, ४८.
आप ५८, १०.	कानखल ४५, १४.	जगत्कारणकारण १, ११.
आयसी ४६, ४८.	कामदेव ६८, १०.	जगत्परायण ६८, १००.
आर्द्ध ५४, १८.	कामपाल ६८, ११.	जलचर ४१, १; ४४, ६.
आर्द्ध २४, ११.	कामायिन् ६६, ६८.	जातमृत २६, २६.
आस्ट्रोटन ७१, ७१.	कुण्डाशिन् ४४, ४४.	जात्यपज्ञारिन् ५, ६६.
इन्द्रप्रयाण ६०, ६.	कुञ्जाम ४५, १५.	जीव ७८, ५.
इष्टामुच ३०, २६.	कुमारधारा ४४, ४५.	तत्परता ४५, ८.
उग्रगम्य (उग्रगम्यिन्) ६६, ५;	कुमारावते ४४, ११.	तथावादिन् ५, १०.
७१, ११; ७६, ५.	कुर्मीलालवता ३७, १२.	तारिक ५, १११.
उज्जिह्वीर्णु ५९, १६.	कूटव्यवहारिन् ५४, १५.	तोर्य २६, ११.
उत्तरमानस ४४, ३६.	कूटागार ४६, ४४.	तुलाधार १०, ८, ६.
उत्तरापरशिरस् ७०, ८.	कृतशब्द २८, ११; ७८;	तुषित ४८, ४६.
उद्वक्षाच्च ४६, १८.	१८.	चित्सुपर्य ८८, १६.
उद्वरयितर ५, ६०.	कृष्णलोह ५४, १६.	चित्तलिकायाम ४४, ४४.
उभयतःशिक्ष १०, ६.	केदार ८१, १७.	दक्षिणापराभिमुख ४१,
उच्चीष ४४, १४.	कौज ७८, ६.	४२.
ऊर्जसति ६८, १७.	कौमन् ८६, ८१.	दयवत् २६, ५.
	क्षत्रियसनी ८६, ८४.	टिक्कापति ८८, ८५.

दीन ६६, १५.	निर्वापक ४५, २१.	वज्जसर्पिळ्का ८८, १८.
दुर्गासाविची ५६, ६.	निःशेषकात् ६८, ४४.	बालातप ७१, ४६.
दुर्विचिन्तित ८८, १६.	न्यज्ञता ५, ६३.	बिन्दुक ८५, १२.
दुष्म्, वि २४, ४१.	पच् ८३, २३.	बौध ७८, ४.
दुष्ट १३, ८.	पश्चक ७३, ५.	ब्रह्मदेयानुसंतान ८३, १५.
देव १. १, ४६, ५१. २.	पद्मधाराधर ६८, ७४.	ब्रह्मघ्रिय ६८, १३.
६, ६६ १४, २; ७१, ६०.	पद्मस्पति ६८, २२.	ब्रह्मरूप ६८, २८.
देवकात ५६, ८.	पर्याङ्कच ४६, २३.	ब्रह्मवर्चस्य ७८, १०.
देवमानुषज (v. l.) ६५,	परिनिर्मित ६८, ५०.	ब्रह्मायु २०, १६.
१६.	पाच २१, १४, १७.	ब्राह्मणप्रिय ६८, ३०.
देवारिवलसूदन १, ४६.	पार्श्विक ५८, ११.	ब्राह्मी २४, २६.
देवी २४, ६०.	पिण्डिक ६६, ६२.	भगास्य ४५, २४.
द्युपदा साविची ६४, २१.	पुर ६७, १५.	भर १०, ८.
द्युहिण ६८, २०.	पुरापत्र ५६, १५.	भागापहारिन् १८, १४.
द्वादश ४, ८.	पुरोडाशहर ६८, ६७.	भारगड ५६, १३.
द्विजत २८, ६६.	पुरोपागम ५, ५६.	भगुतुङ्ग ८५, १६.
धर्मली ६६, ८४.	प्रश्निगर्भ १, ५६.	मच्चा २२. ८१.
धर्मयोनि १, ५४.	प्रचार १८, ४४.	मतकुञ्चित्वापी ८४, ३८.
धर्मवसुप्रद ६८, ६१.	प्रजाधर ६८, ६४.	मधुकैटसूदन १, ५४.
धर्माङ्ग १, ५४; ६८, ६०.	प्रज्ञालन ८८, १५.	मध्यम ३, ३८.
धर्माधर्मज्ञ १, ५४.	प्रतर्दन ६८, ८६.	मनोज ८४, ६३.
धूर ६५, १०.	प्रतिरूपक ५८, ११.	मन्त्र १, ५३.
धृतार्चिस् १, ५६.	प्रतिरूपिक्षयिन् ५८, १२४.	मन्त्रवह १, ५३.
गम ६४, ५; ६८, १५;	प्रभविष्णु ६८, १६.	मलिन ८३, ८६.
८८, १७.	प्रभास ८५, २६.	महत्पति ८८, २६.
गडनिका ८५, १६.	प्रविधान २०, ४६.	महापल १, ६.
गागवन ३, १६.	प्राजापत्य २४, ६४.	महाबलपराक्रम १, ५०.
गालिकाद्यति ५४, १५.	पलोपागम ५, ५५.	महाभास्तर ८८, ४३.
गिरेय ५, २५.	बन्धनिक ५१, ६.	महालय ८५, ५८.
गिरागिस् ६६, २१.	बलिप्रिय ६८, २१.	महावर्ति ८०, २०.
गिर्माणकारक १, ५५.	बस्तिशीर्ष ६८, ६२.	महाव्रत ५६, २४.

मात्रा ८५, १०.	वसुधा ८६, ५.	ओपलाहार ८६, १६.
मासिकार्य ८१, १६.	वातगुलिम् ८५, २७.	ओपल ५४, १६.
मिश्रचौर ८५, १०.	वाणगुद ८८, १०.	अजीविन् ५१, १५.
मूलाहार ८६, १५.	विकर ५, ८१.	सकूर्च ८९, १६.
म्बग्लोमिक ८६, १४.	विजिङ ५, २६.	सघ्नत ८०, १७.
मृतज्ञात ८८, १६.	विमांस ५, ८६.	संकरसंकर १६, ७.
मृताह ८१, ११.	विमेष ८६, ६.	संकरीकरण १६, ८; १६,
मृष्टाहिन् ८५, २७.	विदागर ७१, ५०.	१; ४६, २८; ४४, ७.
यज्ञग्रन्थ ८८, ५६.	विक्षेप ८८, १६.	सांख्याचार्य ८८, ८६.
यज्ञग्रन्थन ८८, ५६.	विषत्व १६, ६.	सचामर ८८, १६.
यज्ञमूर्ति १, ५५.	विषमत १६, ६.	सततयाधिन् ८०, १८.
यज्ञयोग ८८, ५५.	विष्णुपद ८४, ८०.	सताजब्दन ८८, १६.
यज्ञज्ञत् ८६, १४.	दक्ष ८६, १६.	सदीपक ४७, ४६.
यज्ञज्ञनोत्पादित १५,	द्वायालिङ्गिन् ८८, ६.	संधिनी ५१, ४०.
२७.	देवा ५१, १८.	सपुच ६, १६.
यथाभ्यस् ७३, २.	देवाग्नुसादिन् ५४, १३.	सपुष्प ८८, १६.
युक्ति ७, १२.	देवकुण्ठ ८८, ५६.	सप्तन् ८८, ४४.
योनि २, १६.	द्वाधाता १६, ६.	सप्तशीर्ष १, ५६.
दण्डुदाल ५६, २६.	द्वोमन् १, ५४.	सप्तागारिक ८८, ६.
रम्य ८८, १६.	द्रावता १७, १६.	सप्तार्थ ८८, १८.
दाजसादिक ७, २, ३.	द्वृष्टचक्रगदाधर १, ५०.	सम १, १४.
राम ७३, २६.	द्वृष्टाका ८६, ५६.	समय ६, २६; ६, १;
रूपसौभाग्यवन् ८०, २	द्वौतज्ञार ८६, १२.	११, ६.
लक्ष्मीपति ८८, २८.	द्वौर्ष ६, २०, २२.	समानप्रतचारित ८५, १.
लेख १, ७, १२, ८८,	द्वौलपलक ८८, ८८.	समानार्थप्रवर २४, ६.
१६.	द्वृचित्रवस् ८८, ७०.	सर्वतःसर्वेन्द्रियशक्ति ८७,
वट ८८, ८८.	द्वृक्ष १७, १८.	सर्वहर १८, १८. [४.
वट ८८, ५, १६.	द्वृक्ष २३, १६.	सर्वभयप्रद १, ५५.
वडवा ८८, १७.	द्वौक ८८, ६	सलिलार्थवशायक १, ५२.
वराहपर्वत ८८, ७.	द्वौत्रु २३, ५३; ८८, ८८.	सशादक ८८, १७.
वश्वतिन् ८८, ५२.	ओपर्वत ८८, १४	समुग्निगात्र ८८, १६.

संस्कर्य ६०, ५३.	संदीक्षा ६६, ५.	संष्टुता २७, १.
संहेयपतिवेष्टन ५१, १६.	संदुष्यार १, ५१.	संौव ६५, ५.
सागम ५, १८०.	सुप्रक्षालित २१, १.	संधा ६६, ५.
सांगतिक ४७, ३५.	सुप्रजापति ६८, १५.	संभाव ४५, ५५.
साधुपरिषद्वीत ६४, १७.	सुप्रोचित ७३, २५.	संहर ६८, ४६.
साह ७४, ५, ६; ६०, १३.	सुवर्णानाम ६०, १.	संगमर्गिपद ८५, ४२.
सुगन्धा ४५, २०.	सुवर्णानामि ८७, ६.	संलिखित ६, २६.
सुगन्धिक ६६, ८	सुसंख्यतोपल्लवरता २५, ४	संहस्र ७, १३.
सुगुप्तमाह ६६, २२.	सुसम १, २६.	साचान्त २१, १, १६; ६५,
सुगुप्तमाहसा २५, ६.	सुसूचमेश १, ५७.	१; ७३, २.
सुचिक्रित १०, ६.	सुल्ल ६६, ५७.	साहा ६६, ५.
सुतम ६६, १.	स्थालक ६६, ७६.	हरित ५, ४.